1. L

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

1. 6. 383/1

1 L. 6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

XII
F. ERCH.
Vestig. Paris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

VESTIGATIONES PERIPATETICÆ

Matthæi Ferchij Veglensis Min: Conu:
In Vniuersitate Patauina Theologi.

ILLVSTRISSIMO, ET EXCELLENTISSIMO D.
D. IOANNI
BASADONNAE.

CVM PRIVILEGIO.

PATAVII, M.DC.XXXVIIII.

Ex Typographia Pauli Frambotti Sup: Permissu.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ILLVSTRISSIMO, ET EXCELLENTISSMO D.

D. IOANNI

BASADONNÆ

INTER AMPLISSIMOS VENETIARVM SENATORES, SAPIENTI MAGNO.

Matthæus Ferchius Veglensis Min: Conu: Patauij Theol:

CVM primum tuis auspicijs, Heros præcellentissime, in Patauinam Vniuersitatem sum ascriptus Metaphysicæ lector, animo concepi Vestigationes Peripateticas tuo nomini, obseruantiæ, & gratitudinis ergò, nuncupandas. Præruptus est incohati operis cursus à Theologiæ lectionibus publicis, & priuatis: à multis, magnisq; irruentibus incommodis; sed tandem reparato cursu in typos exit: ac veluti tuo benigno fauore in secreto mentis genitæ sunt vestigationes, ita cum ex mente in mundi lucem nascuntur, tuo itidem fauore benignissimo contectæ, prodire concupiscunt. Narrat Peripateticorum Princeps in Media ex niue senescẽte, in Cypro ex igne concremante animalcula quædam nasci; ea naturæ lege, vt si ex natiuo parentum gremio eruantur: & alumnum niuis, & alumnum ignis viuens, mortem celerrimè incurrant. Niuis veterascentis candor tuæ nitorem maturæ sapientiæ, ignis exurentis feruor tuæ ardorem proficuæ beneuolentiæ erga me, meaq; talis est: vt quicquid boni, honestiq; ex me sit, tua sapientia, & beneuolentia, natum, auctum,

perfectum existat. Exploratumq; ideò sit, hæc mea opuscula, tandiu duratura, quandiu defendentur complexu tuæ paternæ Protectionis, ac tuę amplissimæ Familiæ. Familiæ celeberrimæ, quæ inter Venetam nobilitatem, quasi gemma terræ, vel stella cæli fulgens, fœcunda parens, & fons inexhaustus perpetim extitit præstantissimorum procerum: præcipuè verò enixa est duos Ioannis nomine, quasi cæli luminaria coruscantes: alter est Ioannes Auus tuus, alter Ioannes Tu, auitę glorię generosissimus Heres. Ille à Serenissima Republica, in præclaris Viris dispiciendis oculatissima, legatus ob ingentes animi, & corporis dotes ad Paulum III. summum Pontificem, Principem ad Deum, & ad homines prudentissimum: cum in stadio honoris heroicas patrię charitatis, intaminatę fidei, integritatis illibatę, prudentiæ singularis actiones exerceret, in Vrbe pro Patria mortuus, in orbe gloria viuit immortali. Ioanni Basadonnę magno, magnus Ioannes succedis. Cum etenim iura pacis Brixię Pretor æquissimus, belli vires Vtini, & in Patria Fori Iulij fortissimus Pręfectus supra omnem spem tractasses: confestim munera illa, & si magna, longè minora tui prudentissimi, & magnificentissimi pectoris robore apparuere; illudq; in sapientissimorum Venetę Reipublicę purpuratorum cordibus de Ioanne Basadonna insonabat, quod de Q. Catulo Cicero dixit. Talis est vir, vt nulla res tanta sit, ac tàm difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. *Quocirca in lucem Veneti Senatus accitus ad viscera Reipublicæ viuificanda, vnde spiritus vitalis omnis, omnis sensus, omnis motus in omnia dominij membra longè, lateq; manarent affluenter: inter Excellentissimos Senatores, & inter Sapientes magnos à florente ętate vsque ad canos in-*

de-

defessó labore, imperturbato cursu, irreprehensibili innocentia, & fulsisti lucidissimé, & fulges. Summi Magistratus te maiestate, & honoribus exornarunt, tu illos vbertate virtutum, vigilantia in discernendis, magnanimitate in superandis, salubritate insuadendis, maturitate in decernendis, constantia in perficiendis quibusq; grauissimis negotiis: vt Amor flagrantissimus boni publici, te boni publici gratia genuisse videatur. Nec solùm illæ Senatoriæ virtutes ad commune regimen spectantes, sed et aliae micant, affabilitas ad omnes, ad religiosos pietas, ad eruditos doctrina, ad egentes liberalitas, ad fractos, & iacentes charitas, ad tuos suauitas, ac protectio admirabilis. Talem ego à duodecim annis, celsissime Vir, frequentissimé, & saluberrimé sum expertus: semperq; ex amplitudine tua, & præsidia periculis, & adiumenta honoribus sum adeptus: nihilq; desideraui, quod à te non fuerit benignissimé concessum. Ad eundem benignitatis fontem recurro, atq; obsecro, vt quas Vestigationes tuæ sapientiæ candore, tuæ beneuolentiæ ardore procreasti, easdem excipias, exceptas tueare: quò per te non vitam modò, sed vitam perpetuam sortiantur. D. O. Maximus, Beato Antonio Patauino interpellante, seruet Excellentiam tuam ad Noeticos Annos.

Patauij die 15. Februarij. M.DC.XXXIX.

VESTIGATIONES.

1. De factione ex nihilo. car. 1.

2. De efficientia primi entis. Lib. 2. car. 17.

3. De primo efficiendi modo. Lib. 2. car. 130.

4. De Vnitate Dei. car. 180.

5. De numero Cæleſtium orbium. car. 223.

6. De forma ſeparabili, vbi de anima immortali. Lib. 2. car. 246.

7. De numero predicamentorum. car. 349.

8. De Cognoſcibilibus ab homine. car. 361.

9. De ſcientiarum diuiſione. car. 387.

10. De primo cognito. car. 415.

Adi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Adi 4. Nouembre 1634.

Gli Eccelentissimi Signori Reformatori dello Studio di Padoua, hauendo veduta la fede del R. P. Vicario del Santo Officio di Padoua, & l'attestato di vno delli Consultori in Iure, concedono licenza di stamparsi il Libro intitolato Vestigationes Peripateticæ, Authore il R. P. Maestro Matteo Veglia, in quarto scritto.

Vicenzo Capello Procurator Reformator.
Angelo Contarin K. Reformator.

Girolamo Cauazza Segretario.

Hoc opus Vestigationum Peripateticarum ab admodum R. P. Magistro Matthæo Ferchio Veglensi in publica Patauina, Academia S. T. professore compositum, ex præcepto Reuerendiss. Patris Magistri Io: Baptistæ Berardicelli totius ordinis Min: Con: Ministri Generalis, maiori, qua potui diligentia vidi, & perlegi. Ea autem, quę in ipso continentur, ita doctrinæ profunditate, subtilitateq; ita speculationum soliditate, eruditionis excellentia, Religionis pietate, & in ueritatem indagando felicitate, ac facilitate resplendent, vt dignè tanti viri consonent ingenio, & labori; cuius mẽtis acumen in detegendis scientiarum arcanis nunquam, nisi ad vltima perueniat fundamenta, desistit. Dignum igitur arbitror opus huiusmodi, quod in publicam totius orbis vtilitatem excudatur.. Patauij die 26. Ianuarij 1636.

Ego Fr. Iulius Ant: de Tarento Ord: Min: Con: in Antoniano Coll: Patauij Regẽs supradicta scripsi, & confirmaui manu propria.

Opus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Opus, cuius titulus Vestigationes Peripateticæ authore Ad R. P. Magistro Matthæo Ferchio Veglensi in vniuersitate Patauina publico S.T. Professore, auctoritate nostra à Patre Magistro Iulio Antonio de Tarento in nostro Coll: Patauino Regente recognitum, cum ex eius testimonio Catholicæ fidei, aut bonis moribus minimè dissonum esse constet, seruatis seruandis, vt typis mandetur, facultatem concedimus. In fidem, &c.

Dat Patauij, die 29. Ianuarij 1636.

Fr: Io: Baptista Minist: Gener:

Locus
Sigilli.

Fr: Bonauentura Veliternus
Secretarius Ordinis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

VESTIGATIO PERIPATETICA PRIMA

DE FACTIONE EX NIHILO

Enunciationem illam, Ex nihilo nihil fit, ab antiquis, non ab Aristotele assertam, ostendendum proponitur.

CAPVT PRIMVM.

Num. 1 PErstrepit vsquequaq; Peripatũ antiqua illa enũtiatione, *Ex nihilo nihil fit*. quam tanquam plane Aristotelicam penè omnes Aristotelici recipiunt incunctanter. Ego verò præsenti opusculo alienã ab Aristotele Peripateticorũ Principe nitor ostendere. Vereor sanè, ne Lector ignota peregrinitate perculsus, quod dicere, & audire non consueuit, nec dicendum, nec audiendum credat; quemadmodum enim consueuimus, ita iudicamus dici debere, teste Philosopho in 2. met. 14. Verùm, Lectorem à me recedentem facilè, vt spero, reuocabo, non ignota mea, sed notissima, familiariq; Arist. voce, quã exaudire fortè dignabitur. Ergo Arist. ita loquitur. *Quare si omnia, quæ in opinionẽ veniunt, & apparent, nõ rectè existimantur: nihil fortasse conuenit, vt huic etiam opinioni, & dogmati acquiescamus, quod Nihil ex nihilo fieri statuit, quippe cum vna etiam quædam ex non rectis hæc opinio sit, quam ex sentiendo quodammodo, cum in multis essemus, existimauimus.* Audisti ne, quòd hoc dogma *Ex nihilo nihil fit*, est opinio non recta? Non rectè existimata? non conueniens, nihilq; habens, cui acquiescamus? Non ego hæc scripsi Græcè, non Latinè reddidi, non priuatim, non publicè imprimenda curaui: sed multis sęculis antequam nascerer ab Aristotele præscripta fuere in lib. cui titulus est de Xenophane: multis annis ante reddita in Latinum à Ioanne Bernardo Feliciano; sæpiusq; recusa fuerunt. Contra tàm lucidam, tàm pręclaram Arist. authoritatem, & si assuetus opposito dicto, repugnare non valeo. Igitur hoc dogma, quòd Ex nihilo nihil fiat, multorum est, non Aristotelis, non rectum dogma; cui profectò Aristoteles, si ei de se asserenti fidem accommodemus, non acquiescit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Num. 2. Inualuerant apud priscos illos naturalis scientiæ professores, Melissum, Parmenidem, Zenonem, Anaxagoram, Empedoclē, aliosq; illæ propositiones? Nihil fit ex eo, quod non est. Omne, quod fit, fit ex eo, quod est; quibus illi tanquam inconcussis nixi fundamentis resonarent, *Ex nihilo nihil fit*; & superstruerent ruinosos errorū parietes. Aristoteles verò modestè refellere veteres instituit: quare non omnino hoc eorum dogma conuulsit. Ideò, quemadmodum omnes ante Aristotelē persuaserat, ita radicibus altè nimium infixis, post eundem Peripateticos penè omnes idē dogma ad se traxit. Cōsuetudine hac euulgata sustinēdi propositionē, *Ex nihilo nihil fit*, abductus est Auerroes cū numerosa sequaciū caterua. Nā in 2. met. comment. 15. de imbecillis mētibus, quę affirmant, vel negant prima principia, quà sint, vel nō sint famigerata, sic ait Auerroes *Et isti cū cōcedūt prima intellecta, nō concedunt ea, nisi inquantum sunt famosa; ita quod, si acciderit, quòd contraria eorum sint famosa, negabunt ea; sicut accidit loquentibus, qui negabant, Impossibile est eße aliquid de nihilo, licet propositio sit conceßa ab omnibus scilicet, impossibile esse magnitudinem ex non magnitudine, ita quod vidi multos homines dantes ad Philosophiam, & negabant illam propositionem esse primam; & similiter negabant formas specificas esse proprias materijs necessariò. Adeò quòd Auicenna cum sua famositate in philosophia dicit, hominem generari ex terra eße poßibile, sicut murem, & alia multa.*

Quare Auerroes non solum opinatur illam enūciationem esse veram, sed etiam putat esse principium primum & per se notum. Eandē cū Auerroe sentētiā plurimi amplexantur, vt Iand. 2. Met. q. 2. Ragus. Peripateticarum. Disputationum, Disput. 7. cap. 4. & disp. 21 cap. 17. Pererius in suo 5. Phys. cap. 7. Piccolom; lib 1. & 2. de Creatione; Eandem assertionem sustinere videntur Themistius in 8. phys tex. 6. & Simplicius in eundē lib. digress. prima contra Ioannem Grāmaticum. Gregor. Ariminen. in 2. sent. dist. 1. q. 1. Baccon. quod. li. 1 q. 7. & 14.

Ab alieno Authore aliena ostenditur assertio, Ex Nihilo nihil. Caput II.

QVoniam autem Peripateticorum Princeps asseruit, enuntiationem illam, *Ex nihilo nihil fit*, esse vnam ex non rectis opinionibus. Idcircò ipsam à sequacibus Aristotelis esse negandam arbitror, tanquam extrariam à Lyceo. Num. 3.

Quatuor vijs interea conabor ostendere hanc propositionem esse alienam ab Aristotele, Prima est reiectio propositionis in alios authores: secunda est ab absurdis deductis: tertia est limitatio: quarta est negatio huius asserti, *Ex nihilo nihil fit*. Probationesq; inducam tantūmodo ex verbis Philosophi, nec enim meam statuere, sed ipsius sententiam vestigare constitui.

Principiò dum legerem attētiùs Aristotelem, commouebar non me-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

diocriter, dum animaduerterem, eam propositionem, *Nihil fit ex eo, quod non est*, crebrò ab Arist. referri, at semper tanquam aliorum authorum referri. Quòd si semel, aut bis ipsam retulisset, ut alienā, alias vt propriam; non sine obseruatione dixissem, propositionem esse alienam, vt Authoris, Aristotelicam, vt sequacis. Reijci verò tàm sæpè, tàm accuratè hāc propositionem in alios, non est sine artificio. Si tua est assertio, cur alijs appingis? Nonne manifesto argumento doces, eam esse alienam, non tuam? Loca Aristotelis percurramus.

In primo phys. 33. *Videtur*, inquit, *Anaxagoras sic infinita opinari, quoniam putabat communem opinionem Physicorum, esse veram, Quod nihil fit ex eo, quod non est; propter hoc enim sic dicunt, erant simul omnia, & fieri huiusmodi statuunt alterari: alij autem congregationem, & segregationem.* Cernis hoc loco enuntiationem istam, *Nihil fit ex eo, quod non est*; referri vt communem opinionem Physicorum: quam & Anaxagoras putabat veram. Ergo reijcit in Anaxagoram, & antiquos Physicos propositam assertionem.

Adde eiusdem primi phys. textu 34. *Horum autem Id, quod est ex ijs, quæ non sunt, fieri impossibile est (De hac enim conueniunt opinione omnes, qui de natura) reliquum iam contingere ex necessitate putauerūt.* Reijcit in alios, & in Anaxagoram speciatim, cuius fundaméta refert.

Id ipsū in eod. primo phys. textu 71. fecit, reijciens in antiquos Philosophos illam, quam à se reijcit propositionem. Hunc locum sequenti capite legendū producam. *ad num. 6.*

In primo de Ortu, & interitu textu 8. afferens argumentum Democriti, probantis, dari magnitudines indiuisibiles: in illius argumento reponit dogma istud. Sic habet. *At verò si nullum erit corpus, neq; magnitudo, diuisio autem erit, aut ex punctis erit, & sine magnitudine ea erunt, ex quibus componitur, aut nihil prorsus. Quare & si generabitur ex nihilo, & si erit compositum, & ipsum vtiq; vniuersum nihil, &c.* Lege antecedentia, & sequentia, cognoscesq; hæc omnia dici secundum Democritum.

In primo item de Ortu, & inter. contex. 11. & 12. Philosophus inquirens, an generatio simpliciter fit ex ente, an ex non ente: & an substantiæ sit generatio, abutitur illa propositione inter dubitandū: & ne sua esse crederetur, cautè monet ab alijs prolatam. Arguit. Si substantiæ est generatio, ergo erit substantia aliqua potentia, non actu, ex qua generatio est, & in quam corruptio. Vtrum igitur in ista substantia erit aliquid aliorum Prædicamentorum, an non? si fuerit, ergo accidens sine substantia. *Si nihil, sed omnia potentia: & separabile accidit id esse, quod sic est non ens, & insuper (id quod maximè timentes erant, qui primi philosophati sunt) ex nullo generari præexistente.*

Sed & in 11. primæ Philosophiæ sum. 2. cap. 4. *Nihil*, inquit *ex non ente fieri, omne verò ex ente ferè omnium naturalium est decretū.*

In primo Elenchorũ cap.4: Melissi paralogismum affert, at non sine decreto naturalium isto, Ex nihilo nihil. *Similiter autem, & in ratiocinatiuis: vt est Melissi oratio, quòd infinitum est Uniuersum: sumens autem Uniuersum ingenitum (nam ex nihilo nihil fieri) quod autem factum est, ex principio fieri.* Neq; solum in textibus hucusq; productis, sed etiam in producendis paulò post, obseruari poterit, Aristotelem fugere, quasi à cane, & angue, ab ea opinione non recta, quam in veteres naturales tàm attentè reijcit: vt nos Aristotelis imitãtes solertiam reijciamus istud decretum in veteres, non in referentem veterum opiniones.

Illud verò me maximè persuadet, quòd in 7. Met. 23 Philosophus agens de generatione compositorum, siue à natura, siue ab arte, profert hanc propositionem *Ex nihilo nihil fit.* Certè in generatione compositorum assertio illa vera est, composita enim generantur ex materia præexistente, & ex forma tunc incipiente. Nihilominus vbi propositio isthæc erat certæ veritatis, adhuc ab Aristotele affertur cum reiectione in alios, quasi indicet eam, & si in proposito veram, non tamen absolutè veram, sed recognoscendam, tanquam infectam alieno errore. Produco textum. *Quare, quemadmodum dicitur, impossibile est fieri, si nihil præexistat. Quod igitur pars ex necessitate existet, patet. Materia nanq; pars, inest etiam hęc, & fit.* Obserua phrasim, *quemadmodum dicitur,* hoc est dicitur à communi vulgo *Philosophorum*: nam absolutè hoc dogma aliorum est. Nec enim incassum Aristoteles illam adiecit particulam, vt præmonitionem, quòd propositio est aliena. Habes octo loca, in quibus Author enunciati controuersi alius affertur ab Aristotele, qui mos in proprijs placitis ab Aristotele non seruatur.

Ex absurdis. Caput. III.

Secunda via procedit ex absurdis. Aristoteles quippe ex illo principio antiquorum, *Ex nihilo nihil,* ostendit profluxisse penè plurima, & grauissima veterum errata Philosophorum: quamobrem non est Aristotelis assertio, quæ ab Aristotele fons esse absurditatis ostenditur. *Num.4.*

In 11. met. sum. 2. cap. 4 allatis duobus absurdissimis dogmatibus, altero Heracliti dicentis, *Duo contradictoria simul esse*: altero Protagoræ asserentis, *Quæ cuiq; apparent, hæc esse vera*: detegit Philosophus radicẽ Heraclitei placiti dicens. *Soluetur autem hæc dubitatio, viso vnde huius opinionis principium venit. Videtur enim quibusdam quidem ex naturalium opinione sumpsisse principium; quibusdam vero ex eo, quod non omnes eadem de ijsdem cognoscant, sed quibusdam hoc apparet delectabile, quibusdam contrarium. Nihil enim ex non ente fieri, omne verò ex ente, ferè omnium naturalium est decretum Cum igitur non album ex perfectè albo fiat, & minime ex non albo: nunc verò factum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

paruitatem magnitudinum ex *insensibilibus nobis: vnde dicunt, omne in omni misceri.* Sanè audis, propter hoc, quia ex *nihilo nihilfit,* dixit Anaxagoras, *Erāt simul omnia.* propter hoc dixit, *contraria simul inerant*: propter hoc, *omne in omni misceri*; propter hoc generationem & ipse, & alij funditus abstulerunt. In causa est communis opinio Physicorum, quoniam putabat eam esse veram. Quid est *putabat*, nisi Anaxagoras putabat, & non ipse ego Aristoteles?

Porrò & Empedocles hic videtur arcessitus, qui generationem, & corruptionem congregatione, & segregatione metiebatur. Imò plurimi, qui & semper eandem substantiam existere dixerunt, vt videre est in primo met. sum. 2. cap. 1. nam hi omnes ortum, & interitum substantialem interemerunt.

Num. 6 Quartum absurdum modò accusatum, quo tollitur omnis generatio, & corruptio substantialis, ex eodem fonte manauit. In primo de physico auditu tex. 71. antiquorum dubitatio ad hoc absurdum roborandum relata est. *Dicunt neq; fieri eorum, quę sunt vllum, neq; corrumpi: propterea quod necessarium est fieri id, quod fit, aut ex eo, quod est, aut ex eo, quod non est. Ex his autem vtrisq; impossibile esse, neq; enim quod est fieri, esse enim iam; & ex eo, quod non est, nihil vtiq; fieri, subijci enim quippiam oportet.*

Quintum absurdum in textu immediatè sequenti colligit, hoc est incredibilem Melissi opinionem, omnia entia confundentis in vnū dicentisq; omnia entia esse vnum ens. Prosequitur Aristoteles in textu 72. primi phys. *Et sic itaq; quod consequenter accidit augentes, neq; esse multa, dicunt, sed tantum ipsum, quod est. Illi ergo talem acceperunt opinionem propter ea, quæ dicta sunt.* Hoc idem Melissi fundamentum in lib. aduersus Xenophanē cōmemoratur ab Aristotele. Hic obiter in memoriam redit admonitio grauissima Francisci Piccolominei in lib. quem inscripsit Introductio ad scientiam de natura.

Monet verò sapientiæ studiosū, vt in legendis textibus accuratè consideret, quid ex propria, quid ex aliena sententia dicatur: & an dum ambigitur, vel potiùs dum diluitur dubitatio. Meritò, nam aliena, tamquā Aristotelica obtendere, dubitationes pro resolutionibus citare, error prauus est. Hinc Petrus Matthęius in Historia Henrici Quarti Gallorum Regis recenset sectarium quendam de Plessy publicè damnatum, quòd dubitationes Authorum pro resolutionibus in opere quodam suo retulisset, atq; ab eodem Rege, & sapientibus cōtemptui habitum. Quo fit, vt mirer Excellentissimum C.C.C in lib. de natura cœli cart. 390. citantē hunc primi phys. textum 71. tanquam Aristotelis sententiam contineat, ratam, certam, vt ex Aristotelis dicto, ostendat, *Ex nihilo nihil fieri,* imo subiectum præsupponi, talemq; sensum esse in ijs verbis, *Ex non ente autem nihil vtiq; fieri, subijci enim quippiam oportet.* Relege, lector

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ctor, textũ 71. & 72. in primo phyſ. Initio 71 ait, *Quod autem vnico mo do ſic ſoluitur & antiquorum dubitatio, dicamus poſthæc. Quærentes enim Philoſophi primi veritatem, & naturam entium, conuerſi ſunt veluti in viam quandã aliam, depulſi ob inexperientiam; dicuntq; neq; fieri eorum, quæ ſunt vllum, neq; corrumpi*, & in fine 72. *Illi ergo talem opinionem acceperunt propter ea, quę dicta ſunt.* Quare ſola dubitatio Antiquorũ narratur in ijs textibus. Quàm benè igitur citetur dubitatio, & aliena dubitatio tanquam Ariſtotelicum dogma, docti viderint. Neq; enim quod eſt Aduerſariorum Ariſtotelis, eſt Ariſtotelis; neq; quod Aduerſariorũ aberrantium eſt, eſt Ariſtotelis rectè ſentientis; quin potius vel ob id repudium pati ea verba debent, quod referantur, & refellantur ceù primaria ſcaturigo errati antiquorum Philoſophorũ.

Sextum abſurdum non admodum diſſimile elicitur, in 1 de generatione, & corrupt. contex 11. & 12. quo loci eodem naturalium decreto, naturales generationem, corruptionem ve ſimpliciter, ſiuè, quę ad ſubſtãtiam eſt, euertunt. Legatur locus.

Num. 7 Septimum abſurdum, & quidem grauiſſimum, germinare docet apud Xenophanem, hoc nimirum; Quicquid eſt, æternum eſt; ab eo verò genimine peruerſo, *Ex nihilo nihil fieri*. Sic namq; Ariſtoteles librum in Xenocratem, ſeu Xenophanem incohauit: *Æternum, inquit, eſſe quicquid eſt: ſiquidem fieri non poteſt, vt ex nihilo quippiam exiſtat*. Vnde Philoſophus pro veritate concitatior factus, deſtruere, & apertè denegare voluit opinionem iſtam. *Ex nihilo nihil eſt*.

Octauum abſurdum in lib. aduerſus Zenonem, ex eodem dicto, procedens detexit cap. 1. de Zenone dicens. *Fieri non poſſe, inquit, vt ſi quid eſt, id factum fuerit: hoc de Deo aſſerens*. Reddenſq; cauſam dicti ſubijcit. *Ex non ente quippiam efficeretur, id quod eſſe nullo pacto poteſt*.

Tunc argumentor. Illa propoſitio, ad quam Ariſtoteles, quaſi de induſtria, oſtendit ſequi creberrima, & grauiſſima abſurda, non eſt ab Ariſtotele aſſerta, ſed negata; quoniam ea eſt natura ſyllogiſmi ad impoſſibile, vt ex poſitis deducat abſurdum; quo detecto, ac deinde reiecto, reijciatur hypotheſis falſa aduerſarij, ceù cauſa ſequentis abſurdi. Atqui ad illam enuntiationem *Ex nihilo nihil*; oſtendit Ariſtoteles ſequi abſurda illa tàm multa, tàm grauia, quæ citatis locis patefacta ſunt; igitur illa enuntiatio non eſt ab Ariſtotele aſſerta, ſed reiecta, negata, deſerta.

Ex Limitatione. Caput IV.

Tertia Via ex limitatione conſtrata, breuior eſt: quatenus etenim limitatur aliqua propoſitio, eatenus negatur. Limitat verò Ariſtoteles dictum illud, *Ex nihilo nihil fit*, bifariam. In 1. Phyſ. à 73. ad 77. docet, quomodo aliquid fiat ex non ente, vel per ſe, Num. 8

vel

vel per accidens: atq; in textu 75. scribit. *Nos autem & ipsi dicimus, fieri quidem nihil simpliciter ex eo, quod non est: sed tamen fieri ex eo, quod non est, vt secundum accidens. Ex priuatione enim, quæ est per se non ens, non ex eo, quod inest, fit. Mirabile autem est hoc, & impossibile sic videtur fieri aliquid ex eo, quod non est.* In qua distinctione explanãda occulatè interroga, cur aliquid per accidens fit ex non ente? Respondentemq; excipe, quia fit ex eo, quod non inest. Ergo duplex est fieri, per se, & per accidés: quod fit per se, fit ex inexistente, atq; tale fieri est fieri simpliciter, & propriè ex illo, exquo fit. Quod fit per accidens, fit ex termino non inexistente, sed abiecto: & fieri tale est fieri secundum quid, & secũdum accidens. Igitur ens fit ex non ente, vel quod inest ipsi facto, vel quod non inest; primo modo impossibile est ens fieri ex non ente ita, vt non ens insit, tanquam pars interna rei factæ; ad quem sensum ait Philosophus; *nos autem & ipsi dicimus nihil fieri simpliciter ex eo, quod non est* Secundo modo non est impossibile fieri aliquid ex non ente, tanquam ex eo, quod nó inest & hoc fieri ens ex non ente, tanquam ex termino à quo, est fieri secundum accidens. In hoc secundo sensu inquit Philosophus; *mirabile autem est hoc, & impossibile sic videtur fieri aliquid ex eo, quod non est.* Videtur mirabile, & impossibile antiquis, sed Aristoteli, nec est mirabile, nec impossibile, vt ens fiat per accidens ex non ente, tanquam ex termino abiecto.

Si postules, in quo sensu antiqui dicebant, nihil fit ex eo quod non est? Respondeo, distincto fieri in fieri per se ex eo, quod inest, & fieri per accidens ex eo, quod nõ inest, cum Simplicio in 1. Phys. comment. 70. in 2. expositione (quę etiam est Aphrodisei, ac Themistij in textum 75.) Respondet Simplicius veteres intellexisse, quod nihil fit ex eo, quod non est, tanquam ex inexistente, imò hunc solum sensum, si Themistio credimus, agnouerunt, loquentes de ipso fieri per se tantùm. Idem potest colligi ex Aristotele 1. phys. 34. in illis verbis. *Ex ijs quæ sunt, & insunt, putauerunt fieri.* Quare ex opposito quando negabant, ex non ente fieri aliquid, videntur negauisse, quod non fit ens ex nihilo, quod insit ipsi enti. In eodem sensu Democritus videtur locutus primo de gener. tex. 8. & 9. apud Arist. arguit enim hoc modo. Si corpus diuisum sit, quoad potest diuidi, aut relinquitur magnitudo, aut non: si non relinquitur magnitudo, aut relinquitur punctum, aut nihil. Si relinquatur punctum, arguitur sic. Omne componitur ex ijs, in quæ resoluitur, si ergo corpus resoluitur in puncta, componetur ex punctis, quod est absurdum. Si relinquatur nihil, eodem pacto arguitur; omne componitur ex ijs, in quę resoluitur; corpus autem ex hypothesi resoluitur in nihil, ergo cõponitur ex nihilo; quare, & vniuersũ corpus erit nihil secundum veritatem, erit aliquid secundum apparẽtiam Num. 9

tiam

non albũ, si fieret ex non ente albo, quod fit non album; fieret profectò ex non ente secundum illos, si non erat idẽ albũ & non albũ. Ad cõstruẽdũ hoc argumentum, quo probatur quòd album, & non album sunt idem, accipiuntur duæ suppositiones. Prima est. *Ex opposito fit oppositum,* vt ex non albo album, prout in primo phys. 43 & 47. atq; 12 met. 6 statuitur. Secunda suppositio est. *Nihil fit ex eo, quod non est.* Si ergo ex albo fit non album, per primum suppositum; & item si ens non album fit ex ente non albo, ergo idem terminus à quo est album, & non album. Si autem ens non album fit, & non fieret ex ente non albo, ergo ens non album fieret ex eo, quod non est: quod quidem aduersatur communi naturalium decreto, hoc est secundæ suppositioni; igitur per primam suppositionẽ terminus à quo est *album* per secundam terminus à quo est *non album*: quare idem terminus est album, & non album, & duo contradictoria sunt simul vera. En quàm grande absurdum deducebatur ex illo naturalium consensu. Obserua insuper in hoc tex. bis istud assertum naturalium in alios authores esse reiectum, quod primam viam magis confirmet.

Num. 5 Secundum absurdum habetur in 4. met. contex. 19. nempè absurdissimę opiniones tùm Anaxagoræ tùm Democriti docentur oriri ex illa assertione, *Ex nihilo nihil,* hę scilicet opiniones. Simul contradictoria, & contraria esse. Textus sic habet *Aduenit autem illis, qui dubitant, hæc opinio à sensibilibus; illa quidem, qua dicitur, simul contradictoria, & contraria esse, videntibus ex eodem contraria fieri. Si igitur non est possibile, quod non est fieri, præextitit similiter vtrumq; ens; sicut & Anaxagoras, omne in omni misceri ait, atq; Democritus. Etenim hic quoq; vacuum, & plenum similiter in quacunq; parte esse, atqui horum hoc quidem ens, hoc verò non ens esse.*

Tertiũ absurdũ, & quasi auctariũ pręcedentiũ cum inchoatione quarti ostẽdemus per citatos textus primi phys. 33. & 34. In Chao, nedum omnia contraria, sed omnia, atq; infinita similaria coegit Anaxagoras: vnde nam, nisi ex infausta hac radice, *Ex nihilo nihil?* Qua etiam permotus negauit generationem, & ipse quidem eam alterationem dictitans, alij verò cõgregationem, ac segregationem pro generatione obtrudẽtes. Ascribo textũ. *Quoniam putabat communem opinionem Physicorum esse verã, quòd nihil fit ex eo, quod non est, propter hoc enim sic dicunt, erant simul omnia, & fieri huiusmodi statuunt alterari; alij autem congregationem, & segregationẽ. Amplius autem ex eo, quod fiunt ex alterutris contraria, inerant ergo; si enim omne, quod fit, necesse est fieri, aut ex ijs, quæ sunt, aut ex ijs, quæ non sunt, horum autem id quod est, ex ijs, quæ non sunt fieri, impossibile est (de hac enim conueniunt opinione omnes, qui de natura) reliquum iam contingere ex necessitate putauerunt, ex ijs, quidem quæ sunt, & insunt fieri, sed propter*

par-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tiam tantùm. Textus id habet. *Si nullum est corpus, nec magnitudo, diuisio autem erit, aut ex punctis: & sine magnitudine ea erunt, ex quibus componitur; aut nihil prorsus. Quare & si generabitur, ex nihilo, & si erit compositum, & ipsum vtiq; vniuersum, nihil nisi apparens.* Itaq; fieri simpliciter, & per se non est possibile ex nihilo, quia sic fieri est fieri, vt ex parte interna: at ipsum nihil non potest esse pars interna ipsius facti. Sed præter hoc fieri per se, cognitum antiquis, Arist. inuestigauit ipsum fieri per accidēs, quo modo aliquid fit ex termino abiecto, qui terminus non inest facto: & hoc est inuentum mirabile Aristotelis, quod videtur impossibile, sed non est.

Num. 10. Dices; vtiq; Arist. inuexit ipsū fieri per accidens ex eo, quod non inest, scilicet ex priuatione, quæ nō permanet in re facta: at priuatio negat entitatem vnius partis tantū, & relinquit entitatem alterius partis: igitur res fit partim ex ente, partim ex non ente, non autem vniuersim ex nulla parte præexistente.

Respondeo. Habemus limitationē confessā, vniuersalē, quòd ens fit ex non ente, dūmodo ipsum nō ens non insit rei factæ: habemus applicationem specialem in rebus naturalibus, quando compositum fit ex negatione vnius partis; at non habemus istam negatiuam, ens non fit ex negatione omnium partium. Quamobrem hęc negatio *non ens* vel negat omnes partes entis facti, vel aliquam tantùm: quando compositum fit, per se fit ex materia, & forma, quarum materia præexistit, & inexistit: forma autem non præexistit; igitur non ens negat in termino à quo formam, hoc est vnam partem solam compositi. Quando verò forma est facta de nouo, vt cum ex non albo fit album 1. phys. 43. Non album negat formam secundum omnes partes (quod præsertim est verum in forma, quę tota simul acquiritur) tunc nulla pars ipsius termini ad quem reperitur in termino à quo, sed in termino à quo est omnino nihil formæ, in termino ad quem est forma tota, ergo forma fit ex nihilo sui omnino, ita tamen, vt ipsum nihil formæ non insit ipsi formę. Quare Philoponus contra Proclum meritò asseruit formā fieri ex nihilo, tanquam ex termino, quia fit forma ex nulla parte præexistente, & inexistente ipsi formę. Cur autem & materia ipsa, & substantia materiæ expers nō possit per accidens fieri ex nihilo, quod non inest, non video,; neq; in Aristotele hactenus dictum obseruaui. Colligo dicta. Aliquid per accidens fit ex non ente, vel secundum partem, vel secundum totum, concedo: quia ipsum nihil nō inest facto. Aliquid per se fit ex non ente, nego, quia ipsum nihil non inest facto.

Secunda Limitatio ponitur in primo phys. 78 & 12. met 8. Distincto quippe ente per actum, & potentiam: Ex non ente actu, sed potentia ente fit ens. Quibus locis sermonem facit Aristoteles de Num. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

generatione compositi, non de factione simplicium. Ergo limitata est propositio, quia aliquid fit ex nihilo actu.

Ad has glossas in naturalibus datas reuerti iubet in 11. met. sum. 2. cap. 4. ad Heracliti dubitationẽ depellendam: & in primo de Ortu, & inter. particula 11. ad communem dubitationem veterũ profligandam.

Sed & in 4. met. 20. scripsit. *Ens namq; dupliciter dicitur, quare aliquo modo quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo verò modo non est.* Scilicet ex actu non ente possibile est aliquid fieri. at ex eo quod non est potentia ens, non est possibile aliquid fieri. Possibile autem est duplex, possibile transmutabile, quo modo res dicuntur esse in potentia passiua subiecti: & possibile factibile, quo pacto effectus dicitur esse in potentia factiua efficientis; Scotistæ id vocant possibile obiectiuum. Et vtrumq; possibile attigit Philosophus in 5. met. 20. vt calefactiuum comparatur ad calefactibile, calefactibile autem est subiectum transmutabile à frigore in calorem; & faciens comparatur ad factum, vt pater ad filium, filius verò est factibile transiens à non esse ad esse, sic etiam forma filij transit. Aliquid fit ex ente possibili, siue ens possibile sit transmutabile, siue factibile, siue vtroq; modo. Habemus itaq; duas limitationes, *Ex nihilo nihil fit* per accidens, nego. *Ex nihilo actu nihil fit*, nego. Imo ex ente potentia, non actu, fit aliquid: & ex non ente fit aliquid per accidẽs, non per se.

Ex Negatione. Caput. V.

Quartam deniq; viam suggerit Negatio; ostendendum namq; est, Aristotelem apertè negasse dictũ illud *Ex nihilo nihil fit.* Num. 12.

Repetendum igitur est ex lib. in Xenophanem, seu Xenocratem, à principio relata. *Quare si omnia, quæ in opinionem veniunt, & apparent, non rectè existimantur; nihil fortasse conuenit, vt huic etiã opinioni, & dogmati acquiescamus, quod nihil ex nihilo fieri statuit, quippe cum vna etiam quædam ex non rectis hæc opinio sit: quam ex sentiendo quodammodo, cum in multis essemus, existimauimus.* Ibidem quoq; fusè prosequitur Philosophus hanc opinionem, ostendens non ex vulgo aliquem, sed ex sapientibus, Hesiodum, aliquid ex nihilo fieri, putauisse.

Multitudo igitur veterum Philosophorum consentit in illud placitum, *Ex nihilo nihil fit*: consensit & Aristoteles cum esset in multis. At re melius explorata, manifestissimè negat illud, tanquam nõ rectum. Quare ex Philosopho communi factus est in præsenti dogmate, *Ex nihilo aliquid fit*, quemadmodum, & in plerisq; alijs, Philosophus singularis.

Neq; eluseris textum, si dispescas, quòd nihil, vel *priuatio* dicatur, quæ est per se non ens, vel nihil Num. 13.
simpliciter, quod negat ens seclusa habitudine ad subiectũ, & concedas

das fieri ens ex nihilo, idest priuatione, & ex subiecto præsupposito: nihil verò fieri ex nihilo simpliciter, idest nullo subiecto presupposito. Quanquam videam hac expositione ineptè mutari habitudinem *ex quo* cum habitudine *in quo*, nam forma non fit ex subiecto præsupposito, vt ex termino, vel vt ex parte, vel vt ex efficiente; sed in subiecto presupposito fit. Talis verò cõmutatio fit, vt textus commutetur, dicatq; quod non dicit.

Nihilominus illam expositioné, textus ipse refellit, quando citatur Hesiodus. *Nam de his ipsis admodum dicitur, & fieri ea, quæ non sunt, & non multa facta fuisse ex ijs, quæ non sunt; atq; hæc non è vulgo quilibet, sed ex ijs nonnulli asseruerunt, qui sapientes etiam habiti sunt. Iam verò Hesiodus.*

Primum ante omne aliud, inquit, Chaos extitit, inde patenti (lus. Pectore cũctorũ sedes firmissima tel-
Atq; amor, is cunctis specie immortalibus anteit.

Ex quibus alia, ait, genita fuisse, ipsa autem ex nihilo. Hactenus Aristoteles; qui dũ ponit prima, *ex quibus alia genita sunt* secũdũ Hesiodum, ponit ens fieri ex non ente, quod est priuatio, & ex subiecto presupposito; hæc enim in generatione adhibentur omni. Dum autẽ ponit prima ex nihilo, tanquã mẽbrum oppositũ, liquidò monstrat, *nihil* accipi simpliciter, vt negat subiectum presuppositum, quo membro diuisionis collaudat Hesiodũ, eumq; à vulgo sustollens, inaurat encomio Sapientis. Eorundẽ carminum Hesiodi (erat Aristoteli familiaris Hesiodus) meminit in 4. phys. textu 6. & in primo met. sum. 2. cap. 2. sed & ante citationem Hesiodi, proponit, & fieri *ea, quæ non sunt*, & non *multa facta ex ijs, quæ non sunt.* Quid est non multa? quia composita omnia, quę in dies fiunt, fiunt ex ijs, quæ sunt, & insunt; at quæ facta sunt ex ijs, quæ non sunt, multa non sunt; scilicet entia prima, vt materia, & immateriales substantiæ. Quòd si formas multas obieceris, memento illas propriè non fieri.

Multas quoq; intensibiles ex aliquo sui fieri, multas non terminare actiones, vt quæ in ad aliquid sunt, sic actionem, & passionem. Lege 5. phys. à tex 9 ad 20. in 7. phys. à 19. ad 20 in 11. met. sum. 4. cap. 3. & si contendas omnino formam non debere dici ex nihilo fieri; (qua de re nuper dixi) satis est eodem tex. in Xenocratem, haberi quædã ex nihilo, & hæc non esse multa.

Ad extremum in lib. contra Zenonem patenter Physicorum reijcit opinionem. Cum namq; Zeno Deum non esse factum ostenderet, nã si factus sit, ex similibus, vel dissimilibus factus est: quorum neutrum fieri queat; non ex similibus, quoniam non magis conuenit, vt à simili procreetur, quã procreet, nam similibus omnia eadem insunt. Non ex dissimilibus, nam ex non ente quippiam efficeretur; quod esse nullo pacto potest. *num. 14.*

Stagirites in Zenonem insurgit his verbis. *Ac primum quidem etiam iste non secus, ac Melissus sumit*

mit Id, quod fit ex eo, quod est, gigni. At enim quid obstat, quin neq; ex simili, neq; ex dissimili id, quod fit, sed ex non ente existat? Quid enucleatius dici poterat? Si fit ex materia præexistente, vel præexistente composito, fiet ex potentia simili, fiet ex actu dissimili; at Aristoteles ait, fit neq; ex simili, neq; ex dissimili, sed ex non ente: quid enim obstat? vel potius fit ex simili, si ex actu simili fit; ex dissimili, si non ex actu, sed potentia simili fit: at nihil obstat, quin ex non ente simpliciter quicquam fiat.

An liber in Xenophanem, & Zenonem sit Aristotelis. Caput. VI.

Num. 15. NEminem adhuc legi, qui obseruauerit hæc Aristotelis loca in Xenophanem, seu Xenocratẽ præter Danielem Malonium in 2. sent. Disp. 2. cart. 10. Qui cũ obiecisset sibi opusculum de Xenocrate, Zenone, & Gorgia, in quo habet hęc verba, Nihil fortasse conuenit, vt huic dogmati acquiescamus. *Ex nihilo nihil fit*. Respondet, in eo opusculo patet expresse Aristotelem disputationis gratia esse locutum. Quanquam, & alij negãt, Opusculum illud esse Aristotelicum.

Prior quidem responsio nihil facit; quia ferè in omnibus libris suis Aristoteles disputat, nec tamẽ, quæ disputationis gratia dicit, falsò dicit. Lege in primo physicorum, in 3. in 4. in 8. lege in primo, & 2. de cęlo, in primo de generatione, in primo de anima, primo de generatione Animalium, in lib. de respiratione, & alibi quàm plurima, & quàm creberrime disputantem. An ne hæc omnia falsa sunt? minimè. Sed si quando Philosophus aliquid ex aliorum sententia expressit, satis accuratè indicauit lectori. Præterea, in hoc libello contra Xenophanem prima pars est, in qua disputat absolutè contra propositionẽ hanc. *Ex nihilo nihil fit*, secũda pars, quę incipit. *At verò fieri ne possint, nec ne ea, quæ dicit, ommittendũ videtur*. Disputat de consequentijs ab Aduersario factis, vtrum bonæ sint, an non? Sed in prima parte de asserto antecedente planè ex propria sententia disseruit. Vbi apparet, quòd Aristoteles satis monet, si disputat contra propositiones, vel contra consequentias; nec non si cõsequentias impugnat ex proprio iudicio, aut ex persona Empedoclis, aut Anaxagoræ, aut alterius. vt clarissimè in eodem opusculo videre licet.

Posterior autem responsio est refugium miserorum, qui cum non Num. 16.
possint aliter effugere robur argumenti, negant, vel Authorem libri, vel librum Authoris. Sed Iulius Pacius omnia Stagiritæ opera Græcè, & Latinè excudenda curauit: præmisit verò editioni suæ præfationem, in qua discernit legitimos, & adulterinos Aristotelis Stagiritę libros. In quarta Classe collocat legitimos libros ad metaphysicen attinentes, nimirũ istos: libri metaphys. libri de Xenocrate, Zenone, & Gorgia. Libros verò spurios,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

aut suspectos in septimam classem reiecit. Franciscus Vicomercatus in primi phys.tex. 6. citat hunc librum, quem Aristoteles inscripserit de Xenophane. Diogenes Laertius, cuius grauissima, & antiquissima nobis debet esse authoritas, longè apertiùs hos libros commemorat Aristotelis, quàm alios libros, de quibus hæsitat nemo. Nam libro quinto de vitis Philosophorum in Aristotelem cart. 316. testatur scriptos ab Aristotele, Aduersus Gorgiam vnum, aduersus Xenocratem vnum, aduersus Zenonis scita vnum; quos in vnum opus, cũ eos in Latinum verteret, Ioannes Bernardus Felicianus coniunxit. Diogenes verò dispescuit certos, & indubios libros Aristotelis ab ĩcertis: & incertis ommissis, tres istos inter certos collocat.

Franciscus Patricius in examinandis Stagiritæ libris, nimium fortassè rigorosus, in Discussionum Peripateticarum lib. 2. cart. 12. ostendit Aristoteli fuisse ascriptos libros septingentos quadraginta septem. Quos omnes libro 3. reuocat in dubium cart. 17. fac. 2. quatuor exceptis, contra quos nihil habuit, quod obijceret. Vnde conclusit. *Ad hunc ergo modum de tot Aristotelicorum librorum numero, soli super sunt quatuor, qui omnem controuersiam effugerunt. Hi sunt Mechanica, & libelli tres contra Xenophanem, contra Gorgiam, contra Zenonem*. Sed & libro 4. cum Patricius dubitata resoluit, & germanos à nothis discernit libris, cart. 24. hos eosdem libros contra Xenophanẽ, Gorgiam, Zenonem, vt indubios recipit, & lib. 8. cart. 66. eos ipsos libros ad sapientiam redigit, hoc est ad metaphysicam. Igitur hi libri sunt inter certissimos Aristotelis foetus amplexandi, tantum abest, vt sint incerti, vel alieni. Cum enim hic vir diligentissimus, qui septingentos quadraginta tres libros partim grauiùs, partim leuiùs non esse Aristotelis ostendere sit conatus, his nil obiecerit: luculenter ostendit, se ne leuissimum quid inuenisse apud tàm multos, quos profert authores, quod in suspicionem adduceret hæc tria opuscula. Quin etiã Character styli euincit libros esse Aristotelicos. Est enim stylus Philosophi, breuis, cõcisus, acutus, antiquorum dictis conspersus, vniuersalibus propositionibus fęcundus, pręgnans rerum varietate, argumentis exęstuans, totus armatus acumine solerti, planè Aristotelico, mirè ordinatus. Hoc in alijs acroamaticis Stagiritæ operibus obseruatum: in opusculis contra Xenophanem, Zenonem, Gorgiam sole clariùs nitet.

Ergo agnoscamus Aristotelis mentem à veterum naturalium mente discrepantem (necenim id insolens Aristoteli) atq; vetere dimisso placito, Aristoteleum in Peripato complectamur dicentes, *Ex nihilo aliquid fit*.

Vnum est ad Criticam facultatem reseruandum: nunc tantùm mihi videor debere illud innuere. Libellus idem à Laertio citatur in Xenocratem, sic à Pacio, & Malonio. Rursus idem libellus in Xe-

nophanem nuncupatur à Feliciano, Vicomercato,& Patricio. Imo Patricius ex Diogene Laertio libellũ hunc de Xenophane nuncupat. Anquia duæ sint lectiones Laertij, scilicet in Xenocratem vna, quæ mihi est ad manum, etiam in Græco: in Xenophanem altera, quæ pręsto erat Patricio, homini Græco,& Gręcè, ac Latinè peritissimo? An potius scriptura erat antiquitus sub abbreuiatione *In Xeno*, quam abbreuiationem alij in Xenophanem, alij in Xenocratem produxere? Sed hoc viderint Critici.

Ex contradictione non implicata. Caput. VII.

Num. 17. QVatuor his vijs, & clarioribus,& proprijs, placet ad ũgere non nulla ex alijs locis Philosophi. In 6. Ad Nicomachum cap. 2. citatur Agatho. *Idcirco rectè Agatho inquit.*

Re namq; hac sola ipse priuatur Deus,
Vt facta, minimè infecta possit reddere.

Quæ eadem repetita sunt in 5. ad Eudem. cap. itidem 2. Iam verò facere ex nihilo aliquid, ita vt nihil non insit, nullam contradictionem inuoluit, ob quam facta infecta fiant: Igitur Deus hoc non priuatur. An verò id vni Deo .i. summo,& primo diuinorum tantùm concedendum: an cuilibet comprehenso Dei nomine ad linguam Aristotelis, posterius liceat iudicare. Nam Philosophus Deorum multitudine concessa, vel philosophicè, vel populariter, frequenter abutitur Dei vocabulo, vt in Zenonē, in 12. met. 50. in. 2. cęli 17. ac sæpè alibi. Minor huius argumenti ex argumentorum solutione constiterit. Si enim implicatur contradictio ea est, vel comparatis terminis ex quo,& ad quem, scilicet *nihilo*, & *aliquo*: vel comparatis faciente, & facto. Non primò ratione terminorum; neq; enim nihil,& aliquid coniunguntur, quæ sunt contradictoria, sed per successionem in factione ex nihilo separantur; sic enim prius non ens, posterius ens, quod fit, est in factione ex aliquo, sicut in factione ex nihilo; hoc discrimine, vt in factione ex aliquo duo contradictoria in eodem subiecto vniantur; sed cũ ex hoc fit hoc, non vt ex Panathenæis nauigatio, sed ex contrario contrarium, per primum de generatione Animaliũ cap 18. abijcitur terminus à quo, succedente termino ad quem; At in factione ex nihilo successio eadem est contradictorij ad contradictorium factione diuidente, vt 2. met. 7 & 1. de cęlo 106. de generatione scribitur, proportione adhibita, sed contradictoria, nec subiecto quidē, vniuntur: solùm ex successione termini ad quem in rerum natura, abijcitur eius contradictorium, vt terminus à quo. Si igitur non inuoluuntur contradictoria, cum vniuntur in subiecto, vt in factione ex aliquo, multò minus inuoluentur, quando ne subiecto quidem vniuntur, vt in factione ex nihilo.

Comparando faciens,& factum contradictio non inuoluitur. Ad Num. 18.

hoc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

hoc accipio, causam esse priorem natura suo effectu, effectum verò posteriorem, nam 5. met. 1. omnis causa principium est & per consequens prius principiato. Satisq; haberi potest ex 2. Post; 92. quòd causa est prior causato. Cum verò inter omnia vnum tantum sit ens incausatum simpliciter, alia omnia causata in aliquo causarum genere, saltem finali, quod nemo ex Peripateticis, me sciente, negat propter 12. met. 52. Ratio incausati est, vt primo sit ex se: & si est simpliciter incausatum, simpliciter primũ sit; causati ratio est, vt in illo primo signo naturæ, in quo causa est, causatum non sit, alioqui ipsum causatum causa esset, non causatum, sit verò in posteriori signo naturæ. Igitur in quo signo positiuo omninò primo, primum ens incausatum simpliciter est, in eo nullum causatum est: in posteriori signo naturæ, causa operante, causatum esse potest; quare omni causato in quouis genere causæ prius natura conuenit non esse, posterius natura esse. Si ergo secundis intelligentijs, & materię id ipsum congruat, nam ad vnum vltimum bonum, & finem coordinata sunt omnia 12. met. 52 materia prima, & immateriales mẽtes à non esse ad esse transeunt; at hoc non est ex materia, vel subiecto inexistente, cum id colluctetur cũ naturis eorum, vt prima materia materiam priorem habeat, ex qua inexistente sit, vt primo Phys. 82. & 12. met. 12. Id ipsum longè clarius nitet de mentibus immaterialibus: ergo ex nihilo sui ad aliquid transeunt: ex nihilo in priori signo, ad aliquid in posteriori signo naturę.

Nec maior est implicatio contradictionis, si hæc entia transeant à non esse ad esse in respectu ad causam facientem, quàm si transeant in respectu ad causam finalem; vtrobique enim est duplex terminus transitionis scilicet *non esse*, & *esse*: vtrobiq; successio naturalis vnius termini ad alium, vt prius sit non esse, ceù terminus ex quo, posterius esse, ceù terminus ad quem: vtrobiq; est successio in respectu ad causam transferentem à non esse ad esse. Quare si non apparet contradictio ad causari materiam, vel secundas mentes in genere finis, neq; apparebit contradictio ad causari in genere efficientis. Profectò causari secundum rationem propriæ naturalis conditionis, hoc est ex nullo subiecto, vel ex aliquo subiecto, pro vt rei causatæ ratio tulerit, ipsi rei non repugnat.

Ex Arte, & ex primo efficiente, Caput. VIII.

Secunda ratio formabitur ex familiari proportione inter naturam, & artem, quam sępe Stagirites adhibet, vt 1. phys. 69. & 2. *Num.* phys. 86. 1. de part. cap. 1. 2. dege- *19* ner. 52. & 53. *Sicut enim se habet* agens in arte, ita se habet in natura. Atqui agẽs in arte aliquod, ne dũ formã inducit, vel educit, verùm etiam materiam primitus facit, quę nihil artificiosi habet; id quod in 2 phys. 24. & 25. legimus, dari. s. quatuor artis gradus, primus facit

mate-

materiam, 2. præparat, 3. inducit formam, 4. vtitur: exempla retrogrado afferam ordine singula singulorum, nauticam, nauifactiuam, dolatiuam, lignorum præcisiuam. Sic autem in text. 25. *In ijs igitur, quæ sunt secundum artem, nos facimus materiam propter opus, sed in physicis est.* Si igitur ars æmulatrix, imitatrix vè naturæ est; & in artificiosis materia fit ab aliquo artificioso agente, probabile est, & in naturalibus materiam fieri ab aliquo efficiente in natura; & sicut in arte datur ars effectiua, quæ nihil artis præsupponit, sed materiam primam artis facit: ita in natura rationabile est dari causam efficientem, nedum, quæ faciat materiam secundam (quod nemo inficiabitur) verum & causam effectiuam primæ materiæ naturalis, quæ nihil materiæ compositorum naturaliũ præsupponat. Tunc autem materiam ex nihilo aliquid fore, est in confesso, ex nihilo, inquam, per accidens, quia non inest rei factæ.

Num. 20. Tertia ratio ex primo cœli 100. Quo in loco descripto æuo, & singulorum, & cœli: & æuo summo continente omne tempus, ac infinitatem; dehinc docet vnde sumpserit denominationem dicens. *AEuũ est ab eo, quod sit semper sumpta denominatione, immortale, & diuinũ: vnde & alijs pendet.* (Siue cũ Simplicio, & Suessano) *communicatum est, his quidem exactius, his autem obscurius esse & viuere.* Probaturusq; hanc intransmutabilitatem æui, & æuiterni, statim recurrit ad primum, ac maximè summum diuinorum. Probatq; intransmutabilitatem ac immortalitatem diuini, primò ex communibus, vulgatisq; sententijs, secundò ex propria sententia recurrens ad primum, & summum diuinorum Contextus immediate sequens citata est. *Etenim quemadmodum in vulgaribus sententijs circa diuina sæpè declaratur rationibus, quòd diuinum ipsum intrasmutabile esse necesse est omne: primum, ac summum, quod sic se habeat, attestatur ijs, quæ dicta sunt; neq; enim aliud melius est, quod moueat, illud enim esset vtiq; diuinius.* Quapropter primum diuinorum est intrasmutabile, quia si mutaretur, haberet, aliquid diuinius se, à quo mutaretur: At non habet, non igitur primum diuinorum mutatur, sed est immortale, & diuinum, vnde alijs pendet esse, & viuere pro rerũ gradu, & ordine. Igitur & secundis intelligentijs, cœlestibus, & sub cœlestibus, etiam materiæ primæ, tùm esse, tùm viuere pendet à primo, vt à principio, *Vnde esse*, nedum *Vnde motus*: nam minora diuina etiam habent aliquid diuinius, quod ipsa moueat. ergo prius alia entia intelliguntur ex se non habere esse, siue immaterialia sint, siue materia; si enim aliunde habent, ex se non habent. Id constat, quoniam quod, quis ex se habet, id non recipit, neq; eidem ab alio datur, Quando autem ab alio habet, semper prius natura intelligitur cõmunicatio agentis, quàm possessio recipientis; quare si materia habet principium, vnde illi communica-

tum est esse: igitur materia quantum est ex se, prius non habet esse proprium, sed potest illud ab alio recipere: deinde posterius vel natura, vel tempore intelligitur & recipere, & habere esse à principio, vnde illi communicatum est esse. Nam & quod ex se inest, prius intelligitur eo, quod secundum alterum inest: sed causato ex se competit *non esse*, ex causa competit *esse*. Iam verò in genere substantiæ ipsum esse materię est obscurissimum, est enim esse substantiale, sed cum potentia ad omnem formam; quòd si materia ex non habere proprium esse transfertur ad proprium esse, ope primi diuini principij, vnde alijs pendet esse: sanè hoc non conueniet materiæ, vt ipsa fiat ex alio aliquo subiecto, vel ente præsupposito, quod insit materiei, aut in quo materies recipiatur, quoniã materia non habet subiectum ex quo, aut in quo fit: sed præcisè fit aliquid ex nihilo sui pręsupposito. Ordo verò est inter nihil, & aliquid, quia materia prius est nihil, posterius est aliquid, & aliquid fit ex nihilo, vt ex termino abiecto, quod non inest.

Porrò si de substantijs immaterialibus à primo diuinorum habẽtibus & esse, & moueri obiectiuè, id ipsum dicatur; profectò necesse est dicere, eas fieri ex nihilo, vt ex eo, quod non inest.

Corroboratur id per librum secundum de Ortu, & inter. tex. 59. natura quippe semper desiderat, quod melius est; melius est autem esse, quàm non esse: ideò natura desiderat semper esse; hoc autem in quibusdam possibile est, vt in æternis, in quibusdam nõ est possibile, vt in caducis, prout in textu. 51. animaduersum fuerat. Ratio affertur in textu. 59. ob quam corruptibilia non possunt semper esse, & quomodo Deus prospexerit ad melius corruptibilium, cõstituens generationem perpetuam. *Hoc autem* (id est semper esse) *in omnibus impossibile existere, propterea quod longè à principio distant: reliquo modo compleuit totum Deus continuam faciens generationem, ita enim maximè continuabitur ipsum esse.* Igitur quæ sunt propinqua principio, sunt æterna, incorruptibiliaq;: quę autem dissita sunt à principio, interitura sunt, ac temporaria. Si percunteris, de quo principio loquatur? Respondeo statim, de principio, quod facit generationem, atq; de principio primo faciente, qui est Deus: si quidem ex 5. met. 3. & 2. phys. 29. faciens est causa facti, sed in genere principij efficientis. Ergo ęterna quoq;, quia sunt propè principium, à principio faciente, esse æternum, & incorruptibile nãciscuntur: temporaria esse temporarium, & corruptibile recipiunt à faciente generationem, & genita. Si itaq; cęlum, & intelligentiæ, & materia sint res æternę, sintq; à faciente principio, planè factæ sunt ex nihilo sui aliquid, & hoc à Deo faciente.

Possunt aliter quoq; eædem rationes proponi. Si enim materiæ repugnat effici, aut ei repugnat, vt materia, seu causa materialis est, aut *Num.* 21.

potiùs vt materia talis, puta materia prima est. Si verò repugnaret materiæ, vt materiæ, quoniam reduplicatio infert vniuersalem, igitur effici repugnaret omni materiæ: at hoc falsum est in materia artis prima, & secunda: falsum est in materia secũda naturę. nõ ergo materię, vt materiæ repugnat effici. Sed omnis repugnantia, vel non repugnantia ex rationibus formalibus, seu quidditatiuis promanat: hinc Aristoteles in 13. met. sum. 2. cap. 1. *Syllogismorum principium asserit esse ipsum quid est*, Nam per ipsum quid est rei, concluduntur omnes per se passiones, & repugnantiæ, atq; non repugnantiæ: vnde etiam in primo de anima tex. 11. scriptum reliquerat. *Omnis demonstrationis principium est ipsum quid est*. Materia deinde, vt materia definita est in 2. phys. 28. & in 5. met. 2. esse, *Ex qua inexistente aliquid fit*. Quæ definitio materiã comparat cum effectu materiato, quem vt causa preexistens in esse reali, & inexistens causat. Sed non negat respectum effectus ad causam extrinsecam præexistentẽ in esse reali actuali, & communicantem materię entitatem suam; igitur ex definitionibus rei effectæ & causæ materialis, quatenus materialis, nulla vel leuis apparet repugnantia. Sicut etiam forma definitur in respectu ad effectum cõstitutum, neq; propterea negatur, forma effici posse ab efficiente. Si autem repugnantia dicatur esse, non ex ratione generica materię, sed ex ratione speciali materiæ primæ: rursus ex materiæ primæ definitionibus id exquiremus. Aristoteles in 7. met. 8. per negationẽ, atq; affirmationem materiam primam ita descripsit. *Dico autem materiam, quæ per se ipsam, non est quid, neq; quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur; est enim quid, de quo singula horum prædicantur: cui esse, & cuiq; prædicationum diuersum est*. Qua delineatione materia spectatur in comparatione ad formas, affirmaturq; quòd esse materiæ, & esse formarum cuiusuis prædicamenti diuersum est, quodq; materia per seipsam nullã formã habet, sed tamen omnes formæ de materia prædicantur, scilicet logicè, sed realiter insunt materiei. Sed neq; in hac materiæ primæ descriptione quippiam continetur, quod neget respectum materiæ ad efficiens: imò cum ipsum esse sit commune materię, & formis, cum diuersitate tamen propriarum rationum; esse commune, inquam, per participationem, non per essentiam: conspicuum fuerit, illud qualecunq; esse, quod materiæ, quod formis inest, ab ente per essentiam communicatum fuisse. Idipsum quoq; concludemus, si materiæ primæ positiuam definitionem ex primo phys. 82. intuebimur, ea est. *Dico enim materiam subiectum primũ vniuscuiusq; ex quo fit aliquid, cum insit, non secundum accidens: & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum*. Etenim in hac ipsa primæ materię notificatione comparatur materia ad compositum per

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

se ex materia causatum, & negatur subiectum aliud prius in genere causæ materialis, ex quo materialiter materia ipsa causetur. Sed ne verbum quidem est, in quo negetur materiæ comparatio ad causam effectricem: solùm potest elici ex ea definitione, quòd materia non fiet ex alia præsupposita materia; quod nos robustè asseueramus. At nō elicitur, quòd materia nullo modo effici potest, sine fallacia à secundum quid ad simpliciter, & sine fallacia consequentis. Supponamus, quæso, duos modos rei efficiēdę esse possibiles, alter de parte aliqua non pręsupposita, alter de nulla parte pręsupposita. Si à negatione vnius speciei negas genus, est decipula cōsequentis; veluti si dicas, Bucephalus non est homo, ergo non est animal. Falsò infers, nam Bucephalus est equus, & animal. Si etiam argumentere, Statua non fit hoc modo, scilicet de nulla parte præsupposita, ergo nullomodo fit, à secundum quid ad simpliciter procedis. Ita etiam si arguas, materia non fit hoc modo, nempe de parte sui pręsupposita, ergo nullo modo fit; in eundem impingis lapidem: fieri nāq; potest de nulla parte præsupposita, qui modus propriè est principiorum internorum, ac simplicium omnium, excepto primo efficiente, cui per se primò repugnat effici ex propria sua ratione primi efficientis. At materia non est primum efficiens, non igitur ei repugnat effici, sicut effici refragatur primo efficienti.

Aliter itidem potest induci ratio ab efficiente; quoniam in 2. de gener. 55. de causa effectrice illa protulit Philosophus. Multum enim rationabilius ens non enti generationis causam esse, quàm nō ens enti ipsius esse. Iam verò primum ens, & summum concipiamus ex vna parte, & ex altera omnia entia, quę sunt subordinata summo enti, & summo bono ex 12. met. 52. faciamusq; summum ens vel habere infinitos gradus entitatis, vt verè habet, vel finitos, sed excedentes quodcumq; aliud ens, siue hoc seiūctim sumatur, siue cum alijs entibus subordinatis, ac dependentibus. Sit igitur primum ens præditum centum gradibus entitatis: accipiaturq; vnum ex subordinatis entibus, puta cęlum, vel intelligentia, & habeat decem gradus entitatis. Statim apparet detractis vtrinq; & in primo, & in secundo ente totidem gradibus entitatis, primum adhuc esse ens, atq; habere esse, secundum ens iam nō habere esse, neq; dici ens; igitur cū ex necessitate talis habitudo perpetua sit inter primum ens, & quodcumq; secundum, rationabilius est, vt primum ens sit causa generationis, scilicet sumptæ vniuersaliter, quàm vt non sit causa efficiens secundi entis, sed ipsum ens secundum habens defectum ipsius esse, sit sibi ipsi principium ipsius esse. Sit igitur illa enuntiatio vera. Quicquid est ens, & caret aliqua perfectione entis, est simpliciter possibile factibile, atq; terminus, siue obiectum potentiæ effectiuæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

primi efficientis prorsus ineffecti, & ineffectibilis. Deniq; natura rerum, quoad fieri potest honoranda est: at potentiam primi entis, & efficientis magis honoras, si possit facere, non solùm secundum quid effectum, puta compositum, quod fit secundum partem tantùm: sed etiam possit facere aliquem effectũ simpliciter, idest secundum omnes partes. Sicut enim ex lib. 1. Elench. c. 4. Æthiops secundum partem albus, vel scutum secundum medietatem album, est secundum quid album: si autem secundum omnes partes sit albũ, est simpliciter album. Ita effectus secundam partem factus, est factus secundum quid: secundum totum factus, est factus simpliciter. Ex quo etiam patet effectũ talem secundum omnes partes recipientem esse à primo ente, dependere essentialiter simpliciter ab eodem primo: recipientem esse secundum partem, dependere essentialiter secundum quid. Vt igitur, & secunda entia simpliciter essentialiter sint cõnexa cũ primo: & vt primũ efficiens sit simpliciter potẽs, rationabiliùs est ponere primum efficere posse reliqua omnia secundum omnia, & de nulla parte effectuum interna præsupposita: posse item efficere de parte præsupposita, illa, quæ nata sunt fieri ex parte tali. Sic namq; simpliciter, & essentialiter erit verum assertum Aristotelicum in 12. met. 38. exaratum. *A tali ergo principio, tùm cœlum, tùm natura dependet.*

Ex perfecto, & imperfecto. Caput. VIIII.

QVarta ratio probabit nedum ex nihilo fieri aliquid, verũ etiam prima ex nihilo facta, sed ex tempore. Ad eam rationem erigendam accipio ab Aristotele aliquot munimenta. *Num. 22.*

Primum ab 8. phys. 75. *Prius natura, & tẽpore, & ratione, quod perfectũ quidẽ est, imperfecto est: corruptibili autem incorruptibile.*

Secundum munimentum. Omne, quod prius tempore non est in rerum natura, & posterius tempore est: factum est ab aliquo actu existente, & actu faciente. Colligitur ex citato 2. de generat. 55. *Multò,* inquit Philosophus, *rationabilius est ens non enti generationis causam esse, quàm non ens enti.* Consonant dicta in 9. met. 13. & 17. Probatur etiam ratione. Si quid est possibile esse, & actu non est, à quo nam traducitur ex non esse ad esse, ex esse possibili ad esse actuale? à se, an ab alio, an à nullo? Non à se: nam per lib. de communi motione cap. 5. cart. 1481. *Generationis, & corruptionis minimè sibi ipsi quippiam causa esse potest. Præcurrere enim debet motor id, quod mouetur, & genitum generans: nihil autem seipso est prius.* Non à nullo, quia faciens non prçcurreret factũ, quod modo dicebatur præcurrere oportere. Igitur, fit ab aliquo actu existente, & actu operante, quia causa in actu, & effectus in actu simul sunt. 2. phys. 37. & 12. met. 30 si causa actu

non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

non operetur, nulla vtilitas erit ad effectum. Vniuersaliter quidem nullus effectus habet esse ex eo, quod causa possit causare, sed ex eo, quod actu causet in suo genere.

Num. 23 Tertium munimentum. Vnum tantùm est ens simpliciter perfectũ independens, & incausatum: cętera omnia sunt secundum quid perfecta ex ordine ad perfectum, à quo sunt causata, & dependentia. Id reuinco ex Aristotele; qui primo ad Nicomachum cap. 4. cart. 7. & 1. magnorum moralium cap. 1. cart. 180: scribit. *Bonum tot modis dicitur, quot id, quod est*, Bonum verò similiter, atq; ens diuidetur iuxta 12. met. 52. in bonum vniuersi, & vniuersum: bonum vniuersi nõ est propter aliud bonum, sed propter se; vniuersum autem, & ordo eius sunt bona propter primum bonum, *Ad vnum quippe coordinata sunt omnia*. Similiter in primo de Anima 42. asseritur, *quod est bonũ propter se, non est bonum propter aliud*, quem locum per doctrinam 1. Ethicorum cap. 1. vel 2. intelligo de primo bono, seu de primo fine. Nunc autem hæc bona, seu entia pensemus. Bonum propter se est independens, bonum incausatum, bonum simpliciter, bonum perfectissimum, sufficientissimum; quale describitur primum principium 12. met. textu. 40. & 14. met. cap. 6. aduersus Speusippum. Reliqua bona, seu entia sunt bona propter aliud, causata, dependentia, subordinata, indiga illius, à quo pendent, sunt sibi insufficientia, nam bonum suum habent ex ordine ad finem, sunt imperfecta. Quamobrem, & 12. met 49. vnum & ratione, & numero ponitur primum mouens immobile. Ergo vt absoluam ratiocinationem, tantùm vnum est ens, & bonum simpliciter perfectum, independens, & non indigens: cętera entia, vel bona sunt imperfecta, dependentia, & saltem illo summo bono indigent.

Quartum munimentum ex 5. met. 16. *Priora secundum naturam, & substantiam, quæcunq; contingũt sine aliis esse, ista verò non sine illis.* Quam doctrinam Platonis Aristoteles amplexus, omnes modos, quibus aliquid prius dicitur, ad hunc vnum reducit, vt Primo, quantum est ex se, non repugnet esse absq; posterioribus: quare enti simpliciter primo, ex se spectato, non repugnat esse, etiam si entia posteriora nunquam fuerint, aut sint futura.

Tunc probo, quòd ens simpliciter primum aliquando fuit, quo tempore materia non fuit: & ex consequenti nec forma fuit, nec quod ex his. Quoniam simpliciter perfectum est prius tempore simpliciter imperfecto, per primum munimentum 8. phys. 75. Sed Primum ens est simpliciter perfectũ, per tertium munimentum, materia prima simpliciter imperfecta; Igitur primum ens simpliciter est prius tempore, quàm sit materia; ergo materia prima prius tempore non est, posterius tempore est; quod namq; habet aliud se ipso prius tempore, illud prius tempore non est, posterius est. Quapropter per secundum munimentum materia Num. 24.

prima

prima transfertur à non esse ad esse, ab aliquo efficiente præexistente actu, & operante. At verò materia non efficitur ex alio, vel in alio subiecto (esset quippe eadem ratio de illo alio subiecto, infinitusq; foret progressus) igitur materia facta est de nullo subiecto præsupposito, hoc est de nihilo sui; ita tamen, vt ipsum nihil pręcedens nō insit ipsi materiei existenti.

Eadem assumpta maiore. Perfectum simpliciter est prius tempore imperfecto. Addo minorem, substantiæ immateriales secundæ sunt imperfectæ simpliciter, quoniā obtinent esse causatum in genere finis, esse dependens essentialiter ex alio, alij subordinatum, alio egens, sibi non sufficiens, esse bonum ex ordine ad aliud, quę omnia sunt imperfectiones simpliciter, sicut opposita sunt simpliciter perfectiones proprię primo enti, primoq; bono; igitur secundæ substantiæ immateriales sunt posteriores tempore primo ente, vnde & secundæ prius tempore non sunt, posterius tempore sunt, cum in illo priori tempore, quo primum perfectum est præcedens, secundæ substantię immateriales non sint in rerum natura. In illo etiam tempore secundæ substantiæ immateriales non sunt ens impossibile, vel falsum, (vt in capite de falso 5. met. 34. quod impossibile est componi, falsum est; certum est autem, quod nō est impossibilis ista compositio, *secunda substantia immaterialis habet esse)* ergo secundæ substantiæ immateriales sunt possibiles esse, & in illo priori actu non sunt: Quare per secundum fundamentum ab actu operante fiunt, non quidem ex materia, vel in materia, cum sint immateriales, Igitur ex nihilo factę sunt aliquid, sed ex nihilo, quod non inest; scilicet ens, per accidens fit ex non ente.

Possem fortassis apponere, & locum 2. met. 4. cum principia sempiternorum dicuntur esse verissima, quia sunt causa veritatis alijs, non alia ipsis; dictumq; de causa effectiua exponerem, vt multi exponendum, iudicant. Quale enim est inductionis antecedens, tale est consequens. Sed Aristoteles inductionem fecit in igne, qui est causa caliditatis alijs, causa sine dubio effectiua, ergo & semper existentia habent suæ veritatis, & existentiæ causam effectiuam. Talia sunt intelligentiæ, cęli, materia secundum communem sententiam. Confirmarem id ex 8. phys. 15 & lib. 2. de generatione Animalium cap. 6. vbi videtur concedi causa effectrix sempiternorum. Sed hoc alio loco exequar. Num. 25.

Possem proferre authoritatem ex lib. 2. de gener. animalium cap. 3. Suessanus acerrimus quondam impugnator factionis de nihilo, sępius huius robur authoritatis declinare tentauit: tandem manus dare coactus concessit Aristotelem ex professo de creatione non tractauisse, sed obiter creationem temporariam animæ intellectiuę, seu quod idem est, intellectus humani cōcessisse: tractans .n. originē animarū, an ex semine, an ab agente

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

extrinsecus accederet, cõcessit, intellectum humanum extrinsecus accedere. Ergo aliquid factum de nouo, non ex menstruo, vel semine Aristoteles nouit. Suessani honestos labores agnoscere sufficiat, ascribere non placet. Legantur in recognitione ad textũ 78. primi physicorum.

Denique Ioan. Fran. Picus Mirandulan. In Examine vanitatis Num. 26. doctrinæ gentium lib. 6. cap. 8. & cap. 18. testatur à Theophrasto Aristotelis & auditore, & successore scriptum in lib. de saporibus. *Deũ ex nihilo, nullaq; præiacenti materia cuncta creasse.* Quare si ex præstantissimo discipulorum de Aristotelis mente est coniectura sumenda, coniector Aristotelem agnouisse, ex nihilo aliquid fieri.

Profectò si duo asserta essent in schola Aristotelis probata, creatio posset esse demonstrata. Asserta hæc sunt. *Vnum tantùm ens est ineffectum, & Omnia entia secunda sunt effecta*; tunc enim à primo efficiẽte tota multitudo effectorum esset de nulla parte, vel subiecto præsupposito: Nam primum efficiens nullius effecti posset esse pars: secunda entia omnia sunt facta, mediatè, vel immediatè à primo efficiente, igitur primus effectus immediatè factus à primo efficiente, nihil, neq; secundum efficiens, neq; effectum, exquo fiat, præsupponit, *Ex nihilo igitur aliquid fit*. Porrò Asserta illa omnibus Thomistis, & Scotistis, omnibus Auicennæ, & Simplicij asseclis, pluribusq; alijs probata fore non dubito, nunc digrediendi locus esse non videtur.

Caput. X.

COnclamabũt in me Peripateticorum plurimi, criminantes, Num. 27. quòd, Aristoteli; quam ignorauit, ascribam creationem ex nihilo.

Respondeo me ægrè ferre quòd Aristotelem sapientissimum virũ, ignarum dictitent. Nam quòd Philosophus agnouerit creationem ex nihilo (seu illam possibilem esse concesserit, siue negauerit) indubitatum est. Sanè in lib. de Xenoph. refert de sententia Empedoclis, Creationem ex nihilo esse impossibilem. Verba textus hæc sunt. *Quemadmodum etiam Empedocles inquit, Nam cum omnia etiam ille eadem concesserit, & quicquam esse impossibile ex non ente creari.* Et è contra Aristoteles paulò ante retulerat Hesiodi placitum, asserentis creationem ex nihilo. *Iam verò Hesiodus. Primũ ante omne aliud inquit, chaos extitit, inde patenti.*

Pectore cunctorum sedes firmissima tellus.

Atq; amor, is cunctis specie immortalibus anteit.

Ex quibus alia, ait genita fuisse, ipsa autem hæc ex nihilo. Hæc Aristoteles; Qui cum, vel aduersarijs testibus, neget, aut affirmet aliquid fieri ex nihilo, si Aristoteles id, quod affirmaret vel negaret, nõ ignorabat: non est dicendus creationem ex nihilo ignorasse. Præterea cum in 3. met. 1. scripserit, Illum se habere melius ad iudicã-

dum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

dum, *qui tanquam aduersarios omnes vtrinq; rationes oppositas audiat* :atq; ipsemet audiuerit negatiuam Empedoclis, audiuerit affirmatiuam Hesiodi, iudiciumq; tulerit pro Hesiodo, eumq; supra vulgus inter sapientes extulerit, propterea quòd prima ex nihilo fieri censuerit, reliqua ex primis generari asseruerit :consequitur Philosophum, auditis partibus, optimè agnouisse illam factionem ex nihilo, & optimè iudicasse, cum reprobauit illam propositionem, *Ex nihilo nihil fit*,

Veruntamen quia de nomine
Num. 29. creationis dissidia exurgunt grauiora, & Aristoteles tum *fieri* tum *generari* dixit quippiam ex nihilo:atq; etiam tum *fieri* tum *generari* ex aliquo; ommisso vocabulo creationis, vim vocabulorum *fieri*, & *generari* (quatenus ad rem spectat) afferam, vt exponam sensum illius propositionis, *ex nihilo aliquid fit*, & *ex nihilo nihil fit*.

Igitur in primo phys. à tex. 58. ad 64. ipsum fieri tribuitur.

Priuationi, vt immusicũ fit musicũ.

Materiæ, vt homo fit musicus.

Formæ, vt musicum fit ex immusico.

Cõposito ex materia, & priuatione, vt homo immusicus fit homo musicus.

Cõposito ex materia, & forma, vt homo musicus fit ex homine immusico.

Verùm in textu. 64. fieri, quod scilicet est generari, composito propriè, & simpliciter Aristoteles tribuit. *Quare*, inquit, *manifestum est ex dictis, quòd omne, quod fit, semper compositum est*: ac proindè in textu. 65. subijcit. *Omne ex subiecto, & forma fit: componitur enim homo musicus ex homine, & musico quodãmodo, dissolues enim rationes in rationes eorũ.* Ad hũc sensũ in primo phys. 82. demõstratur materia non fieri: imo & in 7. met. 26 ac 32. necnon in 12. met. 12. negantur, & materia, & forma fieri, eo quod omne, quod fit, ex aliquo, & in aliquid fiat: quanquam non semper eisdem verbis afferatur eadem ratio.

Cum ergo tot in rebus, totq; modis accipiatur hæc vox *fieri*: ex primo de cęlo 112. & 121. accipio duo significata ipsius *generabilis* Generabile primò dicitur, quod cũ non esset prius, nunc est, siue per generationem, siue absq; generatione: tale generabile à nobis dicatur factibile, & ipsius produci vocetur *fieri*. Secundò generabile nũcupatur, quod prius non erat, & posterius est, sed per generationem; quod sic est generabile, propriè dicatur generabile, & generari. Sunt autem hæc duo significata, sicut magis commune, & minus commune, sicut genus, & species; genitum appellatur, quod incipit esse per generationem: *factum* verò, quod incipit esse, siue per generationem, siue alio modo. In propositione nobis proposita, *ex nihilo nihil fit*, vel, *ex nihilo aliquid fit*. ipsum fieri accipitur in significato communi, & generico.

Factio passiua, quæ per fieri significatur, duos respectus formaliter continet, vel infert: respectum facti ad causam efficientem, & respectum

ſpectum ipſius eſse ad non eſse præcedens, omneq; præditum his repedibus eſt factum. Qua propter ex per ſe efficiente, & effectu, atq; ex per ſe terminis à quo, & ad quem exploranda eſt quidditas factionis de nihilo, & vt vniuerſaliter dicam factionis omnis.

De faciente ex Nihilo.
Caput. XI.

PRimum ergo de faciente, & facto in re noſtra quæramus: nam & argumenta Aduerſariorum
Num. 29. id veſtigant. Pererius lib. 5. ſuæ phyſicæ cap. 7. & Piccolomineus lib. 1. de creatione cap. 6. & lib. 2. cap. 3. arguūt. Nec enim fit quicquā ex nihilo, niſi ab aliquo faciente: at faciens tale non dari oſtendunt.

Primò Pererius ſic. Ariſtoteles ſemper definit cauſam efficientem per eſſe principium motus, nec vſquam, vel leuiter innuit modum efficiendi per creationem, quod patet ex 5. met. in quo varias nominum ſignificationes enumerat.

Picolomineus addit loco indicato. Efficiens vniuersè ſumptum definitur ab Ariſtotele 2. phyſ. 29. quòd ſit principium mutationis, & quietis.

Cui nonnullus ſuppetias affert. Quoniam definitio eſt vniuerſalis,
C.C.C. Cart. 389. & affirmatiua, & cōuertibilis, quia prædicabilis de definito ſecundum quod ipſum; vnde & in 2. met. tex. 5. & in 5. met. textu 2. definitur eodem modo efficiens, vt definitio ſit vniuerſalis, & in phyſica, & in metaphyſica.

Pererius 2. Ad hæc Ariſtoteles in 5. met. 17. definit potentiam actiuam per paſſiuam dicens, illam eſſe principium tranſmutandi aliud, in quantum aliud: & apud eum nullum poteſt eſſe agens abſq; patiente; atqui hoc aduerſatur factioni ex nihilo, in qua cernimus agens ſine patiente, & potentiam actiuam ſine paſſiua.

Piccolomineus 2. ad idem, ſi Ariſtoteles putaſſet dari agens metaphyſicum diſtinctum à phyſico, debuiſſet in metaphyſica id ſecus definire, quod minimè fecit: ſed in 5. met. 17. & 9. met. 2. non ſecus cauſam efficientem definit per eſſe principium tranſmutationis, ac id facit in 2. phyſ.

Confirmatur, poteſtas efficiendi ex ſententia Ariſtotelis eſt ad aliquid, & refertur ad poteſtatem patiendi: nec reperitur id, quod eſt omnia facere, niſi reperiatur, quod eſt omnia fieri, & vice verſa, vt dicitur in 3. de anima 17. Ideò in 3. phyſ. 18. aſſeritur, eundem eſſe actum agentis, & patientis.

Hæc ſoluere enitamur. Solutio dubitatorum eſt inuentio veritatis. Argumentum primum eſt *Num. 30.*
ab authoritate negatiuè, fallax igitur. Quod Ariſtoteles affirmat, vel negat, idem Peripatetico affirmandū, vel negandū. At ſi Ariſtoteles nō affirmat, nec negat, non eſſe affirmandū, vel negandū Peripatetico, ſiue vitio cōſequētis nō dicitur: Multas veritates Ariſtoteles nec attigit quidem. Multas quoq; omnium conſenſu ſcripſit, quæ ad nos non peruenerunt. Nil igitur niſi dicta dicere, eſt nos veritate, ac iu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

dicio priuare. Verumtamen, cum iam indicauerim loca, in quibus Aristoteles indicauit, aliquid ex nihilo fieri: satis quoq; ostendi ab Aristotele concedi efficiens non per motum, non ex aliqua parte præexistente.

Ad hoc luculentius explicandũ distinguo primo de efficiente, secundo de modo efficiendi. Efficiens quidem Aristoteli duplex est, alterum est principium, vnde motus per 2.phys.29 & 5. met. 2. ac primo de generat: animaliũ cap. 1 Alterum est principium, vnde esse communicatur, seu pendet alijs per lib. 1. de cęlo tex. 100. vbi Philosophus de æuo ait dici: *Ab eo, quod sit semper, sumpta denominatione, immortale, & diuinum: Vnde & alijs pendet* (Suessanus, interpres Simplicij, & antiquus vertunt communicatum est) *his quidem exactius, his autem obscurius esse, & viuere*. Hic habes clarissimè æuũ immortale, & diuinum, quod est principium, vnde esse alijs pendet. Istud assertũ de æuo diuino confestim ad primum, & maximum diuinorum accommodat. Particula *vnde* est nota causæ efficientis. Iã cõparentur actus essendi, & actus mouendi: esse est prius, & communius, quàm moueri: esse abstrahit ab ipso moueri; quare & principium, quod & per se habet esse, & vnde esse communicatum est alijs, est principium prius, & abstrahit, saltem ratione, ab ipso principio, vnde est moueri. Esse est obiectum metaphysicę 4. met. 1. igitur esse, quod est principium, & esse, quod est principiatum, sunt metaphysicę tanquam scientiæ prioris, tractantis de separabilibus, & immobilibus. Motus autem, & principium motus ad naturalem facultatem pertinent, 6. met. 1. quamquam supranaturalis philosophia de principio motus, deq; motu plurima dicat, vt in 11. met. sum vlt. in 12. met. sum. 1. & 2. & in 8. met. tractatur de substantia sensibili, quæ naturalis est.

Insurgis, quia hoc efficiẽs absq; motu nõ est in metaphys. traditũ, sed eadem definitio efficientis in metaphysica & physica continetur, ergo tale genus efficientis non est approbandum. *Num. 31.*

An nihil refert, vtrum hic, vel ibi dicatur, modò dicatur dari principium primum, vnde alijs esse dependet? Posset hinc dici, vel Aristotelem non absoluisse sapientiã, vt Vicomercatus in 2. phys. comment. 1. & Theophilus Zimara in primum de Anima tex. 47. astruũt; vel si absoluerit sapientiam, id operis ad nos non peruenisse. Nam tres libri de Philosophia, quos Cicero legit ex libro 1. de natura Deorum: quos ipse Aristoteles in 2. de physico auditu, & in 1. de anima citat; libri tres de bono à Laertio relati, & ab Alexandro Aphrodiseo lecti ex 12. met. comment. 25. in tex. 37. liber de Pulchro apud Laertium; libri omnes hi, (qui non extant) & libri tres in Xenoph. Zenon; & Gorgiam sũt partes primæ Philosophiæ. Quamuis ergo in metaphysica incohata non haberetur efficiens absq; motu,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tu, non propterea negandum esset, cũ habeatur in primo lib. de cęlo. At quomodo potest dici, Aristotelẽ nõ tradidisse tale agẽs in metaphysicis libris, cum in tribus nouissimè citatis habeatur factio ex nihilo?

Sed hæc responsio, & si vera, nõ tamen est necessaria; nam efficiens sine motu probabimus secundo loco ex 9. diuinorum. Legamus primum textum. *Determinemus de potentia, & actu. Et primo de potentia ea quidem, quæ dicitur maximè propriè, non sane est vtilis, ad quod nunc volumus: potentia namq; & actus in plus est, quàm illa, quæ secundum motum dicuntur; sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, apparebit etiam de alijs.* Cernis arbitror potentiam, & actum distingui, nam quædam est potentia cum motu, quædam sine motu, alioqui potentia non diceretur in plus, quàm potentia cum motu. Scopus intentus in scientia prima, est potentia sine motu: ad hunc scopum non est valde vtilis potentia cũ motu: nihilominus proponit de potẽtia cũ motu dicere, statimq; in tex. 2. eiusdẽ libri agit de potẽtia actiua, & passiua secundum motum, & eadem illic affert quæ in 5. met. 17. quapropter in his textibus tractat non de potentia in vniuersali, sed in speciali de potentia cum motu, nempe vt ex ipsa, tanquam ex opposito, aliquo modo appareat potentia sine motu. Id ipsum in eodem 9. lib. tex. 10. repetit, affirmãs se de potentia secundum motum tractauisse, & rursum ostendit possibile, & actum dici etiam non secundum motum. Quanquam autem ipsa tractatio esset instituta gratia potentiæ, & actus sine motu, protestatur se acturum de actu cũ motu, vt ex ista tractatione enitescat potentia sine motu, & actus eius tanquam correlatiuus. Verba sunt. *Cum autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit: de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoq; simul manifestum erit, si diuiserimus, quod non solum hoc dicimus possibile, quod natum aptũ sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodammodo, sed etiam aliter; propter quod cum inquiramus, de his etiam tractabimus.* Conspicuè lucet, dicta de potentia vsq; ad 10. textum esse dicta de potentia cum motu, non de potentia vniuersè. Datur tamen, præter possibile mouere, aut moueri, aliquid *possibile aliter*; quod scilicet erit possibile actiuum, & passiuum, sed non erit motiuum, & mobile: hoc possibile aliter, & actus illi correspondens est scopus præfixus, propter quem fit inquisitio, & propter quem tractandum proponitur de actu cum motu. Vbi verò tractetur de possibili, & actuali sine motu, non quæro, sufficit probauisse talem potentiam dari, vt habeatur principium sine motu.

Tertiò Hanc distinctionem potentiæ effectricis cum motu, & sine motu insinuat Philosophus in 12. met. 30. *At verò si motiuum, aut effectiuum est, non autem operans.* Dispescuit motiuum ab effec- Num. 2.

tiuo, per particulam disiunctiuam *aut*. Quo in textu agnouit effectiuum de nihilo: Dubitat quippe, an actus sit prior, an potentia: probat potentiam non esse priorem, sic. *Verùm si hoc ita sit, nihil entium erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si, vt Theologi, qui ex nocte cuncta generant; siue vt Naturales dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo namq; modo mouebuntur, si nulla erit actu causa; non enim ipsa materia seipsam mouebit.* Duas memorat sententias, primã Theologorum veterum qui concedentes ipsum nihil, ex nocte, idest ex nihilo (nomine noctis ipsum nihil significant) cuncta generant; nimirum, quia ex nocte facta sunt prima, ex primis cętera sunt genita, pro vt in libro contra Xenophanẽ Aristoteles docet iuxta Hesiodum vnum ex Theologis illis. Secundam Physicorum antiquorum, qui dicentes, ex nihilo nihil fieri, dicũt, omnia simul esse in materia: & ex illa materia, in qua cuncta sunt, cuncta generant, seu segregant. Adijcit Philosophus in vtraq; sentẽtia fore secuturum idem impossibile. In prima sententia si possibile est prius, quàm sit actus essendi, tunc nullum ens erit. In secunda sententia, si cũcta sunt in potentia materiæ, & nulla sit causa actu mouens, nullus erit motus, quia materia non potest mouere se ipsam. Requiritur itaq; in ambabus sententijs aliquod actu existens, & actu efficiens, quod sit simpliciter prius, quàm potentia. Hanc expositionem Antonius Andreas in illum textũ, & ab eo Suessanus attulit; quo ex loco patet Aristotelem posuisse effectionem entis possibilis ab ente actu efficiente, & ex nihilo posuisse item effectionẽ ex subiecto mobili ab efficiente actu mouente: Apertumq; iam est efficiens sine motu, & ex nihilo: atq; efficiens cum motu, & ex aliqua parte rei factæ.

De re facta ex nihilo pauca sub nectam. Omne ens dependens est compositum, vel simplex; simplex negatiuè, vt secunda intelligentia; simplex positiuè, quod constituit cõpositum, vt materia, & forma. Generari poprìè est compositorum, vt primo phys. 64. legimus. *Quare manifestum est ex dictis, quòd omne, quod fit, semper compositum est.* Fieri autem generale, quod significat incipere, siue per generationẽ, siue absq; generatione competit simplicibus. Sic formæ nihil prius erat, posterius tota est. Eodem modo substantia immaterialis secunda, & materia prima factæ sũt ex nihilo sui præexistente, ipsum aliquid, quod sunt. An autem & compositum ita fieri possit, vt nihil sui prius fuerit, posterius totum sit immediatè, in Aristotele asserere non ausim. Remaneat nobis, quòd generari ex aliquo sui præexistente est compositorum, fieri ex nullo præexistente simplicium. Num. 33.

Ex modis efficiendi.
Caput. XII.

DE duplici efficiente dixi. Nũc autem distinguo, quòd aliud est efficiens, aliud modus efficiendi. Num. 34.

di. Nullum verò est efficiens, quod non contineatur sub illa definitione 5. met. 2. Efficiens est vnde principium mutationis primũ, aut quietis. Omne etenim efficiẽs siue mobile, siue immobile habet hoc, vt sit principium mutationis physicæ, & quietis. Non tamen omnes modi efficiendi continentur in ea definitione. Aristoteles quippè describebat efficientes causas, non efficiendi modos, quamuis illos quoq; indicauerit.

Nam in 2. phys. 29. de efficiente inquit, *Et omnino faciens facti, & mutans mutati.* In 5. met. 2. declaratis exemplis specialibus de principio, vnde motus infert. *Et simpliciter faciens eius, quod factũ est, & transmutatiuum transmutati.* Ergo vniuersaliter in causa efficiente sunt duo modi, vnus est respectus facientis ad terminum factũ, vt pater facit filium, statuarius statuam, vel figuram statuæ. Alter est respectus transmutantis ad subiectum transmutatum. Insuper in 5. primę philosophiæ tex. 20. exponit potentiam transmutatiuam in ordine ad transmutabile. *Vt puta calefactiuum ad calefactibile, quoniam possunt: & rursus calefaciens ad id, quod calefit, vt agentia.* Potentiam factiuam delineat. *Veluti quod fecit ad id, quod factum est: & id quod facturum, est, ad id, quod faciendum est; sic enim pater quoq; filij pater dicitur, hoc enim fecit, & illud passum quid est.*

Loquendo de his respectibus in efficiente, Primus respectus ad factum est principij ad principiatum, vt patris ad filiũ; & hic reuera est respectus causę, quia causa vt causa dicitur ad causatũ. Secũdus respectus est vnius principij ad aliud, scilicet actiui ad passiuum, vt calefactiui ad calefactibile; qui respectus non est ad causatum, nec propriè est respectus causæ, vt causæ; isti duo respectus sunt alterius rationis, quia sunt ad correlatiua alterius, & alterius rationis. Vnus est vniuersalis in omni factione, & est respectus facientis: alter est peculiaris, quoniam si factum, nec sit compositum ex materia, nec receptibile in materia; tunc adest respectus ad factum, non ad mutatum. Ita factio ex nihilo rei factæ, quandoq; est cum mutatione concomitante, veluti cum forma materialis fit; quandoq; non cum mutatione, quemadmodum si fiat substantia immaterialis, vel materia;

Duobus his modis in efficiente, correspondent duę potentiæ passiuę, vna subiecti transmutabilis, altera termini factibilis: si quidem ipsum factum, vt filius, asseueratur esse passum 5. met. 20. potentia rei transmutabilis est subiecti existentis secundum propriam entitatem, potentis tamen recipere formam: qua receptione subiectum non fit, sed fit tale. Potentia rei factibilis est termini non existentis secundũ propriam entitatem, sed possibilis transferri à suo non esse ad suum esse. Quando compositum generatur, elucescit vtraq; potentia; nam materia est in potentia transmutabilis à priuatione ad formam. Cõpositum est in potentia factibile ex Num. 35.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

non esse ad esse: prius quidem cõpositum secundum partem erat, secundum partem non erat: nunc secundum totum est. Forma item est in potentia factibilis, quæ secũdum totum prius non erat, secundum totum posterius est. Compositum fit ex ente, & non ente; & ex ente, quod est pars, & permanet: ex non ente, quod est negatio partis, sed non permanet, succedit enim affirmatio partis negationi partis. Forma fit ex non ente tantùm, quod non ens non permanet in forma. Scotistę potentiam subiecti trammutabilis nuncupant subiectiuam, potentiam verò termini factibilis dicunt potentiam obiectiuam. Ad rem. Cum in efficiente sint duo modi, vnus notior, & est modus mutatiui, alter obscurior, & est modus factiui; prudenter Aristoteles per notiorem modum notificat efficiens, cum per talem modum omne efficiens explicet; modum verò obscuriorẽ concomitanter declarat, tametsi in definitione non comprehendat. His expositis dico.

Ad Primum Pererij. Aristoteles definit efficiens per principium
Num. 36. motus, at non leuiter in 9. met. 1. & 10. manifestat potentiam *aliter*, & *sine* motu effectricem: non leuiter factionem ex nihilo in 12. met. 30. & lib. in Xenoph. & primo de cęlo.

Ad Primum Piccol. nego efficiens vniuersè sumptum illic definiri, definitur namq; & in 5. met. 17. & in 9. met. 2. solum possibile mouere, aut moueri, non autem possibile aliter facere, vt expresſũ est in 9. met. 1. atq; 10.

Respondetur insuper, (dato definiri efficiens vniuersè) sub ea definitione contineri omne efficiens; non tamen in ea esse omnem rationem efficiendi, sed notiorem apertè contineri, concomitanter declarari proximè in textu rationem aliam efficiendi.

Per hæc ruunt secundum Pererij, & Picolom. ostendimus namq; ex Aristotele potentiam actiuam habere semper patiens, vel propriè in ratione subiecti, & hoc minimè, quoniam solùm potentiæ transmutatiuæ id congruit, vel communius in ratione facti, sicut filius patitur à patre ex 5. met. 20. sic factum est patiens respectu facientis, & in factione de nihilo tale passum adest. Consule primum de ortu 52.

Ad secundum Picolom. Neq; debuit in metaphysica definire aliter efficiens (quamvis non absurdè id credatur fecisse in operibus, quæ desunt) quoniam omni efficienti conuenit illa definitio efficientis, & si non conueniat secundum omnes rationes efficiendi, vel respectu omnis effectibilis. At omni conuenit efficienti, quod namq; ex nihilo aliquid facere potest; potest & mutare aliquid, quod communicat esse, communicare potest & motum, siue eidem, siue alij, negligo

Ad Confirmationem, dico, efficiens secundum rationem transmutantis respicere passum transmutabile, de quo argumentum est; at secundum rationem facientis est ad

effec-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

effectum, tanquam ad passum, ex cap. de ijs, quæ sunt ad aliquid in 5. met. Textus 3. lib. de anima 17. de omni natura loquitur, præsupponitur itaq; esse communicatum & materiæ, & formæ, quę sunt naturę; Quare authoritas non est ad rem, de qua agimus, cum naturæ ipsæ producuntur. Præterea in textu habetur, quòd in omni natura est materia, & factiuum respectu formarum in materia receptibilium. Non tamen est ibi conuersio, quã arguens prætendit: nempe hanc, vbi reperitur omnia facere, siue factiuum, reperitur etiam omnia fieri, seu principium materiale. Sanè etiam si hæc particula, quæ prætenditur esset in textu, intelligenda esse de factibilibus in materia, vel ex materia, sic enim textus ait de materia; *quod potentia omnia illa*: de factiuo *quod faciendo omnia, quod ars ad materiam passa est*. Deniq; omnis potentia passiua poscit actiuam reducentem ad actum, sed omnis potentia factiua non postulat potentiam passiuam subiecti. solùm potentia transmutatiua postulat subiectum transmutabile: at potentia factiua quatenus huiusmodi postulat possibile factibile; tunc autem exigit etiam subiectum, quando res facta, vel est ex subiecto, vel in subiecto.

Postremò locus 3. phys. 18. est præcisè de potentia transmutatiua; atqui potentia aliter potens scilicet absq; mutatione, concessa est ab Aristotele locis notatis.

Eadem opera tollitur aliud argumentum Pererij dicentis. Aristoteles in omni productione requirit subiectum, terminum à quo, videlicet priuationem, vel contrarium motum, locum, tempus, præuias dispositiones, concursum causarum particularium, quę nullo modo cadunt in creatione.

Respondetur hæc in generatione incidere, in factione non necessariò incidere; semper quidem adsunt, faciens factum, termini à quo, & ad quem, ac tempus: cętera vel sunt mutationis propria, veluti dispositiones, subiectum, motus, locus: vel incerta, vt concursus causarum.

De particularibus conditionibus facientis ex nihilo. *Caput. XIII.*

Pererius loco indicato, alijs efficientis causæ conditionibus adhibitis, factionem ex nihilo tollit, dum faciens abnegat ex Aristotele vt putat. Num. 37.

Aristoteles, inquit, (vt censent veteres Peripatetici, licet multi alij docti, & graues viri cõtra sentiant) non concedit infinitam virtutem, vt vocant, in vigore.

Neq; immediatè sine causis secundis quicquam de nouo posse à Deo fieri.

Nec eum aliter agere actione transeunte, quàm per motum, & lumen cęli.

Nec operari liberè, sed ex necessitate naturæ, quibus de rebus alio loco. His autem rebus non concessis nullo modo potest concedi creatio.

Pico-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Picolomineus eandem incudem tundit lib. 1. cap. 6. ratione 7. de Creatione. Deus ex sententia Aristotelis nō operatur, nisi per mediā naturam, & non generat, nisi lumine, & motu; at creatio nec lumine, nec motu, nec viribus naturæ subijcitur.

Insuper, creatio exposcit vires creatoris immensas, quas Aristoteles non nouit, vt distincta consideratione patefeci.

Præterea; Creatio noua exposcit modum operandi extrinsecus liberè, & contingenter: at Aristoteles censet Deum operari cum quadam naturæ necessitate. Qui lib. 2. cap. 3 ait, Creatio siue æterna, siue noua vim immensam creatoris exposcit, Aristoteles vim immensam creatoris non nouit, vt patet ex libro de virtute Dei.

Hæ rationes ducuntur ab infinitate, libertateq; agentis, & imme

Num. 38 diatione in agendo. Si ex proprio capite dicantur, feram: si dicantur ex Aristotele, non feram.

Illa maior· Creatio vim immensam exposcit creatoris, vbi nā ab Aristotele dicta, si per eos neq; nouit creationem, neq; vim infinitam? Ignoratis scilicet terminis Aristoteles propositionē confecit. Noua. s. Aristotelis laus similis erit de alijs maioribus disceptatio, vt de istis, *Creatio exigit libertatem agētis, & immediationem agendi*, cuius sunt hæ propositiones? Aristotelis ne? Non vtiq; ostendunt locum, neq; conantur ostendere. Theologorum Christianorum sunt propositiones, non Philosophorum: vt propterea Piccolomineus qui lib. 2. cap 3. de creatione nō immeritò taxat eos, qui miscent Theologica Philosophicis, nunc rete proprio irretiatur. Quanquam ego non videam, quomodo liceat Christiano philosopho impugnare Christianas veritates propositionibus propro marte excogitatis; quod quidem Piccolom. frequentissimè: Pererius nunc facit. Viderint hoc illi, quorum interest.

Nos illas propositiones esse christianorum Theologorum censemus, non autem veterum Peripateticorum. Auicenna, & Algazel nobiles, & antiqui Peripatetici concessere factionem de nihilo, non solùm primo, sed etiam secundis entibus multis. Nam primum causatum à primo esse, illis est intelligentia primi orbis. Intelligentia primi orbis causat intelligentiā secundi Orbis, animam primi orbis, & Corpus primi orbis. Atq; ita deinceps vsq; ad vltimum orbem, Cęlum verò producit materiam sub cęlestium: quæ omnia de nulla parte pręsupposita facta sunt. Porro cum tàm multi sint efficientes de nihilo solùm primum ens est infinitæ potentiæ, reliqui finiti. Neque hi phylosophi ponunt primum efficere dumtaxat per motum, & lumen. Neque sine voluntate Deum operari affirmant, cum Auicenna in 9. Metaph. c. 4. voluntatem in Deo esse causam ponat. Legantur de Auicenna Aquinas in prima parte q. 45. arr. 5. & Scotus 4. d. 1. q. 1. Ægidius de erroribus Algazelis, quem nomine

præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

preterito nomine refert Bonauētura in 2.d.1q.4.sed neq; Alexander Aphrodiseus, si tamē Aphrodiseus est author Commentariorum in libros metaphysicæ, ad calcem libri 8. ad ista consentiet. Quicumq; tamen ille sit, siue Aphrodiseus, siue Ægeus Alexander, inter Peripateticos veteres est connumerandus cum Philopono ipsius imitatore. Illæ itaq; maiores vnde sint, viderint alij, nos eas tanquam Aristotelis non recipimus.

Ad minores verò quanta contētio futura? Aristoteles in 8. phys. tex. vltimo, & 12. met. tex. 41. Primo mouenti concedit potentiam infinitam. Aperta verba negare, & aliorsum transuertere, est positionem seruare, non Aristotelem afferre. Aristoteles ait, mouens primum habere potentiam infinitam, tu negas in minore.

Similiter de actione primi cum causis secundis, vel sine illis, Aristoteles contradicit in 8. phys. tex. 33. *Vtraq; igitur mouere dicimus, & primum, & vltimum mouentium; sed magis primum, illud enim mouet vltimum, sed non hoc primum: & sine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem sine hoc.* Aristoteles asserit, primum mouens motūrum esse sine secundo, tu in minore negas.

Itidem de libertate agentis primi dissidium est inter Peripateticos: & ommisso nomine libertatis, quod parcius lego apud Aristotelē; omne agens est vel rationale, quod agit, vt intellectus, & secundum electionē: vel irrationale, quod agit sine intellectu, & electione, pro vt exponitur in 2. de interpretatione cap. 3. & 9. met. 10 de potentijs; atq; in 2. phys. 49. de causa effectrice, vbi conuincitur, idem esse intellectum, & agens secundum electionem. Ergo omne agens rationale agit cum intellectione, & electione. Qui autem Deū Vniuersi Principem, & Gubernatorem putat esse irrationale agēs, & sine intellectu: an non sine intellectu est? Quid autem sibi vult illud 8. phys. 8. de sciente, qui voluntarius peccat, nisi, quòd primum mouens est sciens quidem, & volens; at non vtitur scientia è contrario, neq; voluntarius peccat? Ad extremum; argumentorum propositorum maiores non sunt Aristotelis: minores vero sunt inter discipulos Aristotelis controuersę, verbaq; Aristotelis potius aduersa minoribus (verba inquam, nam fortassè criminabuntur, me non intelligere sensa) profectò non debet dici Aristotelicum argumentum, aut conclusio Aristotelica, quæ deducitur ex propositionibus alienis, & incertis.

Interea me res ipsa mouet ad vestigandum, Vtrum primum, an secundum efficiens, ex nihilo facere aliquid valeat. At si hæc potentia concedatur à Peripateticis secundo agenti: certè non est neganda primo æuo diuino, vnde alijs communicatum est esse, & viuere, imò & ipsum agere. Si autem secundo agenti non ascribatur, saltem primo attribuenda est; cum etenim Philosophus ex nihilo aliquid fieri scribat, igitur hoc fiet ab aliquo Num. 59.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

efficiente; vel saltem à primo actu, ex quo omne esse actuale alijs pẽdet; aut etiam fiet hoc à quouis actu immateriali, quoniam talis actus est prior substantia, & origine, quàm materia.

Non nulli probant, substantiam materialem, hoc est à materia pendentem, non posse ex nihilo facere: substantiam materialem vocāt, vel formam materialem, vel compositum ex materia. Ratio est, quod pendet à materia in essendo, non potest in agendo esse independens à materia. Sed compositum, & forma materialis dependent in essendo à materia, ergo & in agendo; quare materiam non producent, sed presupponunt productam.

Nimis probant ex dependentia. Quoniam omne compositum, & omnis forma materralis dependēt à forma, & composito producentibus: à composito, vt faciente, à forma, vt ratione faciendi. Sed per eos, quod pendet in essendo non potest producere aliquid eiusdem rationis cum eo, à quo pendet: ergo compositum non poterit producere sibi simile, neq; forma erit ratio producendi similem formam, sicuti compositum non potest producere materiam similem illi, quam habet: at Aristoteles in 2. de anima 34. protestatur, esse naturalissimum viuentibus perfectis generare sibi simile: quod multis etiam non viuentibus conuenit, præsertim vniuocis agentibus. Quamobrem si materia esset ratio agendi, non inficiater, quòd compositum producat materiam similem illi, à qua dependet: sicut confiteor, quòd compositum producit formam similē illi, à qua dependet, eo quòd forma sit ratio agendi. Sed materiæ est pati, & moueri: mouere autem, & facere alterius potentię est, per secundum de generat. & corrupt. 53. ergo materia non potest esse ratio faciendi similē materiā.

Cur autem forma non sit ratio producendi materiam, similem illi, à qua dependet, laboriosius est dicere. Afferam autem textum Aristotelis è libro 2. de generat. animalium cap. 6. docentis, cor in animalibus esse primum viuens, vltimum moriens. *Euenit*, inquit, *namq; in omnibus, vt quod vltimū sit, id primum deficiat: & quod primum, id vltimum; quasi natura decursionem reducem agat, & à calce ad carceres, vnde proruit, redeat: est enim generatio ex non ente in ens: corruptio contrà, ex ente in non ens.* Num. 40. Collatis itaq; duabus naturis, materia, & forma: omnis forma pręsupponit materiam primam in generatione, & relinquit materiam vltimam in corruptione; iuxta tradita in primo phys. 82. quòd materia est subiectum primum, & vltimum, igitur materia est per se prior natura & generatione, quàm forma; quod habes in primo cap. 2. de partibus Animal. Talis ergo erit progressio. Primò materia, secundò priuatio, tertiò forma, quartò cōpositū: regressio è cōtra, cōpositū forma, priuatio, materia. Si igitur materia in suo esse est per se prior forma, materia nō potest effici à forma sed neq; interire poterit, si destituatur

tur à forma, quoniam materia post interitum formæ adhuc retinet proprium esse; quare materia reducetur in aliquod efficiens, cuius esse sit per se prius origine, quàm materia: quale est ens immateriale, & simpliciter primum ens. Ex his argumentor. Nullum per se posterius tempore, vel naturali origine potest esse causa effectiua sui prioris, nam agens generans præcurrat genitum necesse est, per caput quintũ libri de communi motu. Nunc autem materia est per se prima, & postrema, prima in cõpositione, postrema in resolutione: prima verò secundum naturalem originem, ac etiam secundum tempus respectu formę, per secundum de partibus cap. primo. Igitur nullius formæ naturalis vi potest effici materia, vel interire: sed esse materię pendet à primo esse, à quo cęlum, & natura dependet 12. met. 38. Itaq; materies non potest effici à forma, nec à composito ratione formæ: non potest effici à composito ratione materię, aut à materia, cum hæc non sit actiua: superest, vt in substantias immateriales reducatur eius efficientia, saltem in primam. Forma deinde, cum ex nihilo sui fiat reuincit, ab agente corporeo aliquid fieri ex nihilo. *Si* etiam immateriales substantię factæ sunt, vel altera est ab altera vsq; ad primam ineffectam, vt censuere Auicenna, & Algazel: vel omnes immediatè sunt à prima, quod probabilius videtur. Hactenus de efficiente, & facto, atq; conditionibus eorum: nunc terminos factionis ex nihilo indagemus.

Num. 40.

De terminis factionis ex nihilo.
Caput. XIV.

INcipiamus autem explicando, quid significet præpositio *Ex* cum affirmamus ex nihilo, vel ex aliquo fieri aliquid. Ex aliquando significat ordinem tantùm prioris, & posterioris, vt ex ludis Isthmijs Olympiaci, ita dicitur fieri *hoc post hoc*: secundò significat ordinem cum oppositione prioris ad posterius, vt cum fit ex aqua aer, vel ex non albo album, lege secundũ met. 7. Ita dicimus ex nihilo fit aliquid, quia est ordo oppositorũ, prius est nihil, posterius immediatè est aliquid. In primo de generatione animalium cap. 18. quatuor afferuntur significata istius phrasis *ex altero fit alterum*: plura insuper in 5. met. 29. At communiter & illinc, & ex primo physicorum bifariam dicitur alterum fieri ex altero: vel vt ex termino, vel vt ex parte: oppositum fit ex opposito, vt ex termino, siue in simplicibus, vt album ex non albo, siue in compositis, vt homo ex non homine. Ad hunc modum, aliquid fit ex nihilo, tanquam ex termino contradictoriè opposito. Compositum verò fit, vt ex partibus, ex materia, & forma; ex materia, & præexistente, & inexistente: ex forma non præexistente, sed inexistente (Nisi quispiam ad aures Aristotelis dicat, animam rationalem esse ante corpus, vt videtur ex lib. 2. de generatione animalium cap. 3. Tunc etenim homo fieret ex forma præexistente, & inexistente, & ex mate- Num. 41.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ria proxima. Quod quidem Bessarion lib. 2. contra calumniatorem Platonis, & Contarenus in lib. 2. de immortalitate Animæ dixerunt.) Simplicia principia, nimirū materia, & forma, si fiant, fient ex ex opposito suo, sicut ex termino abiecto, nō sicut ex parte: fiét sicut ex termino, quod nō inest, nō sicut ex parte, quæ inest facto.

Quapropter quatuor emergunt membra, quibus aliquid fit ex aliquo.

1. *Ex praexistente, & inexistente.*

2. *Ex non præexistente, sed inexistente.*

3. *Ex præexistente, non inexistente.*

4. *Ex non praexistente, & non inexistente.*

Compositum generatione fit ex materia primo modo, ex forma secundo; quibus modis nec forma, nec materia fit, si sint extremę, sicut loquitur Philosophus in 12. met. 12. Tertio ex præexistente, & non inexistente fit aliquid, vt primo de gener; & corrup 23. quando *ex tota genitura fit sanguis, & ex aere fit aqua.* Tunc namq; oppositus terminus à quo est præexistens, sed, quia interit, non est inexistens in termino ad quem. Posset fortè dici forma corporea sic fieri ex materia, quæ præexistit formæ, nec inexistit illi. Verùm hoc mihi non probatur, cum forma nō fiat ex materia, nec vt ex parte, nec vt ex termino. Transmutamus ergo habitudinem vtramq;, quam inuenimus in fieri, scilicet vel termini, vel partis, cum habitudine formę ad subiectum: quasi Aristoteles dixerit, musicum fieri ex homine. Quarto modo demum fit omnis forma (saltem si momento inducitur) ex nullo sui præexistente, aut inexistente, quemadmodum sustinet Philoponus contra Proclū. Hoc modo, aliquid fit ex nihilo præexistente, & non inexistente.

Iam verò cum *nihil*, & *aliquid* contradicant, & in factione ex nihilo, post nihil fiat aliquid: explorandum est, quid negetur per hoc signum vniuersale negatiuum *Nihil*. Num. 42. Negari enim potest vel entitas vniuersalis ad causatum, & incausatum; vel secundò entitas vniuersalis causata; vel tertiò omnis entitas siue totalis, siue partialis huius entis, quod fit ex nihilo. Non potest negari in primo sensu omnis entitas, quoniā si omnia essent possibilia esse, & nihil actu, non esset aliquid actu existens, & actu efficiens, quod est absurdum, quemadmodum Aristoteles adnotabat in 12. met. 30. Præterquā quod effectus fieret sine efficiente, quod est absurdum. Non potest insuper in secundo sensu negari omnis entitas causata: quoniam si cęlum, & terra, si substantia immaterialis, & materia sint in rerum natura: non propter hoc tollitur, quin aliquid fieri possit de nihilo; cum etiam, id quod fit non habeat repugnantiam cum esse aliorum pręexistentium, sanè esse aliorum, aut negatio ipsius esse aliorum, non est terminus *à quo* oppositus huic enti facto. Igitur *nihil* in termino à

quo

quo negat id, quod ponitur in termino ad quem: in termino ad quẽ ponitur hoc ens totum, atq; totaliter, ergo in termino à quo negatur totum hoc ens, quod fit, & omne quod spectat ad esse ipsius, vt in termino à quo, nec ipsum, nec aliquid eius præexistat. Negatur ergo per signum vniuersale *Nihil* omnis entitatis totalis, vel partialis ipsius particularis causati: itaut nec ipsum causatum, nec aliquid inexistens illi, vt pars, pręfuerit, sed posterius totum sit beneficio agentis.

Num. 42. Lucubremus hunc sensum comparantes factionem ex aliquo, & factionem ex nihilo. Compositum fit ex aliqua parte sui, ideò dicitur fieri ex aliquo; quòd si nulla pars compositi sit prius, totum verò cõpositum sit posterius immediatè, certè compositum ex nihilo fieret. Igitur ipsum nihil negat totum esse compositi, & omnium partium, quę sunt aliquid compositi.

Nec refert, an pars præexistens sit materia, vel forma. Si namq; forma pręexisteret, & materia de nouo fieret, (vt non nullos de anima rationali sẽsisse monuimus) certè homo fieret ex aliquo sui non autem ex nihilo.

Quod si pars imperfectior satis est, vt compositum dicatur fieri ex aliquo sui, non ex nihilo: multò magis ad hoc satis erit pars perfectior.

Num. 43. Accuratiùs annotandum est in factione ex aliquo, compositum fieri ex ente præexistente, tanquam ex parte, fieri ex non ente præcedente, tanquam ex termino; sed non omnis negatio entis ponitur terminus à quo in tali factione, quia sola negatio partis est terminus à quo; fit ergo compositum ex parte, & ex negatione partis, igitur in termino à quo oportet intelligere negationem totius, & omnis partis, cum aliquid fit ex nihilo: cum autem fit ex aliquo, negationem totius, & vnius partis.

Obijciet quispiam. Terminus creationis est negatio extra subiectum, & extra genus: terminus generationis negatio in subiecto; si ergo fiat forma ex priuatione in subiecto præsupposito, forma vtiq; non fiet ex nihilo: nec fiet ex nullo præxistente.

Respondetur, fieri formam ex nihilo sibi inexistente, & pręexistẽte assero, siue negatio formæ sit in subiecto, siue extra subiectum, nihil moror: nec enim hoc refert ad rationem factionis, dequa loquor. Si autem hoc requiratur ad rationem creationis, de creatione non disputo, nec de voce litigo.

Non refert, inquam, ad factionẽ formæ, quoniam neq; negatio in genere, neq; negatio extra genus inest formæ factæ: tametsi vtraq; negatio præcedat, transeatq; forma & à non esse ad esse sui, & à non inesse ad inesse materiei. Itaq; forma fit ex vtraq; negatione præcedente, non inexistente, & resoluitur in vtramq; vt in aliquid, quod non inextiterat: ex nihilo igitur fit, & in nihil resoluitur.

Præterea si subiectum præsuponi est causa tollens factionem ex

nihilo,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

nihilo, ergo subiectum non præsupponi est causa factionis de nihilo. Quare si anima præexisteret ante corpus, homo de nouo factus ex parte præexistente, esset factus de nihilo.

Amplius alia est habitudo termini ad terminum, alia est habitudo subiecti ad agens. Inter nihil, & aliquid est habitudo termini ad terminum, eo quod nihil termini ad quem reperiatur in termino à quo. Qui autem ex Philosophis creationem subruere tentarunt, disputatione de terminis mutata, disputare cęperunt de independentia agentis à materia, quæ probatu est difficillima. Nam in secundis efficientibus non apparet hæc independentia: si eam velis in primo efficiente ponere, exclamabunt te petere principium. Ommissa igitur disputatione de independentia in agendo à materia, dico subiectũ esse quid impertinens ad rationem factionis de nihilo, negationem termini ad quem, & cuiuscunq; partis, quæ sit aliquid termini arbitror per se requiri in termino à quo factionis ex nihilo.

Num. 44. Cur ergo plerumq; subiectum in factione formæ de nihilo sui reperitur? Respõdeo id prouenire ex ratione facti, nõ ex ratione effectionis. Quãdo etenĩ res facta est nata esse in subiecto, à quocũq; vel quomodocũq; tandẽ producatur, in subiecto erit. Veluti calor siue à sole ęquiuocè productus, siue à calore vniuocè, siuè naturaliter in aerẽ, siue violenter in aquã, semper in subiecto producitur; quia ratio eius talis est, vt subiecto inhærere aptum sit; sed per secundum phys. tex 78. vnumquodq; vt aptum natura est, sic agitur. Quin etiam si calor esset ineffectus (sicut quidã de cęli quantitate, figura, luce credunt) adhuc esset in subiecto. Quando autem res facta est nata per se existere, & non in subiecto, tunc producens, quauis factione producat, faciet rem non in subiecto.

Adhiberi potest ad rem nostrã tex. 58. quarti physicorum, in quo Aristoteles euersurus vacuũ, postulat, an si in spatio esset color, vel sonus, & corpus tangibile non esset, futurum in eo spacio esset vacuum? & respondet, vacuum fore. Exhibeo casum Aristotelis. Si color vel sonus fiat, aut sit sine subiecto corpore, erit color eiusdem rationis qui fit, & est in subiecto, ergo factio in termino ad quem est eiusdẽ rationis, quare & in termino à quo: sed subiectum est extra rationem vtriusq; termini. Vnde quod attinet ad rationem factionis ipsius coloris, eadem ratio est, ilicet, quo ad factionem corporis colorati, diuersa sit ratio. Ad extremum, aliud est esse coloris, aliud inesse, de colore verum est dicere, color est in rerum natura, & prius quam fieret, non erat verum. Atq; hoc esse cõpetit colori respectu cuiuscunq; existentis. Si compares colorem ad Deum, color est in rerum natura, si ad cęlum, subcęlestia, ad quamcunq; portionem materiæ, vel corporis, verum est dicere, color est. Si autem dixeris de quauis portione

ne materiæ vel corporis color est in hac parte, falsum est, nam color factus est in vnica portione materiæ, vel corporis duntaxat. Iamq; pro viribus exposui, quæ per se considerantur in factione ex nihilo, nempè & per se efficiens, ac factũ: per se terminos à quo, & ad quem.

Ragusei, & Pererij obiecta.

Caput. XV.

NVnc aduersantia depellamus Georgius Raguseus vir clarissimus, Peripateticarum Disputationum Disp. 7. cap. 4. secutus Gregorium Ariminensem, & Ioannem Bacconum ait, Aristotelis fundamentum esse ex nihilo nihil fieri. Hoc iecisse Aristotelem lib. primo de Physico Auditu tex. 33. & vbiq; in sua philosophia frequenter repetijsse; atq; ab omnibus cuiusu s generis Philosophis adeò receptum, vt de illo nulla prorsus dubitatio contingat. Id Raguseus ibi; quanquam Disp. 21. cap. 17. in oppositum inclinare videatur, asserens, Aristoteli agnitam creationẽ fuisse. *Num. 45*

Respondeo est, illud fundamẽtum ex reliquijs priscorum Philosophorum adhuc in multis Peripateticis hærere. Aristoteles loco citato 1. phys. illud fundamentum, vt alienum, non proprium refert, quod, vt ita dixerim, perpetuò obseruauit. Neq; verò cunctis philosophis illud assertum fuit indubitatum, quemadmodum Aristoteles in Xenophanem ostendit, dum probat ex aliorum opinionibus non esse rectam opinionem illam, quæ statuit *Ex nihilo nihil fieri.*

Huc refero, quę Pererius in lib. 5. suę physicę, cap. 7. obijcit loca Aristotelis, quibus probet Aristoteli numquam venisse in mentẽ, vt existimaret, creationem, quę est noua rei ex nihilo productio, esse possibilem. Nam in primo phys. tex. 33. & 34. commendat commune illud decretum omnium Physicorũ, *ex nihilo nihil posse fieri.*

In eodem lib. tex. 75. ait, esse impossibile ex simpliciter nonente aliquid fieri.

In 7. metaph. tex. 22. dicit, omne quod fit, ex aliquo, & aliquid fieri.

In 5. eiusdem operis tex. 17. definit in vniuersum potentiam actiuam per passiuam dicens, illam esse potentiam transmutandi aliud, inquantum aliud.

Ad hæc ita respondeo. In primo phys. 33. & 34. Aristotelem bis hoc principium tanquam alienum, non proprium referre; nullumq; verbum illic reperiri, quod commendet illud, *Ex nihilo nihil fieri*: imo doceri ex eo absurdas manare opiniones constant. Nec omnium philosophorum dicitur esse decretum illud, sed naturalium duntaxat, quia primi Philosophi, qui Theologi nuncupabantur, ex nihilo aliquid fieri concessere, pro vt superius ostendi ex lib. contra Xenoph. & ex 12. met. 30. *Num. 46.*

In primo phys. 75. tex. sic habet. *Nos autem, & ipsi dicimus, fieri quidem nihil simpliciter ex eo quod non est. Sed tamen fieri ex eo quod non est, vt secundum accidens. Ex priuatione enim quæ est*

per se

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

per se non ens, non ex eo quod non inest fit. Quibus verbis Aristoteles non adiecit particulam *simpliciter* ipsi *non enti*, sed ipsi *fieri*. Fieri quippe simpliciter, & fieri secundum accidens opponuntur. fieri simpliciter est ex eo, quod inest; fieri secundũ accidens ex eo, quod non inest, pro vt Simplicius ex Aphrodiseo in 2. expositione animaduertit primo phys. commentario 70. Itaq; aliquid secundum accidens fit ex non ente: idq; bifariã, primo modo in generatione, quæ ex priuatione ad formam est: qua generatione compositum fit. Nam de isto fieri speciali iuxta tex. 64. loquitur Philosophus: idq; satis est in physica, quæ acceptis principijs, materia, forma, priuatione ex physico munere scrutatur materię mutationes, & formas in materia per 2. phys. 26. Secundo modo aliquid fit secundum accidens ex non ente præsupposito ita, vt nec factum, nec aliquid facti sit prius, sed nihil, posterius sit ipsum aliquid factum. Talis productio ex non ente, quod non inest ad ens, fuit à Philosopho concessa, pro vt superius sum conatus ostendere. Quæ productio ex nihilo, quia physici non est, in alium est locum reseruata. Quare ex non ente res per accidens fit, tanquam ex termino, quod non inest, non tanquam ex parte, quæ insit.

Ad hunc locum simul, & ad alium 7. met. 22. Dico Aristotelem loqui de origine compositi, sic omne quod fit semper compositum est atq; tale factum fit ex materia, & forma. In simplicium origine secus dicẽdũ est. Dico, loqui de ipso fieri secundum rationem specificatu, non genericam.

Ad postremum è 5. met. 17. promptum, denego potentiam actiuam in communi definiri. Nam eadem habentur de potentia in 5. met. 17. & 9. met. 2. Verùm præmonitio facta est in tex. primo 9. met. potentiam, & actum in plus dici, quàm potentiam & actum secundum motum. Nihilominus pollicetur Aristoteles se proximè tractaturum de potentia cum motu, vt innotesceret potentia sine motu.

Argumenta Vicomercati, & Lucretij. Caput XVI.

FRanciscus Vicomercatus in primum phys. tex. 3 :. ait, Quod ad communem illam Physicorum attinet sententiam, quanquam per se omnibus esset nota, communiq; omnium illorum consensu comprobata, à Lucretio tamen in Poemate suo fuit demonstrata, multisq; rationibus cõfirmata, sic enim ait in primo lib. Num. 47.

Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus nasci posset, nil semine egeret
E mare primùm homines, è terra posset oriri
Squamnigerum genus, & volucres erumpere cęlo
Armenta, atq; aliæ pecudes . . .
. . . . .

Argumentum planè poeticum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Cũ dico, aliquã rẽ fieri ex nulla re, arguit, ergo quælibet res fieret ex qualibet re, nego cõſequentiã. Omne enim, quod fit, fit ex oppoſito, vt album ex non albo, muſicum ex non muſico, vt primo phyſ. 43. & 76. animal ex non animali erit, non ſecundum accidens. Quapropter ſi fiat ex nihilo materia, fiet ex ſui cõtradictorio pręciſè, quia neq; ipſa, neq; aliquid ſui præexiſtit: iſtud verò contradictoriũ non ineſt materię; ergo materia per acidens fit ex non materia.

Secundo, fieri, de quo loquitur Lucretius eſt compoſitorum, quæ procul dubio requirunt determinatã materiam proximam, remotam eandem, vt in 8. met. 11. ſcriptum eſt.

Tertiò mutat habitudinem termini ex quo in habitudinem ex parte, & in habitudinem efficientis. Cum enim ait. *Nihil ſemine egeret* ſemẽ eſt cauſa efficiens, pro vt Ariſtoteles in primo de generatione animalium cap. 18. reuincit. At quando ex nihilo fit aliquid, fit per accidens ex nihilo, tanquam ex termino, quod non ineſt: fit verò ab agente determinato, vel primo vel ſecundo cum primo. Cum verò infert, E mare primum homines, è terra poſſet oriri ſquãmigerũ genus; iam materiã, ex qua fierent, adducit, non terminum ex quo; ſiquidem ſi daretur ex his fieri aliquid, fieret ex aliquo præxiſtente, & inexiſtente, non ex nihilo.

Pergit Lucretius. *Genus omne ferarum*

Incerto partu culta, ac deſerta tenerent. Num. 48.

Reſpondetur; id non ſequi, nam à quocunq; , & quomodocunq; res facta ſit, ſi ſuæ relinquatur naturæ (ſepoſitis obicibus, quæ toti ſpeciei obijci non poſſunt) ſuum ipſa obtinebit locum. Ita Philoſophus in 2. de cęlo 104. quærens ex naturali motu terræ figuram terrę ait, *Oportet autem intelligere id, quod dicitur, perinde atq; ſi facta eſſet eo modo quo & Phyſiologorum aliqui factam eſſe dicunt. Verùm quidem illi violentiã cauſam ponunt eius, quæ deorſum fit lationis. Melius eſt tamen, ponere veritatem, & dicere, hoc accidere, propterea quod naturam habet id, quod grauitatem habet, vt ad medium feratur.* Siue igitur facta; ſiue non facta ſit terra, ſiue partes violentia, ſiue naturaliter, ſiue diſtractæ, ſiue coniunctæ producantur, ſemper idem facient, & ad medium conueniẽt, formabuntq; ſphæricam terræ molem. Idem dico ad Argumentum Lucretij, & feras, & alia quæq; exorta ſiue ex aliquo, ſiue ex nihilo, continuò in ſua ipſarum connata loca fore migratura. Tamen & hoc argumentũ eſt de compoſito, quod fit ex ijs, quæ inſunt: in quo fortaſſe, aliquid fieri ex nullo ſui, Ariſtoteles non concederet, nam omne tale habet duplex principium, alterum inexiſtens, ex quo fit, & alterum etiam pręexiſtens, nempe materiam.

Proſequitur Lucretius.

Nec fructus ijdem arboribus conſtare ſolerent.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.

Quippe vbi non essent genitalia corpora cuiq;

Qui posset mater rebus consistere certa?

Respondetur, queque res facta certas habet suæ naturæ proprias actiones, vel passiones. Quare si omnia non habent hanc vim, vt procreent omnia, siue de nihilo, siue de aliquo progenerent, progenerabũt illa præcisè, quæ possũt, nõ aliter, nec aliud. Cõsequẽtia igitur neganda est, si quid ex nihilo fit, igitur arbores non eosdem fructus ederent, aut omnia omnes ferre possent. Nam positis actu efficiẽte, & materia, effectus certus, statusq; prodibit, vt in 12. met. 11. & 8. met. 11. facilè eruitur. Quando autem aliquid ex nihilo facere valet, pater certus est, nempè (relicta metaphora poetica) efficiens certum est, & effectum certum habet, certosq; terminos exquo, & ad quem.

Rursus ait Lucretius:

At nunc seminibus, quia certis quæq; creantur

Inde enascitur, atq; oras in luminis exit,

Materies, vbi inest cuiusq; & corpora prima.

Atq; hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni

Quod certis in rebus inest secreta facultas.

Respondetur, hæc vtiq; conficere, vt non possit quodlibet facere quodlibet, vel à quolibet fieri, neq; fieri ex quolibet. Fieri verò ex nihilo nihil posse, non concludunt: fiunt quæq; vbi sunt semina, efficientiaq; quæ secretam facultatem habent: hæc vera sunt de agentibus determinatis, & de ijs, quę fiunt ex primis, sicut & ipse ait, vbi materies est, & corpora prima. Quomodo verò prima materies fiat, & à quo, aut forma, dicendum erat, quod ab Aristotele aduersus Xenoph. docetur, & innuitur in primo de cęlo 100. & alijs locis adductis, cum dissolueremus argumentum ab efficiente deductum. Eadem Lucretij carmina retulit Theod. Angelutius contra nos in lib. de Instituto metaphysicæ car. 21.

Argumenta Pererij reliqua tolluntur. Caput. XVII.

QVæ ab Authoritate Aristotelis Pererius attulit, diluta sũt Rationes item Pererij, ac Piccolominei ex efficiente suis locis depulsæ fuere. Reliqua Pererij prosequimur. *Num. 49.*

Primũ. Aristoteles, & Peripatetici putant, euidenter demonstratã esse æternitatem materiæ primæ in 1. pys. 82. quia si vnquam fuisset producta, oporteret eam esse productam ex aliquo subiecto. Quare ante materiam primam esset alia, & sic res procederet in infinitum.

Piccolomineus lib 1. de creat. cap. 6. Rationem hanc secundam facit. Soluentesq; eo quòd Arist. ibi loquatur de factione, vt est compositorum, non simplicium:

Impugnat. Quoniam si daretur

tur

tur modus productionis per creationem, præsertim competens simplicibus, peccasset Aristoteles per fallaciam consequentiæ, quia ex eo, quòd materia non potest propriè gigni, & ex materia fieri, infert absolutè eam nec fieri, nec interire: quod minimè posset inferre.

Respondetur *fieri* propriè est compositorum, quæ fiunt ex subiecto, & forma, vt author est Arist. 1.phys.64. & 65. Postquam Aristoteles determinauit significationem istius vocabuli *fieri*, demonstrat in eadem significatione, quod materia non fiat. *Si enim fiat subijci aliquid oportet primum, ex quo inexistente fiat, hoc autem est ipsius natura*. Hæc Aristotelis propositio præcisè est de ipso fieri, vt competit composito, quod fit ex subiecto primo inexistente: igitur & conclusio Aristotelis præcisè est de ipso fieri compositorum; ne plus colligatur in conclusione, quàm seminatum sit in præmissis. *Fieri* verò commune (vt est cum generatione, aut sine generatione) in ratione Aristotelis non ponitur, ergo neq; in conclusione reponitur. At Obstat; quoniam esset fallacia consequentis, si non gignitur propriè, neq; interit propriè, igitur simpliciter non gignitur, neq; interit. Respondeo fallaciam non adesse. Quando enim vox aliqua absolutè profertur, stat pro suo famoso, & proprio significato: quapropter cum Aristoteles infert, quod materia sit ingenerabilis, & incorruptibilis, infert absolutè absq; vlla fallacia. Imò verba textus proposita in conclusione sunt, quod materia est ingenerabilis, & incorruptibilis: igitur in negationibus idem intelligit, quod in oppositis affirmationibus. Sed compositum tantùm est generabile, & corruptibile, igitur negatur generatio, & corruptio cōpositi duntaxat.

Miror autem, Viros alioqui eruditos, ex illo textu 82.primi phys. Num. 50.
asserere æternitatem materię, cum in textu materia non dicatur ęterna. Et meritò quidem, quoniam eadem ratione omnis forma assereretur æterna. Si quidem in 7. diuinorum 32. forma fieri negatur, sicut & materia fieri negatur. *Fit enim, vt puta ærea sphæra, sed non sphęra, neq; æs, & in ære fit: semper namq; oportet præexistere materiam, & formam* &c. In eodē 7.tex.26. & 27. ampliauit hanc rationem probantem, quòd nec materia, nec forma fiant: ne infinitus progressus concedatur. Idem præstat 12.met.12 & eadem propositione. Omne quod fit, fit ex aliquo subiecto, & aliquid fit, quæ de composito est vera. Clarissimè verò in 8. met. tex. 8. de forma inquit. *Necesse est aut sempiternā hanc esse, aut corruptibilem absq; eo, quod corrumpatur, & factam esse absq; eo, quod fiat. Ostensum est autem, & declaratum in alijs; quod formam nullus facit, neq; generatur, sed efficitur hoc, fit autem quod ex his*. Si igitur isti Peripatetici arbitrantur, ex negatione ipsius fieri, & interire, probè colligi æternitatem: cum Aristoteles tàm multis locis negat, quòd forma fiat, vel intereat;

tereat, consequens est, vt omnis forma sit æterna, quod est ridiculum. Quare oportet cum Aristotele dicere, quòd forma fit, absq; eo, quod fiat: & corrumpitur absq; eo quod corrumpatur: nam propriè fieri, & corrumpi est compositorum, & hoc modo materia & forma non fiunt; sed alio modo forma fit, scilicet per fieri in communi, per quod fieri etiam materia fit. Certè Aristoteles propter eandem rationem negauit materiam, & formam fieri, ne si fiant ex aliquo, infinitus processus occurrat.

Itaq; fieri speciale, quod est ex parte præexistente, composito tribuitur, sed à forma, & à materia æqualiter remouetur: Fieri commune siue ex parte præexistente, siue non ex parte, procul dubio competit formæ; nosq; arbitramur materiam eadem ratione fieri.

At Aristoteles debuit indicarē.
Num. 51. Respondetur, nunquam satis indicatur ei, qui nolit indicari. Aristoteles pretiosiora paucioribus verbis docuit. Exemplum esto; finem gratia cuius esse in īmobilibus latè negarat, vel in dubium vocauerat, primo de partibus cap. 1. ac 3. met. 3. atq; 11. met. sum. 1. cap. 1. Quem finem in immobilibus duabus, vel tribus voculis indicauit in 12 met. 37. Potentiam actiuam, & passiuam cum motu frequentissimè, & amplissimè inculcat: sed potentiam actiuam, passiuamq; sine motu, vix innuit 9. met. 1. & 10 Fieri ex aliquo vberrimè exposuit, sed fieri ex nocte, idest nihilo attigit in 12. met. 30. & in lib. contra Xenophanem. Materiā fieri hoc, vel illud esse creberrimè tradidit; sed ipsi materiæ communicatum fuisse à primo, exposuit primo cęli 100. Deniq; cum in 12. met. posuerit finem in immobilibus, fini autem opponitur efficiens relatiuè ex 1. met. sum. 2. cap. 1. ergo dari debet efficiens in immobilibus, hoc est efficiens non mouens, nam relatiua sunt simul natura.

Secundum Pererij. In 8. phys. motus, & temporis æternitas demonstratur ea ratione, quoniam si hæc facta essent, non potuissent aliter fieri, quàm per motum, & in tempore; quare ante motum, & tempus, & motus, & tempus fuissent. Quas demonstrationes, quis non videt, posita creatione nullas esse? Idem Argumentum Piccolomineus extruxit sicut & præcedens. Num. 52.

Respondere possum vel secundum meam opinionem, vel secundum communem. Equidem arbitror omnia, quę Aristoteles dixit de mundi, ac motus æternitate, dixisse populariter, non philosophicè. Perterritus enim cicuta Socratis, & mulcta Anaxagoræ, vt populi, & legum iram effugeret, cęlum, sidera, mundum, tanquam Deos immortales vendicauit, conferens cum populi opinione, vt videre est in 2. de cælo tex. 2. & 6. ac 17. & primo de cęlo 22. ac sæpius. Vt scilicet populi auram captaret, ac iram legum effugeret in hac ipsa re de cęli deitate, quæ Anaxagoræ damno fuit. At si principia philosophi conferas, vt definitionem na-

turæ, temporis, mutationis, euertes æternitatem robustissimè, sed hoc alias.

Piget verò in Pererio:, quòd appellauerit demonstrationes argumenta illa, quæ dissoluit in 15. lib. suæ Physicę cap. 3. Si demonstrationes sunt, insolubiles sunt: si solubiles, non sunt demonstrationes.

Porrò illa ratio adducta, quàm leuis? Composita namq; oriuntur per motum, & mutationem. at motus seipso oritur, non per alium motum vt in 5. phys. 13. apertè traditum est & in 11. met. sum vlt. cap. 3. In infinitum proceditur, si mutationis mutatio, & generationis generatio fuerit. Legatur locus pulcherimus Philosophi, quo concedit primam generationem, & mutationem; quo dissoluit argumēta facta in 8. phys. pro populari opinione.

Quid deinde, si communis teneatur sententia, quòd Aristoteli, motus sit æternus, factio ex nihilo æternitatem labefactat? Auicenna, & Scotus ęternam creationem sustinent, ego temporariam quoq; probabiliter sustineo, quam Suessanus tandem conuictus asseruit. Æternam respectu cęlorum, ac elementorum tanquam partium, quæ constituant vniuersum, cuius motus, vt ęterni, erit æternus. At causæ illæ, quæ ab æterno facere ex nihilo potuerant, decursu temporis uires non amiserunt. Quare si sunt causæ rationales, statuto tempore, & loco, si recta ratio dictauerit, ex nihilo aliquid faciēt. Si sunt causę irrationales, suis loco, ac tempore, alijsq; circunstantijs concurrentibus, exibunt in actum. Quod ideò dico, quia non omnia sunt vbiq; aut semper factibilia: neq; Principis gubernantis entia concursus est paratus ad faciendum ex nihilo vbiq; aut semper.

Tertium Pererij. Ratio illa, quæ in 1. de cęlo confutat sententiam Platonis, qui facit cęlum ab aliquo principio natum, sed nunquam interiturum. Omne, inquit, quod incipit esse, aliquando desinet esse, nam quod tale est factum est ex materia, quare corruptibile; Quod autem corruptibile est, aliquando corrumpetur. Hæc inquā ratio, quam vim habet admissa creatione? nullam sanè. *Num. 53.*

Multa dicuntur, pauca probantur. Cur nullam vim habet hæc ratio? imò eandem vim habet, quā habitura esset, data cæli generatione. Cęlum namq; siue fiat ex aliquo, siue ex nihilo, eandem naturā tùm formæ, tùm materiæ est habiturum, & eodem modo vel perennabit, vel interibit. Oportet ergo explorare, de qua materia cęlum Platoni constaret, nam de hac Aristoteles agit. Materia determinata ad contrarietatem est illa, ex qua corruptibile constat, vt innuitur primo de cęlo tex. vltimo & definitur in libro de longitudine, & breuitate vitę cap. 2. Ex hac materia elementari cælum conflatum est secūdum Platonem; quod igitur sic incipit ex materia, interibit. Quod habet materiam sine contrario, nō corrumpetur. Cęlum ex Aristotele habet materiam 1. cęli 95. sed

est

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

est sine contrario primo cæli 20. ideò non corrumpetur à parte post. Nam quæ dicuntur de sempiternitate à parte ante, popularia sunt.

Quartum Pererij. Illa Disputatio, quæ luculenter tractatur in 7. met. & priore parte 12. formā non posse produci per se, nec immediate à substantijs abstractis, nō ne admissa creatione labascit?

Respondetur, vaga citatio textuum parum vtilitatis lectori, parū fidei conciliat authori: quotus enim quisq; est, qui vnius authoritatis consulendæ gratia totum librum legere velit? certè in 7. & 12. met. ego nondum inueni hanc propositionem. A substantijs abstractis immediatè formam non posse produci. Quod ait admissa creatione, labascere illam disputationem, nego. Quoniam omnis res facta, per factionem, vt in pluribus tale esse recipit, quale sibi cōgruit; quare forma fiet ex nihilo sui, sed in subiecto: materia ex nihilo sui, & non in subiecto: compositum verò fiet ex aliquo sui præexistente, & ex aliquo non preexistente. Neq; Aristoteles omnem productionem à forma remouet, sed istam, que est ex aliquo, quia generatio ex aliquo præcise est cōpositi, quopropter argumentū præcedens de celo non facit ad rem, cum enim celum sit compositum, si Aristoteles celum factum esse cōcedat, vtiq; concedet esse genitum ex aliquo, non factum ex nihilo.

Quintum Pererij. Peripatetici ita cogitarent. Si Deus potest creare res ex nihilo, aut is agit liberè, atq; contingenter, aut ex necessitate naturæ. si contingenter, cum sit infinitæ virtutis (non enim minor virtus, quàm infinita sufficit ad creandum) non posset Philosophus vllam causam, & rationem reddere de magnitudine, numero perfectione, & ordine earū, rerum quę sūt in mūdo Etenim hæc omnia penderent ex libera voluntate Dei, qui si voluisset multò plures, maiores, & perfectiores res creare potuisset. Sin autem agit ex necessitate naturæ, & habet infinitam virtutem ad creandum ex nihilo; cum in ipso nihilo nullus sit terminus, aut modus, deberet sanè semper in infinitum nouas rerum species efficere, nam si agit ex necessitate naturæ, agit quicquid potest, & quantum potest in infinitum.

Num. 54.

Respondetur hoc argumentum non esse Aristotelis, sed Pererij. Postulat, an Deus sit agens secundum electionem, an secundum naturalem necessitatem. Dico primùm, quòd primus intellectus est primum efficiens; quare primum efficiens est agens rationale, & per electionem. At agens rationale alterum est, quod potest prauum esse: sic homo, quando contra rectam rationem facit, prauus fit, lege in 3. Ethicorum cap. 7. sic ex 8. phys. 8. peccat voluntarius sciens, dum vtitur scientia è contrario. Alterum, quod se ipso est rectum ita, vt nunquam intellectu erret, nunquam electione deprauetur: talis est Deus: tale agens rationale semper secundum rectam

ratio-

rationem faciet, quod melius est: non sibi, sed effectis. Non inquam sibi, cum sit sibi sufficientissimum 14. met. cap. 6. & nullius bonorum suorum indigens 1. cæli 100. Faciet verò, quod est melius entibus factis, tanquam optimus entium gubernator 12. met. vltimo. Hoc est Aristotelis dogma contra Platonem in 1. de anima 50. Plato dixerat animam cæli ferri circulariter; Aristoteles hoc dictum tanquã insufficiens redarguit, non enim dicere oportuit solum, *quod ita* fit, sed *cur ita sit melius* ipsi animæ. *At verò*, inquit, *neq; quod melius dicitur: & tamen oportebat, propter hoc. Deum facere animam circulariter ferri, quia melius sit ipsi moueri, quàm manere: moueri autem sic, quàm aliter*. Aristoteles rationẽ ex fine quærebat, quam Plato iuxta veterum consuetudinem non vsq; adeò reddere consueuerat. Veteres enim ex materia sumebant rationes, vt refert ac refellit Aristoteles in 2. phys. cap. vltimo, & 1. de partibus capite 1. nec non in 1. met. sum. 2. cap. vltimo, Aristoteles autem ex fine rationes reddendas censuit, ex fine inquam, vel generationis, qui est forma, vel rei genitæ, quod est opus. Hoc modo Philosophus vestigans rerum naturas indagabit ex forma, & functione, quid sit melius ipsis rebus; & ex fine cognito reddet rationem de magnitudine, numero, perfectione, & ordine; sciens ex Aristotele, quod Deus, vt agens rationale præcognouit, quid melius esset cælestibus, ac subcælestibus, & res in illum finem perpetim deducit. Quam causam Aristoteles in 2. de cælo, & in libris de partibus, atq; alijs, & frequentissimè, & felicissimè producit in lucem. Non ergo tollitur, sed eadem manet perscrutatio philosophis ex rei natura cum naturæ author, & seruator, naturam, quam fecit, imperturbate perficiat, quantum est ex se. Si itaq; eædem sint formæ, & operationes, eædem reddentur quoq; rationes.

Secundò Dabo, quamquam falsum sit, Deum esse agens irrationale, agens ex necessitate naturæ. *Num. 55.* Hoc dato, modus in rebus non est sumendus ex parte facientis infinitæ virtutis, sed ex parte factibilium, quæ sunt finita: non ex termino à quo factionis, puta ex nihilo, prout vellet Pererius, sed ex termino ad quem. Quo circa faciens irrationale infinitæ virtutis tot, ac talia faciet, quot, & qualia sunt factibilia, quatenus factibilia. Porrò infinitæ species non sunt possibiles fieri; data hypothesi tot species factæ sunt, quot fieri poterant: nam ordo essentialis est finitus, species verò inter se ordinem essentialem adeptæ sunt. Infinita singularia actu nequeunt esse, potentia queunt; igitur fient actu finita in infinitũ. Quia verò cum primo efficiente ad multos effectus concurrunt causæ secundæ, quæ sunt vigoris finiti, effectus sequetur debiliorem causã, & rursus finita cuncta euadent.

Sciscitabere. Cur tale agens nõ faceret quotidie ex nihilo nouam materiam, aut nouas formas?

Respon-

Respondeo, quoniam nulla causa potest excedere effectum adæquatum. Vna materia est possibilis, vna est facta. Formas quotidie produci de nihilo, vel cum secundo agente, vel cum præparatione facta à secundo agente, non negabo, mod ò formæ sint nouæ secundum numerum, non secundum nouam speciem. Deniq; qui arbitrãtur ad creationem esse necessariam infinitam virtutem, illam non arguunt ex re facta, sed ex modo faciendi; Vndè si aliquod efficiens secundum eos, creet arenam, non minus concludent infinitam virtutem agentis, quàm si creet cęlum. Igitur ex virtute infinita creatrice arguuent à priori talem modum faciendi, non rem factam esse infinitam.

Postremò, in hoc argumento Pererij plures propositiones sunt non Aristotelis Ad faciendum ex nihilo vim infinitam requiri, Ex ipso nihilo, hoc est ex termino à quo, accipiendum esse modum rei factæ. Infinitatem specierum esse possibilem. Imò Pererius qui ante negauerat ad aures Arist otelis Deo potentiam infinitam, Nunc audio cõcedere potentiam negatam.

Sed hæc missa faciamus, & ad Argumenta Piccolominei conuertamur.

Argumentum Piccolomenei resoluuntur. Caput. XVIII.

Num. 56. FRanciscus Piccolomineus lib. 1. cap. 6. de Creatione, nouam creationem, hoc est, nouam de nihilo effectionem, magno apparatu reprobat. Primo quidem, quia noua creatio euertit conditionem efficientis. Sed hoc eius argumentũ & colligauimus, & dissoluimus antea, cum de faciente ex nihilo tractaremus.

Secundò quia euertit conditionem materię. Cui rationi occurrimus, dum argumenta Pererij solueremus.

Tertiò Quia creatio ex sententia Aristotelis euertit conditiones effectionis rerum, & propterea euertit seipsam, quæ effectio dicitur. Assumptum ostenditur, nam quod efficitur, transit de non esse ad esse, & dicitur terminus effectionis. Nõ datur terminus sine via, constitutum in esse sine constitutione, & mutatum esse sine præcurente mutatione; Hinc Aristoteles in 6. Physicorum cumulatè ostendit, omne transmutatum prius transmuttari.

Respondetur ex P. ocolominei, nõ ex Aristotelis sententia per factionem ex nihilo euerti effectionem. Nam in factione ex nihilo, etiam reperiuntur terminus factus, & via: non pro vt via significat magnitudinem, sed pro vt indicat habitudinem. Profectò in re facta ex nihilo duplex est habitudo, altera ad faciens, altera ad nihil præcedens immediatè. Quam viam non adesse in creatione Piccolomineus proponere potuit, probare nõn voluit. Quę autem de mutatione dicuntur, non sunt ad rem: alia enim est factio ex nihilo, alia ex aliquo præexistente; hæc secunda est mutatio, prior est factio sine motu, & mutatione, quam esse concedendam ex

nono

nono met. primo, ac 10. textibus, alijsq; locis prius ostendimus.

Quarta, Piccolominei. Creatio ex sententia Aristotelis euertit conditionem rei, quæ efficitur, nam conditio eius est, vt primo effici possit. Propterea ita argumentor. Quod creatur, vel poterat creari, vel ne? si non poterat, non crearetur. Si poterat creari, quoniam posse fieri denotat potestatem patientem, vt posse facere efficientem: est necesse, vt pręcurrat potestas patiens, quæ sine materia non seruatur; quare est necesse, vt materia, & subiectum præcurrat.

Respondetur. Quod creatur, potest creari: habetq; potestatem patientem: sed hæc est duplex, alia subiecti, vt menstrui, alia termini, vt filij ex 5. met. 20. Terminus creatus habet potestatem termini: sed hanc in potestatem subiecti mutat Piccolomineus cum vitio æquiuocationis. Certè ex 1. de gener. 52. dicimus pati subiectum, vt sanari hominem, & calefieri: dicimus pati oppositum, vt laborantem sanari, frigidum calefieri. Adde & tertium, dicimus pati etiam calorē factum: vt calor faciens tres inferat passiones, vnam in subiectum, secundam in terminum corruptū, tertiam in terminum productum. In factione ex nihilo hæc tertia potestas attenditur, quę est facti ad faciens, in alteratione perfectiua, & vniuersaliter in mutatione acquisitiua, tantùm adsunt potentia facti, & potentia subiecti. In alteratione corruptiua tres illæ adsunt potentię patiendi.

Vt autem luculenter appareat potentiam rei factibilis prodire à causa effectrice, non à causa materiali, adduco textum clarissimum ex lib. 2. Phys. 34. Distinguuntur ibi causæ per potentes, & operantes & per textum 36. omnes causæ sunt aut actu existentes, aut secundum potentiam. In textu autem 38. causæ potentia comparantur ad effectus possibiles, causæ actu existentes ad effectus actu existentes. Quamobrem singulis causis in potentia, tanquam correlatiuum, correspondet causatum possibile, vt materiæ potenti, possibile materiale: formę, possibile formale: effectrici, possibile effectibile: fini, possibile finale; semper etenim verum est, quòd causæ potentia sunt causæ possibilium: causę actu existentes actu existentium. Qui ergo accipit possibile effectibile in respectu ad materiam, non ne apertè refragatur Aristoteli docenti, causatum possibile dici ad causam potentia, & hoc causatum ad hanc causam? causatum igitur effectricis habet suam possibilitatem à causa effectiua in potentia, suamq; actualitatem à causa efficiente, hoc est, in actu: neutrum autem horum habet à materia, quia non potest idem relatiuum referri ad duo correlatiua per 5. met. 20. & 21. sed cuilibet relatiuo suum correlatiuū ritè est assignandum. Effectibile ergo ad effectiuum dicitur, possibile materiale ad materiam: ergo potestas, qua aliquid est factibile, præcisè causatur à potestate efficientis; & potestas, qua aliquid est componibile materialiter, præcisè Num. 57.

fundatur in materia, vel terminatur ad materiam. Contingit tamẽ aliquando, vt idem effectus causetur à quatuor causis, quale est compositum: istudq; causatum antea erat possibile secundum quatuor possibilitates correspondentes quatuor causis potentia. Aliquando verò vnus effectus causatur à duabus causis tantùm, puta ab extrinsecis, fine, & efficiente. Tale est simplex, quod non potest causari à causis intrinsecis. Istud possibile antequam causetur, quantum ad suum esse, habet possibilitatem in ordine ad duas causas potentia. Dixi quantum ad esse duas habere possibilitates; nam nihil vetat habere etiam alias, quantum ad subesse, vel inesse, agere, vel pati, consequẽter ad esse receptum. Ita materia potest recipere formam, forma potest recipi in materia: materia subesse, forma in esse; non tamen materia causat formam, vel forma materiam, sed pręcisè efficiens, & finis causant formam, vel materiã: Ex his liquidò constat, quòd factũ siue ex aliquo, siue ex nihilo, habet suam possibilitatem ab efficiente potentia, non à materia potentia, nisi ipsum factum sit etiam compositum ex materia.

Num. 58. Sed Piccolomineus occasionem nactus adducit ad hanc suam quartam rationem Scoticum responsũ: præire scilicet potestatem, quam obiectiuam apellat.

Contra insurgit Piccolomineus, quoniam ex sententia Aristotelis, vt patet 5. & 9. met. omnis potestas vel efficiẽdi, vel patiendi est: & omnis potestas patiendi ducit ortum ex prima materia, & sine ea seruari non potest.

Secundò, hac ratione vtitur Aristoteles in primo de cęlo 136. inquiens; *necesse est igitur generabilia quandoq; esse, quandoq; non: talium autem eadem potestas est contradictionis, & materia causa est, vt sint, & non sit.*

Id ipsum affirmat in cõtex. 103. *Amplius autẽ, quod non habet principium ita se habendi, sed non potest aliter se habere prius per omne æuũ, nequit transmutari: erit enim aliqua causa, quæ si prius esset, posset secus se habere, quod nequit secus se habere. Si autem prius ex aliter se habentibus constitutus est mundus, si quidem semper ita se habentibus, & non valentibus secus se habere, non vtiq; factus esset: si autem factus est, necesse est, & ea potuisse secus se habere, nec semper ita se habere &c.* Conspicuè patet ex sententia Aristotelis id solũ fieri, quod primo potest fieri, & omnem patiendi potentiam oriri ex materia.

Tertiò. Nec satis est potentia obiectiua, quæ est non repugnantia ex parte obiecti. Ostendit, quia potentia, quæ est non repugnantia ex parte obiecti, inanis est sine potestate patiendi: nisi enim adsit potestas patiendi, adest pugna ex parte materiæ, quæ dicitur causa sine qua non, & necessaria, vt patet ex calce 2. physicorum.

Quartò. Potestas obiectiua vel nihil est, vel aliquid: si nihil pro nihilo conducere poterit. Si aliquid

quid, vel est substantia, vel accidés; non substantia, quia vel esset substantia agentis, vel patientis, ac ita vel esset potestas efficiendi, vel patiendi. Non accidens, quia niteretur aliqua substantia, vel agentis, uel patientis: ac ita vel agens, vel patiens, vt prius. Et præsertim quia omnis potestas nititur aliquo fundamento. Non igitur datur potestas obiectiua, nisi vt redigitur ad potestatem agentis, vel patientis.

Num. 59. Respondetur ex prædictis à 2. phys. 38. quatuor caußis potentibus correspondent quatuor causata possibilia, & quatuor actualibus caussis quatuor actualia causata. In 5. & 7. met. Aristoteles quatuor non ponit, sed duas potentias, nec tamẽ negat alias; ideò argumentum est ab autorritate negatiuè; ponit duas potentias actiuam, & passiuam, ergo non sunt plures. Item in textu non dicitur, quòd *omnis potestas* est agendi, vel patiendi: vnde ista particula *Omnis* à Piccolomineo addita est. Nec i textu affirmatur, quòd omnis potestas patiendi nascitur à materia: planè pati, vt est subiecti transmutabilis, est à materia: pati, vt est termini factibilis, est ab efficiente. Et possibilitas, qua aliquid effici potest, nuncupatur à Scotistis potentia obiectiua.

Pręterea in 5. & 9. & Met. citatis à Piccolomineo, est sermo de potentia cum motu, non vniuersaliter de omni potentia, quare non rectè dicitur *omnis potestas*.

Tertiò, Aristoteles comparans potentiam actiuam ad pasiuam, comparat causam ad causam, non autem comparat causam ad causatum: ideo authoritas non est ad propositum, quia potentia obiectiua est, qua aliquid dicitur posibile effici à causa efficiente.

Ad secundũ, posibilitas compositi generabilis, & corruptibilis potest reduci in causam extrinsecam, & intrinsecam, nam in 2. Phys. 70. docemur naturaliter resoluere effectus in omnes causas, & in 2. de generat. 56. affertur causa efficiens propter quam res inferiores posũt generari, & corrumpi. Quia vero ex quatuor causis compositi duæ semper præexistunt, efficiens scilicet, & materia: ideò Aristoteles potentiam rei causabilis non existentis, reducit in duas potentias præexistentes, vt non existens dicatur esse in potentia beneficio causę existentis. Idcirco tàm frequens est in Aristotele distinctio de potentia actiua, & pasiua. Rursus quia efficiens est causa extrinseca, vt det causam intrinsecam, & præexistẽtem, resoluit, quòd potentia rei generabilis, & corruptibilis fundatur in materia, vt in primo cęli 136. 7. met. 23. Quanquam autem his in locis afferat vnam causam, reliquas alibi expressas non negat. Ita quia in ijs locis loquitur de composito, non negat de simplicibus: nã & simplicia, & composita sunt posibilia fieri, quia causa efficiens potest facere.

Ad aliam authoritatem ex primo de cęlo 105. concedimus Piccolomineo, Id fieri, quod potest fieri, at non concedimus id solum

fieri, quod primò potest fieri, quia compositum fit primò, & per generationem: forma non primò fit, sed per factionem in communi. Negamus item in his locis haberi quòd omnis potentia patiendi oritur ex materia. Hic loquitur Aristoteles de potentia subiectiua: sed etiam obiectiua concurrit, quia forma, & compositum sunt termini facti ab efficiente, non à materia, & ope efficientis transeunt à non esse ad esse; atq; hæc possibilitas, qua possunt ab efficiente deduci à non esse ad esse, vocatur potentia obiectiua, quam negare non possumus: nec eam negat Philosophus in 12. met. 30. nisi si negaremus efficiens actu existens, & actu operans.

Num. 60. Ad tertium dico, in eo proponi sine probatione id, quod Aduersarius vellet. Nos distinguimus dicentes potentiam obiectiuam non esse satis sine subiecto, ad faciendū ex aliquo: esse satis, ad faciendum ex nihilo. Negamus illud. *Potentia, quæ est non repugnantia ex parte obiecti, inanis est sine potestate patiendi*. Negamus insuper aliud dictum, nempè id, *Nisi adsit potestas patiendi, adest pugna ex parte materiæ, quæ dicitur causa, sine qua non, & necessaria*. Nam ad compositum & transmutationem materia est necessaria, in omni factione materia non est necessaria.

Ad quartum Distinguo ens, & nihil per actum, & potentiā. Quod est nihil actu & potentia, est impossibile esse, aut fieri, sicut chimæra: tale nihil pro nihilo ducatur. Quod autem est nihil actu, sed potentia est aliquid, non est contemnendum; sic potentia obiectiua est nihil actu, est aliquid potentia, propter quam ex nihilo aliquid fit. Tale nihil actu, est intelligibile & desiderabile, & factibile ab agente actu præexistente. Sicut in 9. met. 7. legis. *Quare non entibus nō attribuunt ipsum moueri, sed alias quasdam prædicationes, vt puta intelligibilia, & desiderabilia esse ipsa non entia, non autem mota. Hoc autem, quia cum non sint actu, erunt actu: non entium enim quædam potentia sunt; non autem sunt, quoniā actu non sunt*. Hactenus Aristoteles. Vbi clarè nitet aliquid actu esse, aliquid potentia esse, non actu. Sed ens potentia duplex est, alterū quod potest moueri, si quidem ex 3. pys. 6. & 11. met. sum. vlt. cap. primo, motus sit actus entis in potentia, quatenus in potentia: tale ens in potentia est actu existens, quantum ad proprium esse, sed est in potentia, quantum ad esse formæ substantialis, vel accidentalis terminātis motum; de quo ente in potentia nō loquitur Philosophus in 9. met. 7. loquitur quippè de illo non ente actu, & potentia ente, quod non potest moueri. Alterum ens potentia est, quod potest intelligi, ac desiderari, atq; ideò est obiectum agentis rationalis: à quo agente ipsum ens potentia poterit reduci ad actum essendi. Hoc ens potētia, non actu, est possibile fieri, & est in potentia obiectiua. Est nihil actu, est aliquid potentia. Hoc ens potentia non est materia, neq; fundatur in materia potentia talis entis,

tis, quia materia potest moueri motu generationis & corruptionis, quia generatio & corruptio sunt motus, & actus entis in potentia 3. phys. 6. Hinc habes in Aristotele vnã potentiã obiectiuã, qua aliquid est in potentia ad esse, non autem in potentia ad moueri, siue in potentia rei mobilis. Alia etiam est potentia obiectiua formę, & compositi: quę duo sunt, etiam in potentia ipsius rei mobilis.

Num. 61. Soluta sunt argumenta contra potentiam obiectiuam, cuius depellendæ gratia digressus est Piccolomineus; digrediar & ego, vt rem gratam Subtili scholæ faciam, atq; declarabo potentiam obiectiuam ex placito Subtilis Doctoris; nam Piccolomineus non satis eam percepisse videtur. Scotus in Quolib. 3. varia significata, quibus dicuntur *Ens & nihil* recenset. Primo nihil id apellatur, quod implicat cõtradictionẽ, ens verò quod nõ implicat. In quo sensu *nihil*, est verissimè nihil, quod ex rationibus formalibus terminorum includit repugnantiam, vt Centaurus. Tale nihil excludit omne esse, tùm extra intellectum, quia quod implicat contradictionem, nunquam potest habere veram essentiam, aut existentiam: tùm intra intellectum, quia nunquam in esse intelligibili habet esse, cum non possit habere vnitatem; propterea quod duo contradictoria non fiunt vnum, neq; vt obiectum, & obiectum, neq; vt obiectum, & modus. *Nihil* in hoc sensu est impossibile logicum, & ei opponitur possibile logicum, quod non includit repugnantiam. Quo de causa constat Piccolomineum confudisse potentiam obiectiuam cum potentia logica, quando scripsit. *Nec sat esse potentiam obiectiuam, quæ est non repugnantia ex parte obiecti*. Ergo ens possibile logicè dicitur, quod non includit contradictionem, & repugnantiam: quo modo ens accipitur communissimè, quatenus extenditur ad ens in anima, & ens extra animam: vel vt melius dicam cum Aristotele, ad ens in mẽte, & ens extra mentem iuxta 6. met. cap. vlt.

Secundo, Nihil appellatur, quod non habet, nec habere potest esse extra animam, idest, non potest habere veram essentiam, & existentiam: quamquam habere possit esse intelligibile: & desiderabile, intellectum, vel desideratum in mẽte. Sic in primo de anima 8. dixit Philosophus, animal vniuersale esse nihil, aut posterius; quoniam vniuersale acta non datur extra mentem, sed in mente. Ens, quod opponitur ipsi nihilo in hoc significato, est ens, quod habet, vel habere potest esse essentiæ, & existentię extra mentem, sed in rerum natura. Hoc ens diuiditur per actũ & potentiam vt Socrates generandus, vel forma eius producenda sunt potentia ens, non actu. Forma Socratis producta, & Socrates genitus sunt ens actu: Ens extra mẽtem est duplex alterum est necesse esse ex se, alterum non est necesse esse. Primum ens independens est necesse esse ex se, cętera entia non sunt necesse esse ex se. Vndè

Pri-

Primum ens, vt Deus non est in potentia obiectiua, secundum Scotū; Ad hoc enim vt aliquid sit in potentia obiectiua duæ conditiones desiderantur. Prima, vt non sit impossibile esse extra animam: Secunda, vt non sit necesse esse extra animam ex se: Quod habet has duas conditiones est possibile producibile, vel possibile effectibile, atq; potentia, à qua denominatur tale possibile est potentia obiectiua Ommisso producibili, factibile ī potentia obiectiua est, cui nec repugnat esse, nec necessario competit esse ex se, & per consequens quod potest esse ex alio efficiente, siue sit ex nihilo sui actu, siue sit actu secūdum aliquid sui. Legatur Scotus in primo dist. 36. q 1. lit. M. *Nec est inquit, hoc fingendū, quòd homini nō repugnat (esse,) quia est ens in potentia: & chimęræ repugnat, quia non est ens in potentia; imò magis è conuerso, quia homini non repugnat, ideò possibile est potentia logica: & quia chimæræ repugnat, ideò est impossibile impossibilitate opposita. Et istam possibilitatem consequitur possibilitas obiectiua, & hoc supposita omnipotentia Dei, quæ respicit omne possibile, dummodo sit aliud à se; tamen illa possibilitas logica absolutè ratione sui posset stare, licet per impossibile nulla potentia eam respiceret. Ergo potentia logica, quæ dicit non repugnatiam præcedit, sed potentia obiectiua consequitur cum respectu tamen ad potentiā efficientis primi.* Legatur item Scotus in primo dist. 20. q. 1. lit. D. *Potentiæ*, inquit; *actiuæ primum correlatiuum est possibile: non communiter sumptum, vt opponitur impossibili; quia hoc modo possibile est Deum esse, & tamen illud possibile non est terminus alicuius potentię actiuæ. Ergo oportet, quod possibile, vt est potentiæ actiuæ correlatiuum, sumatur determinatiùs: hoc autem non videtur, nisi secundum quod Auic. accipit possibile 6. meta. & alibi frequenter, pro vt opponitur ei quod est necessarium ex se: & tunc cum quodlibet intrinsecum Deo sit in se formaliter necessarium, vel per identitatem cum essentia, quæ est formaliter ex se necessaria, nihil intrinsecum Deo erit terminus potentiæ propriè dictæ.* Infra lit. E subdit. *Quod autem dictum est de primo correlatiuo potentiæ actiuę, quod sit possibile, intelligendum est de possibili obiectiuè scilicet, quod est terminus potētiæ. non de possibili subiectiuè, quia illud non est correlatiuum conuertibile respectu potentiæ actiuæ. Non enim omnis potentia actiua habet aliquid sic possibile sibi correspondens, sed solum illa potentia actiua quæ est trasmutatiua. Æquatur igitur possibile obiectiue, vt correlatiuū potentię actiuę, non autem possibile subiectiuè; & tale est illud possibile de quo adductus est Auicenna, quod opponitur ex se necessariò formaliter.* Et in 2. dist. 12. q. 1. lit B. *Et forte est eadem potentia, sed vt comparata ad diuersa dicitur obiectiua, vel subiectiua: ita quod subiectum existens dicitur potentia subiectiua; & eadem vt respicit agens dicitur obiectiua. Possunt tamen separari, vt in creabili, vbi est potentia obiectiua,*

tiua, & non subiectiua, quia ibi non subijcitur aliquid. Ex his habetur obiectum potentiæ effectiuæ esse simpliciter possibile, & id quod est obiectum potentiæ effectiuę esse in potentia obiectiua. Deniq; potentia obiectiua est, à qua res aliqua denominatur possibilis fieri, quemadmodum domus nondum facta, dicitur possibilis fieri: Neq; ista potentia obiectiua spernenda est, quia quod inuoluit contradictionem contemptui haberi par est, vt Ideas Platonicas in 1. met: 32. inter uaniloquia, & metaphoras poeticas Aristoteles collocat. Sed potentia obiectiua, qua res non existens ex se, potest existere per causationem efficientis contradictione non implicat. Est nihil actu, sed aliquid potentia, radicaturq; non in potentia passiua materiæ, sed in potentia actiua efficientis.

Reliqua Piccolominei Argumenta. Caput. XIX.

Num. 62. QVintum Piccolominei. Euersa propositione illa *Ex nihilo nihil fit*, euersam ait fore naturaliũ scientiam.

Sed nos meliora speramus. Sciẽtia naturalis alligata materiæ considerabit generationem compositi ex materia: scientia supernaturalis abiungens à materia, considerata est effectionem simplicium, & non ex materia. Naturalis, quia præsupponit sua principia non potest ęquo iure principiorum originem scrutari: sed hoc primi philosophi interest, cuius est assignare principia scientijs omnibus.

Sextum. Piccolominei. Progrediuntur philosophi ex singulis rerum productionibus sub sensu cadentibus, quę materiam exposcunt, ideò Arist. 60. 62. 63. primi phys. colligit materiam esse principium rerum.

Respondetur; hæc vera sunt de productione compositi, de qua tex. 64. concludit, *omne, quod fit, semper compositum est*: de productione formę, vel materiæ, vel immaterialium non est verum. Nec sensus vllus materiam primam, sed secundam tantùm attingit, ex definitione generationis primo de generat. 23 vbi distinguitur generatio ab alteratione, quia in generatione non manet idem sensibile subiectum, in alteratione manet. Sed fortè nulla substantia sensu percipitur, nisi per accidens, vt colligitur ex lib. 2. de anima 134. Sed ex paucis per sensum notis, intellectus rimatur ignota. Nam si omnis materia secunda fit, per sensum potius colliges & primam fieri; & quia non fit ex alia materia, ne infinitas intrudatur, sequitur, vt fiat ex nihilo. Amplius magis cadit sub sensum factio ex nihilo, quàm ex aliquo: cum enim oppositum fit ex opposito, tanquam ex termino, veluti album ex non albo, musicum ex non musico, sensu percipitur & accidens, & negatio accidentis: sensu percipitur successio, qua post nõ album fit album, post non musicum fit musicum: sensu percipitur, quòd nihil ipsius non albi manet in albo, nihil ipsius non musi-

ci ma-

ci manet in musico, sed cum vnum contradictorium prius esset, immediatè post, est alterum contradictorium ergo sensu percipitur, aliquid fieri ex nihilo presertim, quia substãtia subiecta sensu non cernitur. Quod cũ cernamus in tàm multis accidentibus, non est cur negemus in substantijs; quę quia non sunt in subiecto, non pręsupponunt subiectum; & si aliqua præsupponat, hoc est ex indigentia termini facti deposcẽtis subiectum; non autem ex ratione factionis, quæ facit terminum secundum suæ conditionis exigentiam: si terminus natus est esse in subiecto, fit in subiecto; si non est natus esse in subiecto: non fit in subiecto: si natus est esse ex parte præexistenti, fit ex parte: si non est natus esse ex parte aliqua sui, fit ex nihilo sui.

Num. 63. Septimum Piccolominei, & octauum sublata sunt inter argumẽta Pererij. Sed in octaua ratione hoc ex proprijs addit. Quod creaturæ nouę ex Deo non procedant, nisi præcurrente mutatione, vt in animabus rationalibus. Quod Piccolomineo videtur absurdum, tùm quia sic actio Dei penderet ex mutatione mortalium, & voluntati hominum subijceretur.

Tùm quia huiusmodi creatio exposcit distinctam notitiam singulorum hominum: quam Aristoteles Deo competere non existimauit, vt patet ex 12. met.

Respondetur ad primum. Si ratio valeat, fiet vt Deus, neq; in genere finis causet res nouas, quoniam ex Deo non procedunt res nouæ in genere finis, nisi præsupposita mutatione; quamobrem, & causatio finalis Dei pendebit à mutatione mortalium, & à voluntate hominum. Itaq; aliud est præsupponere effectum pendentem à se causa, quod Deo competit; aliud depẽdere. Quando agens producit effectus ordinatos, non producit secũdum, nisi prius produxerit primum neq; tamẽ efficiens dependet à primo effectu, sed secundus effectus dependet à primo, & ambo effectus atq; ordo illorum dependent ab efficiente. Consimiliter dico de fine.

Ad secundum Respondeo, Deũ cognoscere omnia vniuersalia, & singularia distinctissimè per rationem sui ipsius, vt per primam causam: quoniam sapiens cognoscit omnia, eo quod cognoscit causas primas omnium ex 1. met. sum. 1. cap. 2. quæ sapientiai, vel soli Deo vel maximè conceditur ipsi Deo, ibidem, quia Deus omnibus est causa. At hoc alio loco à nobis excussum, transiliamus.

Nonò Ostendit Philosophus in primo de cęlo omne æternam ex vna parte esse æternum, ex altera, quod per nouã creationẽ euertitur. Num. 64.

Insuper in eodem primo de cęlo ostenditur, omne genitum esse mortale, quod etiam per nouam creationem animæ euertitur.

Respondetur, nimis fluxæ sunt hæ positiones, quod hoc per nouam creationem euertitur. Nam si cõcessero, quòd de nouo creata intereunt, iam lis cessat. Si negauero, per animæ creationem nouam tolli illud, *omne genitum esse mortale*, consequentia corruit.

Ari-

Aristoteles loquitur de composito ex contrarijs genito, quod vel vltimo textu primi de cęlo constat. *Corruptibilia, inquit, omnia, & generabilia, & alterabilia sunt: alterantur autem contrarijs; & ex quibus constant, quę natura sunt, & ab eisdem ipsis corrumpuntur.* Neq; alius sensus erat necessarius, cum cęlum è contrarijs consarcinatum Plato statuerit; alij posuerint cęlū esse vnū contrariorum, vt Anaxagoras ignem. Aduersus quos disputat Aristoteles.

Possem hic excutere simplicem emanationem, vel consecutionem rerum ex Deo, vel creationem æternam. Prætermittam verò eam disputationem, tùm quia longior fui, ac voluissem: tùm quia diffusè à præclarissimis viris agitata est quàm, vt à me diffundi debeat; tùm tertio, quia in falso mihi videtur posita; id verò sentio, Difficilius esse probare, quàm reprobare veritatem; defendere, quàm offendere; ideò difficilius tentasse, sit satis.

VESTIGATIO SECVNDA
De Efficientia Primi Entis.

Opiniones, & authores circa efficientiā primi entis. Caput. I.

Num. 1. ANtiquitus cępit, nec dum desijt vestigatio proposita, neq; (propter ingeniorum contentionem) apparet, quando sit desitura. Eudemus, & Aphrodiseus negauit efficere, ac efficientiam primo enti ex Aristotelis opinione: Simplicius post Ammonium affirmauit; prout legere est apud Simplicium in fine cōmentariorum ad octauum librum de physico auditu. Eandem Aristotelis opinionem & ego vestigare nitar, si quo modo ex Philosophi aut verbis, aut principijs eam assequi, & optata veritatis præda potiri valeam. Neq; deerunt plures vel cum Alexandro Aphrodiseo, vel cū Simplicio, vel etiam inter hos medij authores, qui eadem intentione ad inueniendam Aristotelis mentem diuersis vijs gradiantur. Siquidem aut primum ens ponitur nullius effector, aut omnium aliorum effector, aut non omnium effector, sed nonnullorum, puta, vt sit factor temporalium, non æternorum: vel si æterna quædam faciat, illa sint successiua, vt motus, ac tempus, non permanentia, vt cęli, vel mentes cęlorum motrices; aut faciat formas duntaxat, non materiam. Nam singulorum membrorum à nobis propositorum patroni adsunt, & ij quidem in schola Peripatetica illustres.

Prima via dicens, Deum esse causam finalem, non efficientem omnino, tribuitur Alexandro Aphrodiseo, quanquam non nihil dubitationis ingerat quia in 8. metaph. comēt. vlt. & lib. 11. comēt. 2 Deum esse efficiens omnium fatetur. Sed & Simplicius, loco relato, Num. 2.

postquam dixit cum Alexandro primum motorem esse finem, non efficientem, affert ex cõmentario Alexandri in primum de gener. tex. 14. hæc verba. *Porrò primum mouens motus diuini corporis causa efficiens est, cum sit ingenitum.*

Verùm sub nomine Aphrodisei hanc partem tuentur

Scaynus in 12. metaph. cap. 10.

Cremonin. de natura cęli car. 373

Gianin. de substantia cęli cart. 23 67. & 432.

Burleus 8. physic. in tex. 79.

Secunda, Via sustinet, Deum quidem, seu primum ens, esse ineffectum, alia omnia esse facta à primo ente, ab eoq; causata in genere efficientis siuè mediatè, siuè immediatè. Cuius opinionis assertor est

Simplicius Comẽt. vlt. in 8 physicorum

Suessan. 8. physic. in tex. 79. & in 5. metaph. disp. 4.

Auicenna in 9. metaph. cap. 4.

Tho. Aquinas in p.p. q. 44. art. 1.

Ioan. Scot. in 1. d. 8. q. 5. & quolib. 7.

Piccolomin. de motori. cęlorum cap. 15.

Vicomerc. in 12. metaph. coment. tex. 36.

Zimara in q. de triplici causalitate intelligentiæ.

Tertia Via, quæ negat primum ẽs, qui & primus est motor, esse causam effectricem æternorum, diuisa est: vna pars contendit effici à primo motum primum, alia negat effici etiam motum æternum.

Nullum æternum effici à primo ente secundum Aristotelem sustinet.

Gianin. de substãta cęli pag. 20. & sæpius illo in libro.

Iacob. Paues. dip. 5. metaph part. 2. cap. 18. car. 114. alios citat, non nominat.

Motum æternum esse effectiuè à Deo, atq; adeò tempus, cętera æterna non esse effectiuè à primo ente sustinet post

Gregor. de Arimin. 2. sent. d. 1. q. 1.

Georg. Ragus. disp. 7. & 8. Perip.

Achil. quol. 1. dub. 2.

Iacob. Paues. loco relato.

Secundus surculus opinionis est Bonau. Seraph. in 2. d. 1. q. 3. cũ sequacibus, qui materiam primam non concedit factam secundum Aristotelem, actus verò omnes (nec distinguit, separatos, aut iunctos per informationem,) effectiuè causatos à primo asserit.

Relatis opinionibus extremis, ac medijs, earumq; defensoribus; illorum fundamenta tùm afferam, cum erunt soluenda, ne lectori graue sit vel memoria, vel regressu cõferre, bisq; legere eadem argumenta.

Apparatus ad Vestigationem. Caput II.

Nonnulla præmittenda videntur, antequam rem aggrediamur. Primum est ex parte efficientiæ, explicanda est enim causa efficiens, ac distinguenda, vt possit cognosci, quando de tali causa Aristoteles loquitur. Igitur in 2. physic. 29. & in 5. met. 2. totidem verbis dixit, quòd causa efficiens *Num. 2.*

est

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

est. *Vnde principium mutationis primum, aut quietis.* Quapropter particulę *Vnde, vnde motus, vnde primum* sunt certissimi characteres, signaq; causæ efficientis apud Peripateticos, vt obseruari potest ex primo met. sum. 2. cap. 1. & 2. ex primo de Generat. animal. cap. 1. & 5. de gener. animal. cap. 1. ex lib. 2. phys. & sexcentis locis. Semel tantum obseruare licuit particulam *Vnde primum* fuisse vsurpatam in sensu communiori, vt extenditur ad omne principium in 5. met. tex. primo in description e principij, dicente Philosopho *Principium est primum vnde, aut est, aut fit, aut cognoscitur.* Ex qua tamen annotatione animaduerto tùm definitionem, tùm nomen principij conuenire potissimum causę effectrici: definitionem quidem, quia particula *Vnde primum*, quę est definitiua principij, apposita est in definitione solius efficientis; nomen verò, quoniam etsi omnis causa sit principium, vt Aristoteles in 5. met. 1. scribit, tamen hæc vox *principiũ* in definitione solius efficientis expressè collocatur 2. phys. 29. ac in 5 met 2 & in 1. de gener. animal. c. 1

Num. 4. Quoniam autem duplex est agens, alterum principale, alterum instrumentale; & agens principale primò efficit, vel transmutat: instrumentale secundariò; idcirco hæc efficientis definitio soli efficienti principali congruit, quemadmodum Aphrodiseus apud Simplicium 2. phys. coment. 23. & 24. asseruit, & sequũtur, Simplic. Themist. Vicomerc. Piccolomin. in illum textum. Id quod bifariam probari potest. Primò ex eodem tex. 29. 2. phys. cum subdit. Philosophus. *Et quæcunq; iam mouente aliquo intermedia fiunt ipsius finis: vt sanitatis macies, aut purgatio, aut medicamenta, aut organa.* Igitur iam pręsupponit aliquid mouens primum, vt medicum: deinde ponit post primum medicamenta, organa .i. instrumenta, & functiones eorum: igitur in descriptione efficientis non comprehenduntur, quę sunt post primum siue simpliciter, siue in genere. Secũdo idipsum confirmatur per comparationem definitionis de efficiente, quã dedit in primo met. sum. 2. cap. 1. Diuidit enim causas in quatuor, & singulas describit, vt causas primas inquirat, hoc est, vt proprium metaphysicæ munus adimpleat. Efficiens autem dicit esse. *Vnde principium motus*, & ommisit voculam *Primum*, quia scilicet efficiens in communi comprehendit primum, & secundum, principale, ac instrumentale; quare illic est data definitio generalis, sed in 5. met. 2. & in 2. physic. 29. data est specialis, quæ de solo agente, principali esse videtur.

Deniq; circa definitionem efficientis animaduerto ex lib. 2. post 48. causas omnes in gratiam demonstrationis exquiri: describiq; efficientem causam esse, *quæ aliquid primum mouit.* In quem locũ eruditissimus Ludouicus Meda obseruat rursus, instrumenta non cõtineri sub illa definitione, quoniam non pri nò mouent, sed mota mouent: id quod authoribus Themi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

stio, & Alexandro confirmat.

Num. 5. Posteaquam data est declaratio efficientis ex Philosopho, distinguẽda est vox efficere, & effectiuum. Gregor. Arimin. in 2. dist. 1. q. 1. vt est apud Zimaram in quęst. de triplici causalitate intelligentiæ, & post Gregorium Georgius Raguſ. disp. 7. cap. 2. atq; Piccolomineus 2. phys. in cap. de efficiente dicunt, quòd nomen efficientis, atq; ipsum, facere, si propriè sumantur, competunt soli causæ effectrici: si communiter, aut metaphoricè, cõpetunt omnibus causis. In cuius rei confirmationem potuissent adducere nostram obseruationem, quia scilicet eadem particula *Unde primum*, & generaliter aptatur omni causæ, & specialiter appropriatur soli effectiuæ. Dixerunt illi quidem, quòd efficere sumatur cõmuniter ad omnes causas, at ex Aristotele non probarunt: & (quod magis desiderassem) nullam regulam dederunt, per quam liceret discernere, an Aristoteles vtatur vocabulo *efficere* propriè, an communiter. Cautè vtiq; vt liberiores essent; ac vt possent ad libitum explicare pro opportunitate quemuis textum obiectum, nullaq; ratione tenerentur ad certam explicationem.

Num. 6. At ego considero Aristotelem in primo de gener. & corrup. tex. 55. applicauisse *effectiuum* propriè efficienti, effectiuum metaphoricè fini: alijs causis neutro modo. Textum produco. *Est enim effectiua causa, vt vnde principium motus: cuius autem gratia non effectiua; ideò sanitas non est effectiua, nisi secundum translationem; etenim facientis, cum inerit, generatur aliquid ipsum patiens: habitibus autẽ pręsentibus, non amplius generatur, sed est iam: formæ autem & fines quidam sunt. Materia autem, secundum quod materia, passiuum.* Hic probat Aristoteles, quòd causa vnde motus est effectiua, & causa cuius gratia non est effectiua, forma non est effectiua, materia non est effectiua.

Probat primùm de fine, quia quando faciens est pręsens passo, actio durat, & aliquid generatur: quando autem finis est præsens, nõ generatur aliquid, sed iam est & actio cessat, igitur finis non est faciens, neq; causa effectiua.

Num. 7. Secundò probat de forma, quia forma est quidam finis; rectè quidem, nam vt ostenditur in 2. phys. 23. forma est finis generationis, & materię. Id quod intelligere commodè potes in generatione & simpliciter, & secundum quid. Si ergo forma est generationis, & mutationis terminus, non est principium vnde motus, neq; efficiens.

Tertiò probat de materia. Materia, secundum quod materia, est passiuum: sed efficiens est actiuũ, ergo materia non est efficiens. Idcircò eos, qui tribuebant ipsum efficere causæ materiali, carripit in 2. de ortu, & inter. 53 inquiens. *Sed neq; hi rectè dicunt. Materiæ enim est pati, & moueri: mouere autem, & facere alterius potentiæ est*, nimirum potentiæ actiuæ. Igitur

cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

cum Aristotele habemus, quòd principium vnde motus est causa effectiua, nulla alia causa siue finis, siue forma, siue materia est causa effectiua, loquendo absolutè, & simpliciter. Secundo excipit ab hac vniuersali negatiua causam finalem, quia sanitas non est effectiua, nisi secundum translationem, quæ Grecè metaphora dicitur. Optimū fuisset, si ratio translationis declarata fuisset ab interpretibus, iuxta regulam 6. Topic. loco 9. *Omnes metaphora vtentes, secundum aliquā similitudinem ea vtuntur.* Sed hoc aliàs.

Num. 7. Quamobrem ex Aristotele efficere propriè soli efficienti competit, efficere metaphoricè soli fini. Si autem plures causæ in vnam coincidāt, sicuti materia, & efficiens coincidunt in actione immanente 9. met. 16. sicuti forma, finis, & efficiens coincidunt 2. phys. 70. hoc est per accidens. Forma enim, vt forma est ratio ipsius quid erat esse, non autem efficiens. Quod Aristoteles distinxerat vocabulum *effectiui*, nonnulli imitantur in vocabulo motiui, vt aliquid moueat propriè, quod est efficientis, aliquid metaphoricè, quod est finis. Quod posset confirmari ex lib. de communi mot. cap. 6. & 7. phys. 9. vbi finis mouere dicitur.

Deniq; ex isto eodem tex. 55. 1. de gener. & cor. conspicio Philosophum, nomen effectiui absolutè dare principio vnde motus: fini negare, & non concedere, nisi cum addito, secundum translationem. Quamobrem ex hoc regulam elicio. Quando vocabulum effectiui, vel facientis ponitur sine addito, accipiendum esse propriè, & hoc est in pluribus; metaphoricè autem non est intelligendum, nisi cū addita declaratione. Tùm quia æquiuocatio in scientijs tradendis est vitanda: æquiuocatio autem est, vel simpliciter, & secundum quid accipere eandē vocē, vel propriè, ac translatiuè. Tùm quia dialectico interdictum est vti metaphoris in 6. topc. loc. 7. id, quod longè seueriùs prohibitum est demonstratori in 2. poster. 84. Quocirca in 2. meteor. sum. 1. cap. 2. falsè excipitur Empedocles translatione vsus in declaranda causa salsedinis marinæ. *Translatio enim poeticū est: quare ad poesim est satis, ad philosophiam non est satis.* Cauendum igitur nobis erit, ne eidem exponamus reprehensioni Aristotelem, cui suppositus est Empedocles.

Hactenus declarata est æquiuocatio vocis effectiui, & quæ nam sit causa efficiens, quę non: dataq; est regula accipiendi in textu significationem propriam effectiui: ac deniq; dictum est, quæ sint notæ efficientis in Aristotele .s. *vnde motus, & primò mouens*: quæ ad prædicatum præsentis vestigationis sufficiant. Nunc pauca de subiecto.

Quodnam sit primum Ens.
Caput. III.

IN entibus esse ordinem, est ferè per se notum, & ab Aristotele Num. 8.

tele affirmatum in 11. met.sum. 1.cap.3. & 12. met.cap.vlt.omnis autem ordo habet primum,medium,& vltimum:quare & in entibus est vnum primum ens,de quo 12.met.citato cap.in tex.52. *Ad vnum coordinata sunt omnia.*

Porrò ens distinguendum est per corporeum, & incorporeum, quia in primo met. sum.3. cap. 1. Philosophus non solum entia corporea,& eorum principia agnoscit, sed etiam incorporea:ac reprehendit veteres, qui neglexerunt incorporea.

Primum ens inter incorporea collocandum est:& si multa sint incorporea, primum incorporeum erit primum ens.

In 6.met.tex. 2. entium quædã ponit inseparabilia,& mobilia, de quibus naturalis: quædam immobilia, & non separabilia,de quibus mathematica: quædam separabilia, & immobilia, de quibus sapientia est. Primum quidem ens ex eodem capite,primumq; principiũ erit inter immobilia,& separabilia primum.

Num. 9. Quia verò ens diuiditur per substantiam,& accidens,accidens non potest esse primum entium, vt cõstat 7.met. primo & secundo. Substantia verò ab Aristotele in 12. met.tex. 5. & 29. tres in partes diuisa est. Prima est substantia sensibilis ĩcorruptibilis, vt cęlũ: secũda sensibilis corruptibilis, vt subcęlestia: tertia substantia immobilis, & sensum fugiens. Duæ priores naturalis philosophiæ sunt, quia sunt cum motu, & materia: tertia est primæ philosophiæ,quia est substantia immobilis, & intellectilis.

Primum verò ens collocandum est inter substantias immobiles, tanquam primum immobilium,& primum intelligibilium; vnde & erit ens impartibile, siquidem est incorporeum; erit immateriale, quia separatum; erit intellectuale, quia immateriale: erit diuinum, imò primum, ac summum diuinorum,quia per 6.met.2. & 11.met. sum. 3. cap. 1. si diuinitas existit, maximè in ipsis separabilibus, ac immobilibus existit. Clarescit,hanc vestigationem esse totam metaphysicam, tùm quia prima philosophia,quæ est de ente,maximè, & propriè, & primò est de primo ente, 4. met. 1. & secundo. Tùm quia prima philosophia,quæ est de primis causis, est etiam de prima causa efficiente,quam sumus indagaturi.Igitur & subiectum,& prædicatum proposita,sũt ex metaph.

Illud interea noto, quoniam ponimus multas substantias immobiles, multaq; entia incorporea; si probatum fuerit, quòd omne ens incorporeum, aut immobile sit efficiens, multò magis id probatum erit de primo, per dictum de omni,primo priorum cap.1.& primo poster. 29. Si etiam probetur de aliquo incorporeo, ac immobili,quòd ipsi competat ratio effectiui, aut efficere, probabile videtur idipsum per locum à minori,de primo eorum asserendum. Sed istud non est absq; controuersia. *Num. 10.*

Explicatis pro tempore, subiecto, ac prædicato vestigationis propositæ,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

positę superest, vt iam vestigare incipiamus Aristotelis mentem.

Partiar opus in tres classes, prima erit authoritatum ex scientia naturali, secunda ex diuina, tertia rationum super principijs Aristotelicis erectarum. Neq; me pigebit ab alijs iam notata accipere, sed hoc indicabo, reliqua per me obseruata mixtim proponam.

Fieri autem potest, vt hæc eadē, quæ à me afferentur ad propositam vestigationem, etiam ab alijs sint ad idem allata (nihil dictum, quod non sit dictum prius) nihilominus fateor, id mihi non esse perspectum. Incipiamus ex scientia naturali.

Ex Phys. Caput IV.

Num. 11. PRincipiò prodeat ex 2. physic. textus 73. iam ab alijs quoq; adhibitus ad probandum, quòd ens separatum, & incorporeum sit efficiens. Tractat illic Aristoteles, ex quibus causis physicus debeat reddere propter quid, atq; in tex. 72. docet, reddendum esse per materiam, & per formam: deinde in posteriore parte textus 72. & in toto tex. 73. loquitur de causa efficiente reddenda: in principio textus 74. de fine assignando agit, constatq; in physicis demonstrationem propter quid per omnes causas assignari posse, ac debere. Quapropter textus 73, nulla ratione potest exponi de finali efficientia, & metaphorica, quia distinctio causæ à causa facit, vt de singulis dictum, de singulis propriè intelligatur. Neq; dignum erat ludere metaphoris in tradendis regulis de demonstratione propter quid.

Itaq; de efficiente scribit Aristoteles. *Duplicia sunt principia mouentia physicè, quorum alterum nō physicum est: non enim habet motus principium in se ipso; tale autem est, si aliquid mouet, quod non mouetur, vt id, quod penitùs est immobile, & quod omnium primum est.* Contēplemur in hoc textu & cōmune diuisum, & specialia diuidentia. Cōmune diuisum est *Mouens physicè*, specialia diuidentia sunt, alterum physicum, alterum non physicum.

Si percontemur, quid sit mouēs physicè non physicum? Respondet, illud est, quod mouet (nimirum physicè,) & non mouetur, neq; habet in se principium motus, prout apparet per textum 71. eiusdem libri. Quid est mouens physicè physicum? Respondebit, quod mouet physicè, & mouetur, habetq; in se principium motus. Si deniq; interroges, quodnā est istud mouens physicè non physicum, quod scilicet mouet, nec mouetur? Respondet, *quod omnium primum est*. Siue intelligas primum ens omnium entium, nam illud primū omnium est, & est penitus immobile: siue intelligas primum omnium mouentium, certissimè vides, ipsum primum non esse physicum, cum sit penitus immobile: idem tamen primum vides esse mouens physicè .i. propriè, effectiuè, non metaphoricè, & finaliter.

Ex hoc textu sic arguo. Idem commune prædicatum *Mouentia physicè* tribuitur vtriq; mouenti physico,

physico, & non physico: nam & cōmune diuisum stat cum vtroq; mēbro diuisionis. Sed mouere physicè in mouente physico non licet vel fingere esse dictum finaliter, ac translatiuè, ergo mouere physicè etiam eadem voce, ac significatione est dictum propriè, non translatiuè, efficienter, non finaliter in mouente non physico:

Confirmatur, quoniam æquiuoca vox nō numeratur, vt canis, neq; enim dices rectè tres canes, vel triplices canes, de cęlesti, marino, terrestri; sed dices, canem dici tripliciter, vel tria significata habere. Atquì Aristoteles ait, duplicia sunt mouentia physicè, numerans mouentia physicè, ergo vox, seu phrasis, mouentia physicè non est æquiuoca. Sed in mouente physico; & physicè, mouere physicè præcisè significat mouere effectiuè, & propriè, igitur eadem voce, & significatione in mouente non physico, sed physicè significat mouere effectiuè, ac propriè. Iam verò mouens non physicum non est corporeum, non mobile, non materiale, sed separatū, ergo primū īcorporeū, īmobile īmateriale est mouēs physicè.

Num. 12. Antonius Scaynus in 12. met. cap. 10. occurrit ad hanc authoritatem, & alias quasdam infra ex Aristotele proferendas, dicens: nullibi statui ab Aristotele quonam modo primum mouens moueat, nisi in 12. met. cap. 7. dum docuit, quòd mouet, vt amatum, & desideratum, & ita sub ratione causæ finalis. Vnde si mouet, vt efficiens, eatenus est efficiens, quatenus efficit, vt omnia moueātur, scilicet per modū amati: nec potest dici, quomodo Deus sit efficiens causa, nisi sub ratione finis optimi, & desiderati.

Hęc responsio pręlium indicit Aristoteli. Aristoteles quippè dixit, quòd primum mouens immobile mouet *Physicè*, nempè & effectiuè, & propriè.

Scaynus negat, quòd Deus, seu primum mouens moueat effectiuè, & physicè. Nam finaliter causare est efficere per translationem, non physicè.

Secundò, Scaynus repentè facit nobis Aristotelem ex demonstratore sophistā: quia tradentē pręcepta de demonstratione propter quid per causam effectricem, Scaynus exponit de finali.

Tertiò, Locutiones illæ, *Si mouet vt efficiens, eatenus efficit, quatenus efficit per modum amati;* nonnè plenæ sunt æquiuocatione, & abusu vocis? cum enim vox efficere, & effectiuè absolutè proferatur, intelligenda est de principio vnde motus, vt supra diximus, & fini non competit. Scaynus, reluctante Aristotele, fini vt fini dat efficere.

Quartò, dato quòd nullibi Aristoteles declarasset modum, quo primum mouens mouet efficienter, non propterea negandum est, quod expresse docuit, scilicet quòd mouet physicè. At causare in genere finis, sicut est causa finalis appropriatur metaphysicæ ex primo diuinorum sum. 1. cap. 2.

Quintò. Si efficere duobus modis dicitur, & physicè, & metaphoricè: Aristoteles modum docuit, pri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

primum mouens non physicum, mouet *physicè*. *Mouere* est actus, *physicè* est modus ipsius actionis. Nam & aduerbium est modus verbi.

Num. 13. Sextò Scaynus falsò dicit, Aristotelem nullibi docuisse, quomodo primum mouens moueat. Duos textus tanquam duos testes contra Scaynum affero. Alter est in 3. phys. 8. propositis nanq; duabus opinionibus, prima, quòd omne mouens physicè, etiam moueatur: secunda, quòd non omne: promittit *ex alijs fore manifestum, quomodo se habent; est enim quoddam mouens, & immobile.* Duplex est modus mouentis (neq; enim incongruit eiusdem rei multos esse modos) alter mobilitas, alter immobilitas; promittit modum fore manifestum, & probat, quia datur mouens immmobile, scilicet quia in 8. physicorum hoc probabitur, & patebit, quòd mouens aliquod mouet isto modo. Alter textus est in libro de communi motione cap. 6. *Nam de primo*, inquit, *quidem, & perpetuo mobili, quonam moueatur modo; quouè pacto moueat primum mouens, in primis philosophiæ commentarijs determinatum est prius*. Ergo Aristoteles prius determinauit, & quomodo mouetur primum mobile, & quomodo mouet primum mouens, nempè in 8. de physico auditu. Quia etenim philosophia naturalis ordine doctrinæ est prior, philosophia diuina posterior, vnde & post naturalis appellatur vocabulo Metaphysica, in primis philosophiæ naturalis, quales sunt 8. de physico auditu, prius hoc esse dictum asseuerat, non posterius in prima philosophia. Aut igitur nos Aristoteles fallit, aut non tantũ in 12. metaph. explicat modum, quo moueat primum mouens. Cęterum de modo, quo primum ens mouet, suo loco; sat est 8. phys. tex. 53. *Immobile enim eodem, & vno motu semper mouebit Eodẽ Modo, tanquam nihil ipsũ mutetur ad id, quod mouetur*. Infra. *Immobile autem, vt dictum est, tanquam simpliciter, & Eodẽ Modo, & in eodem permanens, secundum vnum, & simplicem mouebit motum*. De hoc modo mouendi, qui est immobilitas, & vniformitas, crebrò in 8. illo physicorum fit memoria ergo rem, & modum tradidit Aristoteles. Ad principale.

Alter locus a Simplicio consideratus, est in eodem libro 2. physicorum tex. 67. Cum enim causæ per accidens, vt casus & fortuna, reducantur ad causas effectrices per se, vt naturam, & intellectum: inuehitur in quosdam veteres relatos antea in tex. 43. & 44. qui dixerant, cęlum à casu fieri: inuehitur, inquam tali argumento Philosophus. *Posterior itaq; casus est, atq; fortuna, & intellectu, & natura: quare si quàm maximè cæli causa est casus, necesse est prius intellectum, & naturam esse, & aliorum, multorum, & huius vniuersi causam.* Idem in 11. met. sum 3. cap. vlt. *Cum autem nihil secundum accidens prius sit his quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaq; fortuna, aut casus cæli causa est, prior mens* Num. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

& natura causa est. Quæ de alio, quàm de primo intellectu, dici non possunt.

Respondebunt facilè Aduersarij, hæc ab Aristotele scripta conditionatè, non absolutè. Conditionatè inquam, si cęlum est factum à causis per accidens, ex hypothesi veterum; non absolutè, & ex propria sententia asseritur, cęlum esse factum à mente, vel natura.

Quanquam conditionalis vocula *si* vbiq; sit nota conditionis, non vbiq; est nota dubiæ affirmationis, sed plerunquè est nota certissimæ illationis, & assertionis; vt in primo poster. 9. *Si itaq; est ipsũ scire, quale posuimus, necesse est & demonstratiuam scientiam ex veris esse.* Atq; tex. 44. *Si igitur est scientia demonstratiua ex necessarijs*, & in primo de anima 12. *Si autem est & hoc imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, non contingeret* (sic enim legendum) *hoc sine corpore esse. Si igitur est aliqua animæ operatio, aut passionum propria, cõtinget vtiq; ipsam separari; si uerò nulla est propria ipsius, non vtiq; esset* (ita legito) *separabilis*. Quamobrem & in prędictis locis ex 2. naturalium, & 11. supranaturalium, conditio esse nota illationis, non dubitationis dici potest.

Num. 15. Tamen bifariam resisti potest huic responso, primò indirectè postulando, vt ostendatur in Aristotele ab Aduersarijs hæc negatiua resoluta, quam proferunt, cęlum non esse factum à natura, aut à mente. Secundo directè, idq; dupliciter.

Primùm, quoniam omne efficiens per se est natura, vel intellectus, seu mens: efficiens per accidẽs est casus, vel fortuna ex 2. phys. 66. & antea tex. 49. ac sequentibus. Si igitur efficiens per se est commune; & natura, atq; intellectus sunt inferiora, quasi species per se contẽtæ sub cõmuni; cõmune est quippe diuisũ diuidentibus, igitur efficiẽs inest õni naturę, & intellectui: rursus intellectus inest primo enti, qui etiam est primus intellectus, ergo in tertio modo figuræ primæ, efficiens per se inest primo enti.

Secundùm, quia primum ens non est propter aliquid, omnia alia sunt propter primũ, ex 12. met. 52. Idem etenim sunt primum ens, & primum bonum. Primum, quod non est propter aliquid, nec etiam est ab aliquo efficiente per se, siue natura, siue intellectu ordinatum ad finem, propter quem sit: ergo quod est propter aliquid, videtur esse ab aliquo efficiente siue natura, siue intellectu ordinatum ad finem, propter quem; Nam & in 2. phys. 49. scribitur. *Sunt autem propter aliquid, & quæcunq; ab intellectu vtiq; aguntur, & quecunq; à natura*. Atqui omnia alia sunt propter primum, ergo ab intellectu, vel natura sunt facta.

Confirmatur, quia esse propter alterum, & esse ab altero efficiente, vel sunt conuertibilia, vel magis Num. 16.
commune est esse propter alterum, vel magis commune est esse ab altero. Si primum detur, cum omnia alia entia diuersa à primo sint propter primum, ceu ducem exercitus,

citus,

citus, ordinisq; vniuersi 12. met. 52 omnia alia, etiam cęli, sunt facta, & certè non, nisi à priore omnibus, quia efficiens est prius facto, ex lib. de communi motione cap. 5. *Si* magis commune est esse propter alterum, ergo omne factum esset propter alterum, quod est absurdum: quia casualia, & fortuita sunt in ijs, quæ propter aliquid, sed non sunt, aut fiunt propter aliquid. Hoc est, materialiter sunt propter aliquid, & in potentia: actu, & formaliter non sunt, nisi fiant ex per se intentione agentis. Cum autem ex 12. met. 52. sicut in domo, liberorum vel omnia, vel plurima sunt ordinata ad finem: mancipiorum, aut bestiarum pauciora, idq; fit, quia cuiusq; eorum principium tale natura est. Sequitur, vt sola naturalis inclinatio, vel essentia cuiusq; non satis sit, vt hæc dicantur ordinata ad finem, sed requiritur efficiens ordinans: atqui ad finem vltimum coordinata sunt omnia, igitur omnia ab efficiente aliquo ordinantur. Præterea. Quando aliqua duo comparantur, vt magis commune, & minus commune, sub magis communi continetur nedum illud minus commune, sed etiam aliquod aliud, disparatum ab illo minus communi; ita vt duo minus cōmunia sint sub eodem magis communi contenta. Nunc autem esse propter alterum ex hypothesi est magis commune, esse factum est minus commune; ergo sub ente propter alterum, continentur ens factum, & ens non factum. Quapropter ens non factum est minus cōmune, quàm ens propter alterū. De quocunq; autem prædicatur minus commune de eodem prædicatur magis commune; ergo de quocunq; prædicatur ens non factū, de eodem prędicatur esse propter alterum. Atqui primum ens est non factum; ergo est propter alterum. quod est absurdissimum. Restat, vt esse propter alterum, vel sit minus commune, quàm esse ab altero, vel sit adæquatum. Et profectò esse per se ad finem, & esse à per se efficiente conuertūtur, sicuti & esse ad finem conuertitur cum esse ab efficiente per ea, quæ probata sunt. Hinc fortasse elucescet ex Aristotelis principijs, nedum cęlum dici factum ex hypothesi, sed absolutè, cum absolutè sit propter alterum.

Afferuntur alia loca ex physicis. Caput. V.

Ascribo textū 8. lib. 3. phys. qui præcisè est de actiuo, & passiuo. *Quoniā, quædam eadem & potentia, & actu sunt, at non simul, aut non secundum idem, sed vt calidum quidem potentia, frigidum autē actu, multa iam agent, & patientur à se inuicem, omne enim erit simul actiuum, & passiuum: quare & mouens physicè mobile est, omne enim huiusmodi mouet, cum & ipsum mouetur. Videtur igitur quibusdam, omne, quod mouet, moueri; sed de ijs quidem ex alijs erit manifestum, quomodo se habent; est enim quoddam mouens, & immobile.* Textus in duas partes secatur; in prima ex pri- *Num. 17.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

cipio particulari, quædam eadem sunt actu, & potentia, colligit: ergo multa agent, & patientur à se inuicem. Hinc ascendit ad vniuersalem propositionem, omne erit actiuum, scilicet ratione actus, & passiuum ratione potentię, quare omne mouēs physicè mobile est. Cęterum collectio ex propositionibus particularibus est imbecilla, & si vniuersaliter sumatur illa propositio, *omnia eadem sunt in potentia, & actu*, ergo omnia *sunt actiua, & passiua*, falsa est illa propositio; datur enim aliquid, quod est purus actus 12. met. 49. atq; ideò quod tale est, agere, & mouere poterit: pati, vel moueri non poterit. Idcircò in secunda parte ostendit hanc opinionem, quòd omne mouens (scilicet physicè, de quo supra) moueatur, esse alienam. *Videtur quibusdam, omne quod mouet, moueri.* Deindè innuit opinionē propriam, quòd aliquod mouens est immobile. Ex quo loco si priora cum posterioribus consentiant, ex actu colligit actiuum & agere, atq; mouere: ex potentia passiuum, pati, moueri. Certè mouens immobile dicetur, quod est actu, & actiuum, & agens, & mouens vt actiuum. Nam de fine tractare non

ad Nū. 38. est ad propositum. Quorum autem sit opinio prædicta infra dicā proferens loca ex primo de anima.

Num. 18. In eodem 3. physicorum locus illustris est à textu 19. ad 22. cum enim tex. 18. statuisset motum nō recipi in mouente, sed in moto, dubitationem contra proponit, quia motus est actus actiui, idest actio, & actus passiui, idest passio, & tamen actus actiui, & actus passiui sunt motus; postulat ergo, an actio, & passio sint diuersi actus, an sint idem actus. Si sunt diuersi actus, in quo subiecto sunt recepti? duoq; membra constituit, vnum, vt actio, & passio sint in patiente mobili; alterum, vt actio sit in agente recepta, passio in patiente, & impugnans hoc secundum, quòd actio sit in agente, ait. *At verò, si hoc est, motus in mouente erit; eadem enim est ratio in mouente, & moto; quare aut omne mouens mouebitur, aut habens motum non mouebitur.* Atq; hoc membrum dubitationis tanquam legitimum concedit, vt scilicet mouens actiuè non recipiat motum actionem, nam si eam reciperet, alterum dandum est, vel quòd agens habens motum, qui est actio, formaliter non mouetur, quod est absurdum: vel quòd omne mouens moueatur, quod etiam est Aristoteli absurdum. Restat igitur, vt motus actio, & passio sint in patiente, neutra earum sit in agente recepta; quæ autem profert ad probandum, quod actio, & passio non sint in patiente, & moto, accuratè soluit, sicuti exponentes illum textum diximus, non sunt autem nunc opportuna.

Si etiam dicantur actio, & passio esse vnus actus, arguit, quia irrationabile est, vt duorum specie diuersorum sit vnus, ac idem actus; sed si actio, & passio sunt idem actus, iam idem actus erit & agentis, & patientis; agens nanq; & patiens sunt specie diuersa: inconueniens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

niens autem videtur, vt idem actus sit vtriusq; agentis, & patientis, quia, *si disciplina, & doctio idem sunt; passioq; & actio: & docere idē quod discere: & agere, quod pati. Quare omnem docentē discere necesse est, & agentem pati.* Vbi rursus ad hāc sacram anchoram confugit, quòd absurdum sit, si dicas, omnem agentem pati; omnem mouentem moueri. Hæc in dubitatione dicta, sed in resolutione non reiecta, imò virtute huius absurdi vitandi concessum est ab Aristotele, actionem, & passionem esse in passo, & omnino motum esse in moto. Item concessum est, quòd idem motus re, ratione tamen differens, est actio, & passio. Quæ cum expresse, & præcisè conscripta sint de agēte, & actione principij actiui scilicet efficientis, non video, quomodo declinari possint à vero Aristotelis sequace. Neq; hoc loco solùm Philosophus refudit motum omnino in mobile, ne motiuum omne poneret moueri, sed multis locis, quos referemus ex 1. & 2. de anima, atq; ex metaphysicis. Nunc non cito, ne ordinem præscriptum euertam.

Num. 29. Ex 4. phys. locum non omittam, quanquam illum alibi copiosè declarauerim, ne hæc disputatio quicquam desideret; & vt liber sit lector in statuendo, etiam si aliud meum scriptum non *ederetur*.

Igitur in 4. phys. 23. docens Philosophus modos, quibus vna res *est in* alia, scribit. *Amplius vt in Rege Græcorum res, & omnino in primo mouente. Amplius, vt in ipso bono, & omnino in ipso fine; hoc autem est id, cuius causa.* Igitur omnes res, quæ reguntur, & gubernantur sunt in Rege, seu Principe, vt in efficiente, seu mouente primo, contra distincto à fine. Coincidunt quidē in Rege, vt sit & principium efficiens, & principium finale: tamen euidentissimè Rex dicitur esse principium mouens, & res gubernatæ in Rege, vt in mouente, non vt in fine. Adde minorem ex 12. diuinorum vltimo tex. *At entia nolunt malè gubernari; non est bonum pluralitas principatuum: vnus ergo Princeps.* Ergo entia gubernata, sunt in principe entium, tanquam in primo mouente, & efficiente. Qui locus ex lib. dogmatico confirmat locum ex lib. exoterico hoc est 7. ad Eudem cap. 14. car. 369. Vbi Aristoteles, quærit, vnde in anima proueniant primæ cogitationes, & cōsultationes; & si à fortuna, cuiusmodi facultate prædita est, vt sit principium cogitatiuum, consultatiuumq; atq; subdit. *Quod perinde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquiratur. Patet autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quiddam est principium. Quid autem scientia præstantius est, nisi Deus?* Igitur Deus est principium vnde motus bonarum, prosperarumq; cogitationum in nobis: est principiū vnde motus, in quo omnia, & quod in omnibus, vt efficiens in factis, & è conuerso.

Ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Ex Octauo physic. Caput. VI.

Num. 20. AD Octauũ physicorum transcendo, in quo de primo mouente physicè agitur. Causarum quatuor sunt modi, sed causarum externarum sunt duo modi, modus efficientis, & modus finis, de quibus modis 2. physic. 30. 31. & 5. met. 2. & 3. In 8. phys. ne verbũ quidem est suspicionem adducens de modo finali, omnia sunt de modo efficientis, quod est principium motus primum. De primo motore quidem ostenditur, quòd est immobile per se, & per accidẽs, quòd est sempiternum, impartibile, incorporeum, hoc est neq; in magnitudine, neque magnitudinem habens, quia est potentiæ infinitæ. Igitur aliquod immobile, & incorporeum ens est primum mouens effectiuè.

Verùm ne dixisse videar, non probauisse; ex plurimis tria seligo loca, vt ea, quæ virtute sunt in textu, exeant in actum pro conclusione optata. Neq; enim sufficit proferre textum, nisi clarissimus sit, nam & clarissimos obscurant nonnulli, ne ipsi textus dicant, quod dicunt. Sed pro viribus res eruenda est in actum ex textibus allatis.

Igitur in tex. 36. & 38. ostendit Aristoteles istam conclusionem.

Non est necessarium, vt quod actiuè mouet, passiuè etiam moueatur.

Ad eam probandam distinguit tria, Mouens, quo mouet, atq; mobile. Quorum textu. 35. dederat inductionem, vt hominem primi, baculum secundi, sphæram tertij. Homo mouet, non mouetur: baculus est, quo mouet, atq. ipse mouet, ac mouetur: sphæra lapidea mouetur, non mouet. Tunc interrogat, si omne mouens etiam mouetur, aut moueri ei competit per accidens, aut per se. Per se quidem est, quando ipsum moueri passiuè necessariò requiritur per tex. 38. veluti causa, sic namq; moueri passiuè in baculo est causa ipsius mouere actiuè. Per accidens, quando mouens mouetur vtiq;, at moueri non est causa, propter quam mouet.

Iam verò si mouens mouetur, sed mouetur per accidens: quod autem inest per accidens, non inest necessariò, ergo mouens potest non moueri, & esse non motum. Quod repetitur in tex. 41. & 42.

Si mouens mouetur, sed moueatur per se, aut mouetur eadem specie motus cum illa, qua mouet, vti si proijciens etiam proijciatur: aut diuersa specie, vti si alterans augeatur. Si primum dixeris, nempè quòd mouens per se mouetur secundum eandem speciem motus, ergo docens gometriam docetur geometriam, proijciens proijcitur, sanans sanatur, ędificans ædificatur: quod est impossibile. Si secundum dederis, videlicèt, quod mouens secundum vnam speciem motus, per se mouetur secundum alteram, vt quod fert, augetur: quod auget, alteratur, quod alterat, fertur, ergo à primo ad vltimum, quod

quod fert fertur, quod augetur auget, nam primum mouens mouet etiam omnia inferiora, & magis. Id verò figmentum est, ergo mouens neq; per se, neq; per accidens habet, vt necessariò, moueatur.

Num. 21. Addit Aristoteles tex. 38. si dicas quòd mouens etiam mouetur. *Amplius autem his magis irrationabile est, quòd accidit, omne motiuum esse mobile; si omne, quod mouet, ab eo, quod mouetur, moueatur; erit enim mobile, vt si aliquis dicat, quod omne sanatiuũ, & sanans, est sanabile, & ædificatiuũ ædificabile, aut statim, aut per plura.* Vbi constat, Aristotelē nõ tàm probare, quòd aliquod sit mouens non mobile, quàm afferre tãquam absurdum, si non concedatur aliquid esse motiuum immobile.

Hæc est ratio, & authoritas Aristotelis. In ea fit inductio præcisè in genere causæ efficientis, vti sunt ædificans, sanans, ferens, alterans, augens, docens. Si colligat propositiones, & conclusiones de efficiẽte, quod mouet effectiuè, nec mouetur, probè procedit. Si de fine colligat, captiosè infert, non tanquã Philosophus, sed tanquam sophista. Nam in præmissis nihil prorsus est de fine: si conclusio inferatur de fine; vtiq; Aristoteles collegit in conclusione, quod non est seminatum in præmissis; eritq; syllogismus in quatuor terminis.

Num. 22. Secundus locus est in tex. 37. Tria prædicta sumit, quod mouetur, quod mouet, quo mouet. De mobili vltimo constat, quòd mouetur, non necessariò mouet. De instrumento medio apparet, quòd mouetur à primo, & mouet vltimũ, ergo primum mouet, & non necessariò mouetur. Textus habet. *Quoniam autem videmus vltimum, quod moueri quidem potest, motionis autẽ principium non habet: & quod mouetur quidem* (scilicet habet) *ab alio autem, sed non à se ipso; rationabile est* (*vt ne necessarium dicamus*) *& tertium esse, quod mouet quidem, cũ sit immobile. Quapropter, & Anaxagoras rectè dicit, Mentem impassibilem inquiens, & immistam esse; quoniam motus principium ipsam facit esse. Sic enim vtiq; solum mouebit, cum sit immobilis, & vincet cum sit immistus.* In ista philosophi authoritate apparet Anaxagoræ sententia approbata, quo ad istas propositiones. Mens est impassibilis, & immista: Mens est principiũ motus. Reddit rationem Aristoteles, *Sic* nota, vt vertit Vicomercatus *Hoc modo*: etenim solùm mouebit, cum sit immobilis. Igitur Mens immistà, & separata, & immobilis, quia est immobilis, ideò est principium motus: ergo tãtũ abest, vt immobilitas mentis primæ incorporeæ impediat rationem efficientis (idem enim est efficiens, & principium motus) vt ipsa immobilitas sola sit causa, propter quam mouet effectiuè. Nam quòd Mens sit secundum Anaxagoram principium vnde motus, seu effectiuum, nemo dubitat, qui in Aristotele sit, vel leuiter versatus. Legatur primo met. sum. 2. cap. 2. & 12. met. 55. quod & nos infra dicemus.

Item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Item,in ratione philosophi constat,cum tria ponantur, quod mouet,quo mouet,& quod mouetur. Hoc tertium,quod mouetur,tantū moueri efficienter. Medium instrumentum *quo mouet* ipsum & mouere effectiuè, & moueri effectiuè ab agente principali. Si quidem causa instrumētalis ad causā principalem effectricē reducitur;& certè motus passiuus instrumenti est ab efficiente,& agente propriè, ac precisè. finem verò mouere instrumenta,inopinabile est. Itaq; primū mouens immobile,& efficiens principale mouet effectiuè instrumentū medium, & magis mouet tertium, quàm instrumentum possit mouere illud tertium. Primum enim magis mouet,vt antea dicebamus, ex 8 phys. 33.38 & 41. Hic locus de prima mente, & primo mouente efficientibus impugnari potest,expugnari non potest. Prima mens, est primum ens,ergo primum ens est primum mouens, idest efficiens.

Num. 23. Tertius Locus ex 8.phys.46.promitur. *Quod autem necessarium est esse aliquid, quòd semper immobile quidem ipsum sit, omni extranea mutatione, & simpliciter, & secundum accidens: Motiuum autem alterius manifestum est considerantibus sic.* Hic Aristoteles duas habet propositas intentiones, alteram de sempiternitate, alteram de immobilitate primi mouentis. Immobilitatem omnimodam concludit initio textus 52. quia motiuum immobile per se,sed mobile per accidens non potest esse principium continui, & incessabilis motus, ideò datur motiuū īmobile,& per se & p accidēs. Verba textus 52.sunt. *Ex quibus credere licet,quòd si quid est immobilium quidem, mouentium autem, & ipsorum,quæ mouentur secundum accidens, impossibile est continuo motu mouere. Quare si necesse est quidem continuum motum esse, esse quid oportet primum,mouens immobile,& non secundum accidens.*

Distinguit Aristoteles ipsum Motiuum immobile, quia est immobile per se tantùm, sed mobile per accidens, aut immobile & per se,& per accidēs. Immobile per se non per accidens est,vt anima mouens animatum corpus. Immobile per se, & per accidens est primū mouens. Quæro,an intelligat motiuum effectiuè, an finaliter, an communiter ad vtrunq;. Si communiter,iam æquiuocatio est in demonstratione quod Peripatetico dicere nefas est. Si effectiuè, igitur primum mouens effectiuè est ens immobile & perse,& per accidens. Quare est incorporeum, & separatum, quale est primum ens. Si finaliter,tota ratio tex. 51. de anima, quæ immobilis mouet animalia, vana est. Sed & illa duo inconuenientia sequuntur, primum,quòd in 8 phys. de primo fine sit sermo, cuius tractatio soli primæ philosophiæ vendicatur primo met. sum. prima cap. 2. & 3. met. 3. secundum, quòd vocabulum mouere,vel motiuum æquiuocè extendunt ad causam finalem, quam rem ne semel quidem ab Aristotele factam in 8. physico ostendunt. Sed ita dicunt

Num. 24. accipi, quia illis ita placet.

Redeamus ad textum 46. qui est de sempiternitate mouentis immobilis Quia multa sunt mouentia immobilia: duo de ijs profert Philosophus, Primũ, Non omnia motiua immobiila esse ęterna, id enim non est ad rem; sub illis verbis. *Vnum quodq; immobilium quidem, mouentium autem., perpetuum eße, nihil ad præsentem sermonem*. Secundum, Non omnia mouentia immobilia incipere, vel desinere esse, idest, esse tẽporanea, sic inquiens. *Principiorum immobilium quidem, motiuorum autem, quædam aliquando quidem esse, aliquando autem non esse, contingat & hoc: sed nequaquam omnia quidem possibile est*. De quibus motiuis loquitur? de finalibus? non vtique, sed de effectiuis: quia inter mouentia immobilia collocat animas mortalium, que loco mouent, nec mouentur: quarũ animarũ aliquæ quãdoq; sunt, quãdoq; non sunt. Sed anima est principium motus immobile, prĩcipium, inquam, effectiuũ. Igitur ex motoribus immobilibus effectiuis, quædam temporaria sunt, sed non omnia, nam est vnum æternũ. *Nequaquã õnia*. s. quãdoq; sũt, quandoque non sunt. Rursus distinguit *mouentia se*, quia vel sunt generationi, & corruptioni subiecta, vel sunt semper.

Ex qua consideratione patet, quòd Arist. loquitur solum de primis mouentibus; nam per textum 44. duplex est primò mouens, vnum immobile: alterum mobile à seipso, siue mouens seipsũ, quod sæpius notatur in 8. phys. Hæc mouentia subdistinguit, nam mouens immobile, aut semper est, aut quandoq; est, quandoq; non: similiter mouens se, quandoq; est quãdoq; non, aut semper est. Cum autem sit in mouentibus se temporaneis, & in immobilibus temporaneis generatio, & corruptio, vel primò, vt compositorum, vel secundariò, vt animarum: generationis, & corruptionis perpetuæ, quæ est prima causa? nam cum hic sit difformitas vniformis. i. cõtinuata successio primorum mouentium, tùm mobilium, tùm immobilium, Arist. ponit quatuor assertiones.

Prima. Mouentia se non sunt causa successionis continuæ in generatione, & corruptione. 2. Mouentia immobilia nõ sempiterna, non sunt causa eiusdem successionis continuę, sed aliquid extra totam illam multitudinem: non enim vnum eorum, quia quando illud vnum non est, non potest esse causa: neque tota multitudo succedens, quia & est infinita, & non simul: Sed per se causa est in numero finito, & simul cum toto effectu; igitur aliquod sempiternũ vniforme est causa sempiternæ difformitatis. 3. Mouens se sempiternum non est causa prima cõtinuæ successionis. 4. Restat, vt primum mouens immobile sempiternum sit causa. Num. 25.

Prima, & 2. assertio est in illa clausula. *Vt igitur alia quidem generentur, alia vero corrumpantur*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

& hoc sit continuè : nulla causa est immobilium quidem, non semper autem existentium &c. Infra tex. 47. idē repetit.

Tertia assertio est in tex. 46. illis verbis. *Neque rursus eorum, quæ semper quidem hæc mouent, horum autem alia*, Quæ sēper mouent hæc generabilia sunt corpora sempiterna: *sed horum* sempiternorum alia sunt motiua; scilicet aliquid immobile mouens ipsa sempiterna.

Quarta assertio concluditur tex. 47. *At nihilominus aliquid esse, quod continet, & hoc præter vnū quodque esse id, quod est causa, vt alia quidem sint, alia vero non: & cōtinuæ mutationis; & hoc quidem his, hæc autem alijs causa motus sunt. Si igitur perpetuus motus est, perpetuum erit & mouens primum &c.* quod *cum primum immobilium sit, erit alijs principium motus.*

Omnia hęc esse de primo immobili, tanquam de efficienter mouente, patet ex ipsa phrasi, erit alijs *principium motus*: ex eo, quod est causa generationis, & corruptionis, nam vt finis harum assignatur forma in 2. de generat. tex. 51. hic autē assignatur primum immobilium 2. Id constat, quia de primis mouentibus est sermo, quando ponit immobile non perpetuum, loquitur de effectiuo: quando mouens se non perpetuum, loquitur de effectiuo: quando ponit semper mouens se, loquitur de effectiuo. Mirabile est, & incredibile, vt quando concludit de immobili perpetuo, nō loquatur de effectiuo, sed extra chorum saltet.

Denique in compendio eorum quæ tractauerat, facto sub tex. 50. ait. *Ponentes omne, quod mouetur, ab aliquo moueri, & hoc esse aut immobile, aut quod mouetur; & quod mouetur, aut a se ipso, aut ab alio semper; processimus, vt accipiamus, quod eorum, quæ mouentur, est principium, eorum quidem, quæ mouentur, id quod se ipsum mouet; omniū autem id quod est immobile.* Igitur si comparemus mouentia mota, primū mouens est inter illa id, quod mouet se ipsum; si mouentia omnia, & mobilia: comparemus primum mouens omnium est īmobile. Plura nolo: totus liber legatur.

Responsiones ad hæc loca ex 8. physic. Cap. VII.

THom. Gianinus tantam lucem in 8. physicorum rutilantem ferre non sustinuit cum enī sibi præstituerit, primum motorē esse motorem per modū finis, nō efficiētis, defendere, fultus authoritate tex. 12. post naturalium 36. idcirco Gianinus in cap. 7. libri de nat. cęli cart. 23. & 24. scribit, quòd licet non consentiat cum decretis Aristotelis, primus motor causæ efficientis: attamen in eo contemplando, Aristotelem varijs in locis, & præsertim in libro 8. phys. sic fuisse versatū, perinde ac sit causa motus efficiens. Ratio est, quia veteres philosophi rationem mouendi per Num. 26

modum

modū finis pro nihilo habuerūt, & quæcunq; induxerunt mouentia, hæc mouere per modum efficientis voluerunt. Quia igitur Aristoteles optabat ostendere primum motorem esse immobilem, & impartibilem: quod per viam efficientis probare poterat, eam viam retinuit. Qui si per viam finis processisset, aut per ignota pergere debuit, aut si per probata, tunc longam, & alienam à physico tractationem instituisset. Nam primi philosophi est docere modum, quo mens separata, & primus motor mouet.

Gratulor, quòd collegam habeam. Ego in prima parte 8. phys. & in ijs, quæ ab ea pendent, dixi, Aristotelem populariter constituisse motum æternum, vt cęlum, & mundum, tanquam Deos immortales statueret. Philosophicè ex proprijs principijs cōtrarium tenuisse. Ideo dixit primam rationem, quæ motum ante motum probat, solutam antea in 5. phys. 13. atq; 11. metaph. sum. vlt. cap. 3. neq; enim mutationis est mutatio, sed prima aliqua datur. Secundā de priori ante prius, ratione temporis, exolutam 4. phys. 99. quia ad prius & posterius in magnitudine hęc sunt in motu, & tempore; cùm ergo sit primum in magnitudine omni, vt potè finita, ergo in motu, & tēpore erit aliquid primum: In cęteris Aristotelem cum sapientibus sensisse, dixi; vt cum probat, vnū primum efficiens, immobile, impartibile sempiternum. Nunc autèm Gianinius in tot rationibus 8 physicorum docet, Aristotelem nō ex propria mēte eas tractauisse, sed ex veterum placito, quando dixit, Deum esse efficiens. Sic eludit omnia loca, in quibus Aristoteles ponit primum efficiens esse ens immobile, incorporeum. Saltem ego attuli quatuor loca, in quibus Aristoteles suam opinionē cum populari conformat, è quibus apparet Aristotelem populariter locutum, scilicet primo de cęlo 22. & 2. de cęlo 2. & 6. ac primo meteor. sum. 1. cap. 3. Gianinus nullo loco Aristotelis ostenso, quo probetur, dicta de efficiente iuxta priscos dicta esse, id absq; fundamento asserit.

Neq; dictum ex 12. met. 36. probat, Deum, seu primum mouens non mouere vt efficiens; primò, quia & ratio finis, & ratio efficientis possunt in idem coincidere, vt constat 2. phys. 70. & 2. de anima 36. ac 37. nec non in 2. phys. 23. cum nos vtimur omnibus propter nos, & 12. met. 55. cum sanitas dicitur etiam ars. Vnde si arguas de homine, homo est finis vsus rerum, ergo non efficiens illius vsus, sophisticè arguces. Ita de primo ente, quia est finis, ergo non est efficiens, sophisticum est argumentum, quia vt est actus, potest esse efficiens: vt est bonum, potest esse finis. Num. 27.

Secundò, quia falsum est, quòd obiectum cognoscibile, & appetibile moueat, vt finis tantùm, imò verò mouet, vt efficiens, quod infra explanabo: nunc tantum cito textum 2. de anima 59. vbi visi-

K 2 bile

bile, audibile &c. dicuntur actiua in sensum: sicut intelligibile actiuum in intellectum 3. de anim. 2.

Verùm nō credo in 8. phys. Aristotelem tot, ac tantas rationes, tanto ordine, cura, robore construere voluisse, si non suæ erant. At obiectionem negliget Gianinus.

Item, falsum est, veteres efficientem causam agnouisse. nam pauci admodum ante Anaxagoram, & quasi obliquè attigerunt. Materiam omnes, ex primo met: sum. 2,

Illud nobis satis esse debet, nō posse nos, quę in 8. phys. de primo motore dicuntur, tanquam Aristotelica accipere, nisi dicamus primū motorem effectiuè mouere.

Num. 28, Scaynus responsione superius data cap. 4. vtitur ad loca 8. sicuti ad loca 2. physicorum, nempe primum efficere vt finem.

Contra, quia efficere, ac finire, alia sunt, aliusq; est modus efficientis, alius modus finis, tanquam disparati modi sub eodem communi. Si igitur homo, & asinus sub animali communi sunt, & dixero, homo discurrit per modum asini, planè absurdissimè dicam. Itidem, quia sub causa sunt modus efficientis, & finis: si dicas mouens efficit per modum finis, est, ac si dicas, homo discurrit per modum asini.

Præterea, cum rationes 8. physicorum, & conclusiones dicant & rem, & modum: non est, quod modum alium quæramus, nempè modi modum. Rem dicunt, scilicet esse aliquod causans, & mouens. Modum exponunt, qualis est ædificatiui, alteratiui, docentis, sanantis, ferentis. At iste modus est modus efficientis. Si rursus quæras modum efficientis per modum finis, modi modum quæris in infinitum.

Illud etiam argumentum ex 8. phys. 79. non soluitur à Scayno. Num. 29.
Aristoteles probat, quòd potentia infinita non potest esse in magnitudine finita, quia maior potentia semper facit in minori tempore, igitur finita magnitudo habens potentiam infinitam faciet, sed in nullo tempore, nisi potentia finita, & infinita moueant æquali tempore. Subde minorem, sed primus motor habet potentiam infinitā, ergo primus motor non est in magnitudine finita. Maior illa est in tex. 79. minor in tex. vlt. 8. phys. vbi & conclusio. Quæro de potentia infinita, est nè efficiens, an finalis?

Resp; Scaynus, probatio Aristotelis non habet vim sub alia ratione considerandi, nisi inquantum supponit virtutem in magnitudine, quæ moueat in magnitudine existens: quæ certè mouet pellendo, trahendo, aut alio simili modo. Quare cum primum mouens immobile sit ab omni materia seiunctum, huiusmodi demonstratio ipsi non aptatur: cū non sit in magnitudine, neq; aliquid pellendo, aut trahendo moueat.

Primò dico facile responderi, quando consideratur conclusio, &

non

non consideratur propositiones illam probantes: quod si fecisset Scaynus, agnouisset, se non soluisse argumentum.

Aristoteles nanq; accipit istam maiorem. *Maior potentia semper facit æquale in minori tempore*, facit, inquit, loquitur enim de efficiente: probat maiorem inductione, *vt quæ calefacit, aut dulcefacit, aut proijcit, aut omnino mouet.* Quæ præcisè de efficiente sunt vera. Infert conclusionem vnam Aristoteles. *Necesse est ergo, & à finito quidem, infinitam autem potentiam habente pati aliquid patiens, & plusquam ab alio.* Vbi ponit passũ pati ab efficiente magnitudinis finitę cum potentia infinita. Sed cum oporteat esse minus tempus maioris potentiæ, addit minorem, At potentia infinita in magnitudine finita mouebit in nullo tempore; ad hanc roborandam, inquit: Detur oppositum & potentia finita moueat in aliquo tempore, in quo vis infinita calefecit, aut pepulit: tunc accipiatur potentia finita, quę in aliquanto tempore moueat, & augendo potentiam finitam semper tẽpus fiet breuius, quare perueniam ad idem tempus, in quo potentiã aucta, sed finita mouet, & in quo eadem infinita potentia mouet. In ęquali igitur, imò eodem tempore potentia finita, & infinita mouent: quod cum sit impossibile, restat, vt potentia infinita non sit in magnitudine finita. Si maiorem explices de causalitate finali, nullam omnino apparentiam habet maior ipsa, vel eius probatio. Nam finis intelligibilis intelligitur momento indiuisibili prout in 3. de anima 23. & 24. solet concedi. Verba item textus 79. omnino peruertuntur.

Num. 30. Deniq; quod ait, hanc demonstrationem nõ applicari ad primũ mouens immobile; non consentit Aristoteli, qui in vltimo tex. 8. arguit ex ista cõclusione textus. 79 sic. Magnitudo finita non potest habere potentiam infinitam: primum mouens immobile habet potentiam infinitam, ergo primũ mouens immobile non habet magnitudinem finitam. Neq; infinitam, quia magnitudo infinita non est possibilis ex 3. phys. Aut igitur idem per se vnum significatur nomine potentiæ infinitæ in maiore, & minore, & cõstat, quòd illam potentiam infinitam negat in magnitudine, quæ est in primo motore: & quę si esset in magnitudine, moueret sine tempore, sed extra magnitudinem mouet infinito tempore. Aut aliud significatur per se in vna præmissa, aliud in altera; quod si dicatur, turpiter in ęquiuocationis sophismate, ait Philosophus, se demonstrasse. Itaq; eadem potentia infinita aliter efficit, si est in magnitudine, aliter si extra, sumpta alietate à tempore.

Vbi deniq; argumentor. In prędicta demonstratione vltimi textus. Potentia infinita nõ est in magnitudine, dicitur nè de causalitate effectiua, an finali? Si maior est de effectiua, vt apertissimũ

est per textum 79. & minor de finali, quàm turpis paralogismus cõmittitur. Sic. Nulla potentia infinita effectiua est in magnitudine finita; sed primum mouens immobile est potẽtia in finita finalis, ergo primum mouens immobile non est in magnitudine finita. Syllogismus in quatuor terminis. Qui sic textum Aristotelis inuertunt, peruertunt.

Maneat nobis ex 8. phys. inuictè probari de Aristotelis sententia, primum immobilium, quod est immobile, & per se, & per accidens, habere potentiam effectricem.

Ex lib. de Cęlo, & Gener.
Cap. VIII.

Num. 31. Simplicius ex libro de cęlo duos textus adducit. Nam in tex. 32. ait Philosophus. *Deus, & natura nihil frustra faciunt.* Facere est efficientis. Neq; id facile ad subcælestia detorqueas, vt Pauesius disp. 5. met. cap. 6 torquet. Loquitur enim de cęlo hoc, & alio æquali faciendo, atq; de motibus æqualibus cęlorum, & de inæqualibus. Certè natura, idest, forma, siuè compositum ex forma informante, non potest facere cęlum, ergo solus Deus potest facere cęlum; aliud non fecit, quia frustra esset; hoc ergo fecit, nec frustra.

Item in tex. 100. loquens de æuo immortali, & diuino, quod continet totum tempus, & infinitatem. *Æuum est & immortale, & diuinum, vnde alijs communicatum* (vel pendet) *his quidem apertius, his autem obscurius esse, & viuere.* Principium vnde primum communicatum est esse, & viuere alijs: est effectiuum aliorũ. Primum æuum est eiusmodi, igitur effectiuum. Neq; aliud est primum æuum, quàm primum ens Aristoteli; alioqui primo æuo daretur aliud æuum prius; si quidem æuum, quod continet totum tempus, & infinitatem, est ipsa æternitas. Plura nolo, nam hoc prolixè valde alio loco discussi.

In primo de Gener. & corrupt. Num. 32. 14. textus verè singularis à Simplicio indicatur. Cum enim textu 13. proposuerit, tractandum esse de causa sempiternę generationis, generationis, inquam, & simpliciter, & secundum quid, sequitur Philosophus. *Cum autem sit causa, vna quidem vnde principium motus, esse dicimus, vna autem materia: talem causam dicere oportet; De illa enim dictum est prius in de motu sermonibus, quòd est illud quidem immobile per omne tempus, hoc verò, quod mouetur semper, horum autem de immobili quidẽ principio distinguere prioris est philosophię. De eo autem, quod propterea quod continuè mouetur, alia mouet, posterius assignandum est.*

Causam, vnde principium motus in duo principia partitur, vnũ est immobile per omne tempus, reliquũ mouetur semper, & quia mouetur, mouet. Tunc argumẽtor. Quod est principium Vnde motus, est causa efficiens, ex defini-

tione

tione efficientis assignata prius cap. 2. Sed principium immobile per omne tempus est principium Vnde motus; ergo principiũ immobile per omne tempus est causa efficiens. Atqui primum ens est primum omnium immobiliũ, & incorporeorum, igitur & ipsum est causa efficiens. Si itaq; cui cõpetit definitio efficientis proprijssima ipsũ est causa efficiens: & principio sẽper imobili definitio proprijssima efficientis ab Arist. assignatur, planè eadem, quæ assignatur principio semper moto; ergo primum immobile est proprijssimè efficiens.

Ex hoc etiam loco refellitur glossa eorum, qui nolunt in 8. physicorum tractatum fuisse de imobili principio vnde motus, sed de principio cuius gratia.

Num. 33 Alios duos textus ex eodem libro, idest, de ortu, & interitu profero. Prior est 48. in quo probat Aristoteles contra Democritum, simile à simili non posse pati, hac ratione. *Atqui si à simili pati aliquid possibi le est, & ipsum à se ipso. Proinde his ita se habentibus, nihil vtiq; erit aut incorruptibile, aut immobile, si simile secundum quod simile actiuum: ipsum enim se ipsum mouebit omne.* Constat philosophum in tractatione de ipso Agere, & pati, verba retexere de factiuo, & motiuo, quod si agat in simile, etiam aget in se ipsum, & omne actiuum erit passiuum, omne motiuũ erit mobile. Quod apud Stagiritam tanquam impossibile exhorretur; quanquam hoc non esset Democrito displiciturũ, authore Arist. in primo de anima 20. vt in fra commonstrabo. Quapropter Democritici sunt, non Aristotelici, qui dicunt, omne mouens moueri, & omne actiuũ pati.

Posterior locus est in eodem primo de ortu tex. 53. 54. 55. quos textus per partes afferam, ne mẽtem lectoris confundam. Num. 34.

In tex. 53. statuitur eadem ratio inter facere, & pati ex vna parte, atq; mouere, & moueri ex alia parte. Quod probat Aristoteles bifariam, primò quidem, quoniam sicuti mouens, est vel primum, vel vltimum, idest remotum vel proximum: ita faciens est primum, vt medicus, atq; vltimum, vt vinum. Scribo textum. *Eandem quoq; rationem existimandum est de ipso facere, & pati: quam & de ipso moueri, & mouere. Dupliciter enim dicitur & mouens: in quo enim est principium motus, videtur hoc mouere (principium enim prima causarum est) & rursus vltimum ad id, quod mouetur, & generationem. Similiter autem & de faciente, etenim medicum dicimus sanare, & vinum.* Quando loquitur de facere, & pati, proculdubio loquitur in genere causæ efficientis: ergo similiter quando loquitur de mouere, & moueri; quoniam in istis ait esse *eandem rationem*, sed ratio causæ finalis, & ratio causæ efficientis sunt à toto genere causandi diuersæ. Abusiua vtiq; esset comparatio, & æquinoca contra regulas 7. phys. 24. &c. Præterea, nemo dixerit in ipso fine esse principium motus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

respectu eius, quod mouetur, & respectu generationis, nisi à se loquatur, non ab Aristotele, qui loquitur de mouente, in quo est principiū motus & generationis.

Num. 35. Secundò, causa, propter quam inter mouens, & motum, atq; faciens, & passum est eadem ratio, adducitur, nempè quòd primum mouens non necessariò mouetur, imò in quibusdam primū mouens necessariò non mouetur; vltimum verò mouens semper etiā mouetur. Similiter in facientibus est, nam primum faciens est impassibile, vltimum patiens patitur semper. En textum. *Primum igitur mouens nihil probibet in motu quidem immobile esse, in quibusdam autem est necessarium: vltimū autē semper mouere, motū. In actione autem primum quidem impassibile est, vltimum autem & ipsum patiens est.* Hic rursus apparet, sermonem esse de mouente effectiuo, tùm quia comparatio est inter mouens primum, & vltimum; sed ipsum vltimum mouetur, ac mouet, tanquam mouens physicum, atq; adeò effectiuè: comparatio autem primi, & vltimi mouentis est in eodem genere causæ, non in altero. Profectò materia vltima non dicitur respectu primæ formę, sed respectu primæ materiæ: & vltima forma respectu primæ formæ, non respectu primę materiæ; itaq; & vltimum mouens effectiuè respectu primi mouentis effectiuè dictum est. Prærterquam quòd finis neq; vltimus, neq; primus mouetur, finis enim est terminus motus, nō subiectum, ergo vltimum mouēs, quod mouetur, effectiuè accipitur, quare & primum. Cum etiam primum, & vltimum faciens alteratiuè (sumit quippè faciens pro alterante corruptiuè) sint in genere efficientis, quomodo haberent eandem rationem cum vltimo, & primo in genere causæ finalis?

Pergit Aristoteles, atq; dat regulam de primo faciente, & vltimo, qua discernamus, cur primum faciens non patiatur, vltimū patiatur. Si nanq; faciens, & patiens communicāt in materia, faciens vicissim patitur, tale est vltimum; si non communicant, non patitur, tale est primum. *Quæcunq;* inquit, *non habent eandem materiam faciunt, impassibilia existentia: vt medicatiua, ipsa enim faciens sanitatem, nihil patitur ab eo, qui sanatur; cibus autem faciens, & ipse patitur, aut enim calefit. &c.* Infra post declaratam hanc regulā in tex 54. concludit. *Ideò quemadmodum in motu, eodem modo res sese habet & in factiuis, illud enim primò mouens immobile est, & in factiuis primò faciens impassibile est.* Num. 36.

Ne quis autē suspicetur hæc dicta esse de fine, quod moueat, nec moueatur, faciat, nec patiatur: statim finem, & omnes alias causas remouet à ratione efficientis; dicens, quòd principium vnde motus, est causa effectiua: sed ipsum cuius gratia non est causa effectiua, nisi per translationem, quia

prę-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

præsente effectiuo res fit, ac motus durat; præsente fine, res est, non fit, & motus cessat finis autem, ac forma coincidunt. Materia patitur, non facit, ergo solummodo principium Vnde motus est causa effectiua; reiectisq; tribus causarum generibus, regreditur ad efficientem, de qua in tex. 55. scriptum reliquit. *Ignis igitur in materia habet caliditatem. Si quidem aliqua esset separata caliditas, hæc nihil vtiq; pateretur. Hanc igitur forsitan impossibile est, separabilem esse. Si autem sunt quædam talia, in illis vtiq; erit, quod dicitur verum.*

Præclarè ait de efficiente propriè, & physicè. Caliditas facit, & patitur, quia est forma in materia, & à materia separari non potest. Si autem est aliqua forma sine materia, in ea est hoc, quod dicitur, verum, scilicet quòd illa forma facit, nec patitur: mouet, nec mouetur. Tunc annecto minorem ex 12. met. 49. *Ipsum verò quid erat esse primum non habet materiam, cum actus sit.* Ergo primum quid erat esse facit, nec patitur: mouet, nec mouetur. Imò non ego dicam conclusionẽ, sed Aristoteles in eodem textu 49 *Vnum ergo tùm ratione, tùm numero primum mouens immobile est.* Proculdubio caliditas est mouens effectiuè, siue concipiatur coniuncta, siue separata, eadem enim manet ratio agendi; deq; hac ratione agendi pręcisè loquitur Aristoteles, cum expresse finem excluserit.

Amplius in 2. de ortu, & interitu tex. 51. incipit quærere principium effectiuum generationis, & corruptionis, quemadmodum receperat se facturum in primo de gener. & corrup. 14. Igitur in 2. textu 51. generabilium causas materialem, formalem, finalem expositas fuisse commemorat, dicendum esse de efficiente monet, quare dissertatio secutura de efficiente propriè, & verè texitur. Distinguit ad hoc, entium, quædam esse necessaria, quædam contingentia, necessaria sunt semper, vt exempli causa mentes separatæ, cęlestia corpora: contingentia sũt, quæ possunt esse & non esse, cuiusmodi sunt, generabilia, & corruptibilia: Hinc transiliens ad textum 59. inquit, naturam desiderare in omnibus, quod melius est. Melius autem est esse, quàm non esse: esse autem dicto dupliciter scilicet ex necessitate, ac æterno atq; contingenter, ac temporali, addit de ipso esse semper, & ex necessitate, *Hoc autem in omnibus impossibile existere, propterea quòd longè distant à principio. Reliquo modo compleuit totum Deus continuam faciens generationem, ita enim maximè continuabitur ipsum esse.* Num. 57.

Cernis, arbitror, quædam entia longè à principio posita, quædam propè. quæ propè sunt, necessariò sunt semper eadem specie, & numero; talia sunt ingenerabilia, & incorruptibilia. Quæ longè sunt, non necessariò sunt, nec semper: quia tamen natura

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

desiderat in omnibus semper esse, prout possibile est, possibile autem est, contingentia semper esse in specie, non numero; ideo Deus fecit generationem continuam, qua facta, completus est mundus ex vtroq; entium principiatorum genere. Vbi duo effectiua generationis Aristoteles aperuit, cęlum, tanquam mouens motum, quod est instrumentale; ac Deum, tanquam mouens immotũ, quod est efficiens principale. Hoc in loco facere generationem attribuitur Deo. Facere significat causam efficientem, præsertim isto loco, in quo de efficiente solummodo tractatur: in quo absolutè ponitur vocabulum faciendi. Sicut autem in tex. 51. proponitur causa generationis effectrix quærenda, sic indicato cęlo, in tex. 56. & Deo in tex. 59. colligitur in tex. 60. causam effectricem generationis esse patefactam scilicet cęlum, vt primam in genere physico. Deum, vt primam simpliciter. Neq; textuum connexio sinit de fine intelligere, sed cogit de efficiente accipere, nisi coactè textus exponantur. Nunc erigo rationem. Deus est principium faciens generationem, Deus est primum ens, ergo primum ens est principium faciens.

Ex Lib. de Anima, Cap. IX.

Num. 38. DVplici via tentarunt veteres assequi notitiam de anima, cognitione, & motu, teste Aristotele primo de anima 19. eoquòd animalia ab anima moueri pro comperto haberent. Quia verò in antiquorum philosophorum animis insederat hæc propositio, omne mouens mouetur, ideò dicebant animam quoq; moueri. Legamus Aristotelem primo de anima 20. *Dicunt enim quidam & maximè, & primò animam esse id, quod mouet: existimantes autem, quod non mouetur, ipsum non contingere mouere alterum eorum, quæ mouentur, aliquid sic animam arbitrati sunt esse.*

Ex hoc fonte effluxit opinio Democriti, ponentis, quòd anima sit athomi igneæ & rotundæ: nam istæ athomi tex. 22. & mouentur, & mouent. Ex eodem fonte opinio Pythagoreorum affirmantium, quòd ramenta apparentia in aere sint anima, *propterea quòd nihil videbatur mouens, quod non & ipsum moueatur*. Ex eodem fonte opinio dicentium, animam esse id, quod se ipsum mouet, quę Platoni, & Xenocrati solet ascribi. Quibus authoritatibus patet Aristotelem accusare illud assertum Antiquorum, Nihil mouet, quod non & ipsum moueatur. Quod certè est de principio effectiuo, nam anima est principium primũ vnde motus secundum locum, 2. de anima 37. Quare secundum Aristotele aliquid est principium primum vnde motus, sed illud principium est immobile. Vnde refutaturus eos, qui asseuerant, animam moueri vt moueat, in primo de anima 36. quasi ipsa sit seipsam mouens, ait.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Quod igitur non necesse sit mouens, & ipsum moueri, prius dictum est. sanè in 8. physicorum. si de mouente finaliter hoc dixit, non est ad propositum de anima; quoniã antiqui loquebantur de mouente effectiuè, & propriè, Finem autẽ, & causalitatem finalem, ne nouerunt quidem, si Aristoteli fidem habemus in 1. met. sum. 2. cap. vlt. ergo superuacaneum est intelligere de causante motum finaliter, tùm quia aduersarius nõ impugnaretur, tũ quia anima nõ est finale, sed effectiuũ motus prĩcipiũ.

Num. 39. Veniamus iam ad sensibile, & intelligibile; atq; exploremus qua ratione mouent sensum, & intellectum. Confitebor, sub initio me communi opinione raptum, plerumq; intellexisse, quòd sensibile, atq; intelligibile causat, vt finis, non vt efficiens, & actiuum: Ita ferè omnes in 12. met. 36. quãdo audiunt Philosophum dicentem, quòd primum mouens mouet, vt intelligibile, & concupiscibile, statim accipiunt mouere finaliter, tanquam cuius gratia: non effectiuè, tanquàm vnde motus. Verum constiti, exploratis ijs, quę in 2. lib. de anima dicuntur, atq; accuratiùs conferendo, affirmo, me nusquam hactenus obseruasse locum Aristotelis, in quo absq; controuersia vocabulum *Mouere* fini attribuatur. Nec fortè immeritò, quia Aristoteles ipsum *mouere, & motum* veluti proprium efficientis causæ characterem noluit alijs communem facere. Alii oculatiùs rimabuntur, neq; enim tantæ sum obseruationis, vt omnia Aristotelis loca perfectè obseruauerim, qui fortè ne vnum quidem textum exactè ponderaui.

Sed agè, quæ ex lib. 2. de anima à tex. 51. ad 60. quantum ad rem satis est, consideremus. Quærit Aristoteles, quare sensus seipsum non sentiat, cum ex elementis constet. elementa enim vel ipsa, vel quæ accidunt ipsis, sunt sensibilia, ergo & sensus sunt sensibiles. Resp. quia sensus est in potentia passiua, ideò non potest se reducere ad actum nam motus, & actio, & passio sunt ab actu existente & mouente: *Manifestum igitur est*, inquit Aristoteles, *Quòd sensitiuum non est actu, sed potentia tantùm: vnde non sentit, sicut combustibile non comburitur ipsum per se sine combustiuo: combureret enim seipsum, & nihil indigeret ignis actu existentis.* Deindè cum distinxisset de potentia ad actum primum, & secundum: itemq; de actu primo, & secundo: atq; fecisset comparationem cum intellectu in potentia ad habitum scientiæ & deinceps in potentia ad ipsum scire: ponit differentiam inter sentire, & scire ex parte principij actiui. Differentia est, quia actiuũ ipsius sentire est extra sensum, vt visibile, vel audibile: actiuum ipsius scire est intra intellectum, scilicet vniuersale: loquitur enim de intellectu, qui iam habet speciem, & habitum. Tex. 59. ait *Differt autem, quia huiusmodi actiua operationis extra sunt, visibile, & audibile, similiter autẽ & reliqua sensibilium. Causa au-*

tem, quoniam singularium quidem secundum actum sensus, scientia autem vniuersalium: hæc autem in ipsa quodammodo sunt anima. Vnde intelligere est in ipso, cum vult, sentire autẽ non est in ipso: necessarium est enim esse sensibile. Similiter autem se habet in scientijs sensibilium. Qui locus est attentissimè legendus, in quo clarissimè enitescet, ipsum sensibile esse principium effectiuum sensationis: ac intelligibile principium effectiuum intellectionis.

Itidem & de visibili tractans tex. 73. & 74. docet, colorem mouere perspicuum, puta, aerem, aerem verò continuum vsq; ad oculum mouere oculum. Sed neq; perspicuum, neq; oculus causantur finaliter à colore. Locus hic certè de fine exponi nequit. Idemq; in tex. 75. dicitur de omni sensibili, quod facit sensum.

Num. 40 Ad rem nostram autem lucidissimus est 2. de anima textus 138. 139. quorum textuum posteriorem hic pono. *Si igitur motus, & actio, & passio est in eo, quod mouetur, & patitur: necesse est & sonum, & auditum, qui est secundum actum, in auditu, qui secundum potentiam, esse; actiui enim, & motiui actus in patiente fit, vnde non est necesse mouens moueri*: & infra tex. 140. *Sicut enim actio, & passio in patiente est, sed non in agente: sic & ipsius sensibilis actus in ipso sensitiuo existit*. Ex quibus locis duo nobis profutura elicio, Vnum est, quòd obiectum sensibile sit principium sensationis in genere efficientis, & non in genere finis, nisi fortè coincidant, sed ratio alia erit vnius causæ, alia alterius. Alterum est, quod mouens effectiuè non mouetur de necessitate: sicuti color mouet visum, vel perspicuum, sed color nõ mouetur. Simul quoq; & ratio redditur, quæ tùm in hoc tex. 139 tùm in 3. physs. 19. & 20. habita est, ob quam mouens non mouetur, ea est, quia vnus & idem actus est actiui, & passiui; qui vt ab actiuo, est actio; vt in passiuo est passio; sed tàm actio, quàm passio refunduntur in patiente. Si igitur agens agendo moueretur, certè hoc esset, quia recipit actionem, vel passionem, vel motum, seu terminũ motus. At hæc omnia in passo recipiuntur, ergo agens non mutatur, vel mouetur, qua agẽs, & qua est in actu; sed præcisè per accidẽs, si cum actu coniunctam habeat potentiam, vel respectu eiusdem passi reagentis, vt ignis repatitur ab aqua, vel respectu alterius agentis, vt saturnus est in potentia respectu firmamenti. Primum verò ens est purus actus sine vlla potentia, igitur mouebit, quatenus est in actu, sed quia nullatenus est in potentia, ideò nec per se, nec per accidens mouebitur, aut patietur.

Postremò, quæ de sensibili, vt efficiente in sensum dicta sunt, & in 2. de anima ad intellectum extensa fuere: eadem in 3. de anima repetita sunt concisiùs tex. 2. *Intelligere est pati quoddam ab intelligibili, aut quid simile*. vnde in Num. 41.

tellectus est potentia intelligibilia, non actu: sicut enim se habet sensibile ad sensum, scilicet actiuè, ita intelligibile ad intellectũ. Quam ob causam, quando Aristoteles in 3. de anima 54. & 12. met. 36. docet, duplex esse mouens in motu locali, alterum immobile, quod est intelligibile, & appetibile (sub intelligibili etiam imaginabile, sensibileuè comprehendit) alterum mobile, & est intellectus, atq; appetitus: illum intelligo vtrobiq; locutum de motione propriè causæ efficientis, cum ex ipsius doctrina sensibile, & intelligibile sint actiua propriè, sicut combustiuum, aut sonatiuum. Nolui autem hoc capite distinguere de specie sensibili, & sensatione, exterioribus, aut interioribus: deq; specie intelligibili, & intellectione. Siuè enim obiectum vt in se efficiat speciem externam, & hæc species efficiat alias internas: siue obiectum omnes: siuè efficiat operationes sentiendi, aut intelligendi, nobis non est curę. Satis est, si obiectum intelligibile, & sensibile mouent effectiuè sensum, & intellectum: neq; tamen obiecta moueantur.

Alius ex naturalibus super est locus in lib. de commun. motion. sed illum expendam oportunè, cũ de modo efficiendi primi efficientis ero tractaturus, scilicet Vestigatione 3.

His ex naturali scientia vestigijs ab Aristotele impressis, à nobisq; obseruatis, adiungamus alia ex supranaturali scientiã.

Ex prima Philosophia.
Cap. X.

PRima philosophia, quæ est sapientia, contemplatur causas primas, idq; & primitate communitatis, & primitate originis, sic nãq; ab Aristotele definitur in 1. met. sũ. 1. cap. 1. *Sapientia, est sciẽtia, quę versatur circa prima principia, & primas causas*. Eapropter Philosophus in sum. 2. primi exorditur inuestigationem causarum ab antiquis sapientibus assignatarum, & in communi, & in speciali primarum causarum. *Num. 42.*

Igitur in primo met. sum. 2. cap. 2. ostendit, causam materialẽ non sufficere sed necessariam esse alteram causam quam nos dicimus, *Vnde principium motus*. Post hac ascendens ad primam causam effectricem, vt entia & benè fiant, & benè sint, & omnino effectricem generationis mundi; supposita distinctione de causa effectiua per accidens, qualis est casus, vel fortuna: & de causa per se effectrice, siuè sit agens rationale, siue irrationale, ita inquit. Non potest res tãta reduci in causam per accidens, vt in casum, vel fortunam: non in causam per se, sed irrationalem, puta in ignem, & terram: igitur in primam causam, quæ sit efficiens rationale. *Quare, qui vt in animalibus, ita in natura intellectum, inesse causam mundi, totiusq; ordinis dixerat, quasi sobrius, comparatus ad Antiquiores vana dicentes, apparuit. Istas autem rationes, qui palàm attigit, Anaxagoram fuisse scimus*. Col-

laudat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

laudat singulariter Anaxagoram, non solùm quia posuerat causam efficientem in communi, sed quia primam causam effectricem totius ordinis mundi constituit intellectum; quemadmodum & in 8. phys. 57. laudauit, quia fecerat intellectum immobilem esse principium motus. Quem locum Aristotelis, vel Anaxagoræ de causalitate finali exponere est desipere. Sed neq; loquitur Anaxagoras vel in 8. phys. vel in hoc primo met. de efficiente immixto, & immobili quod faciat non vt in se ipso, sed vt in secundis mentibus quibuscunq; , quia vt est in mentibus determinatis ad corpus, vel materiam, iam intellectus primus vt sic, est mixtus cum corpore, ac materia, modo aliquo.

Adijcio coniecturam, quòd scilicet Aristoteles in ijs, quæ retulit de mente Anaxagorica, stet ab Anaxagora. Quia ex primo met. sum. 2. cap. 1. affert. aliorum placita, vt quæ sibi non placuerint, refellat: quæ placuerint, recipiat: Sed inter examinandam opinionem Anaxagoræ in eodem primo met. sum. 3. cap. 2. refellit ipsum, quo ad dicta de chao; quo ad dicta de intellectu effectiuo omnino irreprehensum, nam antea laudauerat, relinquit. Si ergo Stagirites, quæ non placent, reprobat; quod non reprobat, placuit; nimirum, causam primam effectricem esse ipsum primum intellectum separatum, immobilem, immixtum.

Num. 43. Quia de Anaxagora mentio incidit, vt quę de ipso sunt, simul dicantur, transuolo ad 12. met. tex. 54. & 55. Vbi Philosophus partim approbat, partim improbat Empedoclem, & Anaxagoram. Approbat, quòd posuerint, bonum esse principium: improbat, quòd non declarauerint, in quo genere principij, an finis, an efficientis, an formæ. Postea specialiter notat Empedoclem, qui statuerat, Amicitiā esse principium, tùm vt efficiens, quia cōgregat: tùm vt materiam, quia est interna composito; at nō distinxerat, secundum quam causæ rationem ipsa amicitia obtineret rationem boni. Res quidem est eadem, sed ratio materiæ, & ratio efficientis non eędem.

Tertiò specialiter conuertitur ad Anaxagoram,

Anaxagoras autem bonum ponit principium, vt mouens, mens enim mouet. Verum alicuius gratia mouet: quare alterum. Nisi sit, vt nos dicimus; ars enim medendi quodammodo sanitas est. Quibus verbis accusat Anaxagoram, & excusat. Accusat, quia non expressit causam finalem, siquidem Anaxagoras posuit ipsum bonum esse principium effectiuum, quia mens effectiuè mouet. Quia verò ex 2. met. 9. quicunq; intellectum habet, alicuius gratia agit; Ideò Anaxagoras debuerat ponere alterum bonum, vt cuius gratia, siue alterum principium, vt cuius gratia. Excusat, quia si Anaxagoras dixit, sicut nos dicimus, benè dixit nos autem dicimus, quod *ars medendi est quodammodo sanitas*. Ars medendi est principium effecti-

uum, sanitas est principiū finale; sed ipsum princincipium effectiuum est etiam principium finale quodammodò, quia sunt idem re, ratione discernuntur. Itaq; in primo bono, primoq; principio, de quo Aristoteles sermocinatur, coincidunt in idem re principium primum tùm effectiuum, tùm finale.

Si verò Aristoteles censuisset, quòd primum principium esset causans in genere finis tantùm, duos Anaxagoræ errores debuisset notare: alterum, quoniam primū bonum posuisset, vt efficiens: alterum, quoniam de fine, cuius gratia non meminisset. Locus iste est accuratè expendendus cū Alense, Aquinate, Antonio Andrea, Suessano, Themistio, Philopono, Aphrodiseo. Cuius textus robore, abreptus Scaynus, volens negare sensum, verba negare non potuit, scribens in annotatione. *Ex quo colligitur, non esse aliquid aliud efficiens à fine in Deo secundum Aristotelem.* Verùm non aduertit, quòd efficiens apertè ponitur in Deo, re non aliud, sed idem: at nō omnino, sed quodammodo idem. Sic nanq; Aristoteles declinat reprehensionem in Empedoclem directam, qui duas rationes principiorum in vna re posuit, nec illas distinxit. Aristoteles autem distinguit. Nec item animaduertit Scaynus, quid sit in enunciatione Aristotelis datum subiectum, scilicet *Ars*, quid prædicatum quæsitum, videlicet *sanitas*. Ex quo cōstat, Aristotelem supponere in mēte prima artem, idest causalitatem effectricem cum Anaxagora, quærere etiam sanitatem, hoc est, causalitatem finalem.

In quo deuiat Scaynus dupliciter ab Aristotele, primò quia supponit finem, & efficiens negat secundò, quia quærit efficiens, non distinctum vllatenus à fine, nisi voce. Nos autem optamus Aristotelem defendere, tanquam Philosophum realem, non vocalem. Num. 44.

Tertiò occurit 7. metaph. tex. 32. In quo composita substantialia, vel accidentalia fieri dicuntur, non formæ. In eodem ponitur discrimen inter substantiam factam, & inter quale, vel quantū, quæ sint facta: propterea quod ōnis substantia facta necessariò fit à substantia præexistente, quæ facit. Sed quantum, vel quale, vel aliud accidentale compositum, quod est factum, non necessariò præsupponit aliud quantum actu præexistens, quod faciat; solùm requiritur efficiens actu existens, quod sit quātū in potentia, scilicet actiua. Audiamus textum. *Cęterū ex his proprium substantiæ est accipere, quòd necesse est præexistere semper aliam substantiam actu existentem, quæ facit, vt puta, animal, si animal fit, quale verò, aut quantum non est necesse, nisi potentia solum.* Da, quòd primum efficiens sit ens incorporeum, omnis substantia facta præsupponit substantiam actu existentem, & actu facientem: Quātum, vel quale factum non præsupponit aliquid actu quantum, vel actu quale, sed so-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

lùm aliquid actu existens,& in potentia effectiua quantum; seruaturq; ea hoc dato ea, quæ ab Aristotele assignata est, differentia inter compositum substantiale factum, & compositum accidentale factum. Si autem dederis, quòd primum efficiens sit aliquod corpus, vt cęlum: omne quantum vel quale, vel locatum, si factum est, necessariò præsupponit cęlum actu quantum,& quale,& alicubi collocatum. Perit igitur differentia facti substantialis,&accidentarij, si primum efficiens sit corpus, vel ens corporeum.

Num. 45. Quartò sese offert 9. metaphysicorum, qui de actu,& potentia differit.

Potentia,& actus maximè propriè, & maximè clarè sunt cum motu. De hac potentia, & actu disputare non est metaphysici, sed de potentia, & actu, quæ abstrahunt a motu (siue per indifferentiam, siuè per essentiam, nihil attinet dicere). Dari tamē potentiā,& actū sine motu, tex. 1 & 10. cōstat. In tex. 1. legis. *Et primò de potētia, ea quidem, quæ dicitur maximè propriè, non sanè est vtilis ad quod nūc volumus. potentia nanq; , & actus in plus est, quàm illa, quę secundū motum solùm dicuntur: sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, declarabimus etiam de alijs*. Potentia,& actus in communi ad potentiam, & actum cum motu: atq; ad potentiam,& actū sine motu, est in plus. Vbi habes potentiam,& actum abstrahentes à motu secundum indifferentiam sed necessariò etiam in vno membro cernis abstrahentes à motu secundum essentiam. Si autem, vt multis, gratiosioribusq; placet, omnis potentia sit actiua, vel passiua, dabitur potentia actiua, & passiua sine motu, vel actiua tantùm, quam non est necesse moueri. Idem clarius tex. 10. *Cum autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit: de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoq; simul manifestum erit, si diuiserimus, quòd non solum hoc dicimus possibile, quod natura aptum sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodammodo: sed etiam aliter: propter quod, cum inquiramus, de his etiam tractabimus*. Consectarium est, quęcunq; de potentia actiua, & passiua cum motu dicuntur in 9. met. 2. & 5. met. 17. dicta sunt, ea esse physicę cōsiderationis, quoad motū, sed metaphysicę, quo ad potētiam,& actum. Tractari verò potentiam transmutatiui, & transmutabilis, in gratiam potentiæ,& actus, facientis,& facti sine motu; nā potentia duplex est 5. met. 20. altera factiui ad factibile, vt patris ad filium; nam pater facit, filius patitur quodammodo, scilicet quia est terminus factus. Altera calefactiui ad calefactibile, vt ignis ad aquam. Prima respicit ipsum terminum non præexistentem, sed factum à potentia; secunda respicit subiectum præexistens, quod mutatur, quas potentias efficientis in 5. met. 2. & 2. phys. 29. apertissimè ponit, cum ait, *& omnino*

faciens

faciẽs facti, & mutãs mutati. Secũda potentia transmutatiui ad trãsmutabile nõ potest abstrahi à motu: prima vt huiusmodi non includit motum, sed quandoq; concomitatur eum.

Quòd si potentia factiua non esset distincta à transmutatiua, Philosophus non distingueret. Hæc igitur potentia facientis ad factum potest esse cum motu, & sine motu. Quæcunq; autem illa sit, nobis ex Aristotele obseruatum est, inueniri potentiam, vel actiuam, vel passiuam sine motu. Proinde quando Aristoteles definit efficiens cũ motu, definit potentiam maximè propriè, non potentiam efficientem in cõmuni, vel saltem non omnem rationem efficiendi; quod Vestigatione prima num. 54. diximus copiosè satis.

Num. 46. Possemus fortè ex eodem libro duo argumenta promere. Vnum ex definitione potentiæ transmutatiuæ, quæ est prima potentia physicè mouentiũ. Potentia enim transmutatiua, seu actiua est, quę *est principium transmutationis in alio, prout aliud est.* Potentia passiua, *quę in ipso patiente principium est transmutationis passiuæ ab alio, prout aliud est.* Ita proditum in 9. met. 2. cui consonat 5. met. 17. Si verò in eodem concurrant potentia passiua, & actiua, hoc est per accidens, quemadmodũ 2. phys. 3. medicus per se sanat, ægrotus per se sanatur, medicus sanatur per accidens. Per se etiam ex definitione est, vt potentia actiua transmutet aliud: quòd si vel ab eodem, vel à se repatiatur, per accidens est. Si igitur nihil per accidens est prius ijs, quæ per se, 11. met. sum. 3. cap. vlt. dabitur potentia transmutatiua prçcisè, nullo modo in eodem coniũcta cum passiua: atq; adeò incorporea potentia actiua, transmutatiuaq; erit. Sic si conceditur aliquid, quòd est patiens tantùm, vt prima materia, quæ est potentia solùm: & aliquid patiens, & agens, in quo adsunt potentia, & actus: par est, vt concedatur potẽtia actiua sine passiua coniuncta in eodem ente subsistente, quale est purus actus.

Amplius 2. argumentor ex eodem libro 9. tex. 16. Distinxit illic philosophus actiones, eo quòd vna præter actionem ipsam relinquat opus, alia minimè. Num. 49.

Quoruncunq; aliud quiddam præter vsum est id, quod fit: horum actus in eo, quod fit, est; vt ædificatio in eo, quod ædificatur, & contextio in eo, quod contexitur, & omnino motus in moto. Quorum verò non est aliud quoddam opus præter actionem, in ipsismet actio est, vt visio in vidente. Ex qua authoritate luculenter habes, quòd motus omnino est in moto, & nullatenus in mouente. Quæ doctrina esset simpliciter falsa, si in primo mouente esset falsa. Nã quod primo competit, simpliciter dicendum est competere: vt in omni analogo, siue in omni dicto ad unum, vel ab vno conspicitur,

Itaq; in primo ente, & primo mouente erit ſpeculatio, & intellectio: motus refuſus erit in mobili.

Ex 12. Metaphyſicorum.
Cap. XI.

Num. 47. AD 12. metaph. conuerſo mihi ſeſe obijcit tex. 30. Nã diuiſa ſubſtantia in tres partes, mobilem corruptibilem, mobilem incorruptibilem, & tertiũ immobilem: de hac Ariſtoteles exorditur, probatq; eſſe ſubſtantiam quandam immobilem, & perpetuam: atq; in tex. 30. oſtendit, quod ſubſtantia illa eſt motiuum, & effectiuum principium. Quæ concluſio, ſi de omni ſubſtantia immobili eſt, de prima quoq; ſubſtantiarum immobiliũ intelligetur, per dictum de omni primo priorum cap. 1. & primo poſter. tex. 29. Si verò loquatur de ſola prima ſubſtantia immobili, illa eſt primum ens, de quo ſermo nobis eſt inſtitutus. Oſtenderat ergo in tex. 29. ex motu perpetuo dari ſubſtantiam, quæ perpetua ſit, vt perpetuò mouere poſſit. Subdit in tex. 30. non ſatis eſſe, ſi poſſit, ſed oportere hãc ſubſtantiam perpetuam mouentẽ eſſe actu, non potentia, ita vt eius ſubſtantia actus ſit. *At verò*, inquit, *ſi motiuum, & effectiuum eſt, non autem operans aliquid, non eſt motus: poſſibile nanq; eſt non operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur vtilitas erit, ne quidem ſi perpetuas ſubſtantias faciamus, quemadmodum, qui faciunt formas, niſi aliquod principium inſit, quod mutare poſſit. Non igitur ſufficit illa, nec alia ſubſtantia, præter formas. Nam ſi non operabitur, motus non erit. Nec item ſi operabitur, ſubſtantia verò eius potentia ſit; non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia eſt, contingit non eſſe. Oportet igitur eſſe tale principium, cuius ſubſtantia actus ſit. Item has oportet eſſe ſubſtantias abſq; materia, ſempiternas enim eſſe oportet. ſi aliquid quidem æternum eſt; actu igitur ſunt. Atqui dubium eſt. Nam omne quidem agens, poſſe quoq; videtur: potens verò non omne, agere. Quare potentia erit prior.* In his verbis ſubſtantia immobilis dicitur eſſe principium motiuum, & factiuum: non in potentia, ſed actu operans: non in potentia exiſtens, ſed actu; cuiuſq; ſubſtantia ſit actus, ſit abſq; materia, ſit ſempiterna. Et ne quis contentioſè dicat, factiuum, & motiuum eſſe finem (tametſi vocabula repugnent) dubitatio ſtatim propoſita cum ſolutione ſequenti, de agente meraciſſima eſt, potens non agit: nam agere, operari, mouere, facere, ſi non ſignificant cauſam effectiuam, neq; finalem ſignificãt. Præterea formas ideales à Platone poſitas, non ſufficere, ait, quãuis ponantur eſſe ſubſtantiæ perpetuæ; ſed eſſe neceſſarium *principium, quod mutare poſſit*. Quæ obiectio in Platonem facta eſt 2. de gener. 52. Formæ nanq;, & participatiua non ſufficiunt, ſed neceſ-

necessarium est efficiens, seu motiuum. At qui ponunt finem esse (finis, & forma penè idem) Platonici sunt, negant enim actiuum, & factiuum, & motiuum in separatis à materia. Tantundem enim est ponere finem sine efficiente, quantum formam sine efficiente, æternam, & immaterialem. At istud non sufficit Aristoteli. Sed principium, quod potest mutare, facere, agere, dicit esse actum sine materia.

Num. 48. Deniq; respondens ad dubitationem propositam, an potentia mouentis prior sit, an actus; probat potentiam non esse priorem. *Verùm si hoc ita sit, nihil entium erit, contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si, vt Theologi, qui ex nocte cuncta generant, siue vt Naturales dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo nanq; modo mouebuntur, si nulla erit actu causa? Non enim ipsa materia se ipsam mouebit, verùm opifex virtus: neq; menstrua, neq; terra, verùm semina, atq; humanum semen. Propter quòd quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, cum semper motum esse dicant. Cur verò, vel quem non aiunt: nec cur sic, nec causam. Nihil enim susq; deq; mouetur, sed oportet, vt semper aliquid præexistat, sicuti nunc natura quidem hoc modo, vi etiam, aut ab intellectu, aut ab aliquo alio.* Hæc Aristoteles. In quibus clarissimè cernimus, quod nã principium motus Aristoteles ponat in substantijs immobilibus: tale scilicet quod generat, quod mouet materiam, quod est, sicut opifex, vel semen: scilicet omnia ista côueniunt præcisè in ratione principij effectiui. Sed vltima verba huius textus quemlibet non pertinacem reuincunt. *Oportet, vt semper aliquid præexistat, sicuti nunc natura quidem hoc modo, vi etiam, aut ab intellectu.* Quæ purè, verè, propriè sunt principia effectiua, natura, & intellectus, 2.phys.49. & 67. & 11.met.sum. 3.cap. vlt. vis quoq; infertur ab altero horum extrinsecus existente, & mouente ipsi mobili. Itaq; in substantia immateriali collocandum est principium effectiuũ, atq; motiuum.

An respondebit quispiã, substãtiã immateriale esse motricẽ, nõ vt in se, sed vt coniunctam cęlo per intellectionem, & amorem. Num. 49.
Cęterùm cum in tex. 29. Philosophus seiunxerit substantias duas naturales ab immobili substantia, de qua texta est oratio in particulis 30, 31. 32. libri 12. non est vero similis responsio. Vbi enim res considerandas à cęlo separat, & separata consideratione docet, ibidem non coniungit cum cęlo. Præterea, Substantia immobilis, vt in se est, re vera est immaterialis, & substantia actus; sed vt est in cęlo amante, intelligenteq; est mobilis, materialisq; quia cęlum non est sine materia, aut sine motu. Igitur hoc prædicatum *factiuum*, & *motiuum* pronunciatur de substantia immobili, & immateriali. Atqui

substantia illa, vt est in cęlo amata & intellecta, nō est immaterialis ergo nō pronunciatur de substantia immateriali, vt iuncta cęlo, sed vt separata, quòd ipsa est principium factiuum, motiuum, operans, sicut natura, & intellectus.

Amplius. Medius terminus in ratione Aristotelis est motus perpetuus, vnde concluditur substantia motiua perpetua; quæ non debet esse potens esse, vel potens mouere, sed debet esse substantia actus, & sine materia. Qualis autem est medius terminus, talis debet esse conclusio: sed medius terminus est effectus principiatus in genere causæ efficientis, ergo conclusio non debet excedere genus causę efficientis. Si igitur substantia efficiens non est immaterialis, non immobilis, falsissima est conclusio, quòd substantia illa, quæ est principium factiuum, & motiuum, sit substantia actus, sit immobilis, sit immaterialis. Certè loquendo formaliter, & propriè, & iuxta significata terminorum, & iuxta res, secundum sic respondentes, falsum est, quòd substantia immobilis moueat effectiuè.

Vlterius Si ex hoc, quod aliquid in efficiente est amatum, & intellectum, sequitur, quòd ipsum in se sit immobile, immateriale, substantia actus quia in syllogismo propositiones debent esse vel ambæ vniuersales, vel vna: hæc erit illa, in qua vis argumenti Aristotelici consistit. Quicquid, vt in aliquo efficiente mouet, sicut intellectum, & amatum in genere finis, illud est, vt in se substantia actus, immobile, immateriale. Sed mouens cęlum, vt in ratione intellecti, & amati, est huiusmodi, ergo &c. Maior propositio neq; vllum habet in textu vestigiū, & est plusquā falsa, & omnino nullam habet apparentiam. Si quis pater à filio intellecto, & amato vt fine, mouetur ad generandum filium, ad educandum, ad eum ditandum, ergo filius, vt in se erit substantia immaterialis, immobilis. Similiter si cęlum infimum amet, intelligatq; supremum, & illius amore moueatur ab oriente in occidens, contra proprium motum: igitur cęlum supremum erit substantia actus, immobilis, immaterialis: fortè ratione materiæ illa maior in aliquò singulari erit vera, sed ex se est prorsus falsa.

Postremò. Substantia immobilis, vt in se, & substantia immobilis, vt cognita & amata à cęlo, differt essentialiter. Quandocunq; autem aliquod prædicatū conuenit vni, & illud prædicatum tribuitur alteri essentialiter distincto, est manifestus error, atq; deceptio. Si igitur immaterialitas, atq; immobilitas ab Aristotele tribuuntur cęlo, vel substantiæ immobili, vt in cęlo (nam tribuuntur efficienti) reuera autem conueniunt immobilitas, & immaterialitas substantiæ immobili, vt in se, & essentialiter distinctæ, ergo & ipse Aristoteles

errat,

errat,& nos decipit. Quæ cum non deceat de Aristotele existimare, dicamus, substantiam immobilem, vt in se est, esse effectricem. Nam & ipsum esse cognitum, atq; amatum est in mente secũda aliqua, qualis cęlo tribuitur. Itaq; esse cognitum,& amatum est ens rationis, est ens non propriè per 6. met. vlt. Motus autem, & facta per motum sunt entia realia, & simpliciter: quomodo igitur ens rationis potest esse principium efficiens ens reale? aut ens quod non verè est efficiens, potest efficere illud, quod verè est? Oportet enim semper, vt primum efficiens sit actu existens, & perfectum per tradita 8. phys. 40. & 9. met. 13. & 12. met. 40. vt modò dicam.

Tex. 40. 12. Met. affertur.
Cap. XII.

Num. 50. Concluserat Princeps Peripateticorum in 12. diuinorum contextu 39. Deum esse viuens sempiternum,& optimum. Sed opinio Pythagoricorum, atq; Speusippi obstabat, quoniam Deus est principium, quemadmodum sanxit Aristoteles tex. 38. Aduersarij autem dicunt ipsum optimũ & pulcherrimũ non esse in principio: sed in principiato argumento, quòd optimũ, & pulcherrimum non est in semine plantarum, sed in floribus, & fructibus: neq; in semine animalium, sed in animalis iuuentute, & virilitate.

Hanc obiectionem sibimet obijcit Philosophus tex. 40. duodecimi. *Quicunq; verò (ut Pythagorici, & Speusippus) putant optimum, & pulcherrimum non esse in principio, eo quòd plantarũ quoque, ac animaliũ principia causæ quædam sunt: bonum verò, & perfectum in his esse, quę ex his sunt.*

Dissoluit Philosophus illicò subdens. *Non rectè putant. Semẽ namq; ex alijs prioribus perfectis est: neq; semen primum est, sed quod perfectum est; veluti hominẽ dicere quispiam possit priorem semine esse, non illum, qui eo generatur: sed alium, ex quo semen est. Quod itaq; est quędam æterna, immobilisq; substantia &c.* Hæc dicta sunt de primo ente, primoq; principio. Solutio est de principio effectiuo; nam homo generans est efficiens perfectum, semen verò efficiens imperfectum.

Negant aduersarij in operante esse optimum,& pulcherrimũ, sed ponunt in opere rationem pulcherrimi & optimi: hoc est, negant in principio effectiuo rationes istas, ponunt in principio finali, nam per 2. de cęlo 17. vnumquodq; cuius est opus, est gratia operis, sicut & 9. met. 15. ac 16. asseritur. Quid igitur? sentit ne Aristoteles primum principium esse effectiuum, aut non? si non, sed finale tantùm: iam idẽ dicit, quod Pythagorici, primum effectiuũ non esse pulcherrimũ,& optimum, sed finem vltimum esse talem; frustra ergo illos sibi aduersarios putat. Præterea si primum principium est effectiuum, solutio de efficiente perfecto, &

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

imperfecto, eſt ad propoſitum: ſi eſt finale ſolummodo, ſolutio nō eſt ad propoſitum, ſed pro allijs cępas, vt aiunt. Quia obiectio, & ſolutio ſunt de efficiente. Diſtinguere autem oportuiſſet de principio effectiuo, & finali: atq; concedere ipſi fini eſſe optimum, & pulcherrimum, negare id efficienti, quemadmodum negabant Pythagorici & Speuſippus. Itaq; Ariſtoteles intelligit, quòd primū principium effectiuum ſit Deus, in quo principio & optimum, & pulcherrimum, & perfectum inſit.

Conſimiliter in 14. metaph,
Num. 51. cap. 6. quærit, an optimum ſit in principio, an in principiatis. Primoq; recentiores Theologos memorat, negantes, quòd primum principium ſit bonum; ponunt enim ipſum bonum eſſe vltimū, quia principium omne, vt inexiſtens ponunt, ſicut vnum ineſt numero. Secundo memorat antiquos poetas, qui vltimum Principem, actu regnantem, dicunt eſſe Deum, ſiuè principium entium. Vt Cęlum, Oceanum fuere Iouis progenitores. Sed poetæ non adulantur mortuis: ideò non dixerunt Cęlum, vel Oceanum eſſe principium entium, ſed Iouem. Mutant enim principia entium cum mutatione principum.

Tertio refert medios, qui non fabuloſè hæc tractant, ſed ſeriò: at iſti ponunt principium generans eſſe optimum. *Quia*, inquit, *hi quidem eorum, qui miſti fuerunt, nec omnia fabuloſè dicunt (vt Pherecydes, & alij quidam) primum generans optimum ponunt; ac etiam Magi, & poſteriorum quoq; ſapientum, vt Empedocles, & Anaxagoras, cum hic quidem amicitiam, ille verò intellectum principium fecerit.* Vbi noto illa verba. Nec omnia fabul oſè dicunt, in græco eſſe καὶ τὸ μὴ μυκθικῶς ταῦτα λέγειν latinè verò. *Et non fabuloſe hęc dicunt.* Laudantur hi ſapientes, quia ipſum primum generans, ſeu principium effectiuum poſuere eſſe optimum, ſicuti ſunt intellectus, & amicitia, tanquam effectiua poſita ab Empedocle, & Anaxagora. Nam ipſum nomen primi generantis in fronte portat ſignificationem cauſæ effectricis.

Dubitatione propoſita, reſoluit Ariſtoteles affirmatiuam, quòd Primum eſt optimum: ſed non eſt ipſum vnum, neq, eſt elementum numerorum; atq; ad hanc ſecundam partem rationes affert, non ad primam; niſi quia eſſe primum, perpetuum, ſufficientiſſimum ex eo competit, quia benè ſe habet. Concludit in fine capitis, ſicuti in tex. 40. 12. contra Speuſippum. *At etiam nec is rectè putat, qui vniuerſi principia, animalium, plantarumq; principio aſſimilat: quia ex indeterminatis, ac imperfectis ſemper perfectiora, & ideo etiam in primis ita ſe habere aiunt, vt nec ens aliquod ſit ipſum vnum. Verùm etiam hic perfecta principia ſunt, ex quibus hæc ſunt. Homo enim hominem generat, nec ſemen primum eſt.* Repe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tit obiectionem de principio effectiuo, daq; solutionem de principio effectiuo. Quapropter & ex laude mediorum, seu mixtorum doctorum: & ex obiectione, & solutione de efficiente, satis clarè apparet, Aristotelem ponere ipsũ effectiuum esse primum ens, & è conuerso, primum ens effectiuum.

Num. 52. Ad extremum, in 12. met. vlt. contra negantes substantias separatas arguit, & contra non ponentes vnum efficiens, vt principium. Contra priores ita. *Si non erunt alia præter sensibilia, non erit principium & ordo, & generatio, & ipsa cęlestia; sed semper principij principium, vt Theologis, & Naturalibus cunctis*: si non sunt entia insensilia, non erit principiũ? cuius modi, vel generis? Materiale, formale, efficiens, finale? Entia separata non sunt materia, vel forma componentes: Principium autem generationis est efficiens: sed & Dux est efficiens ordinis in exercitu, & paterfamilias domũ constituit, & princeps est principiũ mouens regni. Finis igitur, & efficiens continentur in separatis entibus. Si enim non sint insensibilia neq; cęlum & generatio, neq; generabilia erunt. Si rursus ponantur insensilia, possunt poni, & cęlestia, & subcęlestia: subcælestia profectò genita ponuntur, atq; adeò effecta. Cęlestia, vel ponuntur tanquam præcisè causata in suo esse à fine, vel tanquam causata ab efficiente. Secũdum dari opto; primum qui det, intelligat ab se probari oportere, quòd posito fine, absq; efficiente, sequatur esse reale, & actuale entis ad finem. Dicunt hanc assertionem aliqui, sed nimis magna petitio est., nisi vel inductione, vel demonstratione fulciatur, monente id Aristotele in 8. phys. 15. Inductione ergo illam propositionem in rebus sensilibus non experior: atq; à sensilibus arguimus vt pote à notis. Sic Aristotelem consueuisse aiunt. Ast ego non animaduerti vel brauium ponere cursum in esse sine cursoribus efficientibus: neq; mercedem, dare esse domui, nisi ædificator accedat. Neq; cibum positum sequitur in suo esse homo, vel brutum, imò generans actiuè hæc ponit in esse. Deniq; finis solus, vt sic habet solum esse intentionale, igitur non dabit esse reale, & actuale cuipiam, nisi efficiens actu, & realiter existens, actu & realiter causans accesserit.

Prosequitur Aristoteles. *Si autem* dentur entia separata, sicut formæ separatæ, idest ideæ Platonis, & numeri separati, vt Platonis discipuli, Speusippus, & Xenocrates dicũt: ait Arist. *Si autem erunt formæ, aut numeri, nullius causę erunt, si verò non, neq; prorsus ipsius motus*. Argumentum est; si dantur formæ, & numeri separati à materia, ista non erunt causa vllius rei, ergo neq; causa motus æterni, vel temporalis. Ergo secundum Aristotelem absurdum est ponere tales substantias separatas, quæ non sint principiũ motus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

motus. Certè si loquatur de principio motus finaliter, non rectè ait; quia forma & finis coincidūt; si iuncta materiæ terminando generationem, forma est etiam finis materiæ. si separata, forma est intelligibilis, & amabilis: imò propter intellectionem in primis ponebantur ideæ. Quare forma separata potest esse finis, & coniuncta potest esse finis; proinde Aristoteles negat posse esse efficiens motus, & rectè, sicut probauit 7. metaph.

Num. 54. Deinde contra non assignantes vnum principium efficiens. *Item*, inquit *quomodo numeri sunt vnum, aut anima, & corpus, & omnino forma, & res, nemò aliquid dicit, nec dicere potest, nisi (vt nos) dicat, quòd vt mouens faciat.* Hęc tractatio est de primo omniū principio, & explicatus duos habet argumentum propositum; primum intelligendo contra numeros separatos, & formas separatas à sensilibus, quomodo scilicet vnitates separatæ fiant vnus numerus? Quomodo formę separatę, cū materia vniantur? Quod neq; dictum est, neq; dici potest, nisi dicant, sicut Aristoteles dixit, scilicèt, quòd efficiens facit vnitates esse vnum numerum: & facit formam separatam vniri materiæ. Quam explicationem, si sequamur, iam cum Aristotele habemus dari efficiens numerorum separatorum, & formarum separatarum; tale autem efficiens nō potest esse coniunctum.

Secundus explicatus est intelligendo Aristotelem de compositis sensibilibus: & de numeris item sensui subiectis. In quibus quærendum est, cum materia, & forma sint duę res, quomodo ex eis vnum est? Itidem & multæ vnitates sunt in numero, quomodo in vnum coalescunt? Reducit autem Aristoteles ad vnum mouens, siuè efficiens, quod facit numeros esse vnum: formam cū materia vnit. Ait verò, se hoc dixisse; dixit vtiq; in 8. met. cap. vlt. Vbi postquam exposuit causam internam, cur ex forma, & materia fiat vnum, scilicet quia materia est potentia, forma actus. Adiungit. *Quare nulla alia causa est, nisi si quid facit, tanquam ex potentia in actum mouens.* In quem locum Aphrodiseus reliquit scriptum. *Quo in loco diuinum viri huius artificium admirari licet, quo à posterioribus (neq; enim aliter hoc fieri posset) nobisque notis viam ad Deum Opt. Max. ac omnium parentem, ac conditorem cognoscendum nobis cum ratione aperit: docens, vt faber ærarius causa est, vt æs, & globus vnum sint; sic facultatem vnitricem, ipsiusuè efficientem causam esse rerum omnium, vt sic habeant, quemadmodū sese habent.* Quam doctrinam Philoponus quoq; in eūdem locum imitatur, sicuti in plerisq; alijs locis Philoponi annotationes excerptæ videntur ex Aphrodisei commentario. Quocirca, si in cęlo est vnio formæ accidentalis cum substantia cęlesti, nam magnitudo, raritas, densitas, perspicuitas,

quitas, lumen, lux, figura, situs, motus, tempus cum cęlo vniũtur: & ex substantia, & accidente fit vnum per accidẽs, Igitur aliquod est efficiens vniens formas hasce cum cęlo: cælum non facit hanc vnionem, neq; corpus subcęleste aliquod; igitur aliquod ens separatum à magnitudine hoc facit. Item in cælo à plurimis ponitur compositio substantialis, vel materię cum forma corporeitatis, vel animæ cum corpore, vel intelligentiæ propriæ cum orbe: siuè dicantur hæ formæ esse informãtes, vt figura ceræ, ex 2. animæ 7. siuè assistentes, vt nauta nauis 2. animæ 11. Quid nanq; est quod faciat vnum ex tali actu cum tali orbe, est explorandum; atq; etiam cum orbes vniti sint ad inuicem, & numerum quendam cõponant, puta orbium 55 ex 12. met. à quo vnitates istæ vnitæ sunt, vt numerum vnũ faciant? Hoc dicere necesse est, sed dici non potest, nisi detur efficiens primum incorporeum, quod faciat vnum ex forma, & re, cuius est forma, vnũ ex vnitatibus numerũ. Deniq; totum vniuersum est vnum, in quo partes superiores cũ inferioribus vnitæ: cęlum est vt forma, subcęlestia sunt vt materia: à quo tanquam mouente sunt vnum, nisi à primo ente, & efficiente, quod exponitur nomine mouentis? quanquam non omnis vnio ex propositis sit, vt à transmutante, sed aliqua solùm ab eo prodeat, vt ab efficiente.

Num. 55. Hos textus à me, & alijs collectos ad rem propositam, quod primum ens, siue substantia incorporea, & substantia immobilis, prima præsertim, sit causa effectrix, absoluam, si post notatos in physica, & metaphysica, vnum vltimo loco adducam ex 2. de cęlo textu 36. vt mihi quidem videtur, apertissimum. Disputat Philosophus ibi de prima latione, quæ primi cęli est, eamq; esse regularem demonstrat. Quoniam motus irregularis erit vel ex varietate mouentis, vel moti, vel vtriusq; *Nihil autem horum possibile est circa cęlum fieri: nam id, quod mouetur, ostensum est, quòd primũ est, & simplex, & ingenerabile, & incorruptibile, & omnino immutabile. Ipsum autem mouens multo magis rationabile est esse tale: primũ enĩ primi, & simplex simplicis, & incorruptibile, & ingenerabile incorruptibilis, & ingenerabilis motiuũ est. Quoniã igitur id, quod mouetur, non mutatur, cum sit corpus; nec id quod mouet, mutabitur, incorporeum existens. Quare & lationem impossibile est irregularem esse.* Isthæc planè de mouente effectiuo dicta, à quo irregularitas est, vel regularitas. Nã centrum est finis immutabilis grauium, quæ tamen irregulariter ad centrum mouentur. Sed quid opus argumentis? locum relatum de efficiente, nolle intelligere possumus, at non intelligere de efficiente non possumus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Soluuntur Argumenta in contrarium ex authoritate petita. Cap. XIII.

Num. 56. HActenus authoritates Aristotelis, quæ ostendunt aliquod ens immobile, præsertim primum ens, esse efficiens, in medium profudimus. Nunc authoritates, quibus nostra potest infirmari sententia, producamus, atq; soluere adnitamur.

Primò argumentor ex libro primo meteor. sum. 1 cap. 2. Vbi Aristoteles de mundo circa terrã existente scribit. *Est autem ex necessitate continuus quodammodo iste superioribus lationibus, vt omnis ipsius virtus inde gubernetur. Vnde enim motus principium omnibus inest, illam causam putãdum primam*. Cęlum ergo est primum efficiens, siue est prima causa, vnde motus principiũ omnibus inest. Postulo itaq; si primũ ens est efficiens causa: aut est secunda, aut prima causa; non est secunda, quoniam omnis causa secunda in aliquo genere, dependet à prima in illo genere: sed primum ens est simpliciter independens, ergo non est causa efficiens secunda. Sed neq; prima, quia duæ causæ efficientes primæ esse non possunt: Cęlum est prima causa efficiens, primum ens non est cælum, ergo neq; est primum efficiens.

Confirmatur idem ex eodẽ, in primo meteor. sũ. 3. cap. 1. tractatuto de secunda positione aeris, & aquæ. *Sumendum autem*, inquit, *& horum principia, & causas omnium similiter. Quod igitur est vt mouens, & primum principiorum, circulus est, in quo manifesta solis latio, disgregans, & congregans, ex eo, quia propè fit, aut longiùs, causa generationis, & corruptionis est*. Quo ex textu rursus clarescit, quòd solis latio est mouens præcipuum, & primũ principiorum. Cęlum igitur, nõ primum ens, est primum principiorum mouentium. Hos textus ad præsentem disceptationem à nemine, quem legerim, citatos vidi.

Responsio accipienda est ex 2. phys. 73. Duplex enim est mouens physicè, alterum physicum, quod est mouens motum, quo in ordine cęlum est primum mouens, prout locis oppositis ex meteor. primo legitur; alterum est non physicum, quod est mouens immobile, & omnium primum. Quam distinctionem de duplici motore rursus leges in 8. pys. 50. *Est principium, horum quidem, quæ mouentur, id, quod ipsum se ipsum mouet: omnium autem id, quod est immobile* Leges item in primo de gener. 14. & libro de communi motione cap. 1. Num. 57.

Primum ens igitur est simpliciter primum efficiens, cęlum primum est in genere physico. Quia verò hæc responsio generalis est.

Alia specialis ad loca primi meteor. dari potest. Non enim Philosophus loquitur de prima causa

causa effectrice simpliciter, sed ad hoc; nam cælum est primum mouens respectu subcęlestium, non autem cęlum est primum simpliciter, vel primum in genere physico, nisi secundum illam partem, quæ est primus orbis, nã primus orbis est primum moués mobile ex 2. de cęlo 68. In his autem textibus primi meteoror. ponitur latio solis esse primã causa respectu generationis, & corruptionis; sed alia etiam prior est, nempè primũ cęlum ex 12. met. 34. & 2. de gener. 56. & 57. illud scilicet corpus, quod est causa similiter essendi. Eapropter sic resoluo argumentum ex primo meteor. cap. 2. Illa causa, vnde principium motus omnibus inest, est prima, ergo illa causa, vnde principium motus inest inferiori mũdo, est prima respectu inferioris mundi. Sed mota omnia debent esse contigua mouenti ex 7. phys. 9. 10. &c. vel mediatè, vel immediatè, inferior autem mundus regitur à superioribus lationibus ex 2. de gener. 56. ergo inferior superiori mundo contiguus immediatè esse debet.

Sed ex vocabulo *immediatè* rursus oritur tertia responsio: dicitur nanq; causa prima, vel à causa, & hæc est remota: vel prima ab effectu, & hæc proxima est. Passum causę proximũ, attiguum esse oportet. Igitur de causa prima ab effectu sermo est, non de causa prima à causa ad effectum procedendo. Sic autem simpliciter prima causa efficiens est primum ens.

Hic obiter noto. Ex regimine mundi inferioris argumentũ sumi ad concludendam efficientiam in cælo, à quo gubernatur, regiturq; mundus inferior. Cur ergo ex 12: met. vlt. cum entia omnia optimè gubernentur à supremo entium principe, non arguemus in primo efficientiam?

Franciscus Piccolom. de cęlor. motor. cap. 16. attulit duas obiectiones ex textibus Aristotelis. Prima hæc est; Motor omnino immobilis mouet solùm, vt finis, non vt efficiens. Deus est omnino immobilis, quare solùm mouet, vt finis. Maior enunciatur ab Aristotele in 12. met. 36 dicente. *Mouet vt optabile, & intelligibile. Hæc enim sola mouent, non mota,* Hoc est, ea sola, quæ mouent, vt fines. nam optabile, & intelligibile fines dicuntur. Hinc Aristoteles in 8 phys. 52. cęteros motores sub Deo positos, modo aliquo moueri indicauit: appetunt enim & intelligunt aliud: solum primum est omnino immobile. Num. 58.

Respondetur negata maiore, quia ex 2. phys. 73. primum mouens mouet physicè, & est omnino immobile. Idem habes in primo de ortu 14. Nõ ergo finis solùm mouet immobilis, sed etiam efficiens. Ad probationem, primò obseruo, quòd non obseruauit Piccolomineus, ab aduersarijs infideliter poni in textu particulam. *Sola*. Quæ neq; in latino, neq; in græco est. Dato igitur, quòd finis moueat, non motus:

non tamen finis solùm, sed etiam efficiens primum ita mouet, vt non moueatur, quod in primo de anima, & 8. phys. dictum annotauimus.

Neq; etiam concedo ipsum intelligibile, atq; optabile mouere tantùm, vt finé, imò dico mouere, vt efficiens, si eliciat intellectioné realiter distinctam ab obiecto intelligibili. Nam intelligibile, & sensibile esse actiua apertissimè habemus in 2. & 3. de anima; esse autem finalia, non tàm liquidò ostendunt aduersarij, quibus hoc, arguendi gratia, sępius condonauimus. Quæ autem eruditè affert Piccolom. apud ipsum lib. cit. cap. 18. legantur.

Secunda obiectio ex lib. 2. de cęlo 62. prompta est. *Videtur autem optimè se habenti inesse bonum sine actione: proximo autem per exiguam, & vnam.* Et in tex. 64. *Ei autem, quod optimè se habet, nihil actione opus est: est enim ipsum id, cuius gratia; actio verò semper est in duobus, nempè in eo, quod est, cuius gratia, & eo, quod est eius gratia.* Ergo Deus non mouet, vt efficiens.

Respondet Piccolomineus, per actionem Aristoteles denotat moueri. Dubitauerat enim, cur primum mobile vno motu moueatur: nec in posterioribus orbibus seruatur ordo, vt primo propinqui paucioribus, remoti pluribus motibus voluantur. Soluens considerat, non producentia motum, sed recipientia, quæ per motum perficiuntur. Ita Aristoteles per habens bonum, & perfectionem sine operatione denotat vniuersū genus substantiarum separatarū, quæ absq; motu perfectione sunt præditæ: cæli autem per motum assequuntur perfectionem. His subscribo. Solùm adijcio distinguendum esse inter substātias separatas, nam optimum est propositum, & separatis substantijs, & cęlis. Optimum est ipse finis, cuius gratia: participant optimo substantiæ secundæ separatæ, & non per motum, esto: cęli quidam participant ipso optimo per motum, quidam non participant. Optimū verò non participat, sed est ipsum bonum per essentiam. Ideoq; textus est corrigendus, ne legamus, *est enim ipsum id, cuius gratia:* sed sic, *est enim ipsi id, cuius gratia.* Quod ideò dixi, ne participans optimo, & optimū confundamus, vti sanitatem cum habente.

Respondi alibi hunc locum 2. de cęlo declarans accuratè. Nunc obseruo actionem, quę praxis Gręcè appellatur, esse eam, quæ supponit in agente indigentiam boni optati, vnde & adhibetur actio ad consequendum finem. Idcircò homini, qui sanitate potitur, actio non est necessaria; ipse enim habet finem sine actione, quæ est praxis. Homo autem sine sanitate, eget actione, vt purgatione, cursu, lucta.

Itaq; praxis dicit ex vsu vocabuli declarato ibidem ab Aristotele operationem consecutiuā finis, & boni, qualis est in ęgro, nō est in sano. Hinc ait, ei, qui optimè se

actionem ad aliud. Priore, & Deus ad mundum, & mundus ad Deum habent operationem: sed operatio diuina non verè est praxis, tùm quia liberalis, tùm quia non immanens. Operatio mundi, quia nō liberalis, & quia immanens, ita est energia, vt praxis iure valeat nominari.

Num. 62. Tertiò mihi locus occurrit in 7. Eudem. ad calcem. Docet quēlibet instituere debere vitam iuxta habitudinem imperantis principis. *Is autem duplex est, aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. sic & in contemplatiuis principatus habet. Neq; enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est* Itaq; Deus non imperat iubendo, sicut medicinalis facultas, sed sicut sanitas, & finis. Locus hic omnibus ab aduersarijs ommissus valentior omnibus est authoritatibus, quibus negatur à Deo modus causæ efficientis, cōceditur modus causæ finalis. Deus enī vt finis præscribit agēda, & speculāda; recta ratio præscribit vt efficiens, vt ibidem constat. Sed fortè aliud est dicere, an Deus nobis specialia iura, & leges actionum præscribat, quod communiter loquendo, non facit. Aliud, an vniuersum effectiuè gubernet, moueat, faciatq; quod certè præstat effectiuè, non finaliter, quia gubernare est efficiētis causæ, non finalis 4. phys. 23.

Postremò in 4. Topicorum loco 65. Aristoteles regulam profert ad explorandum, si genus propositæ speciei sit rectè assignatum, aut perperam: regula est. si species aliqua sit propter se honorabilis, vel eligibilis, quæ assignetur esse in potestate, vel potente, vel effectiuo, vt in genere: malè assignatum est genus. Nam omnis potestas, & potens, omne effectiuum est eligendum propter alterum; si species est eligenda propter se, ergo eadē res erit eligēda propter se, & propter alterū, quod est absurdum. Nunc argumentabor, omne effectiuum est eligendū propter alterum. Primum ens non est eligendum propter alterum; ergo primum ens non est effectiuum.

Respondeo. Regula vera est in efficiente mercenario, de quo plura sunt exempla in Topicis. De liberali effectiuo neque regula, neque regulæ probatio est.

LIBER

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

culationem, qua Deo, nedum bonum, sed summū bonum præsto est (nisi enim intelligat, quid erit insigne, ac venerabile? 12. met. 51.) ideò praxis interna in *Deo* collocatur, non tamen cum indigentia, quia est eadem cum substantia Dei; at nemo seipso indiget.

Hac responsione etiam tollitur obiectio ex lib. 7. politic. quia de actione, qua Deus, & homo felix est, sermo contexitur. Deus actione ad se præcisè, quæ est sui speculatio, est beatissimus. Homo actione externa ad alium, & actione interna ad seipsū, atq; hæc secunda est potior. Aliter tamen *Deus*: quia & ex subiecto, & ex obiecto speculatio in Deo, est *Dei* propria, atq; interna, nam sua sui ipsius speculatio de se, vt obiecto: in se, vt subiecto est, neq; extra transit. Speculatio verò felicitās secundos intellectus intelligentiarum, vel hominum, est interna, & propria ex subiecto, at non ex obiecto; nempè non sui ipsorum, sed Dei contemplatione beantur. Lege vltimum ad Eudemum in calce. Qua ex re potest intelligi, quare speculatio praxis, i. de actio valeat nuncupari, quoniā in primo magn. moral cap. vlt. Actio, quæ πράξις, & factio, quæ ποίησις distinguuntur, quòd illa est in agente, hæc in facto. Quia verò speculatio similiter est in agente, non in facto, idcirco speculatio potest dici praxis. Verè tamen energia communis distinguitur, ex 9. met. 16. in eam, quæ non relinquit aliquid per se stans, & est in agente, vt speculatio in speculante; & in eam, quæ relinquit, estq; in facto, vt factio in eo, quod fit, atq; omnino motus in moto. Itaq; quoniam nulla est praxis in ordine ad alia à se mutanda, vel facienda; quia tunc reciperetur in Deo, ideò in Deo negatur omnis praxis externa duas ob causas, & propter rationem immanentis in agente, quia praxis de nouo in Deo reciperetur, & propter superius indicatam, quia nulla operatio ad extra confert aliquid boni Deo. Sed in mundo non ita propriè negatur praxis, tùm quia cęli primò habent praxim ex 2. de cælo 62. &c. tùm quia motus corū qui praxis appellatur, immanet in cælis, sunt nanq; in potentia passiua.

Quin etiam, quia hęc praxis cælorum est in ordine ad primū mouens immobile, qui nulla pars mundi est ex lib. de comm. mot. cap. 3. & 4. qui non est pars exercitus, & ordinis vniuersitatis, sed est supra, per 12. met. 52. Idcirco videtur sibi Aristoteles contradicere in 2. de cælo, concedens cęlis praxim externam in ordine ad aliquid extra consequendum, & in 7. politic. negans mundo praxim externam, cum totus mundus agat propter Deum, & Dei causa, qui est externus mundo.

Nisi dicamus comparari posse Deum, & mundum vel inter se, vel ad quiduis tertium. Posteriore modo neq; Deus, neq; mundus ad aures Aristotelis habent

actio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

VESTICATIONIS SECVNDAE LIBER SECVNDVS

Apparatus ad rationes de primo efficiente. Caput Primum.

Num. 65. NVnc experiamur, quid ratione possimus, ratione, inquam, super Aristotelicis nixa principijs ad concludendam efficientiam de ente incorporeo, & præsertim de primo ente. In cuius rei gratiã nonnullæ mihi positiones, aut suppositiones præmittendæ videntur.

Prima, Causa est, ad cuius esse sequitur aliud esse; quę descriptio communiter est accepta; ex qua consequitur, quod Nullum causatum ex se habet esse, sed ex causa: omne causatum est per se dependens à per se causa sua: omneq; causatum est per se posterius sua causa.

Secunda. Omnis causa prima in aliquo genere causæ, habet esse incausatum, & independens in illo genere: quare & habet ex se esse in tali genere. Si verò est aliqua causa simpliciter prima illa erit simpliciter incausata, & independens in omni genere causæ, atq; ex se prorsus esse est habitum.

Tertia. Omne ens in effectum habet esse ex se, idest non ex alio, vel ab alio effectiuè, quare est indepēdens à causa efficiente. Hęc suppositio prius declaretur, postea probabitur. Pro declaratione obseruo, Philosophum inter plures rationes allatas in genere causæ efficientis, duas præsertim attulisse, vna est facientis ad factũ, altera transmutantis ad transmutatum, consule: 2. phys. 29. & 5. met. 2. atq; 20. sic statuarius habet rationem transmutantis in cōparatione ad æs, quod transmutatur à priuatione figuræ ad figuram: sed figura non est subiectum transmutationis, neq; statua, quare neq; transmutatur. Sed figura est terminus ad quem partialis, statua terminus ad quē totalis ipsius transmutationis. Habet verò statuarius rationem facientis respectu figuræ, & statuę, quia forma accipit esse prius natura, & statua posterius natura per factionem ab efficiente. Sanè causa efficiens transmutans est prior transmutato, & faciens est prior facto, authore Aristotele in lib. de comm. mot. cap. 5. Præcurrere Num. 66.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

rere enim, inquit, *debet motor id, quod mouetur : & genitum generans; nihil autem seipso est prius.* Vnde infero, quòd primum transmutans est prius omni transmutato, & primum faciens est prius omni facto. Relicta pro nunc ratione transmutantis, suppositio nostra est de ratione facientis, & facti, in qua ratione faciens communicat esse ipsi facto, & factum recipit esse à faciente. Nunc probatur suppositio proposita; cũ enim omne ens sit factum, vel nõ factũ: ẽs nõ factũ, nõ habet esse ex alio, vel ab alio effectiuè. Si nãq; aduersarius oppositũ dederit, arguam. Quod habet esse ab aliquo faciente est factum, per naturam correlatiuorum: sed per aduersarium ens non factum, habet esse ab aliquo faciente, & effectiuè, ergo ens non factum est factum, quod est absurdum. Vera est igitur suppositio.

Num. 64. Quarta, Esse ineffectum nullam dicit imperfectionem, & potest stare cum summa perfectione. Quia primum ens est ineffectum, & insuper primum ens est sine omni imperfectione : igitur esse ineffectum sine omni imperfectione esse potest : potest esse, & est cum omni perfectione, atq; de se nullã dicit imperfectionem, nè illa in primo entiũ principe ponatur.

Quinta, Omne efficiens siue sit transmutans, siue faciens est actu existens: quare actualitas essendi est necessaria dignitas efficientis. Id clarissimè, & praeclarissimè assertum est 9. met. 13. *Semper etenim ex eo, quod potentia est, fit actu ens ab actu existente, vt homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo mouẽte, mouens autem actu iam est.* Et in tex. 17. eiusdem libri. *Tempore semper praecedit actus, alius ante alium vsq; ad eum, qui est primò mouentis.* Idem leges in 12. met. 16. & 40. & in 3. phys. 17. & 8. phys. 40. Denique in 2. de gener. & corr. 55. *Multò enim rationabilius ens non enti generationis causam esse, quàm non ens enti ipsius esse.*

Consectarium est. Primum efficiens est ex se actu existens, non ex alio habens actualitatem essendi in genere efficientis: per secundam suppositionem; effectũ autem non ex se, sed ex efficiente suscipit actualitatem essendi.

Sexta, Primum efficiens est perfectum in suo esse, effectus autem recipit suum esse, & perfectionem ab efficiente. Expressa est in 12. met. 40. & in 14. met. cap 6 & in 4. meteor. sum. 1 cap. 4. Perfectum dicimus sic, cum potest efficere quale ipsum. Vnde & in 2. de anima 34. Imperfecta non posse perfecta viuẽtia posse facere quale ipsum, dicuntur. Vt appareat in efficiente prius natura esse perfectionem illam actu, quàm in effectum posterius natura inducit.

Septima, Efficiens est causa extrinseca per se, sed per accidens Num. 65. quãdoq; est causa intrinseca facto, nimirum, quando in eodem

ſunt actus, & potentia, ſiue potentia actiua, quæ fundatur in actu, & potentia paſſiua, quæ fundatur in potentia: & abſolutè appellatur potentia, vel potẽtialitas, inflexo vocabulo ad diſcriminandam potentiam paſſiuam ab actiua. Conſtat hæc ſuppoſitio per diuiſionem cauſarum communiter approbatam, aliæ enim ſunt internæ, vt materia, & forma: aliæ externæ cauſato, vt finis, & efficiens. Id etiam conſtat inductione, nam ædificator non eſt pars interna ædificij, neq; cęlum ſubcęleſtium, neq; pater filij: Argumentum quoq; Ariſtotelis in 8. phyſ. 36. 37. 38. idem reuincit. Si faciens omne etiam fit, aut patitur, aut hoc eſt per accidens, aut per ſe. Si per accidens, poteſt efficere, & nõ fieri ac non pati; quod enim per accidens ineſt poteſt nõ ineſſe, & non ſemper ineſt. Si per ſe, hoc erit vel eadem ratione actionis, vel alia; non eadem, quia tunc ædificans ædificaretur, docens doceretur, proijciens proijceretur. Non alia, quia tunc ferens augeretur, auctum alteraretur, alteratum ferretur, atq; tãdem ferens ferretur. Id autem vel eſt impoſſibile, vel figmento ſimile.

Demũq; nunquam videmus in generatione ſubſtantiali, vt generans ſit pars geniti; idq; Ariſtoteles contendit in primo de gener. anim cap. 21. & 22 integris: appono pauca ex. cap. 21. *Nam cum in vniuerſum animo complectimur, non ita effici vnum ex patiẽte, agenteq; videtur, vt quod agit in eo, quod efficitur, inſit: nec omnino ex eo, quod mouet, & quod mouetur, quicquam conſtitui. At fęmina quidem, qua fœmina, patiens eſt: mas, qua mas, agens, & vnde principium motus. Itaq; ſi extrema vtriusq; ſumantur, qua alterum agens, & mouens, alterum patiens, & quod moueatur, ſit; non ex ijs vnum, quod gignitur, eſt, ſed ita vt ex fabro, & ligno lectus, aut ex cæra, & forma globus.* Igitur efficiens eſt cauſa externa facto, ita ut neq; efficiens principale, vt mas, neq; inſtrumentale, vt ſemen, concedatur ab Ariſtotele eſſe pars facti. Quamobrem ſi in eodem concurrant actiuum, & paſſiuum, mouens & motum, vt in animatis mouentibus ſe, hoc eſt per accidens; vnde & ibi anima eſt, quo mouet; corpus, quo mouetur; ſed quod mouet, vt quod, & quod mouetur, vt quod, eſt totum; & ſemper debet præſupponi aliquid, vt quod moués, quod primò moueat, nec ſit pars rei motæ, ſicut de vniuerſo docet Ariſtoteles lib. de communi motione cap. 3. & 4.

Octaua, & Vltima ſuppoſitio eſt. Primum efficiens eſt cauſa effectrix omnium efficientium ſecundorum, & omnium effectorum à ſecũdis efficientibus. Probatur ex Ariſtotele in 2. diuinorum 6. probante dari vnam primam cauſam in genere efficientis, quoniam *Mediorum, quorum extra aliquid vltimum, & primũ eſt, neceſſe eſt, quod prius eſt, cau-* *Num. 66.*

ſam eſſe eorum, quæ poſt illud ſunt. Si enim dicere nos oportuerit, quid trium cauſa eſt, primum dicemus: non enim vltimum, nullius enim, quod vltimum eſt; neq; medium, vnius enim. Nil enim differt vnum, an plura ſint, nec infinita, aut finita. Infinitorum quidem hoc modo, & omnino infiniti partes omnes mediæ ſunt, ſimiliter hucuſq; quare ſi primum nihil eſt, omnino nulla cauſa eſt. Vbi Ariſtoteles ponit tria, primum effficiẽs medium efficiens & effectum, tertium effectum. Si ergo nos vellmus ex iſtis tribus aſſignare, quod nam eſt cauſa, non aſſignabimus tertium, quia eſt effectus tantùm, & nullius cauſa. Neq; aſſignabimus ſecundum quia eſt cauſa vnius tantùm, idest, tertij, & non cauſa efficiens ſimpliciter. Ergo primum erit cauſa ſimpliciter. Ex iſta ratione conſtat,

Num. 69. quòd primum eſt efficiens ſecundi, quia ſi primum ſit cauſa tertij ſolummodo, neq; ipſum primum erit cauſa, niſi vnius, ſicut neq; medium eſt cauſa, niſi vnius. Quare propter eandem rationem, qua ſecundum non eſt cauſa ſimpliciter, quia eſt cauſa vnius, ita primum non erit cauſa ſimpliciter, quia eſt cauſa vnius. Itaq; Ariſtoteles intelligit, quod primum in genere efficiẽtis ſi cauſa tantum tertium ſit cauſatum tantùm, medium ſit cauſatum, & cauſa, atq; adeò non ſimpliciter cauſa. Confirmo ex prima propoſitione textus, quia vbi datur primum, mediũ, & vltimum, primum eſt cauſa eorum, quæ poſt illud ſunt. Atqui poſt primum efficiens ſunt ſecunda efficientia in eodem genere, ergo primum efficiens eſt efficiens ſecundorum efficientium. Nec refert, ſi inter primam cauſam, & vltimum effectum ſint plura media, eadem enim eſt ratio de omnibus: nam vniuerſitas cauſatorum eſt cauſata ab aliquo extra illam vniuerſitatem, alioqui eſſet circulus in per ſe efficientibus, ſi vniuerſitas cauſatur ab vna ex partibus ſuis: quia illa cauſaretur ab alia, quæ eſt cauſata à priore data. Quòd autem prima cauſa detur, probat, quia ſi itur in infinitum in per ſe efficientibus, nulla eſſet prima cauſa; ſed remota prima, nullum cauſatum ab ipſa erit, ergo nulla cauſa ſecunda erit, quia ſecunda quoq; à prima eſt facta. Apparet autem efficacia rationis hic eſſe ex ratione facientis, per quã probatur primum faciens ſicut in 8. phyſ. 34. ex ratione mouentis probatur primum mouens. Illic ſi infinitorum nihil eſt primũ, non exiſtente primo neq; poſteriora mouentia erunt, per dicta 5. phyſ 13. Hic autem in 2. met. 6. non exiſtente primo faciente, nullum faciens erit. Atq; vt Ariſtoteles metaphyſicum verè agat, in ratione 2. metaphi. nil de motu, vt phyſ. agat in ratione 8. phyſ. ſolùm de motu agitur.

Concludamus. Siue ſit vnũ medium inter primum efficiens, & vltimum effectum, ſiuè ſint

multa

multa media, vel alterum sub altero, vel plura sub primo; Primum efficiens est causa omniũ, quæ post se sunt, effectrix, siue medij siue vltimi; His iactis fundamentis, rationes, erigamus ad ostendendam efficientiam in esse entibus incorporeis, in primo præsertim.

Primum efficiens non est corpus, vel in corpore. Cap. II.

Num. 67. PRima ratione ostendemus, quòd causalitas efficientis primi est à toto genere prior causalitate materiæ, & causalitate formæ: quæ duę propterea, concausæ potiùs, quàm causę dicuntur. Quod enim habet per se rationẽ partis, necessariò quoq; habet rationẽ imperfecti respectu totius, totum nanq; est parte maius. Sed causalitas materiæ, & causalitas formę per se habent rationem partis inexistentis in toto; ergo habent per se annexam rationem imperfecti. Porrò causalitas efficientis non requirit per se rationem partis internæ, imò efficiens est causa externa facto per 7. suppositionem, & primum efficiens est causa actu existens, & actu perfecta per suppositionẽ 5. & 6. Igitur causa efficiens prima habet perfectionem oppositam imperfectioni repertę in materia, & forma. Atqui perfectum & prius naturaliter imperfecto ex 8 phys. 75. & primo de cęlo 12. Igitur causa efficiens est per se prior naturaliter causis materiali, & formali.

Corol. 1. Primum efficiens est prius naturaliter omni composito ex materia, & forma, siue id compositum sit substantiale, siue accidentale. Quod enim est prius priore, est prius posteriore. Sed primum efficiens est prius naturaliter omnibus partibus cõponentibus, vt materia, & forma ergo est prius composito ex illis partibus internis causato, nã per suppositionem primam causa est prior causato; materia, & forma, sunt causæ compositi internæ, & causæ per se compositi substantialis, causæ per accidens compositi accidentalis. Itaq; primum efficiens est prius partibus per se, .i. materia, & forma. Itẽ materia, & forma per se sunt priores composito substantiali, & per se; compositum per se est prius composito per accidens, igitur primũ efficiens est prius his omnibus.

Corol. 2. Primum efficiens est prius naturaliter cęlo, atq; subcęlestibus. Quia cęlum ex materia, & forma constat, vt pleriq; ex aduersarijs fatentur, & Aristoteles apertè in primo de cælo textibus 93. 94. 95. Cælum item compositum est ex substãtia, & magnitudine, alijsq; accidentibus: atq; cælum motum ex substantia cæli, magnitudine, & motu; itaq; primum efficiens est prius naturaliter, quàm hæc omnia composita. Si autem est prius cælo, certè & subcælestibus est prius naturaliter. Neq; obstat, qui dixerit, cęlum esse corpus simplex, nõ ex forma, & materia, sed habere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

assistentem sibi motricem intelligētiam; siue enim forma informet sicut figura ceram, siue assistat sicut nauta naui; ex eis fit vnum. Sed omnis multitudo continetur ratione alicuius vnius venientis, & retinentis in illa vnione, prout primo de anima 90. Anima dicitur continere multitudinem membrorum corporis in ratione formæ. Et vnum primum mouens continet totá multitudinem mobilium, atq; mouētium tùm mobilium, tùm immobilium, in genere efficientis. ex 8. phys. 46. & 47.

Hinc arguo. Tota multitudo mobilium, tota multitudo mouentium mobilium, atq; mouentium immobiliū per se, sed mobilium per accidens debet, resolui in vnum per se motiuum, quod non mouetur, neq; per se, neq; per accidens. Ratio est, quia primum efficiens non potest esse pars: omne mouens mobile per se, aut per accidens est pars vnius totius ex mobili, & motu, ergo nullum tale est primum mouens effectiuè. Quare neq; cælum, aut anima cæli, qualiscunque ea sit.

Num. 68. Corol. 3. Primum efficiens est ens separatum à magnitudine, & incorporeum prout 8. phys. vlt. & 2. cæli 36. de primo in ratione mouentis dictum. Nullū vtiq; corpus, vel existens in corpore est prius cælo eiusq; principijs constitutiuis: at primum efficiens est prius cælo, atq; materia, & forma, & omnino principijs constitutiuis cæli; atq; adeò corporibus omnibus est prius, ergo nō est corpus, vel corpus constituens: quare neq; habet magnitudinē, neq; illi est coniunctum.

Postremò, quia in primo de cælo 4. vniuersum corpus ex cœlestibus & subcælestibus est perfectum, & totum: partialia corpora non sunt simpliciter tota, & perfecta; liquet, neq; cælum ex se esse totum, & perfectum, cum egeat alijs compartibus, vt ex eis totum vniuersum corporale coagmentetur. Item ex se non est plenum, sed aliud corpus contentum replet cælum, vnde & cæli inferiores superiore egent, & superius inferioribus: item egent centro naturali stabiliente cælū. Si eadem ratione omnes vniuersi exercitus entium partes, & inter se, & ad entium ducem (qui extra, & supra ordinem est) ordinatas contemplemur; nulla earū digna videtur, quæ primum efficiens, & primū mouens sit; quia primum efficiens facit partes ordinatas (de multis non est controuersia, vt de temporalibus) ordinemq; earundem ad cæteras facit. quare si primum efficiens est pars ordinata, erit pars interna istius totius simpliciter, quod est factum. Atqui primum efficiens est externum facto, & non pars eius. Ergo nullum ex entibus corporeis, vel incorporeis est primum efficiens, sed solum primum ens, qui & finis primus, & primum efficiens.

Secunda ratio est. Omne sim- Num. 69.

plex

plex est prius natura composito. Ratio potentię passiuæ, & ratio potentię actiuæ sunt simplices: item ratio mouentis, & ratio moti sunt simplices: id autem, quod ex his conflatum est, est compositum, igitur potentia actiua, & mouens est prior natura ipso cõposito ex mouente, & moto, ex actiuo & passiuo. At verò omnis gradus entis inuenitur in rerum natura, hoc enim melius. Quare si inuenitur in rerum natura aliquid per se subsistens, quod mouetur tantùm effectiuè: & aliquid, quod mouet, ac mouetur effectiuè, etiam inuenietur aliquid per se existens, quod mouet, & non mouetur, agit, nec patitur. Certè perfectius est mouens moto, & actiuum passiuo, ex 3. animæ 19. semper est honorabilius agens patiente, & principium materia. Certè per se subsistere magis cõpetit actui, quàm potentię, agens verò, quatenus agens, actu est, patiens potentia 3. phys. 8. Actiuum etiam est per se causa externa, vt diximus.

Hæc ratio est Aristotelis 8. phys. 37. & 12. met. 35. & eandẽ in terminis causæ facientis construxit 2. met. 6. Si tertium est causatum tãtum scilicet factum, medium est causa, & causatum, ergo etiam erit aliud, quod est solummodò causa efficiens.

Hinc cælum non est primum efficiens, quia cælum est compositũ ex efficiente, & effecto, ex mouente, & moto, ex potentia actiua, & passiua. Simplex autem perfectum per se prius inuenitur composito imperfecto, & vniuersaliter in omni diuisione entis, membrum perfectum est prius natura, quàm imperfectum, & ab imperfecto infertur. Igitur primum effectiuè mouens est prius natura cælo, quia est simplex, vt nunc probatum est, & est perfectum, quemadmodum in suppositione 6. ostendi. Quamobrem & primum efficiens, primumuè mouens est quid incorporeum, idest actus simplex sine potentia passiua; siquidem omne corpus est in potentia passiua ad motum, atq; ad terminum motus.

Aliæ rationes afferuntur.
Cap. III.

Considerentur duo, ens non factum, & ens faciens. Primum faciens est ens non factũ, per suppositionem secundam: & quia ens non factum est ex se ens, & independens in genere efficientis, per suppositionem tertiam; idcircò ex ratione entis nõ facti nullam dicit imperfectionẽ ex quarta suppositione. Itaq; ex ratione non facti adest independentia ab efficiente, necessitas essendi in rerum natura per probationem tertiæ suppositionis, & puritatem ab omni fæce, quatenus huiusmodi. Item primum efficiens est actu existens, per quintam; est perfectum, per 6. nõ habet rationem partis & imperfecti, per 7. Igitur ex hac ratione habet actualitatem æternitatem, Num. 69.

perfectionem, quæ non est per se pars. Cum igitur hæc prædicata eadem sint in primo fine sine controuersia: cur ponuntur duo principia prima essentialiter distincta, & non potius vnum re, ratione duo? semper pauciora præeligenda, si autem fieri possit, vnum eligendum, omnis enim multitudo resoluitur in vnitatē, lege 1. phys. 41. & apertius 8. phys. 48.

Primò igitur ostendam, quod ratio finis, & ratio efficientis possunt coincidere. Secundo ostendam, quòd ratio finis primi, & primi efficientis coincidunt.

Probatio prioris dicti habetur in 12. met. 55. quo loci de primo efficiente, & primo fine agitur, quòdq; hæc duo in idem concurrant, inductione firmatur, quia ars medicinæ est quodammodo sanitas, nempè, est sanitas sine materia, & in intentione agentis, ergo finis & efficiens idem sunt re, ratione, discernuntur. Item homo vnus gratia sui multa facit, nam sumus nos non modò efficiens, sed etiā quodammodo fines 2. phys. 24. Cælum quoq; est efficiens, & finis motuum subcælestium (sicut & cæli motus) est efficiens tanquam primum mouens motum 2. de gener. & corrup. 55. & 56. &c. Est finis 2. cçli. 1

Ad hæc in 9. Nicom. cap. 6. car. 147. quęritur an quispiam sibi amicus esse possit, & quemadmodum amici gratia facit, sic facere valeat sui ipsius causa. Satisfit quęsito, affirmando pluribus, è quibus pauca hæc promo: *Et vult etiam sibi ipsi bona, & quæ apparent, atq; agit. Boni enim est sui quoq; causa bonum elaborare: intellectiuæ siquidem partis gratia, quæ esse vnusquisq; videtur.* Imo amicitia erga se est mensura amicitiæ erga alterum. In amicitia erga alterum, finis, gratia cuius est vna persona, efficiens aliquid illius finis gratia, est altera: in amicitia erga se eadem persona vt amata, & intenta est finis, vt amans, & intendens est efficiens. At in primo ente est obiectum intelligibile nedum ab alio, sed à seipso, similiter & amabile, cum eiusdem sit mentis intelligere, & amare. Quare & primum ens rationem efficientis, vt intendit, rationem finis, vt est gratia cuius, & intenditur, obtinet. Nullum ergo impossibile est, vt primum ens sit intelligibile, & intelligens se, amabile, & amans se, atq; adeò sit finis & efficiens.

Secundo, Quæ perfectiones in inferioribus sunt dispersæ, in primo sunt vnitæ. Ratio finis est perfecta, & est in primo ente, quod nemo Peripateticus negat. Rationem efficientis esse perfectam & respectu primi efficientis in quo libet genere, & respectu efficientis simpliciter primi, docuit Aristoteles 12. met. 40. nosq; in suppositione 6. diximus, eiusq; perfectiones paulò ante cō memorauimus; ergo in primo ente possunt coalescere, atq; reipsa coalescunt, si tanquam verum recipias enunciatum in 3. phys. Num. 70.

32. In

32. In æternis eſſe, & poſſe non differunt.

Reſponderi fortaſſe poſſet, efficiens eſſe perfectum, non ſimpliciter, ſed reſpectu paſſi, vel illius, quod fit, quandiu fit: ſed eadem reſponſione, ſi velim, dicam primum finem non eſſe perfectũ ſimpliciter, ſed reſpectu illorum, quæ ad finem. Præſertim cum finis (vt finis ab agente intenditur, & eſt principium cauſati finaliter) habeat eſſe intentionale tantùm. efficiens eſſe reale: finis vt ſic, non ſit actu, efficiens ſit actu exiſtens: finis cauſet metaphorice, efficiens propriè.

Cęterùm cauſalitas effectiua fundatur ſuper actu quidditatiuo & exiſtentiæ, vnde actus primus eſt principium actus ſecundi, ex 8. phyſ 32. ſic habens ſciẽtiam, agit, niſi quid impediat: & actu ignis vrit, ac aſcendit, & vniuerſim nihil agit actu ſecundo, niſi ſit in actu. Etenim ens diuiditur per actum, & potentiam: agere non competit ipſi potentię, ſed actui. At verò ratio actus notat perfectionem ſimpliciter, ergo cauſalitas effectiua dicit perfectionem ſimpliciter, quæ perfectio, etſi miſceatur cum potentia in ſecundis entibus, in primo efficiente non habet admixtam potentiam, ſicut neq; in primo ente.

Ideò probo, quòd in actu puro adſit ratio ipſius actiui, & ipſius agere. Si nanq; actus mixtus cum potentia poſſidet rationem actiui; ergo retẽto actu, & ſepoſita potentia, multò magis habebit rationem actiui: propterea quòd remoto oppoſito, & imperfecti non minuit, ſed auget perfectionem. Primum autem ens eſt actus, & actus purus, nam primum quid erat eſſe ſine materia eſt, 12. met 49. igitur primum ens habet rationem actiui, habet ipſum agere. Habet itẽ rationem finis, ergo in primo ente rationes efficientis primi, & finis primi conueniũt. Sed primus finis eſt impartibilis, & ſeparatus à magnitudine, ergo & primum efficiens.

Secundum nobis propoſitum ad num. 69. manet ratione modo dicta probatum, nempe finem & efficiens in vnum primũ ens confluere: cum etenim in inferioribus fine, & efficiente hæ perfectiones cauſales quandoq; connectantur, ſcilicet in agente rationali: apparet in primo quoq; fine, & efficiente idem dici debere, nam primum efficiens, & primus finis eſt rationale agens. Num. 71.

Sed hoc probo ſecundò. Sicut ſimpliciter ad ſimpliciter, ita magis ad magis, & maxime ad maximè: iuxta 2. topic. loc. 34. & 5. topic. loc. 86. ſed ad rationem actus primi, ſeu quidditatis actualis, conſequitur agere, igitur vbi magis, ac maxime erit actus, magis, ac maxime erit agere, & efficere. At qui in primo ente eſt maximè, & puriſſimè actus, ergo & agere. Neq; enim ex ratione cauſæ finalis, vel effectus finalis concludi poteſt, quòd pri-

mum ens ſit ens reale, ens perfectum, ens actu exiſtens: quoniã magna pars finium, imò omnis finis, qua finis, eſt in intentione agentis, naturalis, vel liberi. Sed omnis cauſa efficiens eſt actu exiſtens, ens reale, ens perfectum. Siue ergo à poſteriori procedas ex effectu finis, non concludis actualitatem, aut realitatem eſſendi in fine; ſiue à priori ex ratione finis in communi, eaſdem non colligis. At ex ratione efficientis ineuitabilis eſt concluſio, ſi agit, ergo actu eſt. Actus ergo purus erit in eo, quod agit tãtùm, ſi per ſe exiſtat.

Tertiò, Si primum efficiens, & primus finis ſint idem re, ratione diſtincta, facilè apparet, quomodo bonum primum nullo indiget, vt exerceat motionẽ metaphoricam, qua finis mouet efficiens (vt aiunt aduerſarij) quia obiectum mouens, & potentia mota idem ſunt eſſentialiter; ergo & motio finalis ſemper erit neceſſaria ea neceſſitate, qua finis eſt neceſſarius, ſunt enim idem. Si autem efficiens ſit eſſentialiter diſtinctum à fine, finis non poteſt mouere obiectiuè mobile, niſi præhabeat ipſum mobile: nam motus verus præexigit & mouens, & mobile, neq; mouens mouere poteſt, niſi præſuppoſito mobili. Similiter motus metaphoricus præexigit mouens metaphoricè & mobile metaphoricè. Ergo primus finis non habebit motionem actualem ſine alio à ſe. Quo caſu, ſi dicamus, primam motionem actualem obiectiuam eſſe eamdem cum obiecto, quod eſt purus actus, certè purus actus præſupponet aliud à ſe, quod eſt abſurdum. Si autem motio ſit aliud, & receptum in mobili, puta in ſecunda intelligẽtia, vel anima cœli, quæ intelligit, & amat primum finem, & ex illa intellectione, ac amore efficit: ita ut hæc ſecunda mens ſit primum efficiens. Obijcio huic dicto. Primò quidem, quia primum intelligibile, & amabile ponuntur, vt finis: ergo æquum erat, vt prima intellectio, & amor ex illo obiecto eſſet prima motio finalis. Nam primo motiuo metaphorico primus motus, ideſt, prima intellectio proportione reſpondet, & primus intellectus vt mobile primũ. Sed primum intelligibile priore intellectione intelligitur à ſe ipſo primo intellectiuo, quàm à ſecundo intellectu. Igitur recta, & ordinata proportio tollitur.

Secundò, quia dicunt, finem, vt in mente, eſſe cauſſam effectricem; & primus finis, ideſt, primũ intelligibile prius natura eſt, vt intellectus à propria prima mente, igitur prius natura erit efficiens, vt in primo intellectu, quã vt in ſecundo. Quare cum ſint idem realiter, & eſſentialiter intellectum, intellectus, & intellectio in prima mente diuiniſſima, 12. met. 51 prima mens erit efficiens, atq; finis.

Tertiò tamen percontor, an ipſum intelligere, & amare, quæ *Num.* 72.

potun-

ponuntur in secunda mente sint causata in genere finis, vel efficientis, necne?

Præpono interea, quòd finem intelligi, & amari à secunda mente, & secundā mentem intelligere, & amare, sint idem. Idem quippe significant, ego amo Deum, & Deus amatur à me; sunt etenim idem, sicut via Athenis Thebas, & Thebis Athenas, prout in 3. phys. & 11. met. sum. vlt. dicebatur.

Sit primùm in secunda mente intellectio, & amor primi finis incausatus in genere causæ finalis: sed solus primus finis est incausatus in genere finis, ergo primus amor est idem, quod primus finis. quare & prima intellectio, quæ amorem primum ordine quodam anteit, est idem realiter, quod primus finis. Igitur prima intellectio, & amor tendens in primum finem, qui ex hypothesi sunt in secunda mente, inueniuntur in prima mente; quod erat propositum nostrum.

Sit secundò ille amor erga primum finem causatus in genere causæ finalis. Sanè omne causatū in genere finis, causatum est ob amorem finis; nam hæc ponitur causatio, quasi actiua finis, ex amore sui causare aliquid. Sed primus amor ponitur causatus in genere finis, ergo ob alium amorem finis, ibiturq; in infinitum. Quod cum absurdum sit, vt vbi finis sit, non sit finis: primus amor, quo amatur primus finis, non est causatus in genere finis: igitur primus amor talis, est primus finis, quia vnum ens tantū est incausatum finaliter. Ergo nō est in secunda mente, sed in prima vtraq; causalitas.

Sit tertiò ille amor causatus in genere efficientis: quia verò omne efficiens rationale efficit ex amore finis, amor primus de primo fine amorem priorem exiget in infinitum. Itaq; ille primus amor neq; est factus, neq; est ad finem. Necesse est autem in primo efficiente poni primum amorem primi finis, vt finis; ergo primum efficiens habet in se illum amorem qui est primus finis, & primum efficiens.

Præterquamquòd esse independens ab aliqua causa, & esse dependens ab illa eadem, non sunt idem esse essentialiter: quoniam non potest idem esse, dependere, & non dependere ab eodem essentialiter. Esse primi efficientis (si est aliud a primo) est independens à fine, & motione finis; quia præsupponitur tanquā mobile ipsi motioni actuali, siuè fini actu mouenti: quòd autem naturaliter præsuppositum est secundum proprium esse actuale, perfectum ante causationem alicuius causæ, est independens in tali genere causæ; ergo poneremus duo entia quorum neutrū dependet in genere finis, hoc est, primum efficiens, & primum finem. Hoc autem, & in rei veritate, & in Aristotele est absurdissimum, ergo primum efficiens est primus finis. *Num. 73.*

Amplius, Accipio à 2. phys. 38. causas potentia esse causatorum possibilium, causas actu existentes esse causatorum actu existentium; educoq; hanc propositionem. Nullum esse actuale dependet ab aliqua causa essentialiter, quod est prius naturaliter, quàm sit actualis causatio illius causæ; nihil enim actualitatis causa dat effectui ex eo, quia potest causare, sed ex eo, quia actu causat.

Secundò Accipio, Actum intelligendi & amandi esse actus vitales, hoc est, à principijs vitalibus intellectu, & voluntate. Et quidem de primo bono, quod ipsum sit voluntate affectabile, testatur Arist. 12 met. 36. quod etiam intellectio sit actio principium actiuum habens in intelligente in 9. met. 16 proditum est. Deniq; notissima sunt illa. Ex cognoscente, & cognito paritur notitia: ex amante, & amato spiratur amor. His acceptis argumentor. Primum efficiens habet suum esse proprium independēs à causa finali, & naturaliter præcedens causationem actualem causæ finalis: ergo & bonitas primi efficientis est independens, & prior eodem modo; quare efficiens est bonum propter se, & secundum se, non propter aliud, neq; alterius gratia: probatur prima consequentia, quoniam ens, & bonum conuertuntur primo Ethic cap. 4. & primo Magn. moral. cap. 1. Si igitur entitas efficientis præcedit causationem primam finalem, ergo & bonitas efficientis similiter præcedit. Probatur antecedens causatio actualis conueniens fini est, vt causet (sic placet aduersarijs) tanquàm intelligibile, & amabile, intellectionem, & amorem sui in secūdo intellectu (seu separato, seu coniuncto) primi efficientis. Sed intellectio illa quidem gignitur ex intelligibili primo, at cum cōcursu vitali secundi intellectus tāquā principij, ergo ante intellectionē, quę est actus secūdus secūdi intellectus, pręcedit naturaliter prior iste secūdus intellectus, & esse eius per secundum acceptum à nobis. Idem dico de amore & voluntate secunda affectāte. Itaq; & esse, & potentiæ vitales consequentes esse, nimirū, intellectus, & voluntas in isto primo efficiente sunt priores natura, quàm sit causatio finalis. Quare si primum efficiens habet esse, & ex consequenti bonitatem ante causationem finalē, profectò est bonum propter se, & non propter finem aliū. Quod autem est propter se bonum, & non propter aliud, est primus finis, ergo primum efficiens est primus finis. Eruntq; vel duo primi fines; vel idem est primum efficiens, & primus finis.

Vltimò confero duo loca Stagiritæ. Si quidem in 2. Magn. Num. 74. moral. cap. 11. car. 237. taxans eos, qui quia superiores putant se, ipsi amari velint, non amare, ait. *At amare melius est, quàm amari. Si quidem amare voluptatis*

iatis actio quædam est, & bonum: ab eo autem, quod amatur nulla actio est. Nempè cognoscere melius, quàm cognosci. Cognosci enim, & amari etiam in carentibus anima existit: at cognoscere, & amare in rebus animatis, Rursus beneficum esse, melius quàm secus qui amat, quatenus amat, beficus est: amatus verò, quatenus amatur, non. Adde nunc, primum efficiens quà tale, beneficium esse, finem vt amatum, non esse beneficum; ergo melior est conditio efficientis. Item amans, & intelligens præstant, quia sunt melioris subiecti propria, nempè viuentium intellectualium: sed intelligi, & amari omnium entium commune est; Quod propri um melioris melius 3. topic. cap. 1.

E contra in 12. met. 51. probaturus, intellectus diuinissimi substantiam esse suam intellectionem; arguit. *Si non est intellectio, sed potentia; dilucidum est, quòd aliquid aliud honorabilius esset, quàm mens, id scilicet quod intelligitur.* Ergo ex priore textu citato melius est intelligere, & intellectus: ex posteriore melius est intelligi, & intelligibile. Solutio esse potest, quia duplex est agens, totale, & partiale, atq; partialium, hoc est principale, hoc secundarium. Agens totale, ac principale est honorabilius simpliciter, quàm sit patiens: agens secundarium est secundum quid honorabilius patiente, nimirum quatenus agens est actu, patiens potentia. Iam verò actiuum totale respectu intellectionis est intelligibile, & intellectiuum, atq; intellectiuum ex his est principale, intelligibile secundarium. Hinc in nobis intellectus agens, & intelligibile agens, dum simul accipiuntur sunt honorabilior causa, quàm intellectus possibilis item intellectus faciens est præstantior possibili, atq; hæc simpliciter. Sed obiectum, siue in se, vt albedo, siue vt in phantasmate relucens, non est simpliciter honoratius intellectu possibili, sed secundum quid. Mente autem diuinissima esse aliquid aliud, siuè simpliciter, siuè secundum quid honorabilius, est omnino impossibile, ergo diuinissima mens nullo modo est in potentia ad intelligibile, & intelligere, sed est actus suus in intelligendi, & est ipsum intelligbile, atq; intellectiuum. In Magnis moralibus de simpliciter nobiliore in 12. metaphys. de quomodocũq; nobiliore accipiatur text.

Num. 74. (left margin, preceding column)

Secundo, solui potest controuersia per tradita in eodem tex. 51. duodecimi. Quærit, vnde honorabilitas insit primo intellectui: an quia intelligit, an quia intelligitur. Respondet, in his, quæ non habent materiam, idem erunt, quod intelligit, & quod intelligitur. Num. 75.

Si ergo idem sit intelligibile, & intellectiuum, vnum non est honorabilius altero, neq; intelligi, quàm intelligere, vel è conuerso. Si separentur, intelligibile

bile, & intelligi quidem est ignobilius, quàm intelligere, tùm ob rationes in primo Magn.mor.dictas, tùm quia intelligere includit semper in intelligente ambas dignitates; sed propriè intellectiuũ est immateriale, intelligibile vt sic, non est: ideoq; & nobilius est esse intellectiuum. Quam ob causam, si comparemus rationẽ finis intelligibilis, & amabilis præcisè, cum ratione efficientis rationalis, scilicet intelligentis, & amantis præcisè: præcellentior est ratio efficientis. Id præcipuè verum erit apud eos, qui dicunt, quòd bonitas prima, vt in ordine ad mundum, non intelligitur a primo intellectu, scilicet Deo, sed solùm ab anima cæli; ergo finis, qui est bonitas prima, vt in ordine ad mundum est præcisè intelligibile, non intelligens: quare prima bonitas finalis erit ignobilior formaliter, & præcisè, quàm sit anima cæli: atq; adeò aliquid erit nobilius primo fine, vt fine, quod à Peripato abhorret, quàm quod maxime.

Hinc etiam refutatur hæc opinio, quòd prima bonitas finalis non intelligat se: quia si est sine materia, & intelligibilis, & intellectiua est, per 12.met.51. ergo est intelligens se; nam ex intellectiuo & intelligibili approximatis, & non impeditis, necessariò elicitur notitia.

Ex infinitate probatur primum efficiens esse incorporeum. Cap. IV.

ARistoteles in 12.met.41.& in 8.phys.vlt.eadem ratione, ni fallor, monstrat, quòd primus motor est impartibilis, & separatus à magnitudine. Ratio hæc est. Nihil habens potentiam infinitam est in magnitudine finita. Primus motor habet potentiam infinitam, ergo primus motor non est in magnitudine finita: sed neq; in infinita, quia nulla magnitudo infinita est possibilis, per demonstrata in 3.phys. & 3. metaph. sum. vlt. ergo primus motor in nulla est magnitudine, sed est separatus ab ea, & impartibilis. In primo syllogismo tota est difficultas. *Num. 76.*

Maiorem probat Aristoteles in 8.phys.79. & 1. cæli 51.&c. quia maior potentia existens in magnitudine, mouet breuiori tẽpore, ergo infinita, vel mouebit in nullo tempore, vel æquali tempore mouebunt virtus infinita, & finita, quod est absurdum. Quæ ratio præcisè est de potentia effectiua, infinita intensiuè, vel, vt aiunt, infinita in vigore.

Minorem probat in tex. postremo lib. 8 phys. & 12. met. 41. quia primus motor potest mouere tempore infinito. Hinc multi, vt Suess. & Burl. hanc propositionem intelligunt de infinitate durationis, idest extẽsiua,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ua, quod ideò illis contigit, quia non coniunxerunt minorem cum maiore, sed eas singulatim contemplati sunt; vnde si potentia infinita secũdum durationem accipitur in minori, secundum vigorem in maiori, hęc ratio Aristotelis erit sophisma æquiuocationis, quæ ratio est vna ex pręcipuè intentis à Philosopho probante dari substantias separatas à magnitudine, & impartibiles, & immobiles. Si verò maior intelligatur de potentia infinita durationis, est falsa, quoniam magnitudo cęli est finita, sed potentia mouendi in cęlo est infinitæ durationis. Sic itaq; insurgo. Nihil potens mouere tempore infinito est in magnitudine finita, per expositionem prædictam. Cælum autem potest mouere tempore infinito, vt asserunt, ergo cælum non est in magnitudine finita, quod est absurdum. Auer. in 8. phys. testatus est, hanc esse maximam difficultatem in rebus naturalibus, in qua Aphrodis. & Philop. ab eo repulsi, & ipse quã plurimum laborarunt; sed quomodocunq; soluant, vel exponunt ita propositiones, vt non concludant, quòd primus motor est impartibilis omnino, sed est impartibilis à partibilitate compositi ex materia, & forma cum contrario, vel quòd etiam cælum est impartibile, vel quòd ratio Philosophi non demonstrat, quæ singula prosequi non est huius loci. Tangiẽur tamẽ inferius ad num. 80.

Ad rem nostram, accipio istã conditionalem ex syllogismo superiori Aristotelis. Si quid habet potentiam infinitam, illud est incorporeum, & impartibile, & nullo modo est in magnitudine. Si intelligas potentiam infinitam extensiuè in duratione, certè ista consequentia ex mente Aristotelis (vt cõmuniter eum exponũt) non valet: ergo si non facit consequentiam inualidam ex propria sententia, intelligendus est de potentia infinita intensiuè, de qua etiam probatio maioris in tex. 79. processit. Vnde & verba tex. & probatio ipsius tex. 79. reuincunt, quòd in primo efficiente est potentia infinita intensiua, de qua concludit, quòd non potest esse in magnitudine finita. Posset ratio hęc, expositioque textus tantisper impediri per distinctionem primi efficientis, vt dicatur, vel agens principale, vel agens simpliciter primum, & independens in genere efficientis. Illud dicatur habere potentiam infinitam extensiuè, qualis non est in agente instrumentali, scilicet cęlo, quod est instrumentum intelligentiæ; hoc habere potentiam infinitam intensiuè, ac extensiuè, aut extensiuè tantùm. Sed neq; hæc responsio vitat textus 8. phys. 79. & primi de Cælo 51. nec morari est oportunum. Idcirco infero illud.

Corrollarium, idcirco infero sequitur. Primum mouens effectiuè est entitatis & bonitatis infinitæ intensiuè, sicut est potentię actiuæ, quæ est infinita intensiuè; quia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

quia entitas, bonitas, potentia in simplici ente sunt idem re omnino: sed primum mouens effectiuè est impartibile prorsus, igitur est simplex.

Num. 77. Hic argumentor ad propositũ. Nullum bonum infinitæ perfectionis potest esse subordinatum alteri bono, vt maioris perfectionis. Sed primum mouens est ens infinitæ entitatis, bonitatis, potentiæ, hoc est perfectionis: ergo non potest esse subordinatum alteri, vt maiori bono. Aut igitur danda sunt duo bona, quorum vnum non est sub ordinatum alteri, & perit ordo vniuersi, qui est ad vnum, ex 12. met. cap. vlt. Aut primum efficiens est etiam primum bonum, hoc est, primus finis, ad quem ordinata sunt omnia. Maior principalis est euidens. Quia bonum infinitum non potest esse minus bonum alio bono, nisi infinitum possit excedi: Quod autem est ens ad finem, subordinatum est, vt minus bonum maiori bono, finis quippè 5. met. 3. optimi rationem habet, si est finis perficiens, non consequens.

Tota hæc ratio innititur corollario, quòd Primum efficiens sit infinitæ virtutis intensiuę, siuè perfectionis, atq; entitatis; nã vno horum probato cætera ferè synonima sunt, vel clarissimè inferuntur. Quia tamen illud corollariũ negatur à multis, dicã quòd verba, & ratio Aristotelis intelligẽda sunt de illa infinitate, ex qua colligitur separatio à magnitudine: sed ex potentia infinita extensiuè, & secundum durationem non sequitur separatio à magnitudine, vt patet in omnibus cæli orbibus, atq; elementis, data mũdi æternitate, ergo intelligenda est de potentia intensiuè infinita.

Ratione Scoti probatur infinitas in primo mouente; soluiturq; maxima 8. Phys. difficultas. Cap. V.

SI posset infinitas vigoris, & Num. 78.
perfectionis exactè comprobari in primo efficiente: clarissimè appareret, nihil melius esse in rebus eodem primo efficiente. Quare vel primus finis, & primũ efficiens essent idem essentialiter: vel primum efficiens esset primo fine præstantius. Hoc dato, argumentum effulget. Quod est substantia præstantior, quàm substantiæ separatæ à corpore, est incorporeum, & sine magnitudine omni. Primum efficiens est substantia pręstantior fine, primus finis est substantia separata, & omnino immobilis, vt aduersarij protestantur; igitur primum efficiens quoq; est substantia separata à corpore, incorporeum, & sine magnitudine. Verùm quoniam posset aliquis negare infinitatem vigoris, perfectionis, & intensiuam: placet Io. Scoti Doctoris Subtilis argumentum proferre ex quæst. 7, Quodlibeti, quo argumento inclytus Doctor probat ex Arist. primum mouens esse infinitę entitatis, & potentię. Cõ-

ficit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ficit autem illa ratio (siue concedas infinitatem perfectionis esse in entibus possibilem, siue non concedas) vt primum efficiens sit supremum ens, atq; adeò sit etiã primus finis. At primus finis est incorporeus; ergo etiam primum efficiens est incorporeum. Quod nobis erat probandum.

Igitur Aristoteles facit hanc consequentiam. Primum mouet infinito tẽpore, ergo habet potẽtiam infinitã, scilicet intẽsiuè: igitur habet entitatẽ, atq; adeò bonitatem infinitam. Scotus ait, antecedẽs esse intelligendũ cum addito, *A se*: cum enim mouẽs possit mouere propria virtute, vel aliena: propria, & à se, aliena, & ab alio. Vis effectiua, motiuaq; non residet penes mouẽs ab alio, sed penes mouens à se. Rectè obseruatum, at nõ nouũ. Si nanq; Aristoteles loquitur de primo mouẽte, certè antecedens eius non potest applicari ei, quod mouet aliena virtute, aut ab alio, quoniam tale non est primũ. Loquitur ergo Philosophus de mouente à se, & propria virtute. Tunc arguitur.

Maior. Quod habet à se aliquid, habet illud in tota plenitudine, quæ sibi potest competere: nihil enim habetur limitatè in aliquo, nisi habeatur ab aliquo agẽte determinante ad certum gradũ; quia si vnum ens à se, habeat à se plenitudinem entitatis, & aliud ens à se non habeat à se talem plenitudinem, sed entitatem limitatam: omnino nulla esset ratio, quare illud plus haberet plenitudinẽ entitatis, quã aliud; sed videretur esse casus, qui nõ põt esse in his, quę sunt à se. Nunc autem primũ mouens habet à se potẽtiam effectiuam, tùm trasmutãdi, tùm faciendi: ergo & entitatẽ habet à se, quare habet potẽtiam in tota plenitudine, atq; entitatem in tota plenitudine possibili haberi ab entitate, & potentia. Itaq; non habet entitatẽ limitatam, sed illimitatam, ac infinitam. *Minor.* Hoc argumentum concludit (etiam si primum efficiẽs non esset infinitum, atque etiam si infinitas non esset possibilis in entibus) quòd primum efficiens est supremum ens, & supremum bonum, atq; ideò quod nõ agit propter finẽ à se distinctum, nobilioremque: quia si primum efficiens à se habet plenitudinẽ entitatis possibilẽ, eò quod à nullo limitante, ergo habet plenitudinẽ bonitatis; igitur nihil est melius ipso primo efficiente, à quo omnibus communicatum est esse, & viuere vt à principio *Vnde esse* ex primo cæli 100.

Repeto rationem, ob quã digressus sum ad infinitatẽ probãdam. *Nu. 79* Nullum infinitum ens, aut bonũ est subordinatum alicui fini, tanquam maiori bono. Primũ efficiens est infinitum ens, & bonum, ergo non est subordinatũ alteri bono, sed ipsum est, & primum efficiens secundum esse, & primus finis secundum bonum. Quo in loco memoria suggerit Simplicij profundã excogitationem. Prius enim est esse, quàm eius proprietates, vnum, verum, bonum. Ratio efficientis fundatur super esse actu: ratio finis super bono; prior ergo est ratio efficientis, quàm ratio finis. Con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

firmo, quia finis, vt finis est in intentione, vel naturæ, vel intellectus: istæ enim duæ causæ per se agunt propter finē intentum. Perime intentionem, finem abstulisti, vt finem. Atqui intendens est prius intētione, quæ est, quasi actus, & inclinatio tendens in finem, ergo finis vt finis rursus est posterior efficiente vt efficiente. Si autem finis esset perfectior efficiente, & aliud ab eo, planè esset finis prior, quia perfectum est prius imperfecto, primo cæli 12. Ergo re non est vna causa extrinseca prior, quàm alia, loquendo de primis: & si ratione prior sit altera causalitas, vel ipsius esse, vel ipsius boni. Profectò ipsum esse in puro actu est ratio prior, quàm ratio boni, ergo & ratio agentis, quàm ratio finis. Sicut ergo in causis intrinsecis, forma, quæ determinat potentiam materiæ ad causationem huius compositi, est posterior, quàm materia; sic in causis extrinsecis, finis, qui determinat aliquo modo potentiā efficientis ad effectum hunc ambabus causis communem, videtur posterior, quàm efficiens.

Num. 80. Aduersus ea, quæ dicta sunt ingens difficultas obstat, quia in 8. Phys. 79. demonstrat Aristoteles, quòd si potentia infinita sit in magnitudine finita, tūc infinita potentia velocissimè omnium motiuorum moueret, atque adeò moueret, & non in tempore. Qui textus absque dubio, de potentia infinita intensiua debet intelligi. Sed si eadem potentia infinita extra magnitudinem statuatur, non ne idem sequetur, vt moueat in nullo tempore? Quomodo igitur, Aristoteles ait tex. ult. Potentiam primi mouere infinito tempore: si potentia infinita agit non in tempore?

Arduum impedimentum, quod præclarissimorum Peripateticorum hactenus torsit ingenia, atque torquebit in posterum: lege Vicom. in 12. Met. ad tex. 41. Sed non est, vt propter emergentes dubitationes, ea, quæ Aristoteles resolutè affirmat, vel negat, nos reijciamus. Magnam facit differentiā Philosophus inter potentiam infinitam, quæ sit in magnitudine, vel extra. Quam nos, cum non ita dilucidè, atque perfectè penetramus, sicuti ipse penetrabat, hæsitamus. Si infinita potentia sit in magnitudine finita, mouebit tota, & secundū totalem imperum magnitudinem; atque ideò in breuiori duratione, quàm posset mouere quacunque potentia finita. Talis mensura erit instans, non tēpus. Causa inferens absurdum est *esse in magnitudine*; remoue causam, habebis potentiam infinitam eandem, quæ moueat quidem non momento, sed tēpore, atque eo infinito.

An respondendum est, quemadmodum Suessanus indicat respondere debere à Thoma Aquinate inter Peripateticos præstantissimo? Nempè primum mouens in magnitudine mouere naturaliter inquantum potest; extra magnitudinem mouere liberè in quantum vult: atque *Num.* 81. *Aquinatis resp.*

que

quę adeò in tempore. At obstat Suessanus, quia anima rationalis est in magnitudine, & mouet quantum vult, non quantum potest: ita diceretur de primo ente, vel mouente primo. An respondendum cum Auerr. in 12 met. Coment. 41. prout etiã Scot. quol. 7. notat, primum mouens infinitæ potentiæ, si in magnitudine sit, mouebit immediatè, quare in nullo tempore. Si extra magnitudinem, mouebit mediãte alio motore potẽtię finitæ: atque à primo infinitas durationis, à secundo successio in motu futura erit? Quæ autẽ in 8. Phys. Auerr. dixit, non placent: probarent enim potẽtiam infinitam non esse in magnitudine corruptibili: at vltra de omni magnitudine non probant; atq; ideò nullam euidentiam rationibus Philosophi relinquunt, separãtis primum ens ab omni magnitudine.

Auerr. resp.

Num. 82. An tertiò dicam id esse, quoniam mouẽs existens in magnitudine mouet per modum mouentis mobilis, extra magnitudinem per modum mouẽtis immobilis? Duobus locis Aristoteles instruxit nos, quomodo mouens immobile applicat vim effectricem mobili; primo quidem in libro de com. motionis causa, secũdo in 12. met. In priore loco motu reali, in secundo motu obiectiuo, ac intentionali, quamuis & hoc attigerit dicto libro de communi motu ca. 6. quod vestigatione 3. fusè referam, nunc, quantum satis est, dicam.

Vet. 3.

Igitur in cap. 2. de com. mot. docet, nihil posse mouere se, aut aliud, nisi innitatur ad aliquod mouens immobile exterius, quod quidem nulla sit pars rei motæ, sed omninò aliud. Inductione patet, vt ambulante homine, terra stat resistens: natante pisce, resistit aqua: volãte volucre, resistit aër. Hinc reddit causam, quare si quis cõto pellat nauem, existens intra nauem, eam non moueat loco; si conto innitatur terræ, eamque pellat, mouet nauem, quia scilicet immobile mouet, cui si innitatur mouens se, aut aliud, mouet. In qua inductione de naui considero, terram esse extrinsecus mouens immobile, quod mouet nauem, & effectiuè quidem, nisi fingamus terrã, quæ pellit, esse causam finalẽ nauigij, aut hominis moti, ac mouentis. Sed terra non applicat naui virtutem suam totam, ac totaliter: obrueret enim confestim. Immò tantam applicat, quãta est vis ipsius, quod innititur, aut paulò plus, secundum proportionem maioris inæqualitatis, vt scilicet moueat quidẽ, sed non ita, vt quantum potest, moueat. Ista dicta sunt illic, prout patet ex primo ca. ad declarandum, quomodo primum mouens mouet cælum, ac mundum.

Præterea motio obiectiua, quam exercet obiectum sensibile, atque intelligibile, est effectiua, vt ex 2. ac 3. de anima constat, superiusque tactum est; quod etiam præter allatos textus confirmat tertij de anima 65. vbi primum pellens pellit, *Num. 83.*

non pellitur: primum alterans
alterat, nec alteratur: ſic neq́ue
ſenſibile mouetur, ſed mouet
medium, medium motum mo-
uet ſenſum, ſanè effectiuè ex ip-
ſo tactu. Atqui obiectum intel-
ligibile, & ſi faciat intellectionẽ
ſui, aut ſpeciem ſui, non agit in
omnem intellectum, in quantũ
poteſt, ſed ratione quadam. Sa-
nè ex 12. met. 36. primum mo-
uens mouet, ſicuti mouet intelli-
gibile, & amabile: mouet, in-
quam, non motum. Sed ex lib.
2. de cælo 65. & primum cælum
ſortitur illud diuiniſſimũ prin-
cipium, & cæli quidam inferio-
res, ſiue ſortiantur illud prius
intelligendo, & amando, quàm
localiter mouendo, ſiue è con-
tra, noſtra non referat. Certè
idem diuiniſſimum obiectum
cæli habent, ſecundum ponen-
tes in cælis ſingulis animas, aut
formantes, aut aſſiſtentes. Ne-
q́ue tamen intellectio, & amor
Saturninæ animæ, aut Iouialis
tanta eſt, quanta intellectio, aut
amor animæ primi orbis. Igi-
tur primum mouens immobile,
etiam ex iſto exemplo, non mo-
uet, quatenus poteſt, ſecundum
vim totam, ac totaliter mobilia
iſta, ſed iuxta proportionem vi-
rium earum, quæ ſunt in menti-
bus motis. Itaq́ue reſpectu ſui
terra ſuam grauitatem ſibi con-
iunctam applicans, ſecundum
totum, ac totaliter eam exercet,
ſiſtendo ſe; alia verò mouet, ſe-
cundum quandam proportio-
nem. Ita primum intelligibile,
& amabile, quia extra materiã
eſt, intellectus, ſeu mens eſt;
atque ob id reſpectu ſui infinitã
vim intelligibilem, amabilem-
q́ue exercet, & intellectionem
atq; amorem habet infinitum.
Reſpectu cæterorum intelle-
ctuum applicat vim eis propor-
tione correſpondentem. Si igi-
tur potentia infinita intenſiuè
actiua poſſet mouere ſe, planè
moueret in non tempore; at exi-
ſtens extra magnitudinem eſt
immobilis, atq; propriam vim
infinitam habet, qua ſe immo-
biliter (vt ſic dicam) ſiſtit: ũde
immobilis effectiuè manẽs, dat
cuncta moueri. Conſpicuum
eſt, quòd mouens infinitæ po-
tentiæ non adæquatè mouet, ſi
extra magnitudinem eſt, ſed in-
adequatè, et proportionaliter
iuxta quantitatem actiuã ſecun
di mouentis, aut mobilis à ſe,
quod nititur immobili.

Aliæ rationes probantes, Primum faciens eſſe incorporeum Cap. VII.

EX capite præcedenti con- *Num.*
cluditur facilè, primum ef- 84.
ficiens eſſe incorporeum &
ſeparatum à magnitudine. Si
nanq́ue eſt infinitæ entitatis, ac
bonitatis, & virtutis actiuæ, aut
eſt æquale cum primo fine, aut
ſuperius, aut inferius. Si æ-
qualis, aut eiuſdem ſunt digni-
tatis, profectò vt finis eſt ens ſe-
paratum à corpore, à materia
à magnitudine, ita etiam ef-
ficiens eſt ſeparatum; nam om-
nis ſubſtantia coniuncta cum
magnitudine eſt ignobilior, quã
ſubſtantia ſeparata: ſed ex hypo
theſi, primũ efficiens eſt æqua-
lis dignitatis cum primo fine ſe-
parato, ergo primum efficiens
non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

non est substantia coniuncta cũ magnitudine.

Sit secundò, efficiẽs superius primo fine separato, at nulla substantia cõiuncta est superior quàm separata, ergo primum efficiens non est substantia coniuncta cum corpore.

Sit tertiò, Primũ efficiens inferius primo fine, tunc bonum infinitum poterit excedi, quod est absurdum. Itaque idẽ sunt finis primus, & efficiens primũ, atque ambo incorporei,

Præterea diximus, inter preclaras dotes efficiẽtis esse, quòd sit necesse esse, sit independens effectiuè, sit ens non factum. Hæc prædicata, vel sunt immultiplicabilia, vel nè. *Si ens non factum* est immultiplicabile, ergo aut primus finis est factus, aut est idem numero cum primo efficiente, quod non potest esse factũ. Si autem est multiplicabilis hec ratio communis *Ens non factum*, aut multiplicabitur in plura specie, aut plura numero. Dicatur prius multiplicari solo numero, & argumẽtor. ex 12. met. 49. Quecunque sunt specie, vel ratione eadem, & multa numero, materiam habent. Sed *ens non factũ* per hypothesim est vnius speciei, & multiplicabile numero, in primo fine, ac primo efficiente; ergo primus finis, & primũ efficiens materiam habent. Si verò *ens non factum* dicatur specie multiplicari, iam primum efficiens, & primus finis specie differunt, & habent quædam, prædicata communia, vt *ex se actu existens, necesse esse, ens non factum*. & arguo. Nullum prædicatum secundi modi per se potest primò esse commune multis, sed sequitur ad aliquod prædicatum primi modi cõmune illis multis; nam prædicata secundi modi resoluũtur in predicata primi: omnis quippè demõstrationis principium est definitio, & ipsum quid est, ex primo de anima 11. & ad hoc legẽdi sunt tex primi poster. 104. atque 155. vbi omnes propositiones mediatæ ad immediatas reducuntur. Igitur vel ista prædicata communia primo fini, & primo efficienti, sunt vna ratio communis in quid primis facienti, & fini, vel aliquam talem præexigunt. Si itaq; primũ efficiens, & primus finis habẽt vnam rationem quidditatiuam cõmunem, in qua conueniunt, & vnam propriam quidditatiuam, per quam specie differunt, iam illa ratio communis distinguitur, atque diuiditur, separaturq; per rationes proprias distinguentes. At quod distinguitur, est potentia, quod distinguit, ac separat, est actus per 7. met. 49. Igitur in primo fine est duplex ratio quidditatiua, vna potentialis, scilicet communis, alia vero actualis, scilicet propria; quod autem ex potentia, & actu coalescit, non est actus purus, non est simplex, ergo neque primus finis, neque primum efficiens erunt simplices, & actus puri: quod si est inconueniens, conuenit, vt rationes *entis non facti*, & necessarij entis, ex se entis, non sint vllo modo multiplicabiles. Coincidant

dant ergo in unum, dicemusque cum Philosopho 12. met. 49. *Ipsum verò quid erat esse primum nō habet materiam, cum actus sit: vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens, immobile ens est.*

Num. 85. Vlteriùs. Primū efficiens est Necesse esse, nam si non sit necesse esse, sit contingens non esse per æquiualentem modalem ex 1. de interpret. cap. 3. Si contingens non esse, seu possibile non esse, ponatur primum efficiens non esse, quia per 9. met. 7. & 8. atque primo prior cap. 13. Possibili posito in esse, nullum sequitur impossibile, & si falsum quandoque sequatur. Si autem efficiens non est, duo sequuntur incommoda. Primum deducitur ab Aristotele in 12. met. 30. Si agens ponatur non esse, & potentia prior actu, nihil entium erit, contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. Vbi Aristoteles, si actus agentis auferatur, infert, quòd nihil entium erit. Qui si credidisset, finem esse priorem substantia, & perfectione, certè ad ablationem actus posterioris, nō intulisset negationem omnium entium. Sublato enim posteriore, & minus perfecto, non tollitur prius, ac perfectius. Siquidē prius natura est, quòd potest esse sine alio, & aliud nō sine ipso, quinto met. 16. Igitur cum Aristotele, si primum efficiens non est actu, nullum ens erit, quarè neque finis.

Secundum incommodum, quia si efficiens non sit actu, & postea actu existat (nam nunc actu existit in rerum natura) necessariò ipsum primū efficiēs ponetur non esse, sed esse aut ab aliquo actu existente, & efficiente, aut à nullo, aut à se. Non à se, quia id absolutè negat Philosophus in lib. de comun: mot. cap. 5. & 2. de anima tex. 47. Non à nullo, quia id reprobat in 12. met. eodem tex. 30. ergo ab aliquo efficiente, quapropter primum ens non factum, si est contingens non esse, erit ens factum, quod cōtradictoria inuoluit.

Tunc interrogo, quia Ratio necessitatis essendi statuitur cōmunis primo fini ab omniū consēsu Peripateticorū; & per nunc probata est cōmunis primo efficiēti, & præter hanc rationem cō munē necessitatis duæ sūt rationes propriæ essentialiter distinguētes primū finē à primo efficiēte; interrogo, inquam, an in primo fine ambæ illæ rationes, & communis, & propria, sint rationes necessariò essendi, an non? Si non, ergo primus finis constitutus est ex necesse esse, & non necesse esse, & per consequens ex contingēti esse, quare non est actus purus, non simplex, non indestructibilis: nā quod ex necessario, & contingente est, contingens est, contingans autem contigit non esse, primo poster. 48. ergo & primus finis potest non esse.

Si autem duæ sint rationes necessariò essendi in primo fine, igitur primus finis est bis necesse esse per duas rationes essendi necessariò, quarum vtrauis detracta, adhuc erit necesse esse

quid

quidditatiuè. Ergo frustra erit altera ratio. Meritò Aristoteles in 5. met. 6. dixit, *quare & propriè necessarium est, quod simplex est*. Vnica igitur, ac simplex est ratio quidditatiua necessariò essendi, ad quã sequuntur in eodem numero primo ẽte ratio primi finis, & ratio primi efficientis, tanquam duæ proprietates per se secundo modo ad vnam simplicissimam quidditatem primi modi.

Num. 86. Ad hæc. Si ratio necessitatis ex se essendi est communis primo efficienti, & primo fini essentialiter distinctis, illa ratio cõmunis est prior natura vtroq; prius enim est, à quo non conuertitur subsistendi consequentia: prius natura, inquam, quia est predicatum in quid cõmune ambobus. Si quis etiam probare cogatur, quòd primus finis sit necesse esse, vndè hoc probabit, an ex ratione finis in communi, an ex ratione primi finis? si secundum assumat, petit, non probat. Si primum, falsò assumit, cum magna pars finium actu non sit in rerum natura, nisi per actionem efficientis. Maior ergo est necessitas, aut magis patens in efficiente. Quòd si primum efficiens, vt potè agens rationale, gratia sui agat; satis commodè infertur, quia sunt idem finis, & efficiens, vtrumq; esse necessarium; vel vtrumque contingens esse.

Præterea. Nulla singularitas, nullumque singulare, & vnum numero est multiplicabile in plura numero, vel specie. Sed necessitas essẽdi est singularitas quędam, atq; necesse esse est singulare, & vnum numero, ergo necessitas essendi, aut necesse esse non sunt multiplicabilia numero, vel specie. Quare tãtùm vnum numero est ens necesse esse. Si itaque primus finis est necesse esse, & à nobis probatũ est, quòd primum efficiens sit necesse esse, primus finis, & primum efficiens sũt vnum numero primum ens. Maior est per se nota, quod enim est singulare est hoc, neque potest diuidi in plura, de quibus prædicetur in recto dicendo, hoc est hoc, sicut sortes est homo. Minor probatur; aut enim necessitas essendi, intra suam quidditatem includit singularitatem, aut habet necessitatem extra quidditatẽ. Si eã includit, minor obtinetur, quod necessitas est quidditatiuè singularitas. Si extra quidditatem habet, vel coniunctam, vel non; si primò sit necessitas essendi absque singularitate, ergo dabitur aliquod ens actu existens à singularibus separatum, quæ est idea Platonica, Teretisma scilicet.

Si secundò sit necessitas coniuncta cũ singularitate; & quoniam perempto non necessario, necessarium non perimitur; destruamus singularitatem, quæ non est formaliter, & quidditatiuè necessitas, remanebit incolumis necessitas, actu existens absque singularitate, & rursus in ideas Platonicas, id est entia separata à singularibus illiditur. Non ergo ens necesse esse potest multiplicari specie, vel numero.

Po-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Num. 87. Postremò argumentaturus, accipio ex 12. met. 52. Omne ens est vel primus finis, vel ordinatum ad finem, tertium ens non datur. Sic enim ait Arist. *Nec ista se habent, vt sit vllum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam: ad vnum nanque coordinata sunt omnia.*

Secundò quia ex opinione communi primus finis causat, vt intellectus, & amatus, aliquid est amabile propter se, vt finis, aliquid amandum propter alterum, vt ens ad finem. Nec sufficit, si est ordinabile, vel amabile propter aliud, sed oportet, vt actu ordinetur ad finem, ametur que. Nam si fossio possit ordinari ad inuentionem thesauri, non dicetur ordinata, neque propter finem, sed præter intentionem eueniet inuentio, nisi actualiter ametur fossio propter finem. Atqui respectu finis primi omnia per se, & actu ordinari est melius.

Tertiò, Quæro, an aliquid extra vniuersitatem causatorũ ordinet ea, amando finem propter se, alia propter finem; aut singula ordinata intelligant, & ament se ad finem, aut aliquod vnum ex ordinatis intelligat, ametque se, & reliqua ad finẽ. Si primum dederis, quia per primum suppositum, præter entia ad finẽ amatum, & finem nihil est, hoc amans omnia propter finem primum non erit, nisi ipse finis, finis vt amatus propter se, efficiens vt intelligens, et amans finem, & alia propter finem. Si secundũ, nimis irrationale est, si agentia irrationalia intelligant, et ament primum finem propter seipsum, & se ipsa propter primum finem.

Si tertium, distinguendũ, aliquid enim est ad finem ordinatum secundum esse, aliquid secundum operationem: item aliquid à priori, aliquid à posteriori. Quando ob finem in priori signo naturæ amatum, amans communicat esse effectui ad finem, tunc secundum esse, & à priori ordinatur causatum; quãdo res præexistens in esse in priori signo, ordinatur per propriã operationem ad finem, vel per operationem alterius, tunc ipsum esse non ordinatur, nisi beneficio operationis, & à posteriori. Medicus priore modo ob sanitatem dat esse pharmaco, posteriore herbam existentem ordinat ad sanitatem. In hac ordo est accedens, vel accidens. Ordo ad primum finem est essẽtialissimus, atque maximè est essẽtialis in perfectioribus magis bonitatem finis participantibus. Si itaque aliquid intra ordinata, per propriam operationem tantùm ordinat se, quia agere præsupponit esse; tale amans est ordinatum ad finem à posteriori, & per operationem, quasi per accidens. Talem ordinem tantùm ponere in causatis intelligentibus, inconueniẽs est, cum subcælestia à priori, & secundum esse ordinentur; sic nanque magis erunt connexa irrationalia, quàm rationalia. Oppositum est probabilius, vt scilicet omnes intellectus subordinati, & à priori, ac secundum esse receptum à primo ef-

fici

ciente amante finē, & alia ad finem, ſint ordinati: atque etiā à poſteriori per propriam operationem ordinentur: quorum vnum cōceditur irrationalibus, alterum negatur. Hoc poſito fulget pulcherrimus nexus omnium aliorum ad primum, minor quidem in irrationalibus, maior verò in rationalibus, in omnibus tamen actualis, & per ſe, & à priori efficiente amante hæc propter finem. Tale efficiēs eſt primùs finis, ideſt, primum ens. Hactenus authoritate, & ratione. Nunc opponentes audiendi.

Soluuntur argumenta ex ratione. Cap. VIII.

Num. 88. PRobatur primò Deus non eſſe efficiens, quia efficiens includit potentiam à non actione ad actionem ſequētem, & ad actum imperfectum, qui eſt motus. Ens primum eſt actus puriſſimus, omnis exors potentiæ; igitur non eſt efficiēs.

Reſpondetur. Potentia actiua includit actum primum, cui reſpondent facere, & mouere; ſed & factio, & motus in moto atq; facto recipiūtur ex 9. met. 16. Nihil ergo motionis refunditur in agente, ſed in paſſo. Negatur ideò maior, quia mutatio eſt in potentia paſſi, vel facto; non in actu, cuius eſt vel poſſe agere, vel agere cum mutatione alterius, non ſui.

Secundò. Ab eo, quod eſt ſupra tempus, & permanens, non procedit ens ſucceſſiuum, ac tēpus: Primum ens eſt ſupra tempus, & permanens, ergo neq; motus, neq; tempus ab eo fiunt, ergo, non eſt faciens.

Reſpondetur negata maiore, nam à primo æuo immortali, & diuino continente totum tempus, ac infinitatem, omnia pendent, vt à principio vndē eſse, & viuere aliis communicatum eſt. Imo motus immediatè eſt ab immobili, ſucceſſiuum à permanente, tempus ab æternitate, denique omne variabile ab inuariabili oritur, niſi procedamus in infinitū in per ſe motoribus, & factoribus.

Tertiò. Si Deus eſt efficiens, vel facit, vt ſibi acquirat, aut conſeruet perfectionem, vel vt eam alijs impertiatur. Non primum, quia perfectiſſimus per ſeipſum eſt. Non ſecundum, quia præſtantius non agit ex primaria intentione propter ignobilius.

Reſpondetur. Efficiens operatione liberali non agit ad ſibi bonum acquirendum, vel conſeruandum; ſed ad ſuum bonum alijs communicādum, qua in re primaria intentio eſt boni communicandi, amati propter ſe, ſecundaria intentio eſt bonum effectibus acquirendum, & conſeruandum. Legatur primi de anima tex. 50. contra Platonem aſserentem, quòd anima cæli, ac cælum circulariter mouetur. Reprehendit Philoſophus inſufficientiam Platonis. *At verò neq; quod melius dicitur; & tamen oportebat propter hoc Deum facere circulariter ferri animam, quia melius ſit ipſi moueri, quàm manere: moueri autem ſic, quàm*

R *ali-*

aliter. Quo in textu negatur illa pars minoris, quòd Deus non intendat id, quod est melius alijs, asseriturque apertissimè, quòd Deus facit omnia propter melius ipsis. In qua pretiosissima assertione melius est librũ prȩsentem concludere.

VESTIGATIO PERIPATETICA TERTIA.

De modo efficiendi primi efficientis. Liber Primus.

Proponitur modus considerandus, et ordo in considerando. Caput primum.

Nu. 1. IN omni exacta consideratione necesse est subiecti propositi, et rem, & modum inuestigare. Cum itaque statuerimus primum efficiens: nunc modum, quo efficit, explanare oportet: quanquam de re agentes, pleraque de modo dixerimus ob coniunctionem rei cum modo, modi cum re. Quamobrem si quid repetere opus fuerit, nemo nobis succenseat, quoniam, & si res tractata fuerit eadem, ratio tractandi eadem non erit. Didicimus autem ab Aristoteles modos causandi, & generales, & speciales: quare naturæ ordinem sequemur, prius communia dicentes, mox circa propria operam nauaturi.

Ergo Phil. reducẽs in 2. phys. tex. 32. 33. 34. & 5. met. 3. quatuor genera, seu modos causarum in pauciores, tres simplices modorum distinctiones attulit; quarum prima est, causæ prioris, & posterioris: secũda causæ per se, & per accidẽs: tertia causæ in actu, & potentia. Quorum modorum ad genus causæ efficiẽtis contractorũ, qui nã primo enti, seù primo efficiẽti cõueniãt, qua maiori breuitate fieri poterit, explicabimus.

Tres modi efficiendi generales applicantur. Caput. II. Nu. 2.

EXorsus à prima distinctione causæ in priorem, & posteriorẽ, recipio ex 5. met. 16. prius, & posterius dici in respectu ad primum ac principium in quoque genere; nam quod est propinquias primo, est prius: quod remotius est à primo est posterius: undè sublato primo auferuntur, & prius, & posterius. Applicando ad mouentia in 8. Phys. 34. quoniam in motis, & mouentibus non proceditur in infinitum, dari vnum primum mo-

mouens probatur; primum autem in ijs, quæ mouentur, & mouent, est id quod se ipsum mouet: omnium autem primũ est id, quod immobile est 8. phys. 50. Huius primi mouentis tres sunt dignitates, prima, quia nõ mouet virtute alterius, necjab alio mouẽte, sed est independens in genere causæ efficiẽtis; secunda quia primum mouet in omni motione facta à secundis efficientibus, & magis mouet, quàm secunda mouentia. Tertia, quia primum mouens potest mouere sine secundis, & non è conuerso: lege 8. phys. textus 33. & 40.

Ex hac distinctione, si quæras modũ, quo primum ens mouet, accipio prioritatem, imò primitatem, quia primum efficiens efficit per modum prioris, ac primi, vnde est independens ab omni efficiente, & omnia depẽdent ab eo: mouet omnia mota, à nullo mouetur: potest mouere sine omnibus alijs mouentibus, alia non sine ipso.

Verùm enimuero ex isto modo primitatis probatur immobilitas primi efficientis, atque ineffectibilitas: facit quippè, & non est factum: mouet, & non est motum. Probatur primum faciens non esse factum: quia si factum est, vel est factum à se, vel ab alio, vel à nullo. Similiter vel est motũ à se, ab alio, à nullo. Ad fũdamẽtũ probationũ præmitto textũ ex libro de cõmuni motione cap. 5. Sic enim habet. *Generationis autem, & corruptionis minimè sibi ipsi quippiam causa esse potest. Præcurrere enim debet motor id, quod mouetur, & genitum generans: nihil autem se ipso est prius.* Ex quo textu haurio hanc assertionem. Omne faciens est prius facto, & mouens moto; itaque primum faciens non est factum à se, quia tunc idem se ipso esset naturaliter prius, & posterius, quod fieri non potest. Non ab alio, quia faciens est prius facto, si ergo primum faciens est factum, ergo primo faciente esset aliud faciens prius. Non à nullo, quod enim nihil est, nihil facit. Cõsimiliter arguo. Primum mouens non mouetur à se ipso, quia simpliciter primũ mouens est sĩpliciter prius primo moto, sicut .n. mouens est prius moto, sic magis mouẽs est magis prius, & maximè mouens est simpliciter primũ iuxta 2. top. loc. 34. Quando autem totum diuiditur in partem per se mouẽtem, & partem per se motam, sicut euenit in mouentibus se ipsa, pars per se mouens tãquam forma, & actus, est per se prior toto animali moto. Sed est per se posterior sua materia receptiua, quæ natura, vel tempore formam antecedit, per secundũ de part. animal. cap. 1. Quare quod est mouens, & per se pars alicuius, non est simpliciter prius moto: primum mouens est simpliciter prius, ergo non est pars inexistens, sed actu per se subsistens, & per consequens sine materia, & immotum. Nõ mouetur ab alio, quia secundũ mouens esset prius primo mouente: nec mouetur à nullo, quia quod actu non est, nec mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

uere, nec moueri potest. 9. met. 7. Quamobrem primum efficiens, & est faciens non factum, mouens non motum, eo quòd habet modũ primitatis.

Nu.3. Secunda distinctio causæ in per se, & per accidens hortatur, vt statuamus primum efficiens esse perse efficiens, & non per accidens: nihil enim per accidẽs est prius ijs, quæ sunt perse, ex. 11. met. sum. 3. cap. vlt. Ex hoc asserto probatur præcedens, quia tota coordinatio per se efficientium est ante confusionem efficientium per accidens: sed in causis per se ordinatis nõ itur in infinitum, ergo in efficiẽtibus per se concedendum est vnum primum efficiens per se, tùm in ratione facientis, tùm in ratione mutantis.

Hac distinctione, qua modũ causæ per se tribuimus primo efficienti, Aristoteles nos erudiuit, qua ratione primum mouens sit immobile. Accipiamus, exempli causa, animam. Anima est principium mouens animalia motu locali. Si quæras, in quo genere causę moueat? res decisa est in 2. de anima. 36. & 37. quòd mouet effectiuè. Si postules, an ipsa anima mouens moueatur per se? Hoc negat Phil. latè in 1. de anima à tex. 36. ad 79. Quare mouet effectiue per se, & est per se immobilis; Si percunteris, an anima moueatur per accidẽs? Respõdeo moueri, quoniam per 8. Phys. 27. *Per accidens mouentur, aut mouent, quæcunque sunt in mouentibus, aut ijs, quæ mouẽtur, aut, quæ per partem.* Quia igitur anima est in animali, vel corpore, quod per se mouetur, ipsa est mobilis per accidens. Porrò notissimum axioma est. Quod per accidens inest, potest non inesse: quo vtitur Phil. in 8. phys. 36. & 41. & sæpius. Quapropter cum in anima concurrant duæ rationes, vna per se, & vna per accidens: nempe ratio mouentis, & ratio mobilis per accidens, ablato eo, quod est per accidens, & selecto eo, quod est per se, clarissimè intelligitur aliquid per se mouẽs effectiuè, sed immobile tùm per se, tùm per accidens. Quæ ratio Aristotelis est in 8. phys. 36. & 38. sicut et conclusio est eiusdem in tex 46. Quæ quidem ratio tàm efficax est, vt ferè videatur demonstratio.

Obijcies, quoniam anima informat passum: sed primum ens Nu.4.
non informat, ergo non est par ratio de primo ente, & de anima.

Respondebo, si ratio informantis, & ratio effectiuè mouentis non possent separari, frustra Phil. & ineptè dixisset, posse relinqui id, quod est per se in mouente, & remoueri, quod est per accidens. Et verè quidem, quòd faciens, aut mouens non sit informans factum, aut motum cernitur, quia ædificator nõ est forma edificij, nec cælum est forma subcælestium. Ergo agens, & naturale, & artificiosum possunt mouere aliquid, & non informare. Sunt in anima, vnus respectus ad materiam suam, & est in genere formæ, alter ad motum, & est in genere efficientis; cum ergo

sint

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

fint diuerfa genera pofsunt à fe inuicem feparari. Sed cur ego in hoc laboro? Cùm Ariftoteles in primo de gen. animal probaturus, quòd nec generans, nec femen eft vlla pars, aut paffi, aut totius geniti, dicat. *Nam cum in uniuerfum animo complectimur, non ita effici vnum ex patiente, & agenteque videtur, vt quod agit in eo, quod efficitur, infit: nec omnino ex eo, quod mouet, & quod mouetur, quicquam conftitui;* quam rem toto illo capite, 21. & 22. quoque profequitur. Non ergo necefse eft, vt moués effectiuè fit forma moti, ita ut ex his aliquid vnũ conftituatur; quòd fi aliquando id contingat, hoc eft per accidens. Sed in primo efficiente fimpliciter, omninò nihil per accidens efse poteft, quod fpectet ad genus caufæ efficientis, ergo primum per fe efficiens facit, & mouet, fed eft immobile per fe, & per accidens, ficuti eft anima progrefsiuotũ, fi ab ea remouetur mobilitas per accidens.

Nu. 5. Tertia diftinctio erat, caufæ in actu, & potentia. Quia tamen ipfum facere, & mouere fundantur fuper ratione actus: actus primi mouentis præcedit tempore omnem potentiam, ex 9. met. 13. Id quod in 12. met. 30. exprefsè declaratur de motiuo, & factiuo, quod eft fubftantia fine materia, & fine potentia: cuius fubftãtia eft actus efsendi, imo & actus caufandi fecundum æternitatis cæleftis adulatores. Ex hac diftinctione primo efficienti appropriatur modus efsendi, & caufandi actu, vt fit purus actus. Si autem, quod eft actus ante omnem potentiam, non poteft pati, & moueri: primumque efficiens eft eiufmodi, rurfus conftat, primum efficiens pofse facere, & mouere: non fieri, nõ moueri. Sicut enim ipfius actus non eft pati, & moueri, fic ipfius actus eft mouere, & facere; vel enim ratio efficientis attribuitur enti in potentia, quod eft abfurdum contra 8. Phyf. 40. 3. Phyf. 8. & 17. vel enti in actu, quod eifdem textibus eft afserẽdum. Cum itaque inueniatur aliquis actus purus, illius erit facere, & mouere per modum actus puri: cuius energia, & operatio ex 9. met. 16. recipitur non in ipfo efficiente, fed ut ait tex. *Aedificatio eft in eo, quod ædificatur, et contextio in eo, quod contexitur; fimiliter, & de alijs, & omnino motus in moto.* Confpicuè refulget, quòd operatio efficientis, & mouentis non recipiuntur in actu ipfius efficientis, fed in facto, & moto; ergo primum ens hoc modo mouet, ut exiftens in actu puro fine potentia.

Tres modi fpeciales efficiendi confiderantur. Caput. III.

DEfcendamus ad genus caufæ efficientis, cuius modos plures inuexit Ariftoteles: nos tribus modorum diftinctionibus cõtenti erimus, pofterius enarraturi illa exempla, quæ ipfemet Ariftoteles huic rei aperiendæ, protulit. Nu. 6. Tres, inquam, funt diftinctiones mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

modorum efficiendi; nam efficiens est principale, vel instrumentale. Secundò, est rationale, vel irrationale. Tertiò, est forma, vel habens formam.

Prima distinctio elicitur libro 2. phys. 29. cum inter primum mouens, & finem, organa, siue instrumenta afferuntur. Horum efficientium in 8. phys. 33. & 34. pulcherrimè declaratur distinctio, quatuor positis; homine, manu, baculo, sphęra. Homo est agens principale, manus est instrumentum coniunctum, quo mouet, baculus instrumentum separatū, sphæra mota est. Instrumentum hoc per se habet, siue coniunctum, siue separatum, ut moueatur, & moueat, & quia mouetur, ideò mouet. Principale operans mouet per se, nō mouetur; qui igitur probè percipit modū agendi conuenientem agenti principali, probè percipiet, qua ratione simpliciter primum in genere efficiētis moueat, aut faciat. Mouet enim, & facit, vt agens principale, quod non fit, nec mouetur, quatenus huiusmodi.

Resistes fortasse, propterea quòd in allato exemplo, agens principale, vt homo, non mouetur ab alio, quòd est instrumenti: sed tamen mouetur à se; quo fit, vt non sit de ratione principalis efficientis non moueri.

Respondeo. Si consideres per se rationem instrumenti, & per se rationem principalis, facilè discernes exemplum Aristotelis accusari posse, sed id quod indicatur per exemplum, accusari non posse. Sic Philosophus in primo post. 78. & in primo prior sect. 3. c. 1 clarius 13. met. lib. 1. cap. 5. vindicat ab accusatione geometrica exēpla. Ergo de ratione instrumenti est, vt per se moueatur, & cōsequenter moueat: de ratione agentis principalis non est, vt necessariò moueatur, sicut neq; est necesse, vt magnitudinem habeat 8. phys. 46. Si ergo agēs principale per se moueretur, hoc esset, vel ab inferiore agente, vel à se, vel à superiore: non à superiore, quia tunc propositum agēs respectu superioris esset instrumētale, non principale, ergo esset principale, & non principale, quod est absurdum. Non à se, quia non potest respectu sui ipsius esse, & principale, & instrumentale, siquidem instrumentum in agēdo, per se dependet à principali efficiente, ergo idem per se dependeret à se ipso. Item per se moueretur, & non per se moueretur. Non ab inferiore, quoniam, tunc agens principale motum ab inferiori instrumento, esset instrumentum instrumenti & instrumentum esset causa principalis, principale esset causa instrumentalis, dareturque circulus in per se causis. Itaque, & si in secundis efficientibus mixtio aliqua fiat, principalis, & instrumentalis agentis: simpliciter primum efficiens est simpliciter principale; quare & præcisè erit mouens, non motum, faciens, nō factum: nam quod tale agens est,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

est, est principale agens.

Num. 7. Secunda distinctio efficientis elicitur à 2. phys. 29. & 5. met. 2. dum inducuntur vt efficientes, *consultor causæ, & pater filij*. Consultor est causa effectrix rationalis, Pater, quatenus huius modi, non vtitur ratione. Quam distributionē de potētia actiua rationali, & irrationali habemus in 2. de interpretatione cap. 3. atque in lib. 9. met. textibus 3. & 10. & 12. Eadem distinctio sub aliis ferè terminis est in 2. phys. contex. 49. & 67. atque in 11. met. sum. 3. cap. vltimo. Cum per se efficiens in naturam, ac intellectū secernitur. Huius distinctionis attribuimus primo efficienti efficere per modum intellectus, non naturæ: per modum agentis rationalis, non irrationalis. Melius quippe est entia gubernari ab agente rationali, quàm irrationali: quod qui negat, ratione caret; & quia se beluis, & insensatis subdit, meritò, & beluinus, & insensatus iudicabitur. Porrò intellectus, & mouet, & facit, & omninò, agens rationale est principium vnde motus; prout ex locis paulò ante indicatis liquet. Idipsum apertè ostenditur in 6. met. 1. atque 11. met. sum. 3. cap. 1. quando diuiso intellectu, atque scientia in speculatiuam, actiuam, & factiuam: earum eruitur discrimen, eo quòd principium agibilium, & factibilium est in cognoscente: principium speculabilium, non in cognoscente, sed in cognito. Factiuas expendamus facultates, quas ab Aristotele 1. met. cap. 1. distinctas legimus in architectonicam, & subministrantem: architectus verò, & in ratione sapientis, & in ratione operantis superat subministrum. Sapientior est architectus ijs, qui manibus operantur, ex eodem loco 1. met. magis operatur architectus ex 7. politic. cap. 3.

Iam vero architectus facit, nec patitur, mouet, nec mouetur; sed quia illius, vel scientia, vel ars est efficax, res factibilis ad eius normam, & arbitrium componitur. Ita in primo de ort. & inter 53. dicitur medicus facere, & non pati, quia non communicat in materia cum passo. Ita ædificator ædificat, non ædificatur. Statuarius sculpit statuam, non sculpitur. Textor texit, non texitur. Et vniuersaliter operatio intellectus magis assimilatur quieti, quàm motui 7 phys. 20. & 1. de anima 48. Insuper motus recipitur in subiecto corpore, iuxta dogma Philosop. in 6. phys. 32. atque 8. phys. 41. sed intellectus nullum organum corporeū habet, ex 3. de anima 6. & hæc est pars animæ, quæ nullius corporis est actus, ex 2. de anim. 11. quæ sine corpore, & esse, & operari potest, iuxta 2. de generatione animaliū c. 3. Si quidem mens nihil aliud est, quàm intellectus, solumque differunt vocabulis latinis; nam in tex. Græco eadē vox est, quæ ab interpretibus modò intellectus, modò mens vertitur.

Contemplare iam primum efficiens, & primi efficientis sapien- Num. 8.

pientiam . Sapientia *principalissima est scientiarum, & principalior subministrante, quæ cognoscit id, ob quod quodque agendum sit. Hoc autem est bonũ cuiusque, et vniuersaliter quod in omni natura optimum est*. Ex 1. met. cap. 2. Quia item per secũdum topic. lo. 8. eadem est disciplina finis, & eius, quod est ad finem: propterea sapientia de fine vniuersali omnium, est etiã de omnibus. Si verò requiras, quonam in subiecto hęc sapientia de fine omnium, & de omnibus entibus ad finem maximè consistat. Respondet Philosophus in 1. diuin. sum. 1. cap. 2. *Talem* (idest sapientiã superius descriptam) *aut solus, aut præcipuè Deus habet*. Hinc apparet non iniuria in 12. met. 51. quãdo tractatur de diuinissimo intellectu, commemorari, quòd scientia factiua, & formæ factibilium sine materia sint idem, vt intelligas iuxta breuissimam Aristotelis phrasim ita esse in diuino intellectu cognoscente finẽ omnium, quæ fieri possunt, aut fiunt. Hoc modo vt supremus architectus, & primum efficiẽs rationale omnia facit, & mouet. omnes alias causas rationales, vel irrationales dirigit subministrantes, vel ex ratione, vel ex natura primo efficienti. Hunc modum Themistius indicauit in 12. met. declarando tex. 36. Quando introduxit legem viuam intelligentem, quę, & omnes subditos dirigat, quod est efficientis, & à subditis amata sit, ita vt optẽt, illi ob illius bonitatem conformari. Hunc modum Boethus in Peripato præclarissimus author delineauit, Deum alloquens.

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum, cœliq; sator, qui tẽpus ab æuo
Ire iubes, stabilisque manens, das cuncta moueri.
Quem non externæ pepulerunt fingere causæ,
Materiæ fluitantis opus. Verùm insita summi
Forma boni liuore carens. Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique in imagine formans,
Perfectasque iubes, perfectum absoluere partes.

Tertia distinctio modorum faciẽdi obseruata est ex 2. Phys. Num. 9. 38. aliter enim forma est causa, aliter habens formam. Ædificator est per se causa ædificij tanquam habens formam ars ædificatoria est summa, & prima causa ædificij; vnde iubemur non consistere, donec peruenerimus ad summã causã. Separare primam causam à secunda est possibile, per 8. Phys. 33. Igitur si ædificatoria esset sine subiecto ædificatore, faceret quidem, sed non pateretur, moueret, nõ moueretur: quia nullam virtutem actiuam accipit à subiecto, sed è contra ipsa est virtus actiua in se, virtutemque actiuam subiecto largitur. Idem dixit Aristoteles in primo de ortu. & inter. 55. quod si caliditas se-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

separata esset, faceret alteraretque, neque pateretur, aut alteraretur. Cæterùm quoniam hi actus sunt accidētia, sine subiecto, nec esse, nec agere possunt; At si aliquis actus sine materia sit, ille planè poterit facere, & mouere, quia est actus: non fieri, nō moueri, quia est sine potētia passiua. Talis vtiq; est purus actus primi mouentis, de quo celebre dictum exarauit Philosophus 12. met. 49. *Ipsum verò quid erat esse primum non habet materiam, cum actus sit; vnum ergo tùm ratione, tùm numero primum mouens immobile est.*

Num. 10. Hæc veritas tali ratione inuestigetur. Actus est ratio agendi, vnde agere prȩsupponit esse actu. Actus est duplex, alter cōiunctus cum materia, qui est inexistens: alter separatus à materia, qui est subsistens. Materia est subiectum primū, & adæquatum omnis transmutationis; nam per transmutationem demōstratur in 12. met. 6. Quapropter actus inexistens ratione materiæ, cui inest; potest moueri. Nam actus est agere, & mouere; potentiæ verò in materia repertæ est pati, & moueri. Lege in 3. Phys. 8. ac 17. atq; in 2. de gē. & cor. 53. Si ergo inueniatur actus, vel omnino separatus, vel medio modo separatus à materia: actus vtique aget, quia ratio agendi non procedebat à materia, neque à respectu ad materiam, sed prȩcisè agere erat ratione actus. Quare inuenitur aliquod agens, quod agit, & in propriam materiam, & in alienam, vti medicus aliquādo sanat se, aliquando aliū; sic animatum mouet se, & mouet inanimata ex 4. cap. de communi motione. Aliquod agit in materiā alienam, non in propriam, sicuti cælum alterat hȩc inferiora, non se ipsum: albedo quoque in pariete hærens facit species sui in perspicuum, vel in oculum, non in parietem. Igitur actui, quatenus actui accidit, vt sit in illa materia, in quam operatur, vel faciendo, vel mouendo. Quid dixi accidit? Imo datur aliqua potentia effectrix, quȩ per se hoc habet, vt suam operationem refūdat in aliud passum subiecto distinctum. Textum crebrò citandum in testem allegabo. In 9. met. 16. diuiditur potētia actiua in productiuam operis, præter operationem, & in potentiam nō productiuam operis, sed solius operationis. Differentia per se collocata inter istas est, quòd potentia operatiua tantùm, in se retinet operationem, vnde vocatur operatio immanens. Potentia productiua operis refundit operationem in passum, vel factum: propter quod appellatur operatio transiens. Verba textus sunt. *Quorumcunque itaque aliud quiddam præter vsum est id, quod fit, horum actus in eo, quod fit, est: vt ædificatio in eo, quod ædificatur, & contextio in eo, quod contexitur, similiter, & de alijs, et omnino motus in moto.* Detur ergo aliquid faciens, & mouens per modum potentiæ operatiuæ actu transeunte, factio, & motio per se recipientur in subiecto alio: faciens, aut mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

uens nihil recipiet, atque ideò mouebit, & non mouebitur.

Alia ratio declarandi immobilitatem mouentis.
Caput. IV.

Num. 11. MVlti, & præclariſſimi authores conati ſunt declarare eum modum, quo immobile primum mouet cælum. Quidam fatigati rei difficultate, fatiſcentes diſtinxerũt, conceſſeruntque, primum mouere in genere cauſæ finalis, non efficientis. Nos præcedenti veſtigatione repulimus pro virili. Generoſiùs eſt laborē vincere, quàm labore vinci, adhortante Ariſt. in lib. de lineis inſecabili. Ideò plures, animaduertẽtes ab Ariſt. fuiſſe oſtenſum, quòd immobile mouet effectiuè, quemadmodum 8. phyſ. primus de gen. & cor. atque 12. met. 30. conclamant, & pleraque alia Philoſophi loca: enixi ſunt oſtendere luculentiùs eum modum, quo immobile mouet mobilia. Qua in re vereor, ne aliquando modi modus quæratur, ex qua quæſtione in infinitum demergamur. Ariſt. nanq; in 2. phyſ. 73. mouentem phyſicè diſtinxit duos in modos: (nam differentiæ diuidentes, prædicantur in quale, eo quòd qualificant, & modificant commune diuiſum) ſcilicet in phyſicum, & non phyſicum. Phyſicus motor eſt, qui mouet phyſicè, & mouetur: atque propterea continet intra ſe principium motus paſſiuum. Hic modus mouentis quotidiana experientia eſt notiſſimus. Non Phyſicus motor eſt, qui mouet phyſicè, ſed nec mouetur, nec intra ſe habet principium paſſiuum motus; Tale eſt mouens omnium primum. Conueniunt hi motores in communi nomine mouentis, & in ratione ſignificata per nomen, quæ eſt *mouere phyſicè*: quare conueniunt in ratione actus primi, qui eſt principium actiuum motionis phyſicæ. Siquidem ex 8. phyſ. 31. mouens naturaliter eſt actu tale, quale eſt paſſum potentia, ſiue ſit actu formali, ſiue virtuali, non eſt immorandum, lege 1. de gen. tex. 30. quomodo durum fiat à non duro. Diſcrepant hi motores modo, quia phyſicus operatur per modum mobilis, non phyſicus per modum immobilis. Satis fortaſſe fuerat huic declarationi ab Ariſt. allatæ conſentire; quia negatio per affirmationem cognoſcitur ex 3. de anima 25. & 9. met. 3. cum ergo modus phyſici mouentis ſit clariſſimus, modus mouentis nõ phyſici nõ poteſt eſſe obſcuriſſimus: & immobilitas mouentis eſt clara, quia mobilitas mouentis eſt clariſſima. Si ergo quæras iteratò, quomodo mouens immobile poteſt mouere phyſicè? non ne modi modum quæris? Etenim ſi alium aſſignauero modum, de illo turſus interrogabis quomodo, reſque ad infinita procedit. Si nõ acquieſcis modo per Ariſtotelē aſſignato, num in Peripato mihi acquieſces? Si potes intelligere rationem communem animalis, & cum differentia affirma-

matiua, quæ est rationale: & per consequens cum differentia negatiua, quæ est irrationale; cur non potes percipere rationem communem *mouentis physicè*; & cum differentia affirmatiua, quæ est mobilitas, & cum negatiua, quæ est immobilitas? Profectò moueri spectat ad potentiam passiuam: mouere ad potentiam actiuam, quæ est actus. Actus autem est prior, quàm potentia, prout scriptum est in 12. met. 30. prior verò trifariam, & ratione, & substantia, & tempore ex 9. diuinorum Si itaque prius potest separari à posteriori 5. met. 16. atque actus est prior, & perfectus: sanè potest intelligi, & esse ratio mouentis actu existentis, & esse separata à ratione potentiæ passiuę, quæ est in materia, & magnitudine.

Num. 12. Nunc recurramus duas opiniones circa modi explicationé, eorum scilicet, qui non prorsus acquieuerunt dicto textui Aristotelico. Prima opinio est paulò ante comme morata, quæ dicit primum immobile mouere per modum finis, non per modum efficientis. Ratio opinionis, est quia vident Aristotelé in 12. met. 36 asserentem, quòd primum mouens immobile mouet eo modo, quo intelligibile, & amabile mouet. Addunt, sed finis mouet vt intelligibile, & amabile, ergo modus causæ finalis applicatus est ab Arist. primo mouenti, ergo non modus efficientis.

Hæc vltima consequentia, certè claudicat, nam si concesso cõclusionem, *mouet vt finis*: cum infers, ergo non mouet vt efficiens; consequentia nulla est, quoniam eadem res potest esse, & finis, & efficiens ex lib. 2. phys. tex. 24. & 71. Atque 2. de anima 36. & 37. quod alias euici.

Quia verò syllogismi supra formati forma vitiosa est, nempè ex puris affirmatiuis in 2. figura. Sic illum erigo. Quod mouet vt intelligibile, & amabile, mouet, vt finis? Primum autem mouet, vt intelligibile, & amabile, ergo primum mouet, vt finis. In quo argumento colligitur affirmatio finis, sed non colligitur negatio efficientis, nisi addamus in maiore particulam exclusiuam *solùm*. Qua in re grauis error translationis antiquæ est emendandus. Sic enim legebant veteres Latini. *Mouet autem sicut appetibile, & intelligibile. Hæc enim sola mouent non mota*. in 12. met. 36. Ignoscendum est Thomę Aquinati, & Antonio Andreæ, translatione falsa vsis; at Francisco Piccolomineo nequaquam, cum & græcè peritus esset, & fidelē Bessarionis versionem haberet; quare nisi incuria irrepsisset, facillimè errorem superasset. Certè nec in tex. græco, nec in latino adest vox *sola* Nec Alexander Aphrodiseus, vel Alensis cã in commentarijs agnouerant, nec Themistius, aut Philoponus Græci, nec Arabs Auerroes, nec Latini posteriores. Emaculata textus lectione, regrediamur ad soluendum argumentum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Si maior in prędicto syllogismo sit particularis, nihil concludit, propter sophisma consequentis in prima figura ex maiore particulari. Si fuerit vniuersalis, falsa est maior. Aliquid enim intelligitur, & amatur, quòd non est finis: & aliquid est finis, quod à causato nõ intelligitur, nec amatur. In primo post. 15. distinguuntur, & *quod* amatur, & *propter quod* amatur: hoc secundum est finis, illud primum est amatum propter finem: vt monile amamus propter sponsam, coronam propter regem: sed & corona, & monile nos mouent ad intellectionem, & amorem, neque tamen sunt fines.

Num. 13. Ad huius rei vberiorem cognitionem ostendo quatuor cõclusiones. Prima est. Sensile, & intellectile mouent effectiuè sensum, & intellectum.

Secunda. Non omne intelligibile, & amabile est causa finalis ipsius intelligentis, & amantis.

Tertia. Non omnis finis mouet, vt intelligibile, & amabile.

Quarta. Non omnis finis est immobilis.

Primam probo, quia sensile sensum, & intellectile traducit intellectum ex potentia ad actũ, sicuti actiuum agit in passiuum, prout constat ex libro 2. de anima tex. 52. & 59. atque 139. vbi prędarè obiectum sensibile affirmatur esse actiuum, & motiuum ipsius sensus, iuncto textu. 23. & 65. tertii de anima. Sicut autem sensibile est actiuum, & sensus est passiuus à sensibili, sic intelligibile est actiuum; & intellectus est passiuus ab intelligibili, 3. de anima tex. 2. & 3. Quapropter obiectum sensibile propriè, & verè, & effectiuè mouet medium producendo in ipso species sensibiles, per medium mouet sensum, per sẽsum mouet intellectum: propter quod producit in sensum, & intellectum vel species fine materia, vel cognitiones, vel ambas. Ex hoc sic argumentor. Omne intellectile mouet effectiuè intellectum, nisi intellectio sit eadem cum obiecto; sed primum ens mouet, vt intelligibile, ergo mouet effectiuè, dummodo moueat intellectum aliũ à se.

Præterea, omnis scientia speculatiua fit in nobis de nouo ab obiecto speculabili, siquidem ex cognoscente, & cognito paritur notitia: sed intellectus speculatiuus non mouetur, vt à fine agibili, ab obiecto speculabili ex 3. de anima 58. ergo intelligibile speculabile non mouet in genere finis intellectum speculatiuum, sed mouet solùm in ratione efficientis. Datur ergo obiectum intelligibile, quod mouet effectiuè intellectum, sed non mouetur. Minor, & si satis conspicua, constat, quoniam in speculatiuis non omnis demonstratio ex causa finali prodit, sed ex alijs etiam, vt patet ex 2. phys. 89. & clarius in tex. 70. & 74. in 2. post. à 48. ergo cognitio illa de nouo generatur effectiuè, & non à fine.

Secundam Conclusionẽ probo: quia causa, & causatum sũt *Num.* 14.

cor-

correlatiua, causa finalis, vt huius modi accipitur iu respectu ad causatum finale, & è contra: sitque hoc nobis suppositum. 2. sit suppositum, quòd intelligibile, quatenus intelligibile, præcisè correspondet intellectui, & è contra, id quòd ex 5. met. tex. 20. elucet. Iam verò primum intelligibile refertur ad primũ intellectum, & ad secundos intellectus: ad res intellectu carẽtes minimè refertur; quare si primus intellectus est simpliciter incausatus in omni genere causæ, etiam finalis; ergo primum intelligibile, vt sic, nõ est causa finails ipsius intelligentis, neq; intelligẽs est causatũ finale.

Secundò, causa finalis prima causat finaliter omnia alia entia, ex 12. met. 52. ad vnum etenim coordinata sunt omnia. Sed omnia non intelligunt primum ens, neque primum est intelligibile ab omnibus: ergo vt est causa finalis non est intelligibile à causatis finaliter. Itaque nec vt est intelligibile, est causa finalis, quia vt dixi est causa finalis non intelligentium, & non est causa finalis primi intelligentis.

Tertiò ex loco cit. 5. diuinor. constat respectum causæ & causati pertinere ad secundum modũ relatiuorũ respectũ intellectus, vel intellectionis ad intelligibile pertinere ad 3. modũ: igitur nec intelligibile, quatenus eiusmodi, est finis, nec è contra.

Quapropter error non modicus est, quia non distinguitur inter causam finalem, & obiectũ potentiæ. Primum ens est obiectum intelligibile ab omnibus intellectibus, sed non est causa efficiens, vel finalis sui intellectus, vel intellectionis. Rursus est causa finalis omnium aliorũ à se, sed nõ est obiectũ omnium. Quòd si respectu alicuius sit, & obiectũ intelligibile, & causa finalis: hæ duæ rationes formaliter differunt. Ergo si obiectũ sensile, & intellectile respectu sensuum, & intellectuum distinctorum ab obiecto, sunt verè actiua: & respectu specierum, atque cognitionum verè factiua: non est autem obiectum causa finalis ipsius cognitionis, quia nigredo non est finis ipsius intellectionis, sed potius è contra; si primum immobile mouet cælum, tanquam præditum intellectu diuerso, mouet effectiuè cælum ad intellectionem, & amorem.

Tertiã probo per 2. phys. à tex. 75. natura quippe agit propter finem, qualia sunt penè plurima agentia irrationalia, & plures effectus irrationales. Atqui finis ille, propter quem agit natura, nec à causato finaliter intelligitur, nec à natura irrationali efficiente: ergo nullus finis talium causatorum causat, vel mouet, vt intelligibile, & amabile. *Num.* 15.

Quartam ostendo, & de fine Cuius, & de fine Cuiquam distinctionem de finibus in 2. de anima 35. habemus. Finis *cui* mouetur, nam per. 5. met. 2. si quæras *propter quid ambulat? dicimus, vt sanetur*. Sanitas est finis *cuius*, homo est finis, *cui* sanitas acquiritur: sed homo sanitatis gratia ambulat, ergo fi- *Num.* 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

finis *cui* mouetur.

Finis *cuius* itidem mouetur; nam ex 12. met. 48. lationes cælestes non sunt gratia sui, neque gratia alterius lationis, verùm stellarum causa; stellæ igitur, quæ sunt finis gratia *cuius* ipsius lationis, mouentur.

Præterea. Animalium, & vniuersim eorum, quæ aliquo modo aluntur, quędam gratia ipsius pabuli mouentur ad pabulum: quædam pabulum ad se trahunt, & motus tractionis est gratia ipsius pabuli tracti; sic etiam ignis ad se trahit oleum in lucerna, sic magnes ferrum trahit, vt eo alatur (quòd à me obseruatũ est indicio nautarũ) quo casu magnes efficiens tractum, immobilis manet, finis, gratia cuius tractio est, mouetur.

Denique in omni generatione duo sunt fines, forma est partialis, compositum est finis totalis: sed forma est per accidens mobilis, compositum per se mobile.

Num. 17. Quòd si partiaris finẽ per finẽ in re, et in intẽtione: quasi finis in re, sit potius effectus, vel terminus actionis, quàm causa finalis: finis in intẽtione sit verè causa. Adhuc insto; adductus textu insigni 2. top. loco. 24. vbi Philosophus docet, quòd si ideæ intelligibiles essent in nobis, etiã ipsæ mouerentur, quia motis nobis, mouentur omnia, quæ sunt in nobis, ergo finis in intẽtione, vel nostra, vel agentis irrationalis mouetur ad motum agentis rationalis, vel irrationalis.

Concedamus ergo aliquem finem manere: dum concedatur vicissim, aliquod efficiens manere, dum causat; quale est efficiens, quòd facit in alium intellectum cognitionem, & amorem sui.

Ad extremum dico, quòd intelligibile semper mouet nos in genere efficientis, non semper in genere finis. Non enim habet rationem finis, nisi ametur. At sunt quædam intelligibilia, quæ vt sic, non sunt amabilia; quædam etiam odio habentur: & omnia prius natura intelliguntur, quàm, vel odio, vel amore moueãt: ergo intelligibile, quando non est de numero agẽdorum, non est finis. Hinc argumentum solutum est, tùm per negationem maioris, tùm quia concluditur primum esse finis, sed non excluditur ratio efficientis.

Nunc breuiter aduersus hãc opinionem, quæ ponit primum mouere, vt finem solùm, non vt causam effectricem aliqua tangam. Primum ex 8. phys. 79. quia tanquam absurdum infertur, quòd primum moueret in non tempore. Si hoc intelligas de causa finali, non est absurdum: quia et mouens sensibile, vt expetitum, & mouens intelligibile, vt amatum, momento mouent. Num. 18.

Vlteriùs in 12. met. 35. quia datur medium, quod mouet, & mouetur, concludit Philosophus dari extremum, quod mouet tantùm, sicut in 8. phys. dixerat aliud extremum dari, quòd mouetur tantùm. Certè

ex

ex medio non extrahes, nisi illa extrema, quæ in medio insũt; ex hydromelle aquam, & mel educes, non oleum, non ferrũ. Ex fuscoerues album, & nigrũ, non lineam, non animam. Mouens, & motum sunt in medio, proculdubio mouens effectiuè, & motum effectiuè. Pone extrema per se se, habebis mouens effectiuè non motum, motum effectiuè, non mouens. Itaque nisi Philosophus ineptè colligat extremum, quòd non est in medio constituens; & sophisticè ex mouente effectiuè in medio, mouens finaliter in extremo: colligit primum mouens esse effectiuè mouens.

Postremò in 12. met. 36. & 37. non dicitur finis esse immobilis, sed in immobilibus; non dicitur, intelligibile esse causa finalis, non dicitur primũ mouens esse finis, prout cõstat partim ex dictis, partim constiterit ex dicendis inter exponendum illos textus. Aristoteles nanque docet, non quis sit motor primus, sed cui similis sit: facto argumento à simili. Sicut intelligibile mouet intellectũ, nec mouetur: sic primum mouens mouet cælum, nec mouetur.

Secunda opinio consideratur.
Caput. V.

Num. 19. SEcunda succedit opinio, quę statuit primum ens mouere vt causam effectricem, & finalem. In qua sententia sunt Albertus 12. met. c. 6. Themistius in 12. met. ad tex. 36. Auerroes com. 36. Vicomercatus in com. tex. 37. Thomas Aquinas & Antonius Andreas, Marcus Antonius Flaminius, & penè plurimi, quibus addo Alexandrum Aphrodiseum in 12. met. com. 20. expressè concedentem, quòd substãtia immobilis sit effector ipsius motus, de cuius substãtię effectione item loquitur in 8. met, ad finem. Omnes non refero, sed Auerroem, qui putat substantiam immobilem, vt intelligibilem, & amabilem esse immediatè mouentem proprij appetitus, & intellectus: intellectus illi proprius perfectè intelligit, & appetitus ardenter amat pulchritudinem primi intelligibilis, & amabilis. Atque ex se intelligit, quòd propria perfectio consistit aliquo modo in motione cæli primariò, in eductione formarum materialium ad actum secundariò. Idcirco primum amabile immediatè mouet proprium appetitũ: appetitus motus immediatè mouet cælũ efficienter. Itaq; ex illius sententia substãtia immobilis, vt est appetibilis, est causa finalis: vt est appetens, est caussa efficiens. Hæ duæ causæ in materialibus separantur, nã balneum in mente mouet, vt agens, balneum in materia mouet, vt finis: quare balneum, vt in anima, mouet ad faciendum balneum extra animam. Si autem balneum esset in mente tantùm, idem esset efficiens, & finis.

Vicomercatus obijcit, quia balneum in mente non mouet corpus efficienter, sed anima, Num. 20.

quo-

quoniam ex 3. de anima 54. appetibile mouet non motum, appetitus motus mouet effectiuè corpus, corpus mouetur tātùm, hæc eadem tria in cæli motione quærenda sunt.

Secundò, Arist. tradit primā substantiam esse immobilem, quæ vt amatum mouet cælum, non se ipsam. Sic enim ait. *Mouet itaque, vt quod amatur; quod mouetur autem, cætera mouet.* Sed illud quòd mouetur, & mouet est cælum, ergo motum ab amato est cælum, non appetitus ipsius amati immobilis.

Tertiò, Fortè etiam hæc ratio Auerrois concludit in abstractis à materia solam rationem efficientis: Siquidem balneum in anima est efficiens mouens corpus, balneum extra animam est finis. Si ex hypothesi remouetur balneum in materia, & extra animam: iam remouetur finis, & remanet efficiens solummodò, scilicet agens nō propter finem.

Respondet Vicomercatus ad primum, non esse necessarium vt appetibile, & appetens sint diuersa: imò anima nostra se pulchram intelligens, potest se amare. Præterea intelligens perfectionem, & conseruationem sui magna ex parte contineri in corpore, & motu corporis, ab amore sui pellitur ad mouendū corpus. Ergo eadem anima, et amatur vt finis, & efficiēter mouet corpus. Ita primum immobile ex amore sui mouet cælum.

Ad secundum respondet. Idē amabile potest amari à multis; ita primum amabile primò amatur à se, secundò amatur à cælo. Sed tamen immediatè etiam à cælo, propterea quòd in primo ente idem sunt appetibile, appetitus, & appetitio. quare inter primum amabile, & cælum amans nulla res media interponitur. Neq; ex hoc primum ens est mobile: negat enim Aristoteles primum moueri circulatione, & motibus circulatione posterioribus; non negat moueri ab intelligibili, & amabili, imò primum ens intelligit, & amat propriam bonitatem. Dictum iam est quòd primum amatum mouet cælum. Sed quo modo? finaliter, an efficienter? Respondendum est, vtroq; modo. Primum, vt amatum causat finaliter motum localem cæli; primum, vt amans, causat efficiēter eundē motum localem; quapropter duplex est efficiens motum localem cæli, vnum est primum immobile efficiens per potentiam infinitam: alterum est cælum ipsum; vt primum mobile à semetipso per potentiā finitam animæ celestis amantis. Atque hoc pacto cælum localiter motum, cetera mouet. Hec videntur dicenda cum Auerroe, vt paulò post recitabo.

Posset fortè aliter dicere. Primum ens intelligit quidem & amat semetipsum, est primū intelligibile, est amabile. Sed non mouetur tamē à semetipso, neque efficienter, neque finaliter, cum neque motum localem causatū à fine, neq; causatū ab efficiente recipiat. Neque intellectio, aut amor in primo ente

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

te sunt causati in quouis genere causæ. Ergo intelligibile mouet intellectus alios à se, non seipsũ. Quo dicto facillimè textus Aristotelicus declaratur. Primum, mouet vt amatum, sed mouet cælum primò, & immediatè, siue dicas mouet appetitum cæli, siuè totum cælum appetens motione spiritali, cælum motione locali, quod veriùs est. Cælum localiter motũ, cætera mouet. Nam hæc tria tantùm Aristoteles memorat, amatum immobile localiter, cælum motum, & mouens localiter, cætera mota tantùm: quę autem inter ista concurrant, vel cum istis, non tangit.

Ad tertium, quòd valde vrget; potest dici, balneum in mẽte moturum esse non ad faciendum se extra, sed ad communicandam suam vim corpori moto; & hic erit finis, gratia cuius moueat.

Num. 21. Scaynus obijcit contra Vicomercatum. Primò quia substantia immobilis non informat cælum, sed anima nostra informat corpus. At hoc nihil est, quoniam alia relatio est animæ vt formæ ad informatum, alia mouentis ad motum, quæ relationes spectant ad diuersum genus causæ: separanturque; nã aliquãdo anima informat, nec mouet: aliquando mouet subiectum, quòd non informat. Prętereà in omnibus exemplis aliquid simile, aliquid dissimile est, nam si exempla sint omnino similia, erunt idem, declarabiturque idem per idem, quòd est absurdum.

Secundò obijcit. Quia substantia immobilis non eget corpore, aut motu corporis: anima vtroque indiget, & ideò anima mouet efficienter, substãtia immobilis nequaquam. Cæterum licet Auerroes loco dicto in substantia immobili concesserit indigentiam: ego in prima substantia non concedo; nam ex primo cæli 100. diuinissimũ nullo suorum bonorum indigẽs est, sed ex abundantia perfectionis est primum, vnde communicatur alijs esse. Ergo anima est agens mercenarium expectans vtilitatem ex motu. Deus est agens liberale, non expectans retributionem.

Hęc dicta sint secundũ aliorũ opinionem ex parte mouentis; vt constet, idem esse primum finem, & primum efficiens. Ex parte cæli moti obseruo, à quibusdam cælum, tanquam omnino inanime constitui: à quibusdam vt animatum. Auerroes animatum ponit, quicquid illi Vicomercatus tribuat: sic enim in 12. met. com. 41. ait. *Iste motus componitur ex duobus motoribus, quorum vnus est finitæ motionis, & est anima existens in eo: & alter est infinitæ motionis, & est potentia, quæ non est in materia. Secundum igitur quod mouetur à potentia finita, mouetur in tempore.* Sic ponens ex diuersitate animarum cęlestium diuersitatem in velocitate, ac tarditate motus; ex conuenientia in hoc, quod mouentur à potentia non in materia, ęternitatem, & continuitatem motus. Albertus item in 11. met. cap. 7. Num. 22.

T re-

refert præclarè opiniones Peripateticorum de anima cæli, vt Auicennæ, & Algazelis Arabum: Isaaci, & Mosis Hebræorum: Alexandri, ac Themisti; Græcorum. Legantur, ibi & opiniones, & fundamenta opinionum, ne scripta rescribam.

Duo afferam ad animationem cæli probandam. Primum ex Arist. 8. phys. 25.30. Animata mouentur à se, inanimata minimè. Sed in eodem libro primū inter mouentia mota traditur esse mouens se ipsum, tex. 34.39. 50. ergo cælum est animal quodammodo.

Secundum In lib. 2. de cælo particula 13. disertis verbis Aristoteles, *Cælum*, inquit, *est animatum, & habet motus principiū.* Itidem eodem libro tex. 61. & 68. vitam cælis ascribit. In tam lucida assertione res non est obscuranda. Constat in Peripato de cæli anima res, non modus. Cælum planè animatum ponitur ab Aris. modus animationis, sit ne per assistentiam, vel informationem, sub iudice est. Supponemus certum, differemus incertum.

Opinio propria, qua declaratur, quonam modo primum sit efficiens, & finis.
Caput. VI.

Num. 23. NEgotium sanè impeditum aggredior. Ad illud expediendum tria peragā. Primùm ostendam idem posse esse causam, & effectiuam, & finalem: vt appareat posse, etiā substantiam immobilem esse causam efficientem, ac finalem localis motionis in cælo. Secūdùm, qualis connexio sit inter finem intentum, & motum intentum propter finem. Tertiū, qualiter cælum tanquam animatum moueatur ab efficiente immoto, & fine intento. Quibus peractis, quæ à me dicta fuerint, prout expedire iudicauero, Aristotelis testimonio corroborabo.

Quòd ad primum attinet, causa efficiens, & causa finalis re, & subiecto quandoque separātur; cuius exemplum à 2. phys. 80. accipiatur, cum hirundo facit nidum gratia prolis: nidus est factus ab efficiente, sed gratia ipsius finis; at efficiens hirundo, & proles causans vt finis, realiter distinguuntur. Quandoque tamen efficiens, & finis coincidunt in idem ex lib. 2. phys. 70. atque 2. de anima 36. & 37. Coincidentia verò efficientis, ac finis in eadem re potissimùm est in natura intellectuali, quoniam intelligibile sine materia est intellectiuum ex 3. de anima 15. vnde *in his, quæ sunt sine materia, idem est, quod intelligit, & quod intelligitur*, quod amat, & quod amatur: siuè intellectus à voluntate distinguatur ratione formali, siuè aliter, non sit nobis curæ in præsentia. Quare eadē res sine materia, vt est intelligibilis, & amabilis, potest esse finis; vt est intellectiua, & amatiua, potest esse efficiens. Sic homo per 2. phys. 24. vt efficiens vtitur omnibus propter se ipsū, est enim quodammodo finis, scilicet ratio-

tione intellectus. Idcirco in 7. polit. ca. 1. libratis bonis animi, & corporis, & externis, scribit Philosophus. *Quare si est anima pretiosior corpore, et pecunijs, & simpliciter, & nobis: necessarium est, & dispositionem vtriusque optimam eodem modo illis correspondere. Insuper animi gratia illa expeti nata sunt, & ita rectè sentientes expetere omnes oportet, non autem animum gratia illorũ.* Quapropter animus mouet corpus, & externa, nõ gratia illorum, sed gratia sui. Similiter primus intellectus mouet cęlum, & vniuersa, non gratia vniuersorum, sed sui ipsius; quãdoquidem omnia nata sunt expeti propter primum intellectũ, non primũ propter omnia.

Itidem in 9. ethic. c. 4. Amicitiæ mensuram constituit Arist. quia amicitia ad alium mensuratur ex amicitia ad seipsum, nam vir probus *Vult etiam sibi ipsi bona, & quæ apparent, atque agit: boni enim est sui quoque causa bonum elaborare: intellectiuæ siquidem partis gratia, quæ esse vnusquisque nostrum videtur. Vult quoque viuere se, & saluum esse, & maxime id, quo sapit. Probo enim viro esse bonum est. Vnusquisque autem sibi ipsi vult bona.* Et in eodem libro c. 9. eandem rem tractans ait. *Mens enim omnis, quod sibi optimum est, eligit.* Quarè si omnis mens eligit, quod sibi optimũ est, & vult se esse, & viuere, & intelligere, & cætera gratia sui: hoc idem in prima mente est asserendum, quoniam hoc à Philosopho traditũ est, non ratione corporis, sed ratione mentis, quam, cum bona sit, sui quoq; causa bonum elaborare decet.

Ex his, & ex dictis in 3. de anima, constat, quòd appetibile agibile est finis, & appetens est efficiens motum localem: cũ autem ad substantiam immobilem transferatur intellectus, intellectus autem sit principium appetitionis 12. met. 36. æquum est in substantia immobili ponere intellectum, & appetitum, quibus sit efficiẽs motum localem: intelligibile, & appetibile, quibus finaliter causet motum localem eundẽ. Num. 21.

Præterea ex 2. diuinorum 9. quicunque habet intellectum, agit alicuius gratia; substantia immobilis habet intellectum; igitur substantia immobilis agit gratia alicuius: non inferioris se, tanquam vltimi finis, quia peruersè, quòd non est expetẽdum propter se, sed propter superiora, non expeteret propter superiora; at primum æuum, & diuinissimum *non habet prauitatem vllam*: 1. *cæli* 100. Ergo substantia immobilis prima suo primo intellectu intelligit, & amat se propter se ipsam, facit ergo gratia sui: vt propterea sit efficiens motum localem, prout intellectus: & finiens eundem motum, provt intelligibile. Hoc totum potest illustrari doctrina Philosophi in 12. met. 52. quãdo comparat vniuersum ad primum ens, tanquam exercitũ ad ducem; exercitus, & ordo eius à duce effectiuè construuntur, sed non propter exercitum, vel ordinem, verùm propter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ipsum ducem. Dux quippe est regens ipsum exercitum: sed quod regitur est in eo, qui regit, tanquam in mouente, i dest in causa efficiente 4. phys. 23. Hinc habemus, quòd eadem substantia immobilis ad instar ducis est efficiens, & finis ipsius exercitus ordinati: ad instar animi est efficiens, & finis motionum corporis, & pecuniarum: ad instar hominis est efficiens, & finis earum rerum, quæ sunt propter ipsam substantiam immobilem. Ratio verò vtriusq; ex eo nascitur, vt radice, quia est intelligibilis, & intellectiua, & hoc, quia est immaterialis actus.

Num. 25. Secundum ex propositis declarandum succedit, qualis nempè sit connexio inter primum amatum, & inter motum amatũ propter primum. Etenim finis imponit necessitatẽ ijs, quę sunt ad finem. Si enim aliquis appetit sectionem, & sectio non possit haberi sine serra talis formæ, talis materiæ: huic expetenti finem, necessariò sunt expetenda ea, quæ sunt media necessaria ad finem. Necessitas verò duplex est, vna, qua medium est simpliciter necessarium, altera, qua est necessarium ad melius: vt Romam profecturo, motio est necessaria simpliciter: sed equus, aut lectica dicuntur necessaria ad melius. Arist. in 1. de part. c. 1. in operibus naturæ vtranque manifestauit, inquiens. *Vel omnino aliter fieri non posse, vel benè ita tantùm fieri posse, statuendum est.* Hinc dubitare incipies, quia si mens humana mouet corpus gratia sui, vel externa administrat, vt pecunias: hoc facit partim, quia est forma corporis, partim quia indiget externis. Sed substantia prima immobilis nihil faciet, vt producat in esse finem, sicuti hirundo prolem: nihil vt adipiscatur finem, sicut prudens aurum; nihil vt conseruetur, sicut homo externa quærit; ergo prima substãtia immobilis, quæ per se ipsam est perfectissima, nihil facit, aut mouebit ad producendum, consequendum, conseruandumuè, vel se, vel finem intentum.

Respondeti breuiter potest, duplex esse efficiens, alterum mercenarium, quod expectat commodum consequendum per operationem: quale non est primum efficiens. Alterum liberale, quòd agit in commodũ alterius, non expectans retributionem vllam. Tale est primum efficiens, quod omnibus perfectionem communicat, nihil accipit. Hoc attigit Philosophus contra Platonem in 1. de anima 50. ostendens, quòd deus cælum facit moueri, non quia sit melius ipsi Deo, sed quia sit melius ipsi cælo. Textus prodeat. *At verò neque quod melius dicitur, & tamẽ oportebat propter hoc Deum facere circulariter ferri animam, quia melius sit ipsi moueri, quàm manere: moueri autẽ sic, quàm aliter.*

Hoc modo sapiens, qui sit felix felicitate contemplatiua, vacat ab externis actionibus; sed vt animę suę perfectio elucescat; sæpè amicis conuiuit, communicat arcana propriæ scientiæ, & vir-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

virtutis, eosque meliores reddit: mouet linguam, & manus, atque alia corpora, gratia sui quidem, vt propter se amati, sed in emolumentum, tùm rerũ motarum, quæ perficiuntur, dũ perfectè mouentur: tùm in emolumentum priuatum, & publicum amicorum.

Num. 26. Porrò vt accuratius id explicetur, obseruo ipsius finis esse intentionale, et esse reale: quãdo finis est amatus, nec habet esse reale, tunc finis in esse intẽtionali excitat efficiens ad faciendum ipsum finem in esse reali, & ad media, vel necessaria, vel opportuna requirenda ad optatum finem in esse reali ponendum. Sic pater filium optans, vxorem quærit, omniaque naturalia, vel ex parte materiæ, vel ex parte agentis, omnes actiones, & passiones adhibet, donec prolem faciat in esse reali. Filio habito, non amplius facit filium: non tamen statim amorem filij deponit. Sed adhuc perfectionem filij intrinsecam appetens, natum pulchris doctrinis, & probis motibus ornandum: alimentis, & vestibus conseruandum, curat. Vbi filius est perfectus, amor non cessat, imò pater non amplius quærit necessaria ad faciendum filium, quia præexistit: neque necessaria ad filium conseruandum, & perficiendum intrinsecè, quia perfectus est; sed ex amore commotus, extrinsecus, vult suum amorem in filium ostendere, & filium honestè amat, vult ab alijs filium honestè amari: optat, vt perfectio filij, quæ intrinseca est, extrinsecùs communicetur, communicata demonstretur, demonstrata à cognoscentibus, & laudetur, & ametur, & honoretur: tumque pater in filio extrinsecus, & intrinsecus perfecto, cõquiescit amando. Ita primus intellectus intelligens, & amãs primum intelligibile & amabile, habet quidem amatum in esse intentionali, sed nihil facit, vt amatum producat in esse reali, quoniam primum amatũ est necesse esse, 12. diuinorũ 38. Nihil facit vt ipsum amatum, vel conseruet, aut absolutè in se, aut sibi amanti, quoniam immutabiliter est sempiterna coniunctio primi intellectus cũ primo intelligibili, & amabili. Nihil facit, vt intrinsecam aliquam perfectionem amato adipiscatur, quia primum amatum est perfectissimum, & sibi ipsi sufficientissimum 14. diuin. c. 6. Quia igitur solùm extrinsecam perfectionem potest amato velle, ideo vult perfectionem, & bonitatem ipsius amati exteriùs communicari, tùm entibus immortalibus, quæ sunt propè principium effectiuum: tùm etiam mortalibus, quæ longè à principio distant: & omnino vniuerso vult communicare esse, & ordinem, vt ex ipso bono communicato demonstretur bonitas amata, propter quam communicat. Quia verò ex maiori perfectione operis maior demonstratur, & opificis perfectio, & bonitas ipsius finis, quæ in operibus participata est: idcirco primus intellectus ex amo-

more primi amati non solùm cõmunicat rebus esse, verùm etiã perfectiones consequentes ipsũ esse secũdum capacitatem rerũ. Nunc autem cælum non est capax, nisi motus circularis, & luminis; ideò primum mouens gratia primi amati mouet cælũ circulariter, qua circulatione facta, partes cæli omnes illuminantur, prout possibile est, & quæ infra cælum sunt generantur, & corrumpuntur: suumq; esse perpetuum, non in singulari, sed in specie nanciscuntur. Ita demonstrata est perfectio, & bonitas summa primi amati. Quibus demonstrata? Secundis intellectibus, qui possunt ex effectu ad causam cognoscendam ascendere, quo ex multiformi bonitate in effectis animaduersa, cognoscant bonitatem summè amabilem, eam summè ament pro viribus, laudent, honorent, colant. Hic finis est, & hoc medium. Finis est summa bonitas extrinsecus communicanda, demonstranda, & honoranda. Motus cæli est medium, vel sine quo non potest, vel cum quo benè potest primum amans primi amati bonitatem, & proprium amorem demonstrare, & omninò vniformiter dicendum est de fine, & efficiente, quoad hoc, quia primus finis causat finaliter bonitatem in alijs, non recipit ab alijs bonitatem; sic primum efficiens facit esse, & perfectiones consequentes esse aliorum, in se nihil facit. Vniuersaliter quippè alia à Deo sunt participanta diuinas perfectiones, vt in ipsis effectis perfectio causæ communicetur, & communicata demonstretur.

Dices, si primus intellectus amat summam bonitatem propter se, & motum cælestem propter summam bonitatem communicandam, vel demonstrandam: infertur ne ex necessitate, si amat propter se bonitatem summam, ergo & motum cæli propter illam bonitatem?

Respondeo, si censes Aristotelem philosophicè, & ex propria sententia tenuisse, quòd motus fuit ab æterno, dic, quòd substantia perfectissima non caret aliqua perfectione sibi conueniente quocunque modo, siue intrinsecè, siuè extrinsecè: quare cum perfectio extrinseca substantiæ primæ immobilis amantis, & amatæ sit, vt illius perfectio communicetur, & demonstretur: idque sine motu cæli fieri non possit, motus cæli tanquam medium necessarium ad finem, necessariò amatur. Si autem sentis Arist. populariter, & cum vulgo credidisse, cælum esse Deum immortalem, & immortali motu, tanquam immortali vita viuere; consequenter dicito, primum amantem propter amatum velle motum cæli, non simpliciter necessariò, sed ad melius. m.n.N 27.

Tertiò considerandum erat, qualiter cælum, vt animatum à mouente immobili circumducatur. Accipiamus exempli causa, animal præditum motu progressiuo. Animal se mouẽs potest comparari ad duo, primò ad aliquid extrinsecum manens, Num. 28.

nens, à quò manente mouetur animal, dum illi immoto inhæret; ita terra manet, cui nititur omnis motus animatorum subcælestium, vel mediatè, vel immediatè. Hæc prima comparatio est vnius totius ad alterum totum, quorum vnum est extrinsecum alteri; est comparatio totius mouentis moti ad totum mouens immotum. Secundò animal potest comparari in semetipso, quoniam anima mouet corpus: in qua comparatione anima est per se mouēs, corpus est per se motum, iuxta decreta 8. phys. à tex. 40. Quia verò anima motu locali progressiuo non mouet corpus, nisi per modum agentis cognoscētis: necessum est, vt prius anima moueatur à cognoscibili, & appetibili, tanquam ab efficiēte motum alteratiuum spiritalē, scilicet efficiente formas sine materia, & actiones formarum in medium, aut in potentiam vitalem; vti deinceps anima sic mota, moueat corpus duplici motu corporali, vno alterationis, altero lationis. Alterationis, inquam, quia ipsa species obiecti expetendi, vel fugiendi, dum cognoscitur, & expetitur, producit in corpus calorē, & frigus, siue potiùs ipse actus facultatis appetentis, aut fugientis producit calorem, & frigus. Lege Arist. de communi motione cap. 7. & 8 calore spiritus cordis calefiunt, & consequenter nerui extenduntur, ac mouentur localiter: & moti mouent corporis instrumenta. Sunt igitur quatuor per ordinē, appetibile, appetitio, calefactio, latio. Appetibile est mouens non motum, & mouens quidem effectiuè motu alterationis spiritalis: appetitus est motus, & mouens, motus motu appetionis, & mouens motu calefactionis cor, spiritum, vel neruos in obiectis prosequēdis; nam in declinandis mouet motu frigefactionis. Cor, & spiritus, ac nerui calefacti, vel frigefacti motu alterationis, mouētur etiam localiter, & consequenter mouent organa corporis. Quanquam in 3. de anima Philosophus prętermiserit motum alterationis realis, quæ est calefactio, vel frigefactio facta ex appetitione, vel fuga, seù nolitione obiecti: tantùm dixit ab appetitu moueri localiter corpus, recipiens hoc se declaraturum in lib. de communi motionis causa, siuè dicatur, de animalium motione.

Applicando dicta de animali subcælesti ad cælum tanquam *Num.* cæleste animal, dico, quòd cælū *29.* necessariò poscit vnum stabile extra se, quod manendo moueat cælum sibi innixum; quæ comparatio fuit prima facta superius inter animal, quod est mouens motum, ac terram, quę est mouens immota. Hæc prima comparatio est totius cæli ad totum immobile extrinsecū. Quando animal comparatur ad terram, non est necesse, vt eam cognoscat, & appetat; satis est, si verbi gratia, aliquod esculentum, aut poculentum cognoscat, & appetat, ad quod progreditur. Sic in ista comparatio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tione cælum comparatur, tanquam animatum se mouens, ad extrinsecũ immobile in 8. phys. in quo libro nunquam dicitur, quòd mouens immobile primũ cognoscatur à primo mouente se ipsum, Secundò cælum, vt animatum in suas partes diuisũ, scilicet in animam, & corpus, postulat, vt corpus cæleste sit per se motum, & anima sit per se mouens. Inqua comparatione, secunda scilicet, anima cognoscit, & appetit, atque mouetur in ratione intelligentis, & amantis motu alterationis spiritalis: appetitus motus spiritaliter, mouet corpus cæleste localiter. Suntque tria, appetibile primum, tanquam mouens, non motum: appetitus animæ cælestis, tanquam motus effectiuè ab appetibili, & effectiuè mouens corpus cæli: corpus cęli denique, quòd mouetur effectiuè ab appetitu, & finaliter ab appetibili; nam eundem motum localem facit anima propriè, appetibile in anima existens, facit metaphoricè. Sicut enim efficiens actu existens in esse reali causat propriè effectũ in esse reali: sic finis amatus in esse intentionali facit eundem motum intentionaliter. Nam ex lib. 6. top. in omni translatione, seù metaphora similitudo est. Cum ergo finis faciat, ac moueat metaphoricè, similitudo est, prout modo declaraui inter efficere propriè ab efficiente propriè: & efficere metaphoricè ab efficiente metaphoricè.

Num. 30. Dubitabis, vtrum nam anima cæli, & illius appetitus causent calorem, aut frigus, vel aliam qualitatem proportionalẽ in corpus cæli ad hoc, vt cælum localiter moueatur, sicuti dictũ est de animali sub cælesti?

Respondeo, calorem, & frigus nullatenus in cælum recipi, quod à contrarijs natura parens exemit, vt in primo de cælo 20. traditum est. Sed neque alia qualitas proportionalis est necessaria: anima subcælestis mouet motu locali, sed cum motu alterationis præuio, vel concomitante; anima cæli motrix non mouet motu alterationis antecedente, vel comitante; quòd enim necessarium est inferiori agenti, non necessarium est sẽper superiori. Cur ita? quoniã in subcælesti animali est compositio ex contrarijs; ideò vel pauca, vel nulla sunt illi, aut bona, aut mala semper. Quapropter duobus eget instrumentis, disponentibus cor spiritus, ac neruos, calore ad prosecutionem localem, frigore ad fugam localem. Cælum semper habet idem bonum sibi appetẽdum (saltem primum cælum) nam est exors contrarij, & vnico motu sortitur suam perfectionẽ intrinsecam, atque summum, diuinissimumque principium, & optimum ex 2. de cælo 66. Quamobrẽ naturalis aptitudo passiua corporis cælestis ad circulationem, est sufficiens dispositio ad circuitionem ex parte corporis: & potentia actiua rationalis ipsius intellectus animantis vtcumque cælum, est sufficiens ad circumducendum cælum.

Hoc

Num. 31. Hoc modo cælum tanquam animatum localiter circumfertur. Vnum addo. Animal duplici immobili mouetur motu progressiuo, altero non cognito, non amato, imo calcato, atque pulsato, ceu terra: altero vt cognito, sed amato, vel exoso. Cælum habet vnum, & idē (vt mihi videtur probabilius) quod, veluti terra, nixum cęli ad iuuat, & manens mouet, de quo in 8. phys. & idem mouens immobile mouet animam cæli, ficut amabile faciens cognitionem, & amorem in anima cęli, in qua subinduens rationem amati, mouet metaphoricè, & finaliter cælum, sicuti pabulum mouet animal; de quo mouente effectiuè intellectum, ac appetitum: nec non mouente finaliter corpus cæli agitur in 12. diuinorum. Hæc si ex Aristotele ostendero esse dicta, fortasse curioso lectori satisfaciam. Mirandum verò est, metaphysicos, & physicos, quos hactenus non paucos legi, non obseruasse vnū locum Aristotelis pręclarissimū, in libro de communi motionis causa, ex quo tota hæc doctrina prompta est. Quem si obseruauissent, fortè facilius ex eorum industria aliquid resolutum haberemus. Ego locum integrum, (modo ad rem faciat) afferam. Obseruanda circa textum annotabo, vt agnoscant omnes, hęc à me dicta, non à me, sed ab Arist. promanasse.

LIBER SECVNDVS.

Textus ex libro de communi motione exponitur. Caput. I.

Num. 32. DVo sunt modi causæ effectricis, alter mobilitas, alter immobilitas: secūdum priorem efficiens, quòd mouet, mouetur, secundum posteriorem non mouetur. De modo, qui est immobilitas, lucidissimè disseruit Philosophus in libro, quem inscribunt de animalium motione, sed veriùs inscribendum est de communi cuiuscunque motionis causa, prout patet ex principio libri. In eo libro duo nobis Philosophus exempla logica suppeditat, quibus tanquam inductione perfecta, cognoscamus aliquod mouens immobile mouere mobilia. Duplex etenim est motus, alter spiritalis, quo cognoscentia, & appetentia mouentur: alter corporalis, quo mouentur corpora; in quo libro motus localis, tanquam vniuersalis corporum omnium, præcipuè consideratur. In vtroque genere motionis ostendit Arist. nihil moueri, nisi ope alicuius immobilis. In prima comparatione Philosophus totum animal mobile, & mouens ad totū immobile extrinsecum contulit: in secunda corpus ad animam, animam ad obiectum cognoscibile confert, vt ostendatur qua ratione anima moueat corpus animalis. Vt exordiar à priore modo Arist. vult probare istud Theorema; *Non posse quicquam moueri, nisi aliquid quiescat*. Id

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

quod nedum in animalibus, verùm etiam in toto vniuerso cernitur. En textum capitis primi.

Num. 33. *Textus. Quòd igitur aliarum initium est motionum id, quod se ipsum mouet: illius autem id, quòd est immobile; præterea quòd primum mouens necessario omni vacat motu, determinatũ est prius, cum de sempiterno motu, vtrum sit, nec nè: & si sit, quid nam sit, constitutum est. Hoc autem non solum vniuersali ratione accipere oportet, sed in singulis etiam, & sensilibus: quorum gratia vniuersales quærimus rationes, & quibus oportere illas accommodari existimamus.*

Obseruatio prima. Duplex est primum mouens, vnũ quòd mouet se, & alterum, quòd est immobile: sed horum duorum prius est mouens immobile, quã mouens se ipsum.

Secunda, in 8. phys. vbi agitur de motu sempiterno, ostensum est, quòd primum mouens necessariò est immobile, & secũdũ mouens est mouens seipsum.

Tertia. Ratio vniuersalis est, vt omne mouens motum, præsupponat mouens immotum: quæ ratio vniuersalis est, & ad cælestia sensibilia, & ad subcælestia; vt ratio vniuersalis verificanda sit etiam in singulis, vndè & cælum à se motum mouetur ab immobili: & animal subcæleste motum à se, similiter mouetur ab immobili.

Num. 34. *Textus. Etenim in ijs manifestum est, non posse quicquam moueri, nisi aliquid quiescat. Ac primũ quidem in animalibus. Oportet nanque, si aliqua mouetur pars, quiescere quippiã: & hanc ob causam articulorum flexus animalibus insunt. His enim vtuntur flexibus, vt centro quodam, fitque totum membrum, in quo articuli est flexus, vnum, & duo, nec non rectum, & curuum, inflexus gratia, cùm actu, tùm potestate commutatum. Cum mouetur autem, & inflectitur, alia quidem mouetur nota; alia verò in ipso inflexu quiescit; quemadmodum si diametri, A. et D. quiescat, B. verò moueatur, & fiat A. C. Verum hoc in loco impassibile omnino videtur esse centrum. In illis enim motiones figunt. Mathematicorum nanque mouetur nullum. In articulorum autem curuaturis potestate, et actu modò quidem fit vnum, modò autem partibile. Verùm initiũ vt eiusmodi est, quiescit, inferiori parte mota: vt brachio quidem moto cubitus, toto autem membro humerus: & tibia quidem mota genu: toto verò crure, coxa. Quod igitur vnumquodque in se ipso quiescent quippiam habere oportet, vnde motionis est initium, & ad quòd innisum totum simul mouebitur, & per partes, manifestum est.*

Obseruatio. Textus est satis clarus, in quo exemplo lineæ A. B. C. cuius diuisio in puncto D. & B. est, ita vt B. C. moueatur, & A. D. quiescat: ostendit, quomodo membrum animalis, vt puta digitus sit vnus, & rectus, sicut linea recta; sed possit fieri curuus, & duo, si ad inflexionem articuli reflectatur. Discrimen verò est, quoniam in linea punctum B. est impartibile, in digito flexus articuli est

par-

partibilis. Idcirco in linea punctum B. tanquam si duo esset, signatur duabus litteris D. & B. cum tamen sit centrũ impartibile diametri propositæ. Sed in naturalibus membris flexus articuli habet duas partes, partem A. D. quiescentem, cuius vltimum est D. & partem B. C. motã, cuius principium est B. si ergo digitus dirigitur D. & B. se habent, vt vnum actu, duo potestãte: si autẽ digitus incuruetur, D & B. se habent, vt duo actu, & D. stat, B. mouetur.

Secundò. Animal, vel comparari ad extrinsecum corpus, vt ad terram, vel partem totam animalis ad alteram partem totam: dico totam, quia manus ex corpore, & anima constat, similiter & brachium ex corpore, & anima: igitur siue cõparetur animal secundum suas partes internas, vnum totum, quod est pars, mouetur, altero toto, quæ est pars, quiescente; vt moto brachio, quiescit cubitus, moto toto membro ex cubito, & brachio, quiescit humerus. Ergo id, quod mouetur intra ipsum animal, præsupponit partem immotam, à qua mouetur. Quare omne animal, quod mouetur motu progressiuo, habet vnam partem quiescentem intra seipsum, quę pars quiescens est principium vndè motionis, tùm ipsi animali toti, tùm cæteris partibus.

Tertiò, in hoc textu, si quæras, quando humerus non motus mouet cubitum, & cubitus non motus mouet brachium, loquitur ne Philosophus de mouente in genere finis, an de mouente in genere efficientis? Respondeo, ne fingere quidem licet, quòd mouens non motũ, de quo hic sermo, sit finis, cuius gratia. Sed verba textus aperta sunt, est initium vndè motionis. Ergo dissoluuntur nebulæ illorum, qui non vident in Aristotele aliquid non motum mouens effectinè.

Exponitur caput secundum lib. de com. mot. Caput. II. Num. 15.

TExtus. *Verumtamen omnis in ipso minus efficax est quies, nisi extrinsecus aliquid fuerit simpliciter quiescens & omni carens motu. Operæ pretium autem est accuratè æstimantes de eo quod dictum est, perscrutari. Contemplationem enim quandam habet non solum ad animalia, verùm, ad ipsius etiam vniuersi motum, & lationem pertinentem.*

Obseruatio. Quasi præsagus esset Aristoteles, quòd nos dubitaturi essemus de modo, quo totum uniuersum mouetur ab extrinseco immobili efficienter, dicit: animal quoque totum moueri ab aliquo extrinseco simpliciter immobili, & hoc efficienter, vt videbimus. Quare consideratio ista de extrinseco motore immobili, non solùm pertinet ad considerationem de animalibus subcælestibus sed etiam ad considerationem de motu cæli, & vniuersi.

Secundò. Duplex immobile in animalibus sublunaribus requirit Arist. vnum intrinsecũ; quoniam ab vna parte animalis manente, altera pars mouetur; alterum extrinsecum, quia totũ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

animal est mouens motum, vndè & illa pars, quæ primò quiescit, & mouet cęteras, atque totum, illa, inquam, pars prima mouetur cum toto animali. Nihil autem potest moueri localiter, nisi beneficio alicuius immobilis mouentis: ergo extra totū animal, quod mouetur à se, requiritur aliquid simpliciter immobile, alioqui omnis conatus ipsius animalis est inefficax.

Num. 36. *Textus. Quemadmodum enim in ipso immobile quidam esse oportet, si debet moueri: ita etiam magis extra ipsum animal quippiā esse oportet immobile, ad quod innisum quod motum est, mouetur. Si enim semper cesserit, vt muribus per terram, aut arenam progredientibus, non sanè progredietur: neque certè vllus erit progressus, nisi stet terra: neque volatus, aut natatio, nisi aer, aut mare resistant.* Hoc autem *aliud ab eo esse, quod mouetur, necesse est, & totum à toto, nullamque rei motæ esse portionem, quod sic est immobile. Sin secus fuerit, nō mouebitur.*

In lib. de incessu animal. cap. 3. car. 1351. eadē ipsa repetuntur. Ac animalium, inquit, profectò quęcunque loco mouentur, alia quidem toto simul corpore mouētur, vt illa, quę saltu locū mutāt: alia verò per partes, vt quęcūq; progressibus vtūtur. In vtrisque autē huiusmodi mutationibus sēper mutatur id, quod mouetur, innisū ad id, quod illi subiacet. Quāobrē siue id citius dilabatur, quàm vt inniti possit id, quod super illud mouetur: siue nullum motis præbeat firmamentum, nihil super illud seipsum mouere poterit. Hæc Aristot. quæ mirè consonant cū proposito textu nostro.

Obseruatio. Omne mobile roboratur super virtute alicuius immobilis mouentis effectiuè ipsum animal. Licet autem aer volantibus resistat, & mare natantibus, propter multitudinē: stabilitas tamen horum elementorum in primis est à terræ immobilitate. Quæ est immobilis simpliciter, tanquam centrū vniuersi. Quapropter omnia animalia mediatè, vel immediatè mouentur à terra immobili.

Secundò. Hic nec per somnium Arist. loqui potest de mouente finaliter: quod enim mouetur gratia alicuius finis, accedit ad finem, non recedit. Sed animalia pellunt terram, receduntque ab illa; Imò verò à terra pelluntur effectiuè, non finaliter attrahuntur.

Tertiò. Confert totum mouēs motum cum mouente immoto, & vult, quòd unum totum sit extra aliud; ita vt mouens immobile nulla sit pars animalis moti, sicuti inductio facta in terra manifestat. Hinc refellitur opinio dicens, quòd primum mouens immobile sit anima informans primum cælum. Anima enim informans (si qua talis est) est per se pars cęli moti; at secundum Arist. animatum motum non innititur ad animam propriam, tanquam ad immobile, sed ad aliquid totaliter extrinsecum, quale est terra, terra autem nulla est pars animalis moti, neque forma, neque materia,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

teria, quę sunt partes essentiales, neque cor, aut neruus, quæ sũt partes integrantes.

Quartò. Hic est modus ab Arist. explicatus, quo motor immobilis primus mouet totum vniuersum. Quòd si vnum animal tantùm terræ innixum moueretur: simile esset cum mundo, qui vnus est tantùm, & vni immobili motori innititur. Et sicut terra non mouet finaliter quia nullum agens pellit à se suum finem, aut pellitur à fine, sed mouet effectiuè. Ita primus motor mouet vniuersũ effectiuè.

Textus. Huic autem rei testimonio esse potest id de quo ambigi solet. Cur si quis nauigium extra propellat conto ad malum innisus, vel ad aliam illius partem, paruo negotio illud mouet. Contra, si in ipsò sit nauigio, & idipsum facere contendat, minimè illud mouere possit etc. Necesse est primũ ad suarum quampiam partiũ quiescentem innisum propellere: deinde hanc ipsam partem, aut cuius nam contingat esse pars, ad externum quiddam innisam quiescere.

Num. 37.

Obseruatio. Duplex mouẽs immobile iterũ desiderat, vnũ, quod sit pars rei motę, & moueat reliquas, sicuti nauta est pars totius nauis: alterũ immobile, cuiusmodi est terra, quę nullo modo est pars. His duobus mouẽtibus immotis, mouebitur nauis, alioqui non mouebitur, sicuti neque animal mouebitur.

Textus. Qui autem nauigium propellit, cũ ipse in nauigio sit, nullique innitatur, rationabiliter nauigium non mouet: quoniam id, cui innititur, manere necesse est. Accidit autem ipsi idem, & quod mouetur, et cui innititur. Qui autem extra propellit, vel trahit, sanè mouet. Nulla enim nauigij pars est terra.

Obseruatio. Quia primum mouens manere debet, secũdũ mouens non mouebit, nisi innitatur in manente. Nunc autem, qui in nauigio est, mouet nauigium, ergo nauigium non manet. Rursus; nititur ipsi nauigio, ergo nauigiũ manet: quare nauigium, & mouetur, & nõ mouetur, & manet, & non manet, quod est absurdum; ideò secundum naturæ iura nauigiũ non mouebitur ab existente in nauigio. Necesse est igitur, vt extra nauigium sit aliquid stabile, vt terra, cui si innitatur homo existens extra nauigium potest pellere, & trahere nauigium. Item homo existens in nauigio, conto potest pellere, & trahere nauigium, si terræ adhæreat. Terra itaque primò nulla nauigij pars est, siue informans nauigium, siuè assistẽs nauigio: secundò terra est immobilis: tertiò terra trahit, vel pellit nauigium.

Secũdò. Nihil refert ad hoc, vt mobile à se ipso, habeat intra se partem mouentem, quæ informet, vel non informet, satis est, vt sit actus assistens, sicut nauta in naui, vel informans, sicut anima in animali; nã mouens internum, inquantum est efficiens mouet, nõ inquantũ est informans, vel assistens. Itaque quod aliquid mouens immobile sit extra rẽ motam, est necessariũ: quód autẽ aliquid mouẽs

mo-

motum sit intra, vel extra tō motam, nō est necessariū pro alterutra parte. Nam potest nauis moueri ab homine, qui est mouens motum, siue homo sit extra, siue intra nauem. Ita quoq; animal potest moueri, & ab interiore mouente moto, vt à corde vel anima, & ab exteriore mouente moto, sicut canis ab homine.

Tertiò. Deniq; per 7. phys. 10. Vertigo tractu, & pulsu constat. Quare sicut mouens immobile mouet effectiuè pellendo, vel trahendo, sic mouebit conuertendo. Nam si homo sphæram voluat, profectò terræ nitatur, oportet.

Num. 39. Primum Corollarium. Hinc habemus, quòd nulla pars rei motæ est primum mouens immobile: sed mouens immotum est omnino extra rem motam, & extra omnes eius partes.

Secundum Coroll. Videmus, quomodo mouens immotū non adhibet totum proprium impetum ad mouendum, sed secundum proportionem ad impetū mouentis moti; neque enim tota grauitas terræ impetum facit in nauigium, vel animal; sed quāto robore animal pellit terram, vel trahit, tanto robore secundum proportionem excessus cuiusdā repellitur, vel retrahitur.

Tertium Coroll. Sicuti terra manens mouet nauem, & terra nulla est omnino nauis portio. Sic primum incorporeū, quod est longè immobilius, quàm terra, longè facilius potest mouere omnia mota in vniuerso, præsertim cęlum, cum tamen primū, incorporeū nulla sit pars vniuersi.

Quartum Coroll. Si quis motorem immobilem ad se trahat, non trahet illum ad se, sed ab illo trahetur; si propulerit motorem immobilem, non propellet, sed ab eo propelletur. Terra quippe trahit, & pellit nautam, ac nauē, non è contra. Hinc in capite quarto dicet Philosophus, à Ioue trahi sursum numina, non à numinibus Iouem

Explicatur cap. 3. libri de com. mot. Caput. III.

Textus. *Sed dubitare sanè poterit aliquis, an si quid vniuersum mouet calū, & omni carere motu, & nullā cali esse partem, neque in cælo esse, oporteat. Siue enim ipsū motum cælum mouet, aliquod sanè non motum attingens necesse est ipsum mouere: id autem nullam mouentis esse partem; siue continuò non motum est, id quod mouet, nulla itidē motę res erit pars.* Num. 40.

Num. 41. Obseruatio. Quam de animalibus quæstionem proposuit, de cælo proponit. Satis fortasse fuerat in communi dixisse, idem de cælo, & animalibus dici, videlicet, quòd mouentur à motore immobili extrinseco, qui nulla pars sit animalis, vel cæli; sicuti cap. 1. & 2. affirmatum est. Sed Aristot. non contentus communibus ad cælum, & subcælestia animantia: non contentus item dictis de subcælesti; speciatim de motu cæli, & illius mouente disceptat; est enim aliqua differentia inter cęlum, & animalia. Adde, quia in 2. de cælo 50. natura non despicit pretiosiora, ergo nec Aristoteles naturæ æmulus. Cum ergo cælum sit motum, de motore

tore cæli duo quæruntur, primũ, an motor cæli de necessitate careat omni motu: secundum, an cęli motor sit aliqua cęli pars, vel nulla. Statim rationem affert primę dubitationis. Si enim cælum est motum, quæro de motore immediato, an sit motor motus, an motor immotus. Sit primò motor motus, ergo necessarium est, vt iste motor attingat, & innitatur ad motorẽ immotum, qui motor immotus nulla pars est ipsius mouentis moti, sicut neque cæli. Sit secundò motor immotus, ergo iste motor immotus ex concessione, omni caret motu, & per consequens nulla pars cæli esse potest. Hanc rationem in fine capitis approbat.

Num. 41. Textus. *Et hoc sanè rectè dicere videntur, quicunque asserunt, quòd circulo lata sphæra nulla omnino manet pars: aut enim totam stare necesse est, aut illius continuum diuelli.*

Obseruatio. Hic ponit vel dubitationem pro secunda parte, quòd motor cæli immotus nulla pars cæli existat. vel ponit responsionem aliorum, quã partim approbat, partim reprobat. Si etenim consideramus partes cæli, nulla pars cæli manet: alioqui si vna maneret, alia moueretur, cæli continuitas frangeretur. Ergo vel cælũ totum stat, vel nulla cæli pars stare potest. Si autem consideremus polos, poli perpetuò manent immobiles. Igitur aliqui dicere possent ipsos polos immobiles esse, quibus cælo internis, cælũ nixum est, & mouetur.

Textus. *Verùm quoniam polos potentiam habere quandam arbitrantur: cum nullam habeant magnitudinem, sed vltima, & puncta existant: id sanè non rectè. Ad hoc enim, quòd nulla illorum est essentia, fieri non potest, vt vnius à duobus agatur motus. Polos porrò duos faciunt.*

Obseruatio. Approbauit primam partem, quòd nulla pars cæli stet immota; reprobat secundam, quòd motus cæli innitatur super immobilitate polorum: tribus rationibus.

Prima, quę nullam habẽt magnitudinem, sed sunt puncta, non habent potentiam, vel manendi, vel mouendi: poli sunt puncta impartibilia, & sine magnitudine, ergo nõ possunt manere, aut mouere. Ratio maioris esse potest, quia quantitas, vel quantitatis terminus non est ratio agendi, vel patiendi.

Secunda, punctorum nulla est substantia, siue essentia per se existens, ergo cum per se esse nequeant, per se manere, aut mouere non poterunt.

Tertia. Vnus motus non potest esse à duobus motiuis æquè primis. Cæli primi motus est vnus, poli vero duo sunt: ergo ab immobilitate duorum polorum non causabitur vnus motus.

Textus. *Quòd igitur ad vniuersam naturã quiddam sic se habeat, vt terra ad animalia & ad ea, quæ per se mouentur, ex huiusmodi quispiam dubitare poterit.* Num. 42.

Obseruatio. Concludit dubitationem, eo quod, sicut se habet terra immobilis ad animalia, quæ sunt mouentia mota:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ta: sic aliquid immobile mouens se habet ad cęlum, quod est mouens motum, quia scilicet per se mouetur.

Textus *Verum ii, qui in fabulis versantur, & Atlantem pedes in terra habere faciunt: non sine mente hanc fabulam dixisse videri possunt; perinde ac ille diameter sit, cęlumq; circum polos torqueat. Id autem ratione contingere videtur, quoniam manet terra.*

Obseruatio. Quando sphæra mouetur sphericè, tunc centrum sphæræ stat, & vna diameter imaginata, super quã sphæra voluitur: quæ diameter stans, Axis appellatur: extrema ipsius Axis tangentia superficiē sphæræ, dicuntur poli. Sic fabulosa poetarum philosophia finxit, Atlantem sustinere cęlū, atque mouere, quasi Atlas esset Axis innixus centro, & ipse Atlas immobilis moueret cælum, quatenus super centri stabilitate stabiliretur.

Textus. *Verum huiusmodi rei assertoribus concedere est necesse, illam vniuersi nullam esse partem. Præterea mouentis robur, et quiescentis æquabiliter se habere oportet. Est enim magnitudo roboris, & potentiæ, qua sic manet, quod quiescit, sicut qua motor mouet Et profectò quædam necessariò est proportio, vt cõtrariorum motuũ, sic etiam ipsarum quietum. Et quæcunque sunt æquales, à se inuicem non patiuntur, per exuperantiam autem vincuntur. Quamobrem, siue Atlas, siue aliud quippiam sit, quòd mouet ex iis, quæ intra continentur: nihilo magis excedere debet quietem, qua terra manet, vel de medio, suoque loco mouebitur terra. Vt enim impellens impellit, sic impulsum impellitur, & similiter vt est robur. Mouet autem primum quiescens, idcircò maius, & valentius robur, aut simile, et æquale quieti. Eodemque modo rei motæ, quæ tamen non mouet. Tantam igitur in quiescendo terræ facultatem esse oportebit, quantam habet, tum vniuersum cælum, tum illius motor. Quod si hoc fieri non potest, neque vt cælum à quopiam, quod intus sit, moueatur, fieri potest.*

Obseruatio. Centrum immobile dat stabilitatem toti cælo, sed & motionem dat quodammodo ex 8. phys. 76. simpliciter tamen stabile centrum dat stabilitatem cælo, sed non dat motum, vt nunc probat Philosophus duplici ratione, altera breui, altera prolixiore. Breuior est, quod immotum mouet, nulla est pars rei motæ, ergo si terra mouet Atlantem, vel robur ei dat ad mouendum vniuersum, terra autem non mouetur, terra vtique non esset vlla pars vniuersi, quod est absurdum.

Secunda. Qualis est proportio roboris mouentis ad ipsum mouere, talis est roboris quietantis ad ipsum quietare. Hanc propositionem declarat comparando motum ad motum, quietem ad quietem, vt similiter dicatur secundum proportionem ipsius motus ad quietem. Preterea 2. supponit, quòd motor, & motum habent proportionē ęquabilem, non dico æqualem, quia si comparentur vires, tantaque sit vis in mouente, quanta

mè se habet, actione non est opus, habet enim bonum sine vlla actione. At in homine perfectè sano, licet non sit actio consecutiua sanitatis: tamen est operatio perfecta ex sanitate procedens, cùm enim actu est sanus, tùc maximè operatur.

Concludo. Energia, seu actus secundus duplex est, alter mercenarius ad consequendum bonum operanti, talis non est in optimo, neq; in eo, quod optimè se habet. Alter verò actus est liberalis, quãdo agens ex plenitudine perfectionis agit, & communicat bonũ, non recepturus. Et hæc operatio maximè conuenit ipsi optimo, & secundo loco ipsi optimè se habẽti per participationem optimi. Legantur textus, spero enim hanc expositionem non incongruam visum iri.

Num. 59. Alias authoritates Philosophi nõ adducunt aduersarij, quò planè pateat se ex se, non ex Aristotele loqui. Non afferunt, inquàm, ex libris dogmaticis. Afferunt nonnulli ex moralibus. Qui, si aliquam ex moralibus authoritatem attulerimus, statim respuunt, quia in libris exotericis, quia popularis, quia fabulosa. His dicam cum Aristotele in 7. Politic. cap. 2 car. 537. *Quod in se ipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt: ipsi pro se iustitiam quęrunt, pro alijs verò nulla eis iustitiæ cura est.* Irridetur Toletus, Suarez, & talij, quòd ad hanc quęstionẽ nitantur authoritatibus; moralium (vnde nos ab his abstinuimus) sed noluũt irrideri vicissim aduersarij, quando ex 10. ethic. cap. 8. omnem à Dijs actionem, & effectionem remouent. Et exinde gloriantur, se cum Aristotele à Deo omnem negare efficientiam.

Atqui Aristoteles illic negat actionem, quę est praxis, qua Dij inter se non vtuntur, neq; omnino praxibus virtutum moralium. Negat effectiones artificum humanorum, quibus Dij faciant ædes, telam, gladium. Hoc est, negat operationes mercenarias ad egestatem sui ipsorum propulsandam. Alioqui capite sequenti 9. decimi cum sapientibus ini Deo ponit actiones iustitiæ erga homines sapientes. Scilicèt energia liberalis est in primo ente ad communicandum esse, & bonũ, non autem mercenaria ad recipiendum, adipiscendumuè esse, aut bonum.

Sed præter hanc authoritatem ex moralibus ab aduersarijs iactatam, ego alias obseruaui, quas referre, & explorare constitui. In 7. politic. cap. 3. Philosophus indicaturus homines speculatiuos non esse desides, sed actuosos, habereq; actionem, idest, praxim, quæ est speculatio, in qua consistit eorum benè esse, & benè agere. Id probat scilicet, quòd speculatio sit bona actio, πρᾶξις quia nisi ita dicatur de homine speculante, quod benè agat actione interna, (& si non agat actione externa, quæ est ad aliud) tunc neq; Deus, neque mundus benè essent, aut agerent; quoniam Deus, & mundus non Num. 60.

habent

ta in moto, non fit motio; si maior est in mouente, fit motio, nam motio est à superiori proportione, non ab æquali. Neq; tamen motor debet ita superare motum in mouendo, vt vehementer exuperet, siquidem aut non mouebit, aut parum mouebit, veluti si totis viribus plumam iacias. Ergo motor debet secundum proportionem quandam æquabilem superare motum. Sic dicatur de quietãte, & quietato; similiter de quietante, & mouente. Nam si robur quietãtis fuerit maius robore mouentis, quietãs vincet, & propellet mouens. Si robur mouentis maius fuerit, certè quietans vincetur, ac de suo loco expelletur. Iam verò, si Atlas habet maiorem vim ad mouendũ, quàm terra ad quietandum: Atlas terram loco suo pellet, quarè terra manens, & iam mora non erit stabile mouens sufficiens ad mouendũ cælum. Si autem terra sit potentior ad quietandum, quàm sit robur Atlantis, tunc Atlas robore terræ mouebit cælum, & per consequens cælum habebit minus roboris, quàm Atlas, Atlas minus roboris, quàm terra. Ergo terra erit maioris roboris, quàm cælum, & quàm cæli motor, quod est ridiculum. Idem dicas de quocunque motore existente intra cælum.

Consectarium est. Cęlum non potest moueri ab aliquo quod sit intra cælum, tanquam à motore immobili: neque potest moueri ab aliqua parte vniuersi tanquã à manente, vel mouẽte.

Secundò, Præclarè cernis tractari de robore mouendi, & robore quietandi: quodque robur mouentis immoti sit maius, quã robur mouentis moti. Si quæras, in quo genere potentiæ, aut roboris loquitur, in genere causę effectricis, an finalis? Certè non potes, vel per somnium, hæc dicta accipere de mouente finali, sed præcisè intelliguntur de mouente effectiuè, vt cognoscas alioquod immobile esse mouens effectiue.

Exponitur cap. 4. *de com. mot.*
Caput. IV.

TExtus. *Est autẽ dubitatio quædã de partiũ cæli motibus, quæ quoniã ijs, quæ dicta sũt, est cognata, nõ ab re hoc in loco perscrutari poterit. Nã si quis motionis potentia terræ quietem excesserit, manifestum sanè est, quòd illam mouebit è medio. Quòd autem robur, à quo illi isthæc inest potentia, non est infinitum, clarum est, neque enim infinita est ipsa terra, quamobrem, neque illius grauitas.* *Num.* 44.

Obseruatio. Dubitationem congeneam supra dictis, proponit de cælo, & vniuerso. Quæstio est. An vniuersum possit dissolui. Ponit tres suppositiones. Prima, si datur vis motiua potentior, quàm sit vis quietatiua terræ, illa potentia motiua mouebit terram ex medio vniuersi. Hæc suppositio clara est per dicta cap. præcedenti. Secunda suppositio, terra non habet vim quietatiuam infinitam, hoc est, grauitatem infinitam non habet, vt ostensum vt in 1. de cælo 51. & inde, quia per 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

actiones externas, præter proprias internas ipsorum. Textū appono. *Vix enim Deus benè se haberet, ac mundus totus, quibus non sunt actiones externæ, præter proprias ipsorum.* Igitur Deus nō habet secundum Aristotelem actionem externam, quæ est ad aliud, sed internam tantùm ad seipsum. Sicuti mundus extra se ad aliud actionem nullam habet, sed intra se solummodo.

Ita quoq; in 7. Nicom. cap. vlt. scriptum reliquit. *Nam si alicuius natura simplex est, ei semper eadem actio* (πρᾶξις) *erit iucundissima; atq; idcirco Deus semper vna, ac simplici voluptate gaudet: neq; enim motionis tantùm, sed immobilitatis operatio quoq; est: magisq; in quiete, quàm in motu voluptas consistit. At verò mutatio omnium res suauissima est, vt poeta inquit, ob prauitatem quandam.* Quæ eadem in lib. 6. ad Eudem. cap. vlt. habentur. Si vnica duntaxat est Dei actio, eaq; interna, qua sese contemplatur: Deus verò est primum ens, sanè primum ens nullam actionem extra se agit, neq; effectricis causæ operationes exercet.

Respondeo. Philosophus in 7. Nicom. & 6. Eudem. loquitur nō de quacunq; operatione, sed de illa, qua Deus est felix, beatusq; & qua Deus voluptatem percipit. Illa verò est actio, siuè energia immanens, quæ est speculatio sui: iuxta prescripta in 9. met. 16. *Visio in vidente, speculatio in speculante, & vita in anima: quare & felicitas etiam, vita nanq; quædam est.* Vita igitur Dei pro actu secundo, interna Deo est, imò est ipsa simplicissima Dei substantia. Aliæ operationes, quibus vel facit mundum, aut, quæ in mundo facto sunt, facit vel regit, nihil vel felicitatis, vel voluptatis Deo conferunt; quippe qui seipso optimus bona sua communica t alijs rebus, nulla recipit, nullius enim est indigus. Quocirca Aristoteles à Deo negat actionem mercenariam, non operationem liberalem.

Quibus locis nota, etiam Deo tribui praxim, atq; speculationē praxim appellari, & eupraxim, idest, bonam actionem, vt in 7. politi. Quæ locutio videtur pugnare cum 2. de cælo, vbi praxis negatur optimo, saltem ei negatur indigentia ipsius praxis. At hisce locis praxis videtur necessaria Deo, nē nisi eam habeat, neq; felix, neq; voluptate delibutus erit. Num. 61.

Responderi potest, nomen praxis præsupponere indigentiam in agente, atq; adeò propriè remoueri à primo ente: significare item operationem acquisitiuam boni eidem agenti. Cum igitur in 2. de cælo Aristoteles loquatur de actione externa, quæ nullum prorsus bonum primo optimo cōfert, cum ex 1. cæli 100. primum diuinissimum nullo suorum bonorum indigens sit. Idcircò probè negata est praxis à Deo. Sed in locis moralibus relatis nomen actionis extenditur ad operationes, etiam internas, scilicet ad speculatio-

culatio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

phyſ. 79. in magnitudine finita non poteſt eſſe potentia motiua infinita: ſed terra eſt magnitudinis finitæ; ergo terra non habet potentiam motiuam, vel quietatiuam infinitam, quarè grauitas terræ, quæ & motum, & quietem terræ efficit, non eſt infinita. Hic nota, maiorem propoſitionem 8. phyſ. 79. accipi de potentia actiua, nō finali, nam de finali non concluderet. Tertia, omni potentia finita poteſt accipi potentia maior, vnde & poteſt accipi potentia maior, in mouendo, quàm ſit potentia terræ in quieſcendò. Hæc 3. ſuppoſitio paulò inferius habebitur. Tunc arguo ſic. Si terra poteſt moueri de medio vniuerſi, ergo totum vniuerſum poteſt diſſolui; probatur antecedens, ſi poteſt haberi maior potentia in mouendo, quàm ſit potentia terræ in quietando, ergo terra poteſt expelli ex medio vniuerſi, per primam ſuppoſitionem: ſed poteſt haberi maior potentia in mouendo, quàm ſit potentia terre inquietādo, quia per tertiam ſuppoſitionem, omni vij finita poteſt dari maior, & per ſecundam ſuppoſitionē vis terræ eſt finita, ergo terra poteſt depelli ex medio vniuerſi. Probatur conſequentia, quia medium vniuerſi dat intrinſecè ſtabilitatem toti vniuerſo, ergo moto ipſo medio de ſua ſede, omnia corpora turbabuntur de ſuo loco, & per conſequens vniuerſum diſſoluetur.

Num. 45. Textus. *Quoniam autem impoſſibile multipliciter dicitur (non enim eodem modo impoſſibile eſſe dicimus, vocem videri à nobis, & illos, qui in orbe ſunt lunæ: cum alterum ex neceſſitate ſit, alterū autem, quam vis natum ſit videri, non tamen videbitur) cælum verò incorruptibile, & non diſſolubile arbitramur quidem ex neceſſitate eſſe; huc verò ratione non ex neceſſitate contingit.*

Obſeruatio. Duplex eſt impoſſibile, alterum ſimpliciter, quod opponitur neceſſario; alterum ex conditione aliqua, quod abſolutè nō eſt impoſſibile ex ſe. Vocem videri eſt ſimpliciter impoſſibile; ſed homines cōſtitutos in orbe Lunæ per ſe viſibiles, nos non videmus propter conditionem diſtantiæ. Mundum diſſolui eſt impoſſibile ſimpliciter, ſicut neceſſariū eſt cęlum non diſſolui. Sed iuxta dubitationem propoſitam cælū poſſet diſſolui, nec eſſet neceſſariò indiſſolubile.

Secunda Ariſtoteles ponit exemplum falſum ſecundum ſētentiam propriam, quòd ſcilicet in luna ſint aliqui homines viſibiles, quòd Pythagorei quidā arbitrati ſunt. Item cælū eſſe indiſſolubile ex ſui natura fortaſſe verum eſt: ſed mundus conſtaret ex parte cęleſti indiſſolubili, & ex ſubcæleſti diſſolubili, vnde totum vniuerſum non videtur æqualiter indiſſolubile; ſed hæc inter dubitandū dicta ſint obiter.

Textus. *Natus etenim eſt, & contingit fieri motus maior, quàm à quo quieſcit terra, & à quo ignis, & ſupremum corpus mouetur. Itaque ſi exuperantes fuerint motiones iſthæc à ſe inuicem dif-*

dissoluentur. Sin verò tales quidem non fuerint, illas autem esse contigerit (infinitum enim non cõtingit, quoniam neque infinitum esse contingit corpus) contingit sanè dissolui cælum. Quid enim prohibet hoc accidere posse, siquidem non est impossibile? Non est autẽ impossibile, nisi contrarium fuerit necessarium. Verùm de huiusmodi dubitatione alius sermo erit.

Obseruatio. Tertia suppositio erat, dari posse potentiam motiuam, quæ superet, tùm potentia motiuam cæli, & aliorũ, tùm potentiam statiuam terræ, & aliorum. Quoniam omnis potentia actiua finita potest superari per augumentum potentiæ iuxta rationem constructam in 8. phys. 79. sed potentia motiua cæli, & statiua terræ est finita, quoniam hæc corpora sunt finita, & per consequens eorum potentia est finita, ergo poterit esse ab hac potentia excedente motus, quo terra loco pellatur, & cælum, & alia: atque corpora vniuersi à se se diuellantur, mundusque, vel de facto dissoluatur, vel de possibili sit dissolubilis.

Secunda. Hic duæ distinctiones notentur de potentia effectiua, vel enim est intrinseca, vel extrinseca: infinita, vel finita. Potentia infinita, siue extrinseca, siue intrinseca non potest superari: qaure si mundus, potentiæ infinitæ sit innixus, nõ erit dissolubilis. Si potentia est finita, siue intrinseca, siue extrinseca corpori, potest superari per additamentum potentiæ ad potentiam. Sed tamen potentia infinita non potest esse intrinseca corpori, vel magnitudini finitæ, ergo danda est potentia infinita extrinseca motoris immobilis; quam potentiam statim concludet Aristoteles, qui differt solutionem dubitationis præsentis, vt soluat paulò post.

Textus. *Vtrum autem oporteat extra id, quod mouetur, immotum quiddam esse, & quiescens, quod nulla illius existat pars? An secus? Et hoc vtrum ita se habere in ipso vniuerso est necessarium? Fortasse enim videri poterit incõueniens esse, si motionis principiũ intus sit.* Num. 46.

Quamobrem ita existimantibus videri poterit rectè ab Homero fuisse dictum.

Sed vobis nunquam cælo deducere ab alto

Ad terram dabitur summumq; sciumq; tonantem:

Non si peruigili studio, multoq; labore

Dijq; Deæue omnes trahere pariter inde velitis.

Quod enim omnino immobile est, à nullo moueri contingit. Vndè etiam iam dicta soluitur difficultas, an contingit cæli compositionem dissolui, vel non contingit. Si quidem ex immobili dependet principio.

Obseruatio. Soluit ambas dubitationes. Prima fuit, an immobilis cæli motor sit intra, vel extra cælum. Respondet nõ esse intra. Secunda fuit, an mũdus esset dissolubilis: Respondet non esse, quia ex immobili dependet principio. Declarat autem potentiam insuperabilẽ

ipsius immobilis mouentis, tùm in se, tùm in mundo. In se, ex Homero, apud quem Iuppiter, nec ab omnibus Diis, aut Deabus potest loco moueri. Fabulam detrahe; idest, primum immobile à nulla potentia motiua data, vel dabili potest moueri. In mundo, quia mundus insuperabili robore sustẽtatus à primo immobili, non est de facto, aut de possibili dissolubilis. Sicut potentia infinita primi motoris, nec de facto, nec de possibili est superabilis. Dixi infinitam, sed intensiuè, alioqui per augumentum potentiæ finitæ posset æquari, ac superari. Ex quo constat ratio primæ solutionis, quia potentia intensiuè infinita non potest esse in magnitudine finita per 8. phys. ergo est extra.

2. Constat, quòd hæc doctrina de mouente est de efficiente, nõ de fine: nam verborum connexus de fine non est. Ratio quoque id manifestat, quia si finis est maioris bonitatis, non propterea magis resistit mouentibus; comparatis quippe terra, & homine, homo præstantior est, nec tamen est magis immobilis; nec ordinata ad finem maiorem, illique nixa, sunt magis stabilia, nam ordinata ad generationem, vel conseruationem hominis facilius dissolues, quã ordinata ad generationem, & conseruationem terræ. Si autem aliquid sit effectiuè robustius, nec mouetur ab aliis ipsum, nec illi adhærentia: vt Milonẽ Crotoniatem nemo poterat de loco pellere: nemo poterat ab eo primum duobus digitis apprehensum diuellere.

Tertia. Comparatio de terra, quæ mouet animal, & primo motore, qui mouet cælum habet similitudines, ac dissimilitudines. Prima similitudo. Robur quietans terram superat omne robur totius animalis stãtis, aut mouentis, ac robur omnium partium animalis. Sic primum immobile superat robur totius mundi, & omnium partium eius. Secunda, terra est extrinseca animali, nullaque pars est ipsius animalis: ita primum est extra mundum, nullaque mundi est pars. Tertia, terra suapte virtute est stabilis, & effectiuè mouet, ac stabilit animalia. Itidem, & primum immobile suapte virtute, & natura est immobile, datque motum, ac statum cælo, ac terræ, & cæteris. Quarta, terra non toto impetu mouet animalia, sed proportionaliter ad impetum animalis trahentis, vel pellentis. Primum quoque non infinito impetu mouet cælum, sed proportionaliter ad nixum cæli, & aliorum, quæ mouentur à primo. Dissimilitudo prima est. Animal habet vnam partem intra, quæ mouet omnes alias: mundus terram immotam intra se habet, quæ mouet aliquas mundi partes, nõ omnes alias. Secunda, terra est immobilis respectu animalium, secundum totum non mouetur; At secundum partes mouetur localiter. Primum immobile est immobile omninò. 3. terra tangit, ac tangitur ab animalibus

Num. 47.

Terra similis & dissimilis primo enti in mouendo.

bus contactu mathematico: primum immobile non item. Vnde 8. phys. 43. motiuum, & mobile dicuntur, aut mutuò se tãgere, aut vnum tangere alterũ. Quia enim ex eodem lib. tex. 46. mobile necessariò est corpus, mouens non necessariò: ideò si mouens, & motum sint corpora mutuò se tangunt; si mouens non est corpus, non tangitur sed tangit; vnde est contactus virtualis in omni mouẽte physicè, sed contactus mathematicus non est, nisi in mouente physico, nimirum quia aliquo modo repatitur.

Quarta. Hinc apparet clarius, quare si primum mouens
Num. 48. est extra magnitudinem, non sequitur absurdum 8. phys. 79. vt moueat in non tempore. Si enim potentia infinita sit in magnitudine, ipsa magnitudo est mobilis, nimirum in tempore: si vis intrinseca est infinita, mouebitur in non tempore, quod implicat. Ita etiam mouebit magnitudinem alienam in non tempore, quia motum mouens tanto impetu mouet, quanto mouetur, ergo magnitudo habens potentiam infinitam, & mota impetu infinito, mouebit aliam magnitudinem impetu infinito. At si potentia infinita sit extra magnitudinem, substantia talis potentiæ non est mobilis, sed infinita vi stabilis est. Non ergo mouet propriam magnitudinem impetu infinito, neque alienam, quia non sequitur impetum in mouendo. Idcirco vis infinita primi motoris exercetur in actu immobilitandi se, in quo actu est infinita immobilitatio, & intensiuè, & extensiuè. Intensiuè, cum à nullis simul Diis, Deabusque, idest à nullis quantumuis potentissimis possit superari, & moueri; extensiuè, quia infinita duratione permanet immobilis. Exercet autem in mouendo, aut quietando alia, actum proportionatum secũdis motiuis, vt supra dixi: & receptiuis, nam actus actiuorum in patiẽte, & disposito recipiuntur 2. de anima 24. Ratio esse potest, quia primus motor habet in se vim per essentiã, ideò tota vi se stabilit. In alijs vis eius participata est pro modulo participantium. Ideoque vniuerso dat interminatam durationem, vt quemadmodum primum immobile non superatur, sic nec mundus dependens ex primo immobili dissoluatur. Differunt autem, quæ immediatè, & quæ mediatè à primo depẽdent; nam quę propè sunt, incorrupta manent: quæ longè distant, corruptibilia sunt, non defectu primi mouentis, sed secundorum, à quibus dependẽt immediatè. Lege secundum de ort. & interit. 59. contex.

Quintò. Quæ deinceps habet Philosophus in 4. & 5. cap. ad nos non attinent. Quæ in 6. attinent. Cum enim tractatum sit de toto extrinseco mouente totum animal, tractandum est de parte intrinseca animalis, scilicet de forma mouente aliam partem.

Est

Explicatur caput sextum lib. de com. mot. causa. Caput. V.

Num. 49. TExtus. *De anima autem, siue moueatur siue non: & si moueatur, quo moueatur modo, prius dictum est in iis, quibus de illa est pertractatum.*

Quoniam verò inanima omnia ab aliis mouentur (nam de primo quidem, & perpetuo mobili, quonam moueatur modo, quoue pacto moueat primum mouens, in primis Philosophiæ commentariis determinatum est prius.) reliquum est contemplari, quomodo anima corpus moueat: & quod nam animalium motionis sit principium.

Animata enim (præterquam ipsius vniuersi motionis) aliorum sanè motus sunt causæ, quæcunque à se inuicem mouentur, quoniam se inuicem impellunt.

Obseruatio. Tria in primis dicuntur. Primum, quòd in libris de anima determinatum est, an moueatur anima, & quomodo moueatur. Ita quidem, nam in 1. de anima à tex. 36. asseueratur, quòd anima non mouetur per se, sed per accidens ad motum corporis. Vndè per hunc textum refelluntur dicentes, in primo de anima nihil esse determinatum, sed omnia dubia.

Secũdum, quòd de perpetuo, primoque mobili, idest, de cælo, quomodo moueatur, & quomodo primum mouens mouet, determinatum est prius, scilicet in 8. phys. ergo falluntur dicentes, Aristotelem non docuisse in 8. phys. quomodo primum mouet, & primum moueatur. Illud enim mouet per modũ immobilis, hoc mouetur, & mouet per modum mobilis mouentis.

Tertium est comparãdo animata, & inanima, inanima omnia mouentur ab aliis, idest ab animatis: animata verò mouent se, & mouent alia. Excipit & ab inanimis cælum, & ab animatis aliqua ratione; si enim omnis terminus exceptus continetur sub termino communi, à quo fit exceptio, vt si dixeris, omnis homo, præter sortem, currit: manifestè ponis sortem sub homine, & excipis à cursu; tunc videtur cælum esse corpus inanime, & cælũ non moueri ab aliquo animato. Patet primum quia philosophus ait, dictum esse, quòd inanima omnia mouentur ab aliis, & excipit cælũ, quasi moueatur à se: ergo videtur, cælum esse inanime, sed tamen ab alio non moueri. Rursus animata sunt principium motus aliarum rerum, excepto motu vniuersi, ergo omnia alia diuersa ab animatis mouentur ab animatis, excepto cælo, quarè cælum non mouetur ab animatis. Si autem cælum mouetur à se, cælum non erit animatum. Forte soluere posses dicẽdo, cælos inanimes secundum animam formantem, animatos secundum assistentem. Sed hoc aliâs exquirendum.

Textus. *Quapropter omnes illorum motiones finem habent, nam & illæ animatorum sunt eiusmodi.* Num. 50.
Omnia enim animalia cùm mouẽt, tùm mouentur alicuius gratia qua pro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

propter id illis omnis motionis est finis, cuius videlicet gratia.

Obseruatio. Proximè dixit contemplandum, quomodo anima moueat corpus, vt innotescat principium intrinsecum motionis animalium. Interposuit comparationem animalium ad inanima subcælestia, nam de cælo nunc non loquitur. Ergo intextu præsenti argumentatur ex efficiente ad effectum. Omnis motus factus ab animatis habet finem. Ergo, & omnis motus inanimatorum habet finem. Probatur consequentia, quia motus inanimatorum ab animatis efficitur. Antecedens ostenditur, quoniam omnis motus animatorum finem habet, cum animalia & moueant, moueantur finis alicuius gratia. Quę ratio imbecilla est, eò quòd finis, vel significat finem temporis, quia scilicet motiones animatorum, & inanimatorum tandem definunt: vel significat causam finalem, quæ appellatur, *cuius gratia*. Conclusio, & antecedens sunt de fine temporis, probatio antecedentis de fine causali, & in argumento est æquiuocatio; nisi dicamus hanc propositionem, omne habens finem, cuius gratia mouetur, vel mouet: habet finem temporis in suo motu. Quæ propositio æternitatem motus demolitur, quia cęli habent finem, cuius gratia mouent, & mouentur ex 2. de cælo *65*. & *66*. An dicēdum est hic loqui Arist. non de omni motu inanimorum, sed præcise de motu facto ab animalibus subcælestibus, quæ habito fine cuius gratia, definūt ab effectione? Sensusque erit; quoniam animalia subcælestia mouent propter aliquem finem cuius gratia: quo fine acquisito cessant ab actione, ergo & omnis motus inanimatorum factus ab animalibus subcęlestibus cessabit: siquidem cessante actione, cessat passio.

Textus. *Animaduertimus autem cogitationum, phantasiam, selectionem, voluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc autē omnia ad mentem referuntur, & appetitionem; phantasia enim, & sensus cum mente eundem habent locum, cum iudicandi habeant facultatem. Attamen iis distant, quæ in aliis dictæ sunt differentiis. Voluntas verò, & ira, & cupiditas omnia cum appetitione sunt. Selectio autem communis est cognitionis, & appetitionis: quapropter & ipsum quod eligi potest.* Num. 50.

Obseruatio. Incipit exponere, quomodo anima sit principium motiuum animalium, scilicet metu progressiuo. Hęc res in 3. de anima tradita est, sed hic liber in iis, quæ sequuntur, miram libro 3. animastico claritatem affert. Duo autem sunt principia partialia motiua, vnum ex parte potentiæ vitalis, alterum ex parte obiecti. Ex parte animæ sunt duæ potentiæ cognitiua, & appetitiua, per quas anima mouet corpus. Sub cognitiua continentur sensus, phantasia, mens: omnes enim hæ potentiæ habent potestatem cognitricem, siue iudicatricem: mens quidem in homine solo, sensus autem, & imaginatio

etiam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

etiam in brutis. Sub appetitione comprehenduntur irascibilis, concupiscibilis, voluntas item, atque electio; Sed appetitio necessariò præsupponit in animalibus cognitionem. His actibus cognoscendi, & appetendi aliquod obiectum in anima existentibus, anima mouet corpus. Ex parte obiecti distingue speculabile, agibile, factibile. Cum omne intelligibile dicatur mouere intellectum, & appetibile appetitum, sicuti actiuum mouet suum passiuum; Ariste. soli fini agibili dat rationem principij motiui; quia tractat non de quocunque motu, sed de motu locali corporis. Sed speculatiuum non mouet 3. de anima 46. & 48. & 58. sed intellectus actiuus, & agibile. Factibile verò ex parte obiecti mouere potest, sed quia factio communiter est ex imperio finis agibilis, ideò primum mouens ex parte obiecti est agibile.

Num. 51. Textus. *Non autem omne excogitabile intelligibile est, sed rerum agendarum finis. Quamobrē tale est bonorum id, quod mouet, sed non omne pulchrum. Vt enim huius gratia est aliud, & vt est finis, cum alia alicuius gratia existant, eatenus mouet. Oportet autem constituere id, quod apparet bonum, boni etiam locum obtinere, & ipsum iucundum, quandoquidem apparet bonum.*

Obseruatio. Duplex est agēs, hoc sine cognitione, vt ignis, illud cum cognitione, vt homo. Quia verò quodlibet per se agens agit propter finem intentum, aliter hæc agentia, & aliter intendunt. Efficiens non cognoscens secundum naturalē inclinationem intendit finem, & hoc modo finis habet esse in intentione agentis, non cognoscentis. Agens cum cognitione ad hoc, vt dicatur intendere finem, primò debet cognoscere obiectum, secundò appetere; & ex appetitione finis dicitur esse in intentione agentis. Quod enim præstat inclinatio naturalis in efficiente non cognoscēte, hoc pręstat appetitio in efficiēte cognoscente. Nec ante obiectum aliquod potest dici esse finis actualis, sed solùm post quam fuerit cognitum, & expetitum.

Secunda. Aliud est obiectū potentiæ, aliud causa finalis mouens. Omnis potentia cognitiua, vel appetitiua habet sub adæquato obiecto vnū pręstantissimum, illudque dicitur finis potentiæ: & actio perfectissima circa præstantissimum obiectum nuncupatur etiam finis potentiæ. Sed obiectum est tanquam finis extrinsecus; actio, quia immanens, finis intrinsecus. Sic obiectum agibile est efficiens intellectionis, atque appetitionis, & dicitur obiectum finale ipsius intellectus, vel appetitus, non simpliciter, sed in genere agibilium: quoniam primum speculabile, & speculatio perfectissima est finis, & obiectum finale simpliciter ipsius intellectus. Ergo omne intelligibile, seu cogitabile non est localiter motiuum, sed solùm intelligibile agibile, quod est causa finalis. Similis di-

distinctio, est tùm in hoc textu, tùm in 13. met. summa 1. cap. 3. de pulchro, & bono, quòd nō omne pulchrum est bonum, quia bonum semper in actione est: conuertitur enim in his textibus pulchrum, & intelligibile, quemadmodum etiam bonum, & agibile. Ergo obiectum agibile est causa partialis intellectionis cum intellectu, & appetitionis cum appetitu. Vbi agibile iā est amatū, induit rationem causæ finalis, & duæ causę faciunt motum localem, appetitio effectiuè, & propriè: appetitum, siue amatū facit finaliter, & metaphoricè, quatenus appetitus, & appetitū res vna cuaserūt.

Num. 52. Tertia, Hinc elucent discrimina inter duo significata huius vocabuli *finis*: primum, nam finis pro obiecto potentiæ etiam est in speculatiuo intellectu 2. met. 3. 3. de anima 49. sed causa finalis in efficiente cognoscente pertinet ad intellectum actiuū, tāquā obiectū. Secūdū, nam causa finalis dat esse suo causato, vnde quando in demonstratione quæris, *propter quid ambulat?* & respondes, *vt sanetur;* tria sunt, medium demonstrationis, vt *sanitas*: subiectum, *appetens sanitatem*: & maior extremitas, *ambulatio* vt causatum finale causa finalis dat esse ambulationi, & præexistit ordine naturæ ipsi ambulationi. Obiectum autem non dat esse ipsi potentiæ, quæ circa tale obiectū versatur, sed potentia est mensurata ab obiecto per 6. met. 20. nō causata: & præexistit antequā vel agat cum obiecto, vel patiatur ab obiecto; nō ergo potentia est causatum finale ab obiecto. Hinc apparet, quòd eadem res potest esse, & obiectum, & finis: vt obiectum causat effectiue partialiter cognitionem, & appetitionem sui: vt causa finalis causat totaliter in suo genere suum effectum, nec præsupponit ipsū. Tertium discrimē. Finis pro obiecto soli potētię cognoscēti, & appetēti cōgruit. Sed causa finalis cōgruit cū omni agente, siue per cognitionem, siuè absque cognitione; neque causa finalis causat ipsum efficiens, sed ambæ causant vnū, & idem causatum, vna finalizando, altera efficiendo.

Quod autem ex Aristotelis sententia obiectum sit causa effectrix, & iam dictum est, & infra dicetur. Nunc legatur liber de sens. & sens. cap. 3. vbi scriptum est de obiecto sensili. *Quid autem vnunquodque eorum existens faciet sensum, & actum, nunc dicamus*. Cum ergo concurrunt in obiecto agibili duæ rationes vna obiecti effectiui, & altera finis motiui, declarat Philosophus à posteriori ipsam rationem motiui finalis, quatenus enim aliquid existit gratia alicuius, eatenus ipsum, cuius gratia mouet. Quatenus enim finis dat existentiam ipsi causato, eatenus est causa finalis. Sed finis amatus dat existentiam ipsi motui, vt ambulationi, quæ, & fit & est gratia sanitatis amatæ, ergo sanitas amata est præcisè causa finalis ipsius ambulationis, & eorum, quę sequuntur ad ambulationem. Non autem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

habet rationem causæ ad subiectum appetens tanquam causatum, sed subiectum appetens est efficiens eiusdem ambulationis, causatæ. Ita mouetur animal localiter progressiuè, tùm ab anima amante, tùm ab obiecto amato: ab anima amante effectiuè tantùm (nisi fortè anima sit amans, & amata, & ex amore sui moueat corpus) ex obiecto tanquam efficiente appetitionem, & finalizante ambulationem, siue alium motum localem.

Num. 53. Textus. *Quare palam est, quòd contingit quidem id, quod semper mouetur, à semper mouente, similiter moueri, vt singula animalia: contingit autem vt alio modo; & idcirco illud quidem semper mouetur, animalium autem motus terminũ habet. Sẽpiternũ autem pulchrũ, & id quod verè, & primò est bonum, neque modo quidem est, modo verò non est, diuinius profectò, honorabiliusque est, quàm vt illo quicquam sit prius.*

Obseruatio. In principio capitis dixit se tractauisse de motu cæli, & motore eius, atque de modo, quo mouet, & mouetur. Dixit animalia mouere illa, quæ non mouentur à se: sed excepit cælum. Nunc postliminio reuersus dicit, quod cælum sic mouetur localiter, sicut singula animalia, neque explicat, in quo similitudo consistat. Addit, quòd cælum non mouetur eo modo, quo mouentur animalia, sed explicat dissimilitudinem, quia cælum semper mouetur, animal non semper, sed habet terminum sui motus.

Ratio affertur discriminis, quæ mihi subdifficilis videtur talis. Primum pulchrum, & verè bonum est bonum, ac pulchrum sempiternum: non aliquando bonum, aliquando non. Quare primum bonum semper mouet, & cælum semper mouetur. Sed bonum optatum ab animalibus aliquando est bonum, aliquando non. Vt alimentum animali esurienti bonum est, saturo non est bonum. Cessante itaque ratione boni ex aliqua circumstantia quantitatis, qualitatis, loci, temporis, modi, & similium: cessat appetitio; & ex consequẽti cessat ratio finis, & efficiens cessat ab actione. Hinc potest colligi etiam similitudo, quia sicut obiectum intelligibile, & amabile, sed agibile, mouet animam, & mediante anima corpus; sic sempiternum bonum intelligitur, & amatur à qualicunque anima cæli: & hoc modo sempiternum bonum mouet animam effectiuè ad intellectionem, & amorem, mouetque effectiuè corpus cæli mediante anima: sed mouet finaliter metaphoricè corpus cæli, quatenus est amatum.

Fortè similitudinem non ponit Arist. ad motionem obiectiuam à sempiterno bono factã: sed ad motionem de qua in capitibus 2. 3. & 4. vt efficientis non cogniti, sicuti terra mouet animal, sic sempiternum bonũ mouet cælum. Nam prior expositio dubitationem nõ leuem habet; siquidem nos mouemur à primo intelligibili, & amabili, Num. 54.

li,

li, quando metaphysicè illud speculamur; & quanquam in illo obiecto, & illa speculatione, & amore nostra felicitas naturalis consistat: tamen paruo tempore durat hæc motio 12. met. 39. Ergo ex sempiternitate boni non satis concluditur sempiterna motio intellectus, & voluntatis.

Præterea. Sempiternum bonum est intelligibile, & voluntate affectibile 12. met. 36. sed intellectus, & voluntas sunt potestates rationales, quæ possunt agere, & non agere 9. met. 3. & 10. licet igitur ex parte obiecti sempiterni motio sempiterna esset, quid obstat, ne ex parte potentiæ anima cæli cesset? Nã in potestate ipsius voluntatis affectantis est amare, & non amare, mouere, & non mouere, lege 3. Nicom. c. 7. Nec sufficit, si ex 8. phys. 8. dixeris, quòd anima cęli sciens illud obiectum, illud amat, & ex amore illius mouet, vt ei assimiletur: nec facit sicuti voluntarius sciens, qui abutitur scientia è contrariò. Non sufficit inquam, quoniam diuinissimum bonum non habet prauitatem vllam 1. cæli 100. sed anima cæli, & alia inferiora bona non facilè credentur habere tantam dignitatem, cum enim non habeant summam bonitatem, iam videntur posse habere prauitatem aliquam, sicut habent defectum bonitatis. Secundò dictum est, quòd anima illa non abutitur scientia, vel abuti non possit: sed quomodo est probatum? Tertiò, si amat assimilationem ad sempiternum bonum, quod est immobile, potius videbitur amatura immobilitatem in termino ad quem, quia immobile immobili similius est, modo sit quies in termino, ad quem naturaliter tendit. Quartò, quia si animal subcæleste amãs panẽ, vel aurũ, à quibus abest: necessariò debet moueri ad finem habendum in re. Sed cur cælum mouebitur magis ad Ortum, quàm ad Occasum, vel è contra, vt appropiet sempiterno bono? Nam si sempiternum bonum est vbique, ergo siue stet, siue moueatur cælum, habet pręsentiam amati boni. Si verò sempiternum bonum fingatur esse in vna parte spatij imaginati extra cælum, ergo vbi pręcipuum astrum attigerit illum situm, obtinebit finem, & cessabit motus.

Hæc mihi occurrunt: potentiores meliora dicant.

Textus. *Primum igitur immotum mouet: appetitio autem, & id, quod appetibile est, mota mouent. Vltimum autem eorum, quæ mouentur, quod aliud moueat, nulla necessitas est.* Num. 55.

Obseruatio. Hæc tria conspicua sunt ex 3. de anima 54. Obiectum appetibile est mouens, non motum: appetitus est motus ab appetibili, & mouet corpus: corpus est motum. In secundo membro cõtradicit hic textus textui citato in 3. de anima: quoniam hic dicitur appetibile esse mouens motum, illic non motum. Sed error discutitur, quia in textu nostro vox ὀρεκτικόν verti debuit appetitiuum, non appetibile.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

2. Ad summam. Datur aliquod efficiens, quod mouet, & facit, & non mouetur; nam intelligibile, & appetibile mouēt intellectum, & appetitum actiuè, & faciunt propriè intellectionem, & appetitionē. Quod autem in vno efficiente inuenitur, potest multò magis inueniri in primo efficiente. Certè aliquod cognoscibile est, tùm ab intellectu, tùm à sensu, quod nec est finis, nec medium ad finem. Sic albedo parietis mouet medium, & potentiam visiuam, & non est causa finalis potentię visiuæ, aut medii; neque est medium ad finem, sed præcisè est efficiens. Ita speculabile obiectū facit cum intellectu agente speciem, vel intellectionem sui, neque tamen mouet corporaliter. Cum ergo obiectum habeat rationem efficientis, & finis, vnde habet, vt nō moueatur? Respondeo, potiùs id euenire ex ratione efficientis: fines enim aliqui, vt sunt in se ipsis, sunt ipsimet motus, vt citharæ modulatus, & omnis actio studiosa est motio quædam. Sed & dominus emens seruum, vel persequens fugientem, mouetur ad seruum, scilicet finis ad medium. Insuper si finis fuerit in intentione agentis mobilis, mouetur ad motum agentis: si in efficiente immobili non mouetur, quia non mouetur agēs: ergo ex fine quatenus huiusmodi, siue sit in intētione, vbi est verè causa finalis, siue in executione, ubi est effectus aliquo modo, non habet immobilitatem.

Ex 12. met. tex. 35. 36. modus primus efficientis primi reseratur. Caput. VI.

Dvo significata huius vocabuli *finis* attuli, finē causalem, finem obiectiuum. Ab obiecto dixi procedere alterationes duas, spiritalem, & corporalem, quibus positis, anima mouet progressiuè corpus. De alteratione corporali plura non dicam, quia in cælo non est: legatur interea liber de com. mot. cap. 7. & 8. & sequentibus. De spiritali plura dixi, quoniam vtile est ad exponendum 12. met. locum difficillimum, quem considerandum assumo. *Num. 56.*

In tex. 35. Arist. ponit rem, in 36. modum. Res est dari mouens, non motum: modus est exponere modum talis mouentis. Rem ostendit, quoniā enim extrema, quæ in medio coniuncta sunt, eadem si separantur, sunt extra medium; in medio autem sunt, & mouens effectiuè, & motum effectiuè; ergo erit mouens effectiuè per se se, & motū effectiuè per se se, prout 8. phys. 37. fusiùs dictū.

Modum deinde adducit per locum à simili. Quemadmodum etenim in 1. phys. 69. purā potentiam rei mutabilis indicauit per analogiam ad materiam artefactorum: ita nunc actum purum primi mutantis manifestat per analogiam ad obiectū motiuum animalium. Sicut enim obiectum cognoscibile mouet cognitiuum ad cognitionem, nec mouetur: atque ap- *Num. 57.*

pe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

petibile mouet appetitum ad appetitionem, & non mouetur; actus enim obiecti est in passo, 2 de anima 139. sic primum mouens mouet primum mobile localiter ad lationem, sed primũ mouens non mouetur, quia motus lationis primus est in primo passo. Igitur similitudo est agentis alterantis sensum, ac intellectum cum agente circumferente cælum; & similitudo in eo consistit, quòd vtrunque mouet, & non mouetur, sicut in 3. de anima 65. attigit, quòd primum mouens pellit, & non pellitur, & hoc in latione; sic est in alteratione, qua color mouet medium.

Nunc textus 36. libretur. *Mouet autem*, inquit, *hoc modo: concupiscibile, & intelligibile mouet non motum*. Particula *hoc modo*, græcè ὧδε est aduerbium similitudinis latinè redditur *sic*. Infra quoque in fine tex. 36. *mouet itaque, vt quod amatur*. Dictio *vt* græcè est ὡς, quæ est aduerbium similitudinis, annotãte Vrbano in Græcanicis rudimentis. Quapropter hic tex. potest exponi, & per similitudinem, & per proprietatem. Per similitudinem nõ docemur, quis sit motus: sed qualis sit modus, quo mouet primus motor, eritque exemplum declaratiuũ à simili. Sicut intelligibile mouet intellectum, sic primus motor mouet cælum: sed intelligibile mouet intellectum ad intellectionem, & non mouetur, ergo primus motor sic mouet cælum ad circulationem, neque mouetur; quæ conclusio nunc posita, in textu 38. apertè adducitur.

Per proprietatem, quasi Philosophus tradat, quis nam sit ille motus factus à primo motore, nempè declaret idem per idẽ. Nam primum ens est intelligibile, & amabile: primum cælum est intellectiuum, & amatiuum, ideò primum ens, in quantum intelligibile mouet intellectum cæli ad intellectionem, voluntatem cęli ad amorem. Anima cæli mota mouet corpus cæli, & cætera inferiora. In hoc sensu particulas similitudinis non sine violentia oportet exponere, tanquam reduplicatiuas. Fonseca quidem vtrãque expositionem necessariam dicit, & si secundam innuat ferè nõ esse ad propositum. Scaynus contendit solùm per similitudinem exponere. Themistius verò scribit. *Sed nemo miretur dari mouens immobile, nam omne desiderabile hoc pacto mouet: & omne intelligibile, cum intelligitur, & ad aliquas functiones mouet, hoc pacto mouet*. Si hunc sensum amplexemur, dicemus in exemplis non quæri veritatem, sed manifestationem: hinc sæpius materiam, formã, compositum in substantijs ostẽdit Philosophus per notiora in accidentibus, vt ære, figura, statua, 7. met. 7. Nunc ergo siue obiectum sit efficiens, siuè finis per exemplum notum de obiecto mouente non moto, detegit veritatem de primo motore immoto.

Hinc ruit omninò argumentum, quo ex hoc loco quidam ve- Num 58.

ve-

ſe facit lationem primam, quæ in mobili eſt, non in motore. Argumentum eſt ex natura cõmuni motus, qui eſt in moto, nõ in motore, ergo primum motiuum facit primam motionem in primo mobili, & per conſequẽs in ſe non habet primam motionem, quare nullam. Sic textus facilè exponitur; & facilè defenditur, quòd primum efficiens lationis primæ aſſeritur immobile in efficiendo, & hoc declaratur ex obiecto, vel efficiente, vel finalizante, vt ita loquar.

Num. 59. Si autem expoſitionem teneas per proprietatem, dic primum efficiens mouere in ratione intellecti, & amati animam cæli, quæ motio eſt effectio intellectionis, & affectationis. Deinceps idem primum efficiẽs cum anima cęli mouere effectiuè corpus cæleſte circulariter; vnde primum eſt efficiens, & alterationis ſpiritalis in animã, & lationis corporalis in corpus cæli. Item ipſum primum eſt finis cauſalis ipſius circulationis, quam finaliter cauſat, dans illi eſſe: & eſt finis obiectiuus ſemper habitus ab anima cæli per ſe immobili; quæ ex amore finis habiti ſemper, ſemper mouet cælum localiter.

Harum expoſitionũ prima eſt magis expedita, & magis textui conformis; ſecunda tamen non contemnendis fulcitur Auctoribus: & opinione Ariſtotelis, qui non vult à primo immobili ſolo moueri cælum, nam cælũ & mouet ſe, tanquam primum mouens motum, & mouetur ab immobili, tanquam à ſimpliciter primo mouente, ſicut animalia mouent ſe, & mouentur à terra immobili, atque ab appetibili immobili, quæ duæ rationes in exemplis poſitæ de terra, & obiecto effectiuè mouentibus cõcurrunt in primo motore.

Dubitationes quadam determinantur.

Caput. vltimum.

EX hactenus declaratis nõnulla emergunt dubia, breuibus diluenda. *Num. 60.*

Primum, quoniam animal ſubcæleſte mouetur localiter à duplici motore immobili, altero non cognito, aut amato, ſicuti eſt terra: altero cognito, & amato, veluti eſt pabulum. Dictum eſt cælum habere tanquã animatum, immobile externum quod mouet, vt terra: & itẽ amabile agibile, quod mouet, vt pabulum. Quare in cælo hi duo motores, vt cognitum, & non vt cognitum in vnum incidũt?

Reſpondetur in exemplis ſũt duo, in re declarata ſunt vnum, nam vnius rei multa exempla dari poſſunt. Sic primi motoris immobilis, duorum effectiuè mouentium dantur exempla, vnius effectiuè mouentis latione, alterius effectiuè mouentis alteratione. Vel dicendum, ideò in cælum poni vnum mouens effectiuè ſub vtraque ratione, quoniam melius eſt multitudinem, ſi poſſibile eſt, ad vnitatem reducere; ſed non eſt impoſſibile in genere efficientis dari vnum primum efficiens, in quo ſit vnitiuè, & permanenter

com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

volunt ostendere, primum mouens mouere finaliter, non effectiuè, quia primum mouens mouet, vt intelligibile, & amabile, ergo vt finis. Ruit, inquã, quoniam Philosophus nõ affirmat primum motorem esse intelligibilem, & amabilem, atque ideò mouere ad intellectionem, & amorem: quod esset exponere textum per proprietatem, non per similitudinem, sed in tex. 37. & 38. atque in tex 45. asserit clarissimè primum motorem mouere motu primo, qui est circulatio, non intellectio; ideò quod est argumentũ à simili, accipitur tanquam propriè dictum: quod est absurdũ. Mouet sicut intelligibile, non autem quatenus intelligibile. Nec exemplum pro re accipi debet.

Prosequitur deinde Arist. in tex. 36. vnam conclusionem. Prima in ordine appetibilium, & intelligibilium sunt eadem: docetque, quòd ab intelligibili mouetur intellectus, idem dicturus, quòd ab appetibili mouetur appetitus, præsupposita intellectione. Ad hoc ponit ordinem intelligibilium, ac eligibilium, vnde concludit, idem esse primum vtriusque ordinis. Quia verò incidit de optimo, ac de per se eligibili mentio: obiter soluit quæstionem de fine in 3. met. 3. & 11. met. cap. 1. motam, an finis tantùm sit in rebus mobilibus, quasi acquisitus per motũ: an etiam in immobilibus? Respondet, esse etiam in immobilibus. Id expone per 2. Perier. cap. 3. quia in mobilibus potentia separatur ab actu, in immobilibus nõ; Ideò cum obiectum, & actus circa obiectum sit finis rerum immobilium: quem finem immobilia habere possunt, illum habent. Quæ digressio facta est tùm ad declarationem exempli, tùm ad declarandam veritatem metaphysicam de primo intelligibili, & amabili; tùm ad præueniendam accusationem, quã in Anaxagoram faciet tex. 55. Ille enim declarauit primum efficiens, non primum finem, Arist. hic declarat vtrunque. His declaratis reuertitur ad suũ exemplum dicens. *Mouet itaq; vt, quod amatur: quod mouetur autem, cætera mouet. At si quid mouetur contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiã actus est, quo mouetur: hoc modo sanè contingit aliter se habere secundum locum, quamuis non secundum substantiam. Cum autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens actu ens: hoc nullo modo contingit aliter se habere; latio nanque prima mutationum est, huius autem quæ circularis est, hãc autem illud mouet.* Num. 39.

In quibus verbis tria sunt, primum est mouens ad instar amati, hoc est non motum. Secundum est motum, & mouens, tertiò sunt mota à secũdo. Relictis alijs, cõsiderat primum mobile, & primam motionem, quę est circulatio, docetque primum mobile aliter se habere secundũ locum, nõ secundũ substantiam. Considerat item primum motorem, asseritque ipsum nullo modo aliter se habere, quia ipse

comprehensa vis omnium secũdorum efficientium; relege dicta num. 29. & 31.

Secundum dubium. Si primum mouens, vt terra, mouet vt non cognitum: 2. vt intelligibile, mouet vt cognitum: ergo idem primum mouens immobile erit cælo cognitum, & incognitum.

Respondetur, non esse absurdum, si primum sit idem re, ratione diuersa; quanquam enim in primo mouente sint duæ vires vnitæ: non est necesse, vt cęlum totum cognoscat vim totã extrinseci mouentis. satis enim est, si anima motrix cæli cognoscat totum. Nam cæli corpus non cognoscit vim motricem, neque primi immobilis, neque animæ mouentis. Fortè posset etiam dici, terram non necessariò cognosci ab animali, quod illius nixu mouetur, sed neque necessariò ignorari. Arist. quippe quando in lyceum ibat, & agnoscebat lyceũ, quo tenderet: & cognoscebat terram, à qua immota mouebatur. Ita dicas proportione quadam de cæli anima motrice, agnoscente vtrãque vim primi immobilis.

Num. 61. Tertium dubium. An motus animalis, quo mouetur à terra, vt externo motore, & ab anima, vt interno, sit vnus motus numero? nã à duplici motore, quomodo est vnus motus?

Respondetur, nisi velimus asserere, quòd animal necessariò moueatur semper, quando mouetur, duplici motu; fatendum est, eundem esse motum, quo & ab anima corpus, atque totũ, & quo à terra totum mouetur. Si itaque duo mouentia sint disparata, non erit vnus motus animalis, vel cæli: si subordinata, tanquam prima, & secũda causa effectrix, erit vnus.

Quartum. Cur primum mouens extrinsecum non ponitur mouere sine cognitione lationis, & lati? Sanè neque terra mouens animal cognoscit motum, quo pellit animantia: neque appetibile, vt pabulum cognoscit animal appetens, aut appetitionem.

Respondetur. Secundum mouens est aliquando sine cognitione, aliquando cum cognitione. Sed indignum est, vt primum mouens sit agens irrationale, cognoscit ergo propriam immobilitatem, & motum, quo mouet cælum, atque cætera mota, vel mobilia.

Quintum. Quia idem primũ mouet cælum, & motu appetitionis, & motu lationis: mouet nè vtroque motu immediatè, an mediatè? Num. 62.

Respondetur, quando obiectum intelligibile, & potentia intellectiua cõcurrunt ad intellectionem producendam: sic amabile, & voluntas ad amorem producendum: tunc obiectum habet rationem principij partialis respectu intellectionis, & amoris. Itaque ex primo intelligibili, & appetibili, & ex intellectu, atque appetitu animę cęlestis, fit vnum integrum principium intellectionis, & amoris, quibus mouetur anima cæli motrix. Quando autem primum immobile manens cum ani-

animali toto, siue anima cócurrit ad producendum motum localem circularem cæli, concurrit tanquam causa totalis prima cum cælo tanquam totali secunda in suo ordine. Nam & si sol, & homo hominem generet, non sunt ad instar duarum causarũ partialium, sed ad instar duplicis causæ, quarum vtraque est totalis in suo ordine. Quamobrem si loquimur de motu locali, primum immediatè mouet circulariter, quia nullus est motus medius inter motorem primum, & circulationem, quæ à duabus causis producitur. Sed si loquamur in ratione appetibilis de motu appetitionis, mouet immediatè ad intellectionẽ, & mediante hac ad appetitionem, dehinc mediante appetitu ad circulationem. In quo ordine etiam mouet circulariter, quasi finis amatus. Concurrunt nanque in idem vt sit efficiens appetitionẽ, & finiens circulationem, sicut viride in smaragdo mouet effectiuè oculum, & intellectum, atque appetitum; mouet item finaliter, quatenus ob amorem viridis videndi, animal mouet gemmam ad oculũ, vel oculum ad gemmam.

Num. 63. Sextum dubium. An primũ immobile moueat se ad intellectionem, & appetitionem, an tantum animam motricem primi orbis? Profectò primum intelligibile est, & intellectiuum; si ergo ex 12. met 37. intellectus ab intelligibili mouetur: primũ immobile localiter erit mobile intellectualiter, quasi alterationis motu.

Respondetur. Arist. raró cõcessit idem posse à se ipso moueri, nisi distinctionem in mouente posuerit. Posuit in primo diuinissimo intellectu intellectionem 12. met. 51. sed negauit potentiam, imò actualis intellectio est intellecta, & intelligens. Cum ergo omnis motus videatur indicate potentiam, est enim actus entis in potentia, & in primo intellectu nulla sit omnino potentia: non libenter dicerem ab intelligibili moueri, nisi intellectum diuersum. In nobis intellectus intelligẽs se, mouet, moueturque à seipso: sed intellectio est actus realiter distinctus ab intellectu possibili, quod idem arbitror de cæli anima, nisi quis mihi ex Philosopho oppositum ostenderit.

Secundò constat per dicta in tex. 37. *mouet itaque, vt quod amatur; quod mouetur autem, cætera mouet*; siue hoc dictum per proprietatem, siue per similitudinem interpreteris: *quod mouetur, & mouet* est cælum, ergo à primo amato motum est cælũ: vt sit motio ab intelligibili, & appetibili recipienda in alio, scilicet cælo, si propriè accipis; si accipis pro similitudine, idem fit, sicut appetibile mouet appetitum, sic primum mouens mouet cælum; sed cęlũ est aliud à mouente primo, ergo & appetitus, vt illic accipitur erit alius ab appetibili primo.

Septimum dubium. An cuiusque cæli sit duplex mouens, alterum anima tanquam informans: alterum intelligentia tãquam assistens. Idque siue ambo

Z

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

bo moueant effectiuè, siue alterum.

Respondetur. Aegrè probamus ex Arist. vnum ex his mouentibus, tantum abest, vt duo sint collocanda: frustra ponitur alterum. Satis namque est vna intelligentia tanquam actus assistens appropriatus, quæ & sit finis cælestis corporis, motuumque illius ex 12. met. 48. sicut anima est finis corporis, & motuum eius 7. polit. 1. Et eadem intelligentia sit mouens effectiuè cælum motu circulari, quemadmodum nauta est actus nauis, & motor eiusdem effectiuus, nec non est finis, gratia cuius nauis mouetur.

Num. 64. Octauum dubium. Quare ponitur duplex mouens, vnum commune nulli orbi appropriatum, quod sit primum immobile, & alterum proprium, appropriatumque cuilibet orbi? Cum enim ægrè probetur ex Philosopho, non videtur ad eius mentem affirmandum.

Respondetur, difficilè vtique id affirmatur. Neque enim sine fundamento Piccolom in libro de cælor. motor. cap. 17. tenet primum ens immediatè mouere cælum, dicique posse animam cæli: sed cum ex Arist. oporteat cælum dicere animatum, necesse est illi dare animam motricē, vt minimum: secundò cum præter cælum totum, vt animatum dandum sit extrinsecum immobile, planè dari debet duplex substantia, altera prima immobilis mouens, quæ non sit quasi pars, altera, quæ sit quasi pars: faciliorque est expositio textuū 2. de cęlo, libri de com. motu, & 12. met. Imò si in 1. de anima 50. non arguat contra Platonē ex placito Platonis, videbitur Arist. posuisse animam cæli motam per accidens ad motum cæli: sed primum est immobile, & per se, & per accidens. Tertiò; quia primus motus in 8. phys. reducitur ad motores duos, vnū immobilem, alterum se mouētem. At se mouens est animatum, ergo præter immobilem, alter motor est anima.

Adde. Aliquo modo primus motor immobilis dicitur sine materia 12. met. 49. quo nō alij, quia neque vt forma formans, neq; ut assistens determinatæ materiæ. Sed omninò immaterialis, & vnus mūdo, vt effectui dat vnitatem. Alij determinati non dant, neque enim omninò sine materia sunt.

Denique hoc dato faciliùs ostenditur, qua ratione primus motor sit infinitæ virtutis, & moueat tempore, nō momento, tempore verò infinito, non finito. Quoniam infinita vi se sistit immobiliter, vt propterea à nullo moueri queat, & valeat cuiuscunque quiescentis, vel mouētis nixum adiuuare. Quia & id, quod est immobile, non mouet alia, nisi secundum proportionem ad nixum extrinseci mouentis se, vel quietantis se. Vnde ab infinita potentia actiua primi infinito tempore adiuuatur nixus cæli: à finita potētia actiua cęli successiuus cæli motus educitur. Quod superiore vestigatione etiam dictum fuit.

Nonum dubium. An motores appropriati orbibus ſint immobiles, ſicut primus motor?

Reſpondetur, primus motor eſt immobilis omnino ab extrinſeco, neque enim ab alio mouetur, vt ab obiecto intelligibili, & amabili motione ſpirituali, neque ab alio, vt ab efficiente motione corporali. Cæteri motores mouentur effectiuè ab obiecto primo intelligibili, & amabili, & dependent à primo, vt efficiente, & fine cauſante, etiam ſi ſecundi motores non cognoſcerent; nam aliâs etiam depēdent, vt ab obiecto actuante potentiam intellectiuam, & appetitiuam, voluntatem ſcilicet: quam ob cauſam fortè Ariſtoteles 12. met. 43. poſuit primum immobile per ſe, & per accidens. Secundaria mouentia per ſe dixit immobilia: an per accidens moueantur, nec affirmaſſe, nec negaſſe reperio.

Hucuſque de primo efficiente, atque de modis, quibus primũ efficit, tentatum eſt veſtigare.

VESTIGATIO PERIPATETICA QVARTA.

De Vnitate Dei.

Tractanda proponuntur. Caput. I.

Nu. 1. REcta locutio, rectè est indicium opinionis. Qui igitur rectè locutus est, rectè sensisse: qui prauè locutus, prauè sensisse meritò existimatur. Etenim quæ sunt in voce, sunt earum, quæ in anima, passionũ notæ. Cum ergo Arist. frequenter *Deos* in multitudinis numero nominet, suspicionem concepi, ne ille Dei vnitatem auersatus, multos Deos posuerit iuxta Idololatrarum errorem. Accessit præclarissimorum virorum dissensus: nam Aug. Steuchus Eugubinus in lib. 4. de perenni philosophia multis modis pro vnitate Dei ex Arist. asserenda laborat? Ioa. Franciscus Picus Mirandulanus in opere prætitulato, Examen vanitatis doctrinæ gentium, lib. 4. cap. 1. pro multitudine Deorum Aristoteli tribuenda cõtendit. Itaque ex his sum excitatus ad vestigandum, num Aristot. vnum Deum, vt verè vnicus, solus, immultiplicabilisq; est Deus, crediderit: an errore nefario multos crediderit, docuerit, coluerit.

Nu. 2. Nec enim illi mihi persuadent, qui statim prorumpunt in vnum primum motorem, in vnam primam causam, in vnũ principem entium. Alia namq; est ratio substantię, seu ratio formalis motoris, causæ, principatus: & alia ratio Deitatis. Rationes motoris, causæ, & principatus ab Arist. etiam non viuis, etiam temporariis tribuũtur: ratio Deitatis verò ab Aristotele non conceditur iis rebus, quas non viuentes, aut nõ æternas existimauerit. Deos enim, & viuentes, & immortales, siue æternos censuit. Sed quanquam ratio primi motoris, primæ causæ, primi entis, & ratio Deitatis essent re idem: ratione non esse idem pro comperto habeo. Quocirca non est idem iudicium faciendum de vno principe entium, & de vno Deo ad mentem Arist. *Non enim* (ex 3. phys. 21.) *eadem omnia iis insunt, quæ quolibet modo sunt eadem, sed solùm quibus esse idem est*. Si ad veritatem loquamur, idem profectò essẽtialiter est entium princeps, & Deus; si ad arbitrium Aristotelis fortasse non sunt idem: quod an ita habeat, nec nè, explorare est in animo.

Quia verò de vnitate Dei a- *Nu.* 3.

ge-

gere incipimus recenseo ex 5. met. tex. 12. Vnum dici quadrifariam, numero, specie, genere, ab vno. Si Deus ponatur vnicus numero, erit etiã vnicus specie, genere, & ab vno: nam vnitas numerica cęteras cõcludit vnitates, nec retrocedit cõsequentia. Nos, qui scimus Deũ esse vnicum, omnino immultiplicabilem, de sola vnitate immultiplicabili in plura eiusdem rationis, vel alterius rationis tractabimus, hoc est de vnitate numerali. Quanquam illud perspectum sit, Deum non dici vnum numero propriè, cum nõ sit cum alii rebus numerabilis, vel connumerabilis: neque illam vnitatem, quæ principium est numeri in genere quãtitatis, obtineat; tamen cùm loquamur de vnitate immultiplicabilis rei, quam vnitatem solemus nuncupare numeralem, iis vocibus vtemur, quando meliores non suppetunt.

Differentia rei vniuersalis, & particularis.
Caput. II.

Nu. 4. Rerum aliæ sũt vniuersales, aliæ singulares; prout nos docuit Peripateticorum Princeps in primo de interpretatione cap. 5. & 1. priorum secto 2. cap. 1. Vniuersale potest esse in multis, & dici de multis: Singulare, nec esse potest, nec dici. Vniuersale itaque est multiplicabile in plura eiusdem, vel alterius rationis, singulare est immultiplicabile. Duas verò differentias in modo loquendi obseruo inter vniuersale, & singulare. Prima est, quòd vniuersale potest vniuersaliter affirmari, & negari, hoc est per signa vniuersalia distribui: vt omnis homo, nullus homo. Omnes homines, nulli homines. Singulare non potest vniuersaliter sumi, vnde si dixeris omnis Plato, nullus Plato, omnes Platones, nulli Platones, perperam loqueris. Consule 5. met. 16. quare non dicitur, omnis Socrates. Etenim res est immultiplicabilis; signum vniuersale, & vniuersalitas ponit in re modum multiplicationis; ergo dum connectis rei immultiplicabili modum multiplicationis, connectis duo incompossibilia, & facis rationem in se falsam, & impossibilem iuxta doctrinam 5. met. cap. de falso tex. 34. Nec enim connectere singularitati vniuersalitatem est iungere linũ lino. Secunda differentia est, Nu. 5 quòd res vniuersalis proferri potest in numero singulari, & in plurali; & in scientiis plerũque definitio, diuisio, demonstratio fieri solent in numero singulari: quanquam exploratum sit, rem scibilem esse vniuersalem, & multiplicabilem, ac multiplicatam. Ita in logica syllogismus, ac demonstratio: in physica natura, & anima, quæ sunt vniuersales, & multiplicatæ definiuntur in numero singulari. Res autem singularis in numero singulari tantùm effertur apud probatos grãmaticos, Græcæ, Latinæ, atque Ethruscæ linguę petitos, nisi tropus, vel schema incidat; itaque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

solæcismus committitur, si dixeris Mercurios, vel Platones, nec enim nomina propria in plurali declinantur: aut saltem modus pluralitatis rei implurificabili repugnat, vt siquis ita loquatur, incompossibilia componat. Quapropter ex locutione in numero singulari non possumus cōcludere rem significatam esse singularem, aut immultiplicabilem, quoniam talis locutio, & rei vniuersali multiplicatę, & rei singulari immultiplicabili congruit. Itaque si colligas, de hac re loquimur in numero singulari, ergo hæc res est singularis: admittis fallaciā consequentis, quoniam numerus singularis potest applicari secundum vnitatem, etiam genericam, & specificam, etiam secundum vnitatem ab vno. Sed ex locutione in numero plurali necessariò concluditur res esse vniuersalis, & plurificabilis, siue in plura eiusdem rationis, siue alterius rationis. Nulla igitur forma immultiplicabilis (apud propriè loquentes) potest numero multitudinis proferri sine falsitate, & sine solæcismo: prout accuratè, & eruditè notat Doc. Seraph. in 1. d. 4. quæst. 3. Quarè ii, qui fœdissimo errore, etiam inter nos inuocant, iurant, scribunt *Deos immortales*, aut in grammatica solęcismū commitunt, si tamen credunt vnicum Deum esse: aut errant in Theologia, si credant multos. Tametsi qui credunt vnicum, non solum errent in grammatica, sed etiam in moribus mentiantur, & mendacio

Num. 6.

perniciosissimo quidem: aliud enim in mente, aliud in ore habent. Sed hoc aliâs. Ad propositum negocium accedamus.

A locutione plurali, plures Dij arguuntur. Caput. III.

PRimò à locutione in numero multitudinis, multos Deos Aristoteli fuisse creditos, & probatos ostendamus. In 1. Nicom. cap. 10. car. 14. *Si tamen*, inquit, *aliquod alind est à Diis hominibus exhibitum donū, verisimile est felicitatem quoq; à Diis exhiberi, ac tantò magis, quantò ipsa omnium humanarum rerum est optima; sed hoc fortasse ad aliā magis disceptationem spectat: videtur tamen licet à Diis non mittatur etc.* *Num. 7.*

4. Nicom. cap. 5. car. 60. " *Nam non eadem sunt Diis, & hominibus, aut ad templum, & sepulchrum ornandum accommodata.*

8. Nicom. cap. 14. car. 139. " *Estque amicitia filiis erga parentes, & hominibus erga Deos, tanquam erga bonum quoddam, atque excellens. Beneficia enim maxima contulerunt, quippe cum sint in causa, vt et sint etc.*

10. Nicom. cap. 8. car. 171. " *Deos maximè beatos, felicesque existimamus*, & cætera ibi fusè. *At viuere Deos, omnes existimāt: quare etiam operari.* Infra. *Diis enim beata tota vita est: hominibus autem eatenus, quatenus similitudo quædam eiusdem operationis in ipsis inest.*

In. 1. Magnor. moral. cap. 1. car. 179. " *Neque enim de Deorum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

rum bono agendum est; nam de eo alia habenda fuerit oratio.

In 1. polit. cap. 5. car. 384. " *Quòd si tantum præcellunt corpore solùm, quantum Deorum imagines &c.*

7. polit. cap. 16. car. 560. " *Iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad Deorum sacra mulieres, quæ sortitæ sunt concipiendi honorem.*

Sed hoc locutionis genus, vt creberrimum est apud Arist. ita præter citatos textus ex producendis textibus etiam, atq; etiã elucescet. Fortè etenim sæpius in plurali, quàm in singulari, Dei nomẽ Aristoteles vsurpauit. Nam iuxta prouerbium. Non nisi, quem cæpit manat ab vtre liquor. Sed Aristoteles à teneris vnguiculis vsque ad canos inter idolorũ cultores cõuersatus est.

A sacrificiis Deorum, Dii plures. Caput. IV.

Num. 8. SEcunda ratio ex cultu sacro, veriùs loquar, sacrilego Diis exhibendo progerminat. Etenim Stagirita frequẽter admodum docet, Deos esse honorandos, colendos templis aris, sacrificiis excolendos.

In 1. Top. cap. 9. disertis verbis ait. " *Nam qui dubitant, vtrum oporteat Deos honorare, et parentes diligere, an non pœna indigent?*

Secundò Top. ad finem, disputans de dicto simpliciter, & secundum quid, hæc exarauit. " *Sed Deos honorare bonum dicis, nihil addens; simpliciter enim bonum est.*

In 4. Nicom. cap. 5. car. 60. Docebat Philosophus eos sumptus, qui ad magnificentiam, & magnidecentiam spectant, inquiens. " *Ex impensis autem, quas honorabiles diximus, illæ sũt, quæ ad Deorum donaria, ædificationes, & sacrificia pertinent; quæque ad omne denique geniorum numen spectant.*

In 7. polit. cap. 9. car. 546. " *Neque vilium exercitiorum quisquam sacerdos est deputandus. Honos enim Diis est à ciuibus impendendus &c. Decens sit, Diis cultum exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tempore in iis laborauerunt.*

7. polit. cap. 10. car. 548. " *Præterea in sacrificiis, cultuq; Deorum sumptus communes esse debent totius ciuitatis.*

Infra de regione differit. " *Illius partis, quam publicam esse debere diximus, vna pars Deorum cultui deputanda est.*

7. polit. cap. 12. car. 551. " *Templa quoque per regionem distributa esse debent, partim Diis, partim Heroibus.*

7. polit. cap. vlt. car. 562. " *Sit cura magistratibus nullam neque picturam, neque statuã esse talium rerum imitatricem, nisi apud Deos quosdam, quibus etiam lasciuiam mos tribuit. Apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filiis, & vxoribus sacra facere.*

Ex quo patet, quàm iustè Sco- Num. 9.
tus dixerit in 1. prologi, ab Arist. politias aliorum fuisse reprehẽsas, sed nec Aristotelicam esse irreprehensibilem, quæ in sua republica multitudinem Deorum

rum,& illorum cultum permittat. Polytheismus enim,& Idolatria nulla ratione permittẽda est. Quam iustè, & ego reprehenderim, quod non solùm Deos, sed luxuriæ Deos obscænissimis sacrilegiis honorare lege lata permittat. Quàm autẽ turpia, quàm execranda, & abominanda committerentur erga diabolicos hosce Deos in illorum honorem, qui uolet, legat apud San. Augu. 6. de Ciuit. Dei cap. 9. & 7. de ciuit. Dei ca. 26. & 27. referentem illa etiam ex ipsismet idolorum cultoribus scripta: legat Arnobium lib. 5. aduersus gentes. Quæ qui legerit, nisi frontem sine fronte habeat prostitutam, planè erubescet, ac detestabitur.

Num. 10. Vt autem hęc ratio meliùs percipiatur, propono aliquas assertiones. Primam. Diuersis rebus, diuersos honoris gradus, vel modos deberi. Ita in 9. Nicom. cap. 2. car. 145. Aristot. author est: "*Honor*, inquit, *parentibus, quemadmodum Diis exhibendus est: non omnis tamen parentibus, neque enim idem patri, & matri; neque is, qui conuenit sapienti, aut duci, sed paternus, & simili modo maternus: omni item seniori honor pro ætate reddendus est, assurgendo, & sessione cedendo*. Quamobrem comparatis honore, qui Deo, & honore, qui aliis offertur: honor qui Deo, diuinisque rebus impenditur, vocatur sacer, qui autem hominibus, eorumque rebus tribuitur ciuilis, moralisque appellatur.

Num. 11. Secundam. Honor Deo debitus non exhibetur, quantus ei debetur, sed quantus à nobis potest exhiberi, assertore Arist. in 8. Nicom. cap. vlt. car. 147. "*Neque enim*, inquit, *id quod pro dignitate fit, in omnibus est: sicut in honoribus, qui Diis, aut parentibus exhibentur: nemo enim referre his dignam gratiam posset; sed qui pro uiribus colit, is esse probus videtur*". Rursus in 9. Nicom. cap. 1. car. 144. loquitur de honore magistris in philosophia erudientibus exhibendo. "*Neque honor æquiparabilis exhiberi posset: sed fortasse satis est, sicut etiam erga Deos, et parentes id, quod fieri potest*". Itidem in 7. ad Eud. cap. 10. car. 360. *Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia æstimat*; Colimus autem, vel Deum, vel homines cultu interno mentis, & externo corporis. Cultus internus intellectu, & voluntate exercetur, quarum potẽtiarum est distinguere honorem Deo debitum, scilicet supremum: & honorem ciuilem hominibus, pro ratione, vel virtutis, vel beneficii dicandũ. Facilè autem interiores potentiæ, & obiecta distinguunt, & distinguendo obiecta, prout decet, honorant. Sed in actibus externis non est facilè distinguere, multæ quippe actiones communiter in Deum, & homines honorandos collocantur. Illæ tamẽ sunt propriè actiones Deũ honorantes, in quibus diuinam maiestatẽ, & illius perfectiones protestamur. Tale est sacrificium in primis.

Tertiam. Sacrificium Soli *Num.* 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Deo debetur. Etenim in sacrificio aliqua res integra Deo offertur, quæ in Dei honorem, vel tota, vel pars consumitur. Qua operatione significatur sũma Dei potestas, à quo omniũ rerum esse, & non esse ad nutũ dependet; & quanquam Arist. in 3. politicorum cap. 14. car. 450. regibus sacrificare concedat, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent: attamen sacrificium, & sacerdotium correlatiua sunt, neque si reges sacrificent, vt reges hoc facient, sed vt sacerdotes; sicut enim medicus per accidens ędificat, per se sanat: sic sacerdos per se sacrificat, per accidens regnat. Porrò sacrificia soli Deo deberi, veri Dei decretum est, eiusmodi exodi. 22. " *Qui sacrificat Diis, eradicabitur: præterquam Domino soli.* Cuius senté tię assertor est Aug. vir doctissimus, & sanctissimus 10. lib. de ciuit. Dei cap. 4. & 8. de ciuit. c. 27. Falsi etiam Dii sacrificiorum cultũ exigebant: Dæmones etenim appetẽtissimi sunt diuinorũ honorum, quos imitati sunt nonnulli homines dæmoniacæ superbiæ, qui se tanquam Deos honorari voluerunt. Nec Aristoteles prorsus alienus est ab Aug. sententia; quoniam in 9. Nicom. cap. 2. car. 145. scribit. " *Neque Ioui omnia sacrificantur*; & 8. Nicom. cap. 11. car. 135. scribit. " *Et qui sacrificia faciunt, circa eaque conuentus, honores Diis exhibent, & sibi ipsis cum voluptate requiem comparant: prisca enim sacrificia, & conuentus videntur post fructuum collectiones, quasi primitiæ quædam fieri consueuisse.* " Idipsum colligitur ex locis paulò ante citatis in 4. Nicom. cap. 5. & 7. polit. cap. 10. & cap. vlt. item 1. de cælo 2.

Qua propter omnes plurium Deorum cultores idololatræ dicti sunt, propterea quòd honorem soli Deo, tanquam summo Domino exhibendum, alijs impartiebantur, qui non erant Dij: & cum homines summam seruitutem (latriam Græci dicunt) soli Deo persoluere teneantur: idololatræ multis, atque adeò plurimis exhibebant. Itaque sacrificium, altare, templum, & sacerdos soli Deo offeruntur, tanquam supremo Domino: cæteris, quos honore prosequi conuenit, aliæ actiones honorariæ. Quę pleræque Deo, & hominibus eædem dãtur, excepta confessione, & laudatione, qua Deum esse supremum confitemur, atque per essentiam honorabilem: cæteros autem vt inferiores, & per participationem honoramus. *Num. 13.*

Cum igitur Aristot. multos Deos expressè vocet, & inuocet: multis, & sacrificia, & sacerdotes, & templa dicari iubeat, ergo multos Deos credit, quos diuino honore prosequitur; multos præterea Deis inferiores, quos genios, & heroes nominat: per heroes fortè intelligens homines virtute, & beneficiis illustres: per genios, hominis natura maiores, significans dæmones, quod modò non est exquirendum; tantùm colligamus. Qui multis sacrificia, & sacerdotes ascribit, mul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tos tanquam Deos veros honorat. Aristot. autem eiusmodi est, prout citati textus conficiunt.

Ex opinionibus aliorum probatis.
Caput. V.

Num. 14. QVando Aristotelicæ mentis testimonia quærimus circa vnitatem, vel multitudinem Deorũ, duo sunt examinanda præcipuè: aliena opinio relata, & propria opinio asserta. Imbecillum testimonium est aliena referre, nisi apertè relata probentur: robustissimum argumentum est, si Aristoteles ab alienis placitis proprium placitum secernat, & in proprio placito vnum, aut plures Deos esse confirmet. Presenti capite referam loca, in quibus Aristot. aliena dogmata de plurib. Diis affert, & approbat. In sequenti loca, quibus propriũ placitum declarat.

In 1. de cælo tex. 22. Ad cæli perennitatem stabiliendam hæc exarauit Aristot. quę sequuntur. "*Videtur, & ratio iis, quæ apparent, attestari, & quæ apparent rationi. Omnes enim homines de Diis habent existimationes, & omnes eum, qui sursum est, locum Deo tribuunt, & Barbari, & Græci, quicunque putant esse Deos: tanquam videlicet immortale immortali coaptatum sit. Impossibile enim aliter.*"

Idem in 2. de cælo tex. 1. "*Cælũ autem, & qui sursum est locum, antiqui quidem Diis attribuerũt, vt potè quod solùm est immortale.*"

Item in 2. de cælo tex. 6. *Non solùm de ipsius* cæli *sempiternitate sic existimare meliùs: sed & solùm vtique habebimus sic consentaneè diuinationi ei, quæ de Diis est, enunciare concordes sermones.*

Quibus consonant dicta in 2. de cælo 17. "*Eorum vnumquodque, quorum est opus, est gratia operis: Dei autem operatio immortalitas est, hoc autem est vita sempiterna; itaque necesse est motum sempiternum Deo inesse. Quoniam autem cælum tale est* (scilicet cælum est Deus) *corpus enim quoddam diuinum est, ob hoc habet circulare corpus, quod natura circulariter mouetur semper.*"

Iam verò si dixerimus Aristot. populariter affirmauisse mundi æternitatem, poterimus eum eximere ab impietate, quæ statuit multos Deos. Si autem asseruerimus ipsum philosophicè credidisse mundi æternitatem, non videtur mihi possibile ipsũ defendere ab impietate polytheismi, hoc est pluralitatis Deorum: ponit enim cælum esse Deum, & multos Deos cæli habitatores. Excute particulã exclusiuam *solùm*. Si sempiternitas cæli ponitur, diuinatio de Diis seruari potest: si non ponitur sempiternitas, seruati non potest diuinatio de Diis solùm nanque posita æternitate, ponitur consentaneè diuinationi de Diis.

Ergo qui fatetur Aristot. esse propugnatorem æternitatis, fateatur necesse est eundem esse assertorem multorum Deorum, & approbatorem antiquorum colentium multos Deos. *Num.*

Ad hæc in 1. de partibus. cap. 15.

1. car.

1. car. 1112. Aristot. hortatur physicum, vt nihil in rerum natura quantumuis vile, contemnat, sed omnia speculetur: eo quod in omnibus numen naturæ præfulgeat. Adducit in id Heracliti Apophthegma iubẽtis, quosdam in casam furnariã ingredi dicens. "*Quoniam ne huic quidem loco Dii immortales desunt.* Approbat ergo Aristot. Deos multos. Nam quod in 1. de anima 86. Thaleti refert acceptum, omnia esse plena Diis: id neque approbare, neque reprobare videtur.

In lib. de com. mot. causa ca. 4. car. 1480. Carmina Homeri laudantur, quibus Iupiter esseuerat se ab omnibus Diis, Deabusque non posse de cęlo in terram trahi.

Sed vobis nunquam cælo deducere ab alto.

Ad terram dabitur summumq; sciumq; tonantem:

Non si peruigili studio, multoque labore

Diique, Deæue omnes pariter trahere, inde velitis.

Igitur Aristot. commendans Homerum, & Homeri sensum præter summum Deorum omninò immobilem, aliam farraginem Deorum, atque Dearum confitetur.

Ex hac authoritate arguere possumus cõsentaneè ad ea, quæ diximus capite secundo. Quicquid vniuersaliter distribuitur per signa vniuersalia, *omnis, & nullus,* necessariò est vniuersale, nec potest esse singulare. At hoc in loco Aristot. post Homerum omnes Deos, omnes Deas memorat; ergo Deus Aristoteli nõ est singularis, & immultiplicabilis, sed vniuersalis vniuersaliter multiplicatus.

Ex propriis plures Dii statuuntur. Caput. VI.

Multa dixit Aristot. populariter, multa philosophicè: illa ex aliena, hæc ex propria sententia. Operæ pretium autem est ex iis locis mentem Stagiritæ vestigare, in quibus propriam sententiam aperuit, & propria dogmata stabiliuit. *Num. 16.*

Igitur in 12. met. 50. postquã conclusit orbes planetarum esse 47. vel 55. quibus addita sphęra inerrantium stellarum constituit orbes 48. vel 56. deinceps colligit substantias immobiles per se, & à materia separatas totidem esse, quot orbes. Tunc subiecit hæc verba de substantiis separatis. "*Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, & admodum antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus tradita, quòd hi Dii sunt, vniuersamque naturam diuinum continet. Cætera verò fabulosè ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac eius, quod confert, oportunitatẽ, iam allata sunt: homini formes nãque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, & similia his, quæ dicta sunt.*

Quorum, si quis ipsum solum primum separando accipiat, quòd Deos arbitrabantur primas substantias esse, diuinè dictum putabit; Hic Philosophus propriã

Aa 2 opi-

opinionem separat à fabulis, à legibus, ab antiquis. Solùm hoc accipit ex paterna traditione, quòd primæ substantiæ sunt Dii: hoc diuinè dictum arbitratur, ergo Aristoteli philosophicè, & ex propria senentia omnes substantiæ immobiles, & cælorum motrices sunt Dii.

Num. 17. In 1. de cælo tex. 2. de numeri ternarij perfectione ait. "*Quapropter à natura accipientes, tanquam leges illius, & ad sacrificia Deorum hoc vtimur numero.* Lex naturæ est propriũ Aristot. dogma, non alienum, non Pythagoricum. Ergo lege naturæ ternario numero sacrificandum Diis Aristoteles decernit.

Tertiò in lib. contra Zenonẽ locum habemus luculentum, particula quinta. Zeno asserit Deum esse vnum, eo quòd Deus est ens omnium præstantissimũ. Hoc enim est proprium Dei, vt præsideat, & dominetur. Qua verò ex parte non præcellit, nõ dominatur: ea ex parte non est Deus. Si ergo ponantur duo Dii, maior, & minor; qui minor est, nõ præsidet, nec dominatur maiori: ergo qui dicitur Deus, non est Deus. Si ponãtur duo æquales, neuter alteri præsidet: neuter ergo est Deus. Nõ multi ergo Dii sunt, sed vnus tantũ.

Præterea ex omni potentia Zeno arguit; quia Deus potest sua voluntate omnia, quæ vult facere, ac destruere. Si autem duo sint Dii, & vnus vellet solus esse, non posset: neque ille solus posset omnia facere, vel destruere; nam quæ alter fecerit, ille vnus facere non posset, nisi actum agat: nec destruere potest, nisi alter sit imbecillior, atque ideò non Deus: igitur vnicus tantùm singularis est Deus.

Aristoteles in particula 18. confutat Zenonẽ. Primò quidem quoniam Zeno assumpsit hoc principium, Deus est ens præstantissimum, optimum, potentissimum; sed hoc, inquit Aristoteles, est contra legem, & opiniones. Verba Aristot. hæc sunt ad car 1538. "*Præterea præstantissimum esse Deum sumit, potentissimum, atque optimum ita appellans. Id autem ex lege minimè videtur: sed in multis præstantiores sese mutuo esse Dii dicuntur. Non igitur ex eo, quod videtur, hanc de Deo consensionem sumpsit.* Num. 18.

Insuper 2. refellit, quoniam Deus nõ dicitur præstantissimus relatiuè ad alterum, sed præstantissimus absolutè, & ad se: quia videlicet Deus optimè se habet, nihilque ei deest ad hoc, vt bene se habeat. Quo sensu asserit Aristot. plures esse Deos. Ita dicens. "*Accedit, quòd Deũ esse præstantissimum, non eo sensu dicitur, vt erga aliud quippiam huiusmodi sit Dei natura sed quãtum tantummodo ad suam ipsius affectionem attinet: nam si ad alterum spectemus, quid prohiberet, Deum non sua ipsius æquitate, & fortitudine, sed ex aliorum imbecillitate excellere? At Deum ita esse præstantissimum intelligit nemo, sed quia ipse, quam optimè fieri potest, affectus est: nihilque ei, quo minus benè, & rectè se se habeat, deest: quippe cum ita se se ha-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Num. 18. *habenti simul illud etiam eueniat, necesse sit. Ita verò esse affectos, etiam si plures ipsi sint, nihil vetat: vt omnes quam optimè fieri potest affecti, & præstantissimi erga alios, non erga se sint: nam sunt proculdubio etiam alia.* Luculentissimè videmus, Aristotelem plures Deos asserentem, eosque optimè affectos, & præstantiores in comparatione ad alia omnia, sed inter se tamen inæquales.

Quo in loco iterum noto, signum distributiuum *omnes* in numero plurali attributum esse Deis; & propterea *Deus* apud Aristotelem esse nomen vnius vniuersalis vniuersaliter multiplicati in multos Deos, vel numero, vel specie etiam distinctos.

Num. 19. Alij quoq; suppetunt textus ex scientiis actiuis. Sanè in primo Magnor. moral. cap. 5. car. 186. legimus. " *Nam si quempiam eousque feceris intrepidum, vt ne Deos quidem metuat, iam non fortis, sed demens fuerit.*

Similiter in 9. Nicom. cap. 1. car. 144. ex veritate philosophica de retributione in amicitia disserit inquiens. " *Non pecunijs dignitas æstimatur, &c. Sed fortasse satis est, sicut etiam erga Deos, & parentes id, quod fieri potest.* Quibus concinit, quod subdit in cap. 2. de honore Dijs, & parentibus exoluendo.

In 10. Nicom. cap. 9. car. 173. indicat se velle probare, etiam secundum sapientes ea, quæ sunt dicta in cap. 8. præcedenti. Quo circa in cap. 9. non populariter, sed seriò, & sapienter scribit. Ait autem. " *Nam si aliquam humanarum rerum curam Dii habent, sicut videtur: consentaneum est ipsos re illa, quæ optima est, atque ipsis maximè cognata, delectari.*

In 5. polit. cap. 11. car. 515. præcepta edocet, quibus tyrannus conseruare se possit. Ad eam rem tale præceptum sancit Philosophus. *Vnde etiam oportet ipsum erga religionem Deorũ affici vehementer: minus enim formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimẽt, & Deorum timorem habere. Minusque contra illum audebunt insurgere, quasi Deos habeat propitios, & fautores.*

Ad extremum, quando Aristoteles vltimum condidit testamentum, ita quo maximè sua vltima voluntas potuit aperiri, tùm se se idolorum cultorem patefecit. Diogenes Laertius in Arist. testis locuples nobis erit, qui totam Aristotelici testamenti seriem ad verbum recenset. Plura quidem in eo de Cerere, & similibus, sed in fine tandem concludit. "*E seruar votum Nicanoris, quod pro illo vouimus; animalia lapidea cubitorũ quatuor Ioui seruatori, ac Mineruæ seruatrici in Stagyris.* In horum Deorum nomine, & cultu postrema sua dicta conclusit Aristot. à quibus nõ potuit maiorem sperare salutem, quàm perditi illi haberent Dij. An pluribus, certioribusque authoribus muniantur dicentes, Aristotelem implorando primę causæs misericordiam, obiisse, *Cęli. Rhod. 17. antiq. lec. c. 34.*

ac

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ac muniatur Laertius, mihi non est exploratum: vnde nec à Laertij attestatione recedo.

A ratione sumpta è dictis Aristotelis. Caput. VII.

Num. 20. NOndum nos defecere viæ comprobandi, quòd Aristot. multos Deos posuerit. Primo quidem Deum posuit esse animal immortale. Idq; sępe sępius iteratũ deprehẽdes. Id quinto Top. loco 1. docet, aliquod proprium inesse suo subiecto semper, *vt Dei, animal immortale* esse proprium affirmat. Idipsum attigit in 4. Top. loco 17. Itidem in 1. de anima 8. inter species animalis enumerat equum, canem, hominem, Deum. Sed & in eodem 1. lib. tex. 77. videtur collocare Deum inter composita, dum inquirit, quomodo anima cognoscat cõposita ex principijs coalita. Impugnat autem Empedoclem, & ait. "*Sed compositum, quo cognoscet, aut sentiet, vt quid Deus, aut homo, aut caro*. In 5. met. quoque tex. 31. legis. "*Vt homo, equus, Deus, quoniam omnia animalia*. Vnde & minus mirum est, si in 12. primæ Philosophiæ tex. 39. legamus. *Dicimus itaque Deum sempiternum, optimumque viuens esse*. Ita quidem transtulit Bessarion, perosus vocem animalis Deo attribuere, sed annotauit in margine Grecę haberi ζῶον, nempe animal. Qua in re Mirandulanus in Examine vanitatis doctrinæ gentium lib. 4. cap. 1. eruditè admodum ostendit non debere legi viuens, sed animal.

Adijcit quoque sequaces Aristotelis iudicauisse, Deũ esse animal ad aures Aristot. puta Themistium, Plutarchum, Albertũ Magnum, qui etiam vitio vertit Aristoteli, quòd Deũ esse animal asseruerit. Sic autem Porphyriũ in prædicabilibus Peripateticè locutum; nam ille distinxit animal per mortale, & immortale, vt Deus sit animal immortale rationale: homo animal mortale rationale, brutum animal irrationale. Summam facio ex Aristot. in logicis, physicis, metaphysicis, & ex asseclis illius, Deum esse animal.

Ex quibus argumentor. Si secundum Aristot. Deo repugnaret multiplicatio in plures Deos, repugnaret, vel ratione generis, vel differentiæ, vel vtriusque. Animal quidem est genus. Atqui animal est multiplicabile in plura specie, & numero distincta. Rationale verò multiplicatur in Deos, & homines, & fortè etiam genios. Immortale insuper Deis, cælis (qui etiam Dij nuncupantur) humanis intellectibus, quin & materiæ primæ congruit; ergo ex his seorsũ, aut sigillatim sumptis nulla ratio fulget immultiplicabilitatis. At in Deo, quod non repugnat esse, necessariò est, necessariò igitur plures erũt Dij, optimi vtique omnes secũdum propriam absolutam eorũ dispositionem, & secundum negationem indigẽtiæ alienorum bonorum: sed inter se comparati alij alijs maiores, minoresque, aut pares. N. 21.

Secundo argumentor ex pro- Num. 22.

prie-

prietatibus quibusdam Deo tributis, quę proprietates multitudinem admittunt: hæ sunt mobilitas, & immobilitas. Nam Deus est mobilis, authore Aristot. 8. phys. 64. & 2. cæli 17. Rursus Deus est immobilis per 12. met. 50. quo loci substantiæ primæ immobiles, asseruntur esse Dij. Iam arguo. Impossibile est, vt eadem substantia singularis per se existens sit mobilis, & immobilis. Nunc autem Aristoteli aliquis Deus est mobilis, vt Iupiter, Saturnus, Venus: aliquis per se immobilis, vt substantia motrix Iouis, Saturnis, Veneris. Ergo impossibile est, vt vnus, & idem singularis Deus per se existens inueniatur, imò sunt plures Dij apud Aristot. essentialiter diuersi.

N.21.

Tertiò. Argumentor ex prauitate, & probitate. Aliquis Deus apud Aristot. nullius prauitatis est capax, per ea, quæ habentur in 1. de cælo 100. *Nam primum, ac maximè summum diuinorum, neque habet prauitatem vllam, neque indigens suorum bonorum vllo est*. E contra verò iuxta tradita in 4. top. loco 64. Aliquis Deus est capax prauitatis. Volens quippe Aristot. ostendere, quòd res fugiendæ, & sequendæ consistunt in actu, nō in potentia: quodque nullus prauus est, vel dicitur ex eo, quia possit praua agere, sed ex eo, quia praua agat; hoc probat, quoniā *Deus, & homo studiosus possunt praua agere*: nō sunt autē praui, quoniam, neque praua agunt, neque ex electione praua sectantur. In quem locum lege Aphrod. & Suessan. cōsule item Thomam Aquin. in 3. sententia d. 12. quęst. 2. art. 1. ad. 4. & Bonau. 1. d. 44. num. 7. atque in 2. d. 25. num. 52. Ex quo apparet Aristot. loqui de tali potestate agendi praua, qualis si ad actum reduceretur, & Deus esset prauus, & prauè ageret, sic & homo studiosus. Quoniā idem significant ferè, praua posse agere ex electione, & prauè posse agere.

Hinc ita concludo. Non potest vnum, & idem ens per se existens, & singulare esse omnis prauitatis incapax, & prauitatis capax. Neque est eadem essentia, quæ & possit praua agere, & non possit praua agere. Sed ex primo cæli diuinissimum non potest transmutari, nec habet prauitatem vllam; ergo neque potest habere; nam transmutabile esset. Rursus ex 4. top. Deus potest praua agere, & si praua neque eligat, neque agat, ergo hi duo non sunt vnū, & idem ens per se existens, & singulare, neque sunt eadem essentia, siquidem eædem per se potentiæ sequuntur eandem essentiam.

Ex Dei proprietatibus concessis, vel ablatis. Caput. VIII.

Laboriosior illa quidem, at non inutilis discussio est futura, qua considerantur perfectiones, ac dotes Deo propriæ, cum vel à Deo vno auferuntur, vel etiam si ab eo non auferuntur ad alios tamen, qui non sunt Deus, afferuntur. Sanè grauissimum est piaculum, Num. 23

siuè

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

siuè Deo dignitates proprias adimas, siue non Deis illas easdem ascribas.

Primo enim modo, qui Deus est, fingitur non Deus. Secundo, qui non Deus, fingitur esse Deus. Quemadmodum autem Deus est immultiplicabilis essẽtialiter, sic & Dei proprietates, & vice versa. Et quemadmodum Dei ratio aliis essentialiter ab vno Deo diuersis nõ couenit: ita & proprietates Dei non conueniunt.

Contemplemur ergo Dei veri proprietates, quæ nam sint. Principiò quædam proprietates vnius Dei apud omnes vnius Dei solius assertores confessæ sunt; quædam & si à quibusdam soli Deo, tanquam veræ proprietates tribuantur; ab aliis tamen viris doctis, ac piis, siue ex propria opinione, siue ex doctrina gentilium ab ineunte ætate hausta, cognoscuntur quidem Deo in esse, at non soli Deo, verùm etiam Dei operibus asserũtur competere.

Num. 24. Primi ordinis sunt istę. Prima, Ineffectibile simpliciter, & primum effectiuum omnium, atq; adeò omnipotentia.

Secunda, Actualitas purissima; nam Deus est actus purus omnino separatus à materia, & à potẽtia passiua, vel receptiua.

Tertia, Necessitas essendi, vt solus Deus sit necesse esse, omne aliud ens contingens esse.

Quarta, Intransmutabilitas, eo quòd nec Deus, nec aliquid formaliter existẽs in Deo possit verti, corrumpi, variari.

Quinta, Beatitudo connaturalis, qua Deus per se ipsum est beatissimus intelligendo, & amando se: cætera intellectualia per se se non sunt beata, sed in Deo solo, vt obiecto beatifico beatitudinem nanciscuntur.

Sexta, Sufficiẽtia per se, Deus namque nullo eget, sibi solus sufficit, & omnibus: alia omnia defectum patiuntur, & ea quibus egent, mendicant à Deo.

Septima, Esse maximum, & & optimum; quamobrem, & communi hominum ore inuocatur Deus Optimus Maximus, tanquam perfectione supremus, & absolutè, & relatiuè.

Octaua, Infinitas perfectiones, vt sit infinitæ essentiæ, infiniti intellectus, infinitæ voluntatis, infinitæ potentiæ.

Nona, Immensitas, qua Deus à nullo existente abest, omnibus rebus, locisque adest.

Decima, Simplicitas summa, qua Deus nec est cõpositus, nec componibilis: neque pars, neque ex partibus.

Vndecima, Independentia simpliciter, qua Deus à nullo pendet, reliqua omnia pendent essentialiter ab ipso, in esse, & in omnibus consequentibus esse.

Duodecima, Adorabilitas suprema, quæ ex parte Dei summũ dominium ponit, summi principis, sapientissimi, potentissimi, optimi; ex parte effectuum libertate præditorum ponit seruitutem summam, quæ latria nuncupatur.

Secundi ordinis dignitates quædam sunt, quæ à pluribus tanquam proprietates Deo soli Num. 25. conuenientes proponuntur; ab

aliis etiam rebus causatis communicantur, hæ sunt.

Immaterialitas,

Aeternitas.

Impartibilitas numerica, siue immultiplicabilitas

Immaterialitatem soli Deo cōcedunt Gregorius Nazianzenus, Aug. Boethus, Bonauentura.

Aeternitatem Fulgentius, Ambrosius, Damascenus, Bonauentura.

Immultiplicabilitatem, seù impartibilitatem numericam, ferè iidem, qui tribuunt immaterialitatem.

Quidam tamen has tres Dei dotes causatis accommodant, siue ex propria inuentione, siue potius (aut ego fallor) ex residuis Aristotelicæ doctrinæ.

Haud inscitè Horatius cecinit.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Sic assueti placitis Aristotelicis à puerili æuo, quoniam vident illum omnes substantias incorporeas posuisse immateriales, æternas, immobiles, immultiplicabiles in eadem specie: hæc eadem cōcedunt Angelis. Quia verò nequeunt, fidei retinaculis constricti, eis concedere actu æternitatem, concedunt eos æternos esse potuisse, quo vel sic Aristotelem tueantur.

Num. 26. His ita delibatis, experiamur, an Aristoteles aliquas ex enarratis proprietatibus, rebus multis ascripserit, an vni soli, & ratione, & numero vendicarit, tanquam vero Deo.

Quod attinet ad proprietates secundi ordinis res est satis, superque apud Peripateticos explorata, Aristotelem scilicet inuexisse multas substantias immateriales, æternas, immobiles, necesse esse, immultiplicabiles numero: ex 12. diuinorū 30. & 43. & 48. atque 49. Qui igitur doctorum immaterialitatem, ęternitatem, impartibilitatem numericam, soli diuinæ essentiæ competere arbitrantur, ii statim dicent, & Deitatem, & proprietates Deitatis ab Aristotele multis ascriptas: impossibile etenim est, vt alicui competat proprietas, & ratio proprietatis non competat: vel è contra.

Cæterùm ratio longè robustior est ex prioribus confessis Dei proprietatibus. Ex quibus duodecimam, nempe, Adorabilitatem summam, sacrificiis testatam Aristoteles proculdubio multis Diis largitus est, quemadmodum superius capite 4. ostendimus. Num. 27.

Secundam, videlicet actualitatem sine materia dedit multis in 12. met. 30. in quibus posuit operationem esse ipsam substātiam, vt substantiæ illæ æternæ, & motrices sint substantię actu, quare sunt actus puri: quod eò magis constiterit ex immobilitate, & intrasmutabilitate concessa multis (hæc autem est 4. proprietas) prout constat ex 12. met. 43. & 48. & 1. de cęlo 100. ex quo loco textum nobis vsui futurum adduco, tractantem de his, quæ sunt extra cælum.

" *Quapropter neque, quæ illic sūt,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neque vlla transmutatio vllius eorum est, quæ super extima disposita sunt latione: sed inalterabilia, & impassibilia, optimã habentia vitam, et per se sufficientissimam perseuerant toto æuo. Ex quibus constat substantias separatas non posse mutari secundum substantiam, aut secundum accidens, quare non esse in potentia ad aliquid, sed esse actus puros: non esse compositas ex materia, neque componibiles cum aliquo, vt propterea sint summè simplices. Non posse vel incipere esse, vel desinere, sed habere necessitatem essendi ex 12. met. 30. Habere optimam vitam, hoc est beatam, & per sese sufficiẽtissimam, quæ sunt quinta, & sexta proprietas. Nam si non esset eis ex se connaturalis beatitudo, non per se se haberent sufficientiam. Hinc in 10. Nicom. cap. 8. Diis tribuitur vita beata. Sunt optimæ substantię, & optimi fines, prout asseritur in 12. met. 48. & in 1 cæli 100. dicuntur habere optimam vitã. Non desunt Peripatetici, qui putent infinitam perfectionem omnibus substantiis mouentibus immobilibus ab Aristot. esse communicatam, quod ferè concludunt textus 41. & 42. 12. met. Itaque sola nobis indepẽdentia vni primo enti relinquitur, à quo cuncta dependent, cui cuncta subordinãtur. Nam de ratione ineffectibilis, & effectiui primi, immortalis est cõtrouersia inter Peripateticos, dum plurimi, & in Lyceo laudatissimi Alexandrei, Auerroistæ, & alii tenent summum ens primum, solùm esse causam in genere finis, non in genere causæ efficiẽtis. Quo circa rationem ineffectibilis extendunt ad omnes intelligentias, ad cælos, ad materiam primam: in quam sententiam nuper Aristot. asciscendam concessit Thomas Gianninius lib. de natura cæli, & Petrus Hurtadus de Mendoza in disputatione 12. met. sect. 1. Consequenter, qui ita explicant Aristotelem, ponunt cælum esse primum efficiens, & omnipotens, & omnisciens, atque etiã alium Deum. Qui autem Deo efficientiam secundum Aristotel largiuntur, penè omnes Deo adimunt libertatem in causando atque immediatum concursum solumque concedunt, vt Deus agat mediante motu cæli, in reliquis alligatus sit ordini causarum secundarum. Quæ cum ita sint, liquidò discernitur, Aristotelem diuinas proprietates penè omnes multis essentialiter distinctis dedisse, atque adeò, multos Deos confinxisse.

Ad hęc non solùm Dei proprietates aliis communes fecit, verùm etiam quasdam Deo verò detraxit. Nam (vt ommittam, quam modò tetigi ineffectibilitatem, ac potentiam effectricem) Immensitatem abstulit à Deo, quoniam primum motorem non in centro esse, sed in orbe dixit 8. phys. 84. id quod longè clarius confirmarem ex lib. de mundo ad Alexandrum, si eum librum Aristotelis Stagiritæ esse concederem. Sed quã *Num.* 28.

dubia sit apud sequaces ipsius, omniscientia Dei, nemo nescit. Plurimi enim colligunt ex ipsis textibus, diuinissimum intellectum non cognoscere ea, quæ sunt extra se, atque ideò neque curam aliorum habere, aut prouidentiam vniuersi. Plurimi Deo negant libertatem, & imperium ad aures Aristotelis; cum autem istas Dei dotes concedant aliis rebus, alios Deos intrudunt. Impeccabilitaté quoque à Deo secreuit, quando Deũ posse praua agere dixit 4. top. loco 64. & quando Deos quosdã nefastis sceleribus luxuriꝫ præsides permisit.

Conspicuè igitur elucescit secundum Aristotelé plures Deos esse ponendos; quod cum sine errore detestabili affirmari nequeat, consequenter cauendum erit, ne vel principia, ex quibus ipse in hunc errorem delapsus est, recipiantur: vel conclusiones, quas ex tàm tetra falsitate eduxit, approbentur.

Soluuntur Argumenta in oppositum. Caput. IX.

Num. 29. Augustinus Eugubinus lib. 4. de perenni Philosophia cap. 1. ait. *Aristotelem & si genus diuinum in libris de prima philosophia videatur agnoscere duntaxat, quod mouet cælestes orbes, quoniam hæc fuit barbara superstitio hominum, qui Deos appellarent lumina cælestia. Resipuisse tamen ab hac sententia, Deumque verum asseruisse magnum, vniuersalem, non qui solum primum orbem conuertat; alterũque è duobus de omni eius philosophia dicendum, aut præter intelligentias orbium versatrices, posuisse alium Deum principem summum, qui tametsi moueat primum orbem, agat alia per omnes mundi partes intra, extraque intentus: aut eum inconstantem fuisse.* Hęc ille de Aristot. Dehinc probare aggreditur ex Aristoteleis, Deũ esse vnum.

Primo ex appellatione singularis Dei. Sæpè enim (inquit Eugubinus) ait Arist. *Deus & natura nihil faciunt frustra.* Hęc authoritas in 1. de cælo 32. habetur: in aliis locis ab Eugubino in margine citatis, natura nominatur, non Deus, vt in libro de gressu animalium, & de partibus animalium cap. 2. ac 13. Hic ergo Arist. Deum in singulari numero protulit. Ita in 12. met. 39. Singularem Deum nominauit scribens. "*Dicimus itaque Deum sempiternum, optimũque, viuens esse. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest; hoc enim est Deus.* Adde primum met. sum. 1. cap. 2. quando sapientiam soli Deo, vel maximè ipsi Deo concedit inquiens. "*Nam & illa, quam maximè Deus habeat, diuina sciẽtiarum est: & si qua est, quæ diuinorum sit; hæc autem sola vtrunque consecuta est. Deus etenim tùm causa omnibus esse videtur, tùm quoddam principium: & talem, aut solus, aut præcipuè Deus habet.*

Respondetur, omne subiectũ definitionis, diuisionis, demõstrationis in singulari numero sumi consueuit: nec ob id con-

ficitur, vt subiectum illud sit singulare, sed potius oppositū, quoniam de vniuersalibus assignantur diuisiones, definitiones, demonstrationes. Quid? nonne ipsum vniuersale in 1. de interpretatione cap. 5. & in 7. met. tex. 45. in singulari numero definitur? Nonnè in 1. top. cap. 4. genus, proprium, accidens, in numero singulari describuntur? An vniuersale, & species illius propterea dicemus esse singularia? Aliud res, aliud modus grammaticalis: à modo ad rem arguenti, figura dictionis imponit, nisi caueat; quasi si lapis, petra, saxum eandem rem significent, eademque res sit vtriusque, & neutrius sexus futura. Præterquam quod vnitas iuxta dicta in 5. met. 12. sit numerica, specifica, generica, analoga; quarum singula sufficit ad numerum singularē. Quid ente magis commune? Magis communicatum? In 4. tamen primæ philosophiæ ferè perpetua locutio est in numero singulari. Quapropter quævis vnitas sufficit ad locutionem in singulari; quare si ab vnitate quauis ad vnitatem numericam argumentere, consequentis fallaciam committes. Si Arist. perpetuò Deum protulisset in singulari, probabilis ea foret Eugubini suspicio; cum autem longè frequentius incommunicabile illud nomen, siue immultiplicabile in numero multitudinis multis communicauerit Stagirita: multos Deos ab eo

N.30. positos par est credere.

Secundò, Probat Eugubinus cap. 2. præter Deos cælorum motores, aliud genus Deorum inuectum fuisse ab Aristotele extra cælum, supra locum, & tempus in 1. de cęlo 100.

Respondetur. Quanquam in textu 100. primi de cælo Dei nomen minimè legatur: si tamen Eugubinus velit per entia supra locum, ac tempus constituta, Deos intelligere, multos colliget, non vnum. Nam prę ter Deos versatores orbium ex 12. met. 50. Deos alios non versatores inducet.

Tertiò. Adducit Eugubinus lib. de mundo ad Alexandrum, in quo libro Arist. confessus sit vnum Deum summum. In quo libro emendauerit, quæ dixerat in metaphysicis de multis Diis. Porrò Iustinus martyr asseruit, quod is liber sit habitus, vt compendium philosophiæ Aristotelis. Idem Eugubinus lib. 4. cap. 6. à Plutarcho, & Proclo citari prædictum librum tanquam Aristoteleum prodit: loca tamen Plutarchi, & Procli non indicat. *lib. 4. cap. 3.*

Respondetur. Hoc Argumentum plura flagitare considerāda. Primo soluo breuiter; Authorem illius libri in 2. capite dicere. "*Cælum dicere Dei domicilium*; & in eodem cap. vltra medium repetit. "*Cum interim supremam regionem Deorum fecerint domicilium*. Quamobrem hoc vocabulum *Deus* tanquam terminus communis, in singulari etiam plura significans, affertur; quòd autem asseritur vnus Deus summus, ostēdit alios Deos minores, iuxta gen-

gentilium deliramenta. Sic Homerus in lib. de communi motion. relatus, docet Iouem super Deis, Deabusque præualere. Sic Arist. in 1. de cælo 100. Omne diuinum affirmat esse intransmutabile; hinc subdit primum, ac maximè summum attestari huic dicto, quoniam summum diuinorum nihil habet se diuinius, à quo moueatur. Licet ergo vnus statuatur summus Deus, non tollitur quin sint multi Dii vniuocè dicti ab Aristotele cum gentibus. Nam quando apud nos dicũtur multi Dii, æquiuocè vox accipitur. Si enim propriè vox teneatur vnicus, immultiplicabilisque est, atque hoc nomen incommunicabile affirmatur in sacris litteris, Sap. 14. Si autem per vsurpationem, vel per participationem, & in summa si impropriè nomen Dei accipitur, & æquiuocè, vel analogicè multis attribuitur.

Num. 31. Hic locus me ad hæc explicãda latiùs impellit; quoniam nõnulli, & quidem graues viri, cum animaduertunt apud Aristotelem vnum supremum Deũ, & Deos minores, quales ex 12. met. 50. sunt substantiæ motrices cælorum: quales sunt cæli ex 2. de cæli 17. statim iudicant Aristotelem cum Christifidelibus sentire, qui vnum Deum colunt, nempe summum ens: & item cognoscunt Angelos sanctos, atque homines sanctos; quibus scriptura sacra nomen Dei applicat. Quocirca arbitrantur aliqui, Christianorum ponentium vnum Deum, & sanctos sub Deo, sententiam non discrepare à sẽtẽtia gentilium, qui sub Deo summo minores Deos colerent, suosque heroes Deificarent. item vero intercessisse de nomine; imo nec de nomine, si etiam sacræ Christianorum litteræ Dei nomen tribuunt in potestate constitutis: quemadmodum, & constitutis in his, quæ sunt ad Deum, sacerdotibus, Dei nomen communicant: & constitutis in his, quæ sunt ad homines, regibus, atque magnatibus, Dei nomen impertiuntur.

Veruntamen multò melius de fide catholica mererentur hi viri, si dicerent aliquem de nomine consensum esse inter fideles, & infideles circa vnitatem Dei, in re autem maximum esse dissensum. Nam si consensus sit, nonne Apostoli Christi, Ecclesiæ Christianę fundatores, sapientissimi Patres, fortissimi martyres, stolidè tot subiere dimicationes, atque mortes pro dissidio de nomine? De voce igitur, non de re inter Christianos ex vna parte, Tyrannos, Philosophos, Poetas, gentilesque omnes ex altera vixit, viuetque controuersia?

Denique hoc assertum dum gentium sapientes laudat, Christianæ Ecclesiæ defensores, & satores infamat. Quid illud? Christiani etiam contra sacras litteras fecerunt, quando à cęlis, eorum vè motoribus, substantiisque separatis: quando ab hominibus illustribus, atque principibus Dei nomen abstulerunt. Itaque eò redit res, vt qui Christiani pro pietate vixerunt, ac obierunt, vnicum Deum defen-

fendentes impii fuerint, contra verba Dei pugnarint: qui pro impietate multos Deos intrudẽdo, Christianos omnibus suppliciis affecerunt, pii fuerint. O horrendas blasphemias. Vt impio pietatem assereres, à piis pietatem aufers.

Num. 32. Audiamus, obsecro, Prophetam ex veteri, Apostolum ex nouo testamento, & ommis fis aliis, solùm de Aristotele loquamur. Ieremias Propheta cap. 10. reuelatorum diuinitus sic inclamat. *Dii, qui cælos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de iis, quæ sub cælo sunt.* An non apertè confitetur, Credo in vnum Deum, factorem cęli, & terræ? Si Peripatetici essent concordes circa sententiam Aristotelis, possemus de Aristotele decernere: tunc autem certò decernemus, cum concordabunt. Qui tamen cum Aristot. negant mundum factum, cælũ, ac terram factam: qui negant, Deum esse vllius rei factorem, imo substantias immobiles volunt esse solum causas in genere finis, dicent nè idem esse Deum summum, & Angelos apud Christianos, & Deum summũ, atque substantias immobiles, cælosque apud Peripateticos?

Paulus Apostolus in 1. ad Corint. cap. 8. *Scimus*, inquit, *quia nihil est idolum in mundo, & quia nullus est Deus, nisi vnus. Nam etsi sunt, qui dicantur Dii, siue in cælo, siue in terra (siquidẽ sunt Dii multi, & Domini multi) nobis tamen vnus est Deus, pater, ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, sed non in omnibus est scientia.* Disputauerat Doctor gentium Paulus cum philosophis, atque poetis gentiũ, sed quid concludit? In 1. ad Corint. 1. *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credẽtes.* Credimus Deum non esse nisi vnum: sint aliis Dii multi in cælo, vel in terra; nobis vnus est qui fecit cælum, & terrã. Satisne Paulus secreuit Christianũ dogma ab Aristotelico ponente Deos minores, videlicet cęlos, vel motores eorum? Profectò in eo sensu Prophetæ, ac Apostoli, successoresque eorum patres, & martyres repudiarunt cælos, cælorumque cultum, atque mouentium, qui cælis astant: in quo à gentilibus principibus, philosophisq; proponebantur. Num. 33. Proponebantur, vt Dii minores. Ergo neq; vt minores Dii colendi sũt, exterminãdiq; sũt omnes Dii de cęlo & de terra; vnus solus Deus est, & colẽdus est solus.

At scripturæ Deos dicunt Angelos sanctos, & sanctos homines. Planè, sed æquiuocè; vnus Deus ex natura, Angeli, & homines ex gratia supernaturali. An Aristoteles naturali acumine dona gratiæ supernaturalis agnoscere valuit? An non vniuocè ex natura sua voluit omnes suos Deos esse viuentia optima, & sempiterna?

Sequamur naturam, & quia in angelis & bonis, & malis eadẽ est natura: dicantur etiam ange-

geli praui ex natura Dii. An quisquam Christianus toleraturus est, vt dæmones, vel solo nomine detestabiles, naturâ Dii dicantur, nisi cum addito Dii gentium, Dii huius sæculi, Dii sceleratorum, qui vel ex ignorantia dæmones colunt, vel ex malitia dæmonibus obsequuntur? Alius est igitur sensus Aristotelicus, alius Christianus; dissidiumq; est de re, non de voce. El in singulari, Elohim in plurali apud Hebræos vox æquiuoca est, significans Deum verum, angelos, homines potentes: vt apud Latinos vox canis significat asterismum, quadrupes, piscem. Ex æquiuoco colliges angelos, & homines æquiuoce Deos nuncupari. Tametsi notet Augustinus in 9. de ciuit. Dei cap. postremo, homines, quàm angelos expressiùs Dei nomine honoratos in scripturis, ne propter excellentiam angelorum, quis eos Deos crederet, quod propter humanam fragilitatem nô facilè in homine fieret.

Quod attinet ad Potentatus, in Hebræo vox el significat iudicem, & Deo tanquam summo iudici omnium bonorum, ac malorum nomen impositum est ab actu iudicandi; sic dicitur Iudex iudicum Latinè qui Hebraicè Deus Deorum. *Deus stetit in* Psal. 81 *congregatione Deorum in medio autem Deos diiudicat. Vsquequo iudicatis iniquitatem*. Sic in Exodo 22. *Dominus domus applicabitur ad Deos. Ad Deos vtriusque causa perueniet, et si illi iudicauerint*. Hunc morem Hebraicum interpres latinus seruauit, sed intelligendam rationi significatam lectoribus dereliquit. Atqui æquiuocè Deus ex natura, & Deus, vt iudex dicitur. Primum est immultiplicabile, secundum multiplicatur. Denique sacra scriptura Deos nominat gentium, sed tales detestatur; vnum scilicet Deum, non Num. 34. plures siue æquales, siue inæquales agnoscit. Cum igitur Aristoteles Deos istos, vt ex natura eorum, Deos agnouerit, & partim ex propria opinione sub ratione vniuoca, partim ex opinione patrum suorum, vt 1. cæli 22. & 2. cæli 2. & 6. contex. vtroque modo posuit malè Deos plures. Deos ex gratuita communicatione supernaturali vel gratiæ sanctificātis, vel iurisdictionis de cælo descendentis, non agnouit, neque asseruit. Quare neque vt veritas habet, Deum ex natura vnicum, neque Deos per gratiam est confessus.

Num. 35. Secundo, adiicio, nos à solo Diogene Laertio habere catalogum eorum, qui certi sunt, librorum Aristotelis Stagiritæ: inter quos is liber de mundo ad Alexandrum non continetur: Budæus quoque, qui librum Latinum fecit, ad marginem apposuit hanc notam. *Liber hic, si Stagiritæ doctrinam, phrasimq; non sapit (vt fama est) illum forte edidit, qui et rhetoricam ad Alexandrum*. In hanc sententiam cum pluribus iuit Thomas Giānnius lib de natura cæli cap. 44. car. 475. Profectò Alexandrei, & Auerroistæ, Thomistæ item, atque Scotistæ librum illum

tan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tanquam Aristotelicum non sūt facilè recepturi.

Tertiò. Confitentur Eugubinus lib. 4. cap. 3. & 4. & Patritius discuf. peripat. lib. 6. in libello de mundo ad Alexandrū dici multa longè aliena, atque etiam contraria reliquis libris Aristoteleis. Concedit Patritius id factum in gratiam Regis, nō ex animi sententia. Cōcedit Eugubinus id factum ad emendationem dictorum in physicis, & metaphysicis. Mihi autem potiùs videtur diuersitas, & contrarietas dogmatum huius libri incerti ad alios libros certos Aristotelis, esse validissimum argumentum ad probandum, quòd hic liber non sit Aristotelis Stagiritæ.

Num. 36. Neque in gratiam Regis dixerim Philosophum sibi cōtradixisse: nam cur in rhetorica ad Alexandrum Deos multos asseuerat in gratiam Regis, in libro de mundo vnum Deum? Potiùs multos Deos dicere debuit, si gratiā Regis idolorum multorum cultoris, captare voluisset. Quid item intererat Alexādri, si Oceanus à septentrione per angustas ceruices in mare Caspium illaberetur, vt legis in libro de mundo; an potius sit mare illud vndique terra cinctum, prout assertum est in 2. meteor. cap. 1.

Cur vitam, & animam tribueret terræ in libro de mundo cap. 2. & aëri cap. 3. quod strenuè omni corpori simplici negauerat in 3. de anima 66?

Cur aërem suopte ingenio gelu permixtum dicat in libro de mundo cap. 2. qui in 2. de gen. tex. 16. aërem humidum, & calidum demonstrauit?

Cur è cæli motu armoniam natā asserat in lib. de mundo c. 7. quam negauerat in 2. cæl. 52.

Cur Deus mundi pars dicitur in cap. 7. de mundo, qui in 12. diuinorum tex. 52. nō coërcetur in ordine vniuersi, sed longè prudentiùs supra totum ordinē constituitur?

Cur à Deo summo torqueri Lunam, & Solem scribat in lib. de mundo cap. 7. quos à propriis motoribus immotis cieri docuit in 12. met. 43. & 48?

Denique si hoc in libro non ex animi sui sententia, sed ex sentētia Regis Aristoteles differit: Num. 37.
quę in hoc libro dicuntur, nō docebunt nos propriam Aristotelis de Deo sententiam, sed regiā. Nos autem quærebamus sentētiam Aristotelis, in qua vestiganda ille liber erit inutilis.

Quartò. Nec verisimile est hunc librum esse ab Aristot. scriptum, vt emendaret alibi dicta. Si enim scripsit gratia emendationis, aut scripsit antequā Alexander expeditionem Persicam adoriretur, aut post; si ante bellum Persicum, ergo Arist. per hunc librum non emendauit libros physicos, & metaphysicos. Hos nanque scripsit Athenis lector, postquam Alexander in Persidem profectus fuerat. Si post bellum incohatum, non est credibile Aristotelem nuncupauisse librum Alexandro propter graues simultates inter Aristotelem, & Alexandrum exortas, ob Calisthenis coniurationem,

&

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

& interitum; quibus inimicitiis Aristoteles excitus videtur ira, tùm vt regem vlcisceretur, tùm vt sibi prospiceret; atque ob id venenum regi interficiendo efficax, Antipatro (vt ferunt) indicaret. Postremò librum hũc post Darium regno Persico deiectum fuisse scriptum indicant illa verba cap. 7. "*Quippe, vt proditur, visenda quædam species Cambysis, Xersis, & Darii regnantium in exquisitum maiestatis fastigium exornata erat &c.* Quibus facilè vides de Dario pridem regnante commemorationem fieri. Darium verò Alexandei regno deiecerat.

Alia quadam argumenta diluuntur. Caput. X.

Num. 38. QVartò. Argumentatur Eugubinus in cap. 9. libri quarti citati de Perenni philosophia, citato Aristotele in magnis moralibus lib. 2. cap. 8. car. 230. Illic ait. "*At nunquid secunda fortuna est, vt Deorum quædam cura: an id minimè videri debet? Talium siquidem dominum facimus Deum, vt bona, malaque meritis distribuat: at fortuna, & quæ à fortuna prorsus, vt nomen indicat, vt fors tulerit, fiunt. Quod si huiusmodi distributori Deo ascripserimus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum; id nefas Deo deputare &c. Præterea neque cura, neque beneuolentia, quæ à Deo, videatur esse felicitas (*lege fortuna*) quoniam malis attribuitur. Atqui Deum malorum curam habere, fas nõ est.* Igitur præter Deos cælorum motores Aristoteli cognitus est Deus iudex, iustus retributor bonorum, & malorum: iustus prouisor, qui bonorum curam habeat, malorum non habeat.

Respondetur, quòd Deus peculiari beneuolentia, & cura non prospiciat malis, sed bonis: generali tamen cura omnibus prouideat probabiliter exponit Eugubinus. Sed siue dedero eosdem Deos, qui cælum conuertant, vel alium aliquem, præter illos, esse iustos prouisores, ac retributores: nõ nè restat adhuc, multos Deos ab Aristotele fuisse assertos? Loquitur autem Arist. in singulari numero, sicut loquitur de homine, de leone, tanquam de rebus vniuersalibus. Hac responsione tollitur obiectio Eugubini de nectare Deorum in cap. 10. posita, vbi tamen expressè ab Aristotele ponuntur dii. Tollitur obiectio de Deo, qui non est bonus virtute, sed est virtute maior, quod in omnes substantias immobiles ostendit Aristoteles, cum omnes illas substantias per se optimas, & sufficientissimas, & intransmutabiles dixerit. Hunc locum Aristotelis in 2. moralium esse dixit Eugubinus, quòd Deus non est virtute bonus, sed seipso. Ego in 7. Nicom. cap. 1. hanc sententiam reperi, nec non in magn. moral. lib. 2. cap. 5.

Quintò. Eugubinus iterum Num. 39. exurgit in cap. 11. lib. 4. indicãs ab Aristot. concessum esse vnũ Deum summum, speculatione sui beatum: alios verò Deos speculatione summi Dei beatos.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Respondetur, Ita quidem Aristoteli placuisse, vt Deus sit vnum commune genus. In omni autem genere est vnum primum, quod est metrum, & mẽsura omnium, quæ sunt illius generis: prout colligere licet ex 10. met. tex. 7. Sic in genere cęlorum, stellatum est primum: in genere colorum, albedo est prima. Ita & in genere Deorum est vnus primus, ac summus, qui & ratione, & numero est vnus; quemadmodum de prima quiditate sine materia, & de primo motore immobili sumus edocti in 12. met. 49. Primum ergo in genere Deorum est vnũ specie, & numero: sed Deus est diuisibilis sicut genus in multas species. Hoc Aristoteles protulit in primo polit. cap. 12. car. 394. "*Ideò scribens benè Homerus de Ioue inquit,*

Hominum pater, atque Deorum.

Sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportere, genere autẽ eundem esse; quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum.

Num. 40. Sextò. Producit textum, qui est in 6. ad Eudem. cap. vlt. & 7. Nicom. cap. vlt. vbi redditur ratio, quare nos varietate delectemur, hoc enim prouenit ex prauitate naturæ nostræ. Compositi sumus ex diuersis partibus, hinc aliud aliis placet: & eidem nunc vnum, nunc aliud. Deus vna, & simplici voluptate gaudet, vnicam actionem habet, quæ est speculatio: nimirum quia simplex est. Ergo Deus est vnus, & vna lætatur actione, ac voluptate.

Respondetur ex 12. met. 37. Vnum, & simplex non sunt idẽ; vnum significat mensuram, simplex significat quale ipsum. Deus igitur pro substantia immobili, ponitur simplex ab Aristotele, vt singula ex illis substantiis sit vna, & simplex: vna, & simplici actione, ac lætitia potiatur. Ita in 10. Nicom. ca. 8. Diis tribuit beatitudinẽ, quæ est speculatio, & 1. cæli 100. assertore Eugubino impartitur multis vitam optimam, & per se sufficientissimam. Itaque ex Dei simplicitate non concedet Aristoteles sequi vnitatẽ numericã, sed specificã, & genericã.

Postremò adducit Eugubinus locum ex 8. polit. qui tamẽ Num. 41.
locus à me inuentus est in 7. polit. cap. 1. Textum Aristotelis Eugubinus transtulit in hæc dicta. "*Quod igitur tantum cuique felicitatis adsit, quantum virtutis, & prudentiæ, & quantum secundum has virtute agat; sit nobis in confesso, vtentibus teste ipso Deo, qui felix est, & beatus, non ob vllum exterius bonum, sed per se ipsum ipsemet, & quia talis est natura.* Qua fretus authoritate sic argumentari poterit. Vnum tantùm ens ratione, & numero est beatum per se ipsum, scilicet vltimus finis, ac summum bonum: reliqua omnia entia sunt beata per participationem summi boni, atque vltimi finis. Deus autem Aristoteli est per se ipsum beatus, non per exteriora bona, ergo Deus est tantùm vnus ratione, & numero.

Respondetur. Argumentum probè concludit pro veritate, nam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

nam quod eſt per ſe beatum ſubiectiuè, & obiectiuè, eſt tantùm vnum ratione, & numero; Deus propriè, & eſſentialiter loquendo, eſt per ſe ipſum beatus, & nihil, quod ſit Deus, poteſt eſſe beatum per aliud obiectum, vel ſubiectum, ergo Deus propriè eſt tantùm vnus. Sed Ariſtot. non accepit propriè vocabulum Dei, ſicut nos, ideò multos Deos ponit, quibus omnibus conuenit per ſe ipſos eſſe beatos. Quamobrem dictio *ſe* eſt pronomẽ demonſtratiuum reciprocum, & poteſt demonſtrare, vel vnum Deum ſingularem, vel Deum vniuerſalem; ſecundo modo accepit Ariſtoteles, non primo. Ita nos quoq; dicimus, animal eſt ſenſitiuum per ſeipſum, non per plantam, aut lapidem: anima eſt felix per ſe ipſam, & per bona interna, non per externa, ſicuti Ariſtoteles dudum citatus dicebat de anima noſtra. Et ad propoſitum de Deo aſſeruit, entia extra cælum habere vitam optimam, & per ſe ſufficientiſſimã: vnde non vni ſingulari, ſed vni vniuerſali tribuit eſſe per ſe ipſũ ſufficiens, eſſe per ſe ipſum beatum; quia Deo in vniuerſali competit hæc affectio per ſe, vt ſit beatus per ſe ipſum, non per aliud à Deo: per ſe ipſum, ideſt ex natura ſubiecti, quanquam vnus Deus poſſit beari in altero, vt in obiecto. Falſus quidem ſenſus, vt Deus alio obiecto ſit beatus, ſed Ariſtoteli conſentaneus.

Num. 42. Reſpondetur, ſecundo in multitudine Deorum eſſe ordinem, vnum eſſe primum, alios primo ſubordinatos: omnes tamen habere rationem Dei, quæ eſt, eſſe viuens ſempiternum, & optimum: optimum, inquam abſolutè, non relatiuè, ſicut explicauit Philoſophus contra Zenonem. Ad rem: vel comparas Deum ad alia, quæ non ſunt Deus, vel Deum ad Deum: primo modo Deus eſt per ſe ipſum beatus, non per aliud, quod non ſit Deus; ſecundo modo dicet Ariſtoteles vnũ Deum eſſe beatum per alterum, ſubordinatus nempe per primũ, in cuius contemplatione collocabit Ariſtoteles felicitatem optimam. Neque ex hoc ſequitur, quod Deus aliquis beatificetur per bona externa, quoniam iuxta 9. met. 16. ſpeculatio eſt in ſpeculante. Nam & de homine ſpeculante in argumento dicitur, quod ſit bonus per interna bona, non per externa. Atqui ex lib. 7. ad Eudemum cap. vlt. optimus finis hominis eſt ſpeculatio Dei, ergo felix dicitur eſſe felix per interna bona, & per ſe ipſum, etiam ſi ſpeculetur obiectum aliud à ſe

Dices, quare ergo non dicitur homo felix per ſe ipſum, ſicut Deus; cum etiam aliquis Deus habeat obiectum aliud, ſicut homo: & actum internum ex cõnaturali potentia interna, ſicut homo?

Reſpondetur, ex 10. Nicom. cap. 8. Diis beata eſt tota vita, & neceſſariò beata: homini, nec neceſſariò, nec tota vita, ſed aliquando, & per accidens. Deus igitur per ſe ipſum eſt beatus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

propter duas cōditiones dictas, quæ non sunt in homine. Ad extremum breuissima responsio est; si locus oblatus ex lib. 7. polit. intelligatur de summo Deo, non de cæteris; ex quo tamen non fit, alios Deos non esse.

Num. 43. Denique ascribo dictum P. Zamori Vtinensis trac. 1. q. 1. art. 5. car. 49. Aristoteles, "*Quamuis scitè, veraciterque dixerit, Deum esse substantiam intellectualem, sempiternam, partium expertem, indiuisibilem, infinitam, passionis, alterationisq; exortem. In eo fœdissimè desipuit, ac delirauit, quòd non vnam, sed plures huiusmodi substantias esse censuerit: quinque videlicet, & quinquaginta; vel minimum septem, & quadraginta, quòd totidem motus cælestium corporum veteres Astronomi posuissent*. Ita contra Aristotelem.

Cęterū idem Zamorus car. 400. col. 1. trac. 4. quę. 1. art. 3. num. 58. quærit ad bonum sensum redigere Aristotelē, quòd ille turbam Deorum subiecerit principatui vnius: probat ex 12. met. vlt. "*At entia nolunt malè gubernari. Non est bonum pluralitas principatuum. Vnus ergo princeps*. Sic in 8. phys. vnū primum motorem, immobilē. Sic in lib. ad Alexandrū, vnum Deum cęteris prælatum putat.

Respondetur, alia ratio motoris, alia Dei: ratio motoris, causę, principis ad plures extenditur ab Aristotele, quàm ratio Dei. Principes, causæ, motores, etiam res mortales dicuntur, Deus est viuens intellectuale, immortale. Posuit quidem plures Deos sub vno, sed omnes vniuocè Deos dixit, omnes colendos, omnes habentes vitam optimam, per se sufficiētem, intransmutabilem, sempiternam. Vnde hæc dicta sūt de vna specie, vel genere Deorum, non de vno singulari immultiplicabili, cum tamē vnus solus ponendus esset Deus per essentiam, & secundum rationē Dei. Cæteri æquiuocè Dii sint.

Franciscus Suarez in Met. tom. 2. disp. 30. sect. 10. cum Aristotele Deum esse vnum ostēdere conatur his rationibus. Num. 44. Deū esse vnum ex physico motu colligere conatus est Arist. 8. phys. tex. 54. & sequentibus, quia primus motor vnus tantùm est; sed primus motor est Deus, ergo Deus est tantùm vnus. Maior constat, quia tantùm est vnum primum mobile, & vnus primus motus, ergo tantùm est vnus primus motor.

Secundò, Quæ ratio amplius declaratur ex 12. met. 44. vbi ostēdit tot esse intelligentias mouentes, quot sunt cæli mobiles, & consequenter iuxta ordinem, & dignitatem mobilium esse ordinem mouentium; sicut ergo inter corpora mobilia datur vnū supremum; ita & inter motores datur vnus tantùm primus, & ille appellatur Deus. An autem hæc ratio Aristotelis sit efficax, nec ne, quod ibi accuratè Suarez expendit, non est nostri instituti disquirere, sed an rè vera hæc ratio sit Aristotelis, vel de Aristotelis mente. Sicut & alia ratio ab eodem Suarezio allata

tan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tanquam Aristotelica, idem examen subeat, oportet.

Tertiò, Alia ratio etiam est in fine 12. lib. met. vbi cum Aristoteles intulisset contra Pythagoricos, quòd ponerent multa principia prima, addit. *At entia nolunt malè gubernari: non est bonum pluralitas principatuum, Vnus ergo princeps*; quam rationem sic proponit Thom. 1. contra gẽtes cap. 42. ratione 3. quod sufficiẽter fit vno posito, melius est per vnum fieri, quàm per multa: sed rerum ordo est, sicut melius potest esse: non enim potentia agentis primi deest perfectioni rerum; optimus autem ordo est per reductionem ad vnum, ergo &c. Hæc Suarez.

Num. 45. Quod attinet ad Aristotelem conspicuum est rationes Dei, & motoris non esse formaliter easdem: sicut neque rationes principis, & Dei; quapropter in iis argumentis adesse diceret deceptionem accidentis, si primus motor est vnus, ergo Deus est vnus: quoniam vnitas attributa est primo motori, qui extraneus est, vt sic, à ratione Dei. Similiterque de principe vniuersi sẽtire posset.

Cæterùm apertè imbecilla est illa argumẽti forma. Primus motor est tantùm vnus, primus motor est Deus, ergo Deus est tantùm vnus. En similem. Primum cælum est tantum vnum, primum cælum est corpus, ergo corpus est tantùm vnum; sic etiã concluderes substantiam esse tantùm vnam, vel ens esse tãtùm vnum. Videtur ille syllogismus esse expositorius, sed nõ est: quia conclusio debitè, non colligitur exemplum esto. Arist. Stagirita est tantùm vnus, & immultiplicatus: Arist. Stagirita est homo animal, viuens, corpus, substãtia, ens. Ergo homo est tantùm vnus, animal tantùm vnum, &c debuit colligi, *aliquid, quod est homo, est tantùm vnum*. Sic in syllogismo de Deo; *aliquid, quod est Deus, est tantùm vnum*. Ex quo non sequitur, Deus esse vnus tãtùm; quia sicuti genus aliquod, puta animal, multiplicatur in species, & singularia, ita Deus apud Aristotelem. Quocirca primus motor, & princeps entium est Deus quidem, at non è conuerso, Deus omnis est primus motor; siquidem primus motor de summo intellectu dicitur, & princeps entium itidem de summo intellectu; sed Deus etiam de secũdis intellectibus separatis ex 12. met. 50. Consequitur comparando ad aures Aristotelis ista duo, Deum, & primum motorem, hæc se habere, vt quale quid, & hoc aliquid; nam primus motor est vnum singulare, & hoc aliquid, Deus est vniuersale, & quale quid. In argumento prædicto medius terminus accipitur vt hoc aliquid, sed in conclusione colligitur de ipso quali quo, quasi esset hoc aliquid, & irrepit figura dictionis.

Ar-

Argumenta Dei multitudinem probantia conuelluntur. Caput. XI.

Num. 46. ÆQuum non est, quæ contra veritatem pugnant, insoluta dimittere, aut in iudicio de veritate præuaricari. Præclarè Philosophus in 1. ad Nicom. cap. 4. car. 7. "*Quanquam arduam*, inquit, *nobis hanc quæstionem futuram esse video, propterea quòd amici sunt, qui formas introduxerunt; sed forsan rectius esse, & oportere videretur, vt pro veritatis salute vnusquisque, & præsertim philosophi sua quoque propria refutarent. Nam licet amici ambo sint: sanctum est veritatem ipsis in honore anteponere*. Hoc saluberrimum consilium insequamur, & argumenta illa, quæ ostendunt multos Deos esse, quanquam in amici Aristotelis doctrina fundentur, amore veritatis refutemus; sanctum enim est amico veritatem præponere.

At verò argumenta quædam ex authoritate Aristotelis enascebantur, quædam ex ratione. Facessat in hac disputatione illius authoritas, quem authorē nolumus, cum ille nolit se veritati esse prælatum. Ad rationes conuertamur, ne officiant veritatis amatoribus.

Num. 47. Ad primam, in cap. 7. posita. dico, Deo ex propria ratione quiditatiua, & formali repugnare multiplicationem in plures Deos, siue specie, siue numero. Accipio autem descriptionem nominis à Zenone assignatam, nempe hanc. Deus est ens omnium præstantissimum; scilicet intelligendo præstantissimum, & absolutè, & relatiuè, nam posito optimo absolutè, necessariò cōsequitur optimum relatiuè. Dico autem optimum essentialiter, eo quòd essentialiter Deus sit, & in se summum bonum, et omnia alia bona exuperans. Cum autem dicebatur, Deus esse animal, id nego: est enim viuens vtique, nō animal. Cum quærebatur, ex qua ratione sibi repugnaret multiplicari. Respondeo ex propria ratione sui, nobis ignota: sed tamen ex ratione aliqua propria Dei nobis nota, hoc euincitur, vt Zeno optimè demonstrauit, & nos fortasse probabimus.

Num. 48. Obiicies. Si repugnat multiplicari, hoc est, aut quia estens, aut quia præstantissimum. Ratio entis multiplicatur: ratio præstantissimi multiplicatur, nam datur præstantissimus homo, præstantissimus color.

Respondetur, quædam per se se accepta, esse communia: quæ simul sumpta, fiunt propria; docente Aristotele in secundo post. 70. in construenda definitione accipienda esse quædam, quorum vnumquodque in plus inerit, omnia verò non in plus; quemadmodum apparet in definitione ternarij, qui est numerus impar primus vtroque modo. Ita in re nostra dicamus, ens est in plus, præstantissimum est in plus, quàm Deus: sed ens præstantissimum vni soli immultiplicabili enti competit. Eadem ratione immultiplicabile est

ens primum, ens independens, entium princeps, summum bonum, & alia multa.

Num. 48. Ad secundam nego, Deum esse mobilem, imò est omnino immobilis; atque, vt nitidius loquar, est inuertibilis secundum esse, atque intransmutabili, secundum consequentia esse.

Ad tertiam, nego minorem pro illa parte, quæ asserit Deum posse praua, vel prauè agere. Qui tales faciunt Deos, similes illis fieri optant. Deus verus ex sui quiditate est bonus, & rectus, imo bonitas, & rectitudo per essentiam.

Ad quartam, Dico perperã Dei proprietates, siue primi, siue secundi ordinis extendi ad ea, quæ non sunt Deus. Deus est singularis, immultiplicabilis, in quo omnis ratio boni, nulla ratio mali. Sed inter bona Dei, proprietates illius sunt prorsus incommunicabiles rebus essentialiter diuersis à Deo, loquendo de communicatione formali, quamuis, & proprietates Dei per participationem eminenter, vel causaliter communicentur effectis. Quæ non sunt proprietates, communicentur etiam formaliter.

Sed ne tantùm Aristotelis argumenta soluisse videamur, & pro vera conclusione nihil effecisse: adnitamur ostendere naturalibus rationibus, Deum esse essentialiter vnum vnitate immultiplicabili.

Dei nomen expenditur, vti Deus immultiplicabilis ostendatur. Caput. XII.

DVobus modis possumus fingere Deum multiplicari essentialiter; prior est, vt duo sint Dii alterius, & alterius rationis specificæ, vel quasi specificæ; siue dicantur esse primò diuersi, & in nullo conuenientes quiditatiuè siue dicãtur esse differẽtes, idest in aliquo prędicato communi in quid conuenientes. Quomodo autem discriminentur diuersa, & differentia, docuit Philosophus in 5. met. 16. & 10. met. 12. Posterior modus est, vt duo Dii sint eiusdem rationis specificæ, vel quasi specificæ, solo autem numero discrepent, quemadmodum Aristoteles, & Plato. Priore loco ostendere optamus non esse possibile reperiri plures Deos diuersæ rationis: posteriore non esse plures eiusdem rationis; quod si assequemur, Deum esse vnum, atque immultiplicabilem, & ratione, & numero, relinquetur. Num. 49.

Tota ferè contentio nobis est futura de nomine: nam nisi in significatis terminorum disputantes conueniãt, neque in propositionibus, neque in conclusionibus poterunt conuenire. Dum autem obseruo apud omnes gentes, quid communiter per nomen Dei significaretur, duo quasi characteres significati mihi occurrunt, alter est causalitas effectiua, qua Deus vel bonum concedere, vel malum Num. 50.

auct-

auertere ab hominibus posset. Alter verò est adoratio, & cultus supremus Dei. Itaque cultu diuino colebant febrim, pauoré, palloré, aliaq; eiusmodi numina, vt propitiati isti Dii, mala nō inferrent: colebant Segetiam, Bacchum, Venerem, vt bona afferrent segetes, vinum, voluptates. Neque enim pensi habebant, si bona honesta, vel inhonesta, sed si voluptuosa, vtiliauè peterent. Qui igitur Dii facere benè, vel malè poterant, colebantur; nam ex affectione proprii commodi omnes honorant suos benefactores. Deus ergo tanquam summus benefactor, à quo cuncta bona descendere, mala omnia profligari possunt, est adorandus. Nam & si etiam per se se honore sit dignissimus suæ præstantissimæ perfectionis causa: tamen minus, vel nullo modo adoraretur, si non beneficia hominibus attulisset, vel esset allaturus. Quo circa nostro æuo infelices quidam nouatores philosophi ad euellendum omnem cultum Dei, suadent Deum omnino nihil, vel boni, vel mali, commodi, vel incommodi facere posse, & pro Deo omnipotente (impio commēto) Deum nullipotentem inducūt. Deus itaq; apud omnes dicitur, qui potest benefacere hominib. supra humanas vires, atq; ideò supra humanos honores colendus est. Neque plura mihi videntur in Dei nomine ponēda, ne dum multas ponimus Dei proprietates, nō possimus quicquam de Deo dicere, nisi omnibus antea probatis. Deus itaq; erit primum effectiuum bonorum nostrorum, à nobis, & sui gratia, & beneficiorum causa summè colendum. Hæc est significatio nominis huius, quantum ex consensu gentium omnium possum colligere, nam subtiliores considerationes in Dei nomine contentas multitudo non capit.

Veruntamen quoniam inter Zenonem Eleatem, & Aristotelem Stagiritam de vnitate Dei concertatio fuit, placet hos tāquam antagonistas conferre, & quid illi Dei nomine significarint, exponere, ac denique ex eorum significatione vnitatem Dei comprobare. Zeno Eleates vir de Italica philosophia præclarè meritus, *Deus*, inquit, *est id, quod præstantissimum omnium est.* Ita constat ex lib. Aristotelis in Zenonem. Idipsum habuit Arist. in libris de philosophia (Eugubino referente lib. 3. de perenni philosophia cap. 5.) ita disserendo. " *Extat etiam in libris Aristotelis de Philosophia, antiquiorem Zenonem irrefragabili argumento comprobasse, Deum necessariò esse vnum, vt nisi sit vnus, ne Deus quidem esse possit. Cum autem omnium optimum, inquit, ac potentissimum esse Deū, vinceret: eundem etiam esse vnū oportere demonstrabat. Nam si duo, vel plures fuissent, optimum ac præstantissimum eum amplius esse non posse. Singulum enim quēque eorum, quia similes inter se omnes essent, fore optimum. Idem, esse Deum, diuinamque potentiam constare asserens, quòd vbique, & in omnibus teneat principatum.* Num. 51.

Qua

Quapropter eadem fieri ratione, vt ne esset Deus, quia neque optimus esset. Quod si & plures, & alii aliis potentiores, ac meliores, ne Deos quidem esse. Nunquam enim posse vinci, ac superari Deū: etenim æqualia neque maiora, neque minora inter se esse; quocirca si conuincitur, & Deum esse, & eundem esse optimum, vnum necessariò eum esse. Neq; enim posset omnia, quæ vellet, neque posset

Num. 52. *vnus multis existentibus*. Hactenus ex Eugubino, quæ relata sunt ex libris Aristotelis de philosophia summopere desideratis, & ab Aristotele citatis in 2. phys. 24. & 1. de anima 26. Cū autē dicitur Deus esse ens pręstantissimum omnium, hoc non intelligitur respectiuè tantùm, sed quoniam omnis respectus præsupponit fundamentum absolutum proximè, vel remotè, in quo fundetur respectus: Deus est, & absolutè in se ens præstantissimum, & omnibus entibus aliis eminentius. Neque dicitur Deus esse pręstantissimus secundum quid, sed simpliciter, quantum possibile est perfectionis in ente aliquo cōtineri, tantum continens: in Deo enim quo ad suum esse non distinguuntur esse, & posse. Quapropter Deus est ens simpliciter & absolutè præstantissimum, atque ideò præstantissimū omnium.

Num. 53. Aristoteles deinde in 12. met. 39. descripsit, Deum esse viuens (nam animal non placet) optimum, & sempiternum; quarum conditionum secunda non est necessaria, neque enim erit optimum, nisi sit sempiternum, nam quod potest nō fuisse, vel non fore, non est optimū ens, siquidem est melius *semper esse* cæteris paribus, quàm *non, semper esse*. Porrò illam particulam *optimum* si acceperis essētialiter, & simpliciter, satis habeo, conficietur nanque propositum ritè, & ex animi sentētia: si accidentaliter optimum dicas, vel secundum quid, quasi Deus sit optimum viuens, prout possibile est secundum naturam huius rei, vel illius, vel prout possibile est secundum rationē genericam aliquam, nil obstat, quin homo sit optimum viuēs, quatenus homo, qui se habeat optimè, prout possibile est homini, vel animali secundum substantiam, & accidentia sibi congruentia; at nemo intelligit Deum sic esse optimum, neque sic illum tanquam optimū honorat, & adorat: sed qui sanæ est mentis, intelligit, Deum esse ens præstantissimum, & optimum essentialiter, & simpliciter in genere entis, & boni. Igitur ex his omnibus accipimus Deum esse ens simpliciter, & essentialiter optimum in se, & consequenter optimum ad alia, quibus potest communicare esse, & bonum, depellendo malum: atque ideò Deum adorandum summè dicimus, tùm ratione propriæ bonitatis, quæ est propter se honorabilis, tùm etiam ratione bonitatis cōmunicatæ, ac diffusæ in alios, qua est ex adorantium commodo summè honorabilis. Neq; enim esse potest aliquid Deo melius, neque aliquid magis boni cō-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

municatiuum, & effectiuum, cum sit primum efficiens, atq; ens primum.

Non posse esse plures Deos diuersa rationis. Caput. XIII.

Num. 54. OStendamus iam ex ratione entis præstantissimi, & optimi non posse ipsum optimum ens multiplicari in plures species, vel quasi species essentialiter diuersas, quarum vtraque sit optima simpliciter.

Primò quoniam essentiæ, & quiditates rerum sunt sicut numeri ex 8. met. 10. quemadmodum si numero minimum quid addideris, vel detraxeris, numeri speciem euarias, neque possibile est duas species numerorum æquales esse; Ita neque diffinitio, neque quiditas per definitionem indicata erit eadẽ, ablato aliquo, vel addito. Vnde natũ est axioma metaphysicũ, impossibile est inueniri duas species æqualis perfectionis, sed semper omnis species ad omnẽ speciem comparata est superior, vel inferior perfectione. Iam verò si per aduersariũ sint duo entia optima specificè distincta, profectò vna ex iis quiditatibus erit superior, altera inferior; quæ autẽ est inferior, ac deterior optimo, nõ est optima, ergo altera ex iis essentiis erit optima, & nõ optima, quod contradictionem inuoluit. Non igitur erunt duo Dii, qui sint ens optimum, & præstantissimum secundum speciem distincti, vel diuersi.

Secundò ex ratione vnius. Quoniam ex 10. met. 7. In omni genere datur vnum primum, quod est mensura omnium, quę sunt in illo genere, vt in colorib. est numerus colorum, & est aliquid vnum mensurans colores; non quòd ipsa ratio formalis vnitatis sit quiditas mensurãs, sed aliqua quiditas subiecta vnitati, est prima in genere coloris, vt albedo. Sic in genere figurarum triangulum est ipsũ vnum mensurans. Ita in genere entium datur vna quiditas prima mensurans omnia entia. Si autem ex hypothesi duæ essent optimæ, & præstantissimæ quiditates ratione, seu specie diuersæ, ergo in genere entis essent duæ vnitates primæ, & mensurantes, quod est impossibile: in omni enim genere est vna prima quiditas. Deus autẽ est ens optimum, & præstantissimum essentialiter, ergo nõ possunt esse duo Dii essentialiter diuersi.

Tertiò ex ratione veri. In 2. met. 4. *Vnunquodq; dicitur maximè tale, secundum quod aliis vniuocatio inest: vt ignis calidissimũ, quia est causa caliditatis aliis.* Et aliquod ens est verissimũ quia est causa veritatis aliis. In 1. post 15. ex paruis, *semper*, inquit, *propter quod vnunquodque, & illud magis*; quæ regula vera est in genere causæ finalis, vt propter quod amamus, illud amicum magis: & in genere causæ effectricis, vt propter notitiam principiorum cognoscimus conclusiones, magis ergo nota principia. Si itaque fuerint duæ essentiæ diuersæ rationis, Num. 55.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

nis, sed ambæ verissimæ, aut ambæ sunt causæ finales veritatis, aut ambæ efficientes; aut altera finalis, altera efficiens Primum dici, aut secundum nequit, si in omni genere causæ per se statur in vna prima, quemadmodum, & statur ex. 2. met. cap. 2. Si tertium detur, finis est nobilior (vt volunt separatores harum causarum) efficiente, ergo primum efficiens non est verissima essẽtia, quare non sunt duæ verissimæ, & optimæ essentiæ. Comparemus etiam istas duas, quæ prætenduntur verissimæ essentiæ: si altera est causa alteri, ergo quę veritatem causatam habet, non est verissima, igitur erit verissima, & non verissima, quod est absurdum; si neutra est causa veritatis alteri, sed ambæ aliorum, non ne ponimus, vel duos primos fines, vel duos primos efficientes, & omnino plura prima principia rerum verissima, & illa quidem inconnexa, vt sit inconnexa mũdi substantia, contra 12. met. vlt? Deniq; quoniã per 12. met. 36. prima in ordine intelligibilium, & amabilium sunt eadẽ: fiet, si sint duo verissima, vt sint duo prima intelligibilia, duo prima amabilia. Non igitur vna erit prima philosophia, vna scientia speculatiua principalissima, vnaque suprema felicitas, sed duæ iuxta duo prima verissima, siue intelligibilia, quod est absurdum. Non ergo duæ essentiæ diuersæ rationis sunt verissimæ, & optimæ; neque igitur duo Dii.

Quartò ex ratione boni. Quæritur in 12. met. 52. An bonum vniuersi consistat in bono separato, an in ordine: docemurq; in vtroque bonum vniuersi esse situm, quemadmodum est bonum exercitus. Bonum intrinsecum est ordo, extrinsecum est dux: verum non dux propter ordinẽ, sed ordo propter ducẽ. Vnum autem est summum bonum, propter quod omnia, non plura bona simul; nam si duo sint, & vnum est ad alterum, vel propter alterum, iam quod est bonum propter aliud, non est optimum; quod enim est propter se bonum, & est aliorum bonum, illud est melius. Si vnum non propter alterum; iã duo sunt ordines mundi, duo principes, quod refragatur Aristoteli in eodem cap. vlt. 12. met. non igitur sunt duo Dii. *Num. 56.*

Quintò, ex ordine. In entibus esse ordinem per se inter essentias specificas, per accidens in iis, quæ extra essentias, seù quiditates sunt, est manifestum. Omnis ordo est dispositio secũdum prius, & posterius; & vbi est prius, ibi est primum; itaq; in omni per se ordine est vnum primum tantùm, non plura; si nanque sunt duo æquè prima, vnum illorum non habet ordinem ad alterum, ergo sunt per se inordinata, quomodo igitur erũt principium ordinis? Si etiam sint duo prima principia ordinis, erit inconnexa vniuersi substantia ex 12. met. vlt. eritque rerum natura, quasi vitiosa tragœdia, in qua vna pars alteri nihil confert ex 14. met. cap.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

5. Item, quælibet res ordinata, vel habebit formaliter in se duos ordines ad illa prima, vel duo ordines per se, & essentiales rerum dabuntur, quorum vtrumque frustra est, & absurdum: non igitur sunt duæ primæ essentiæ diuersæ rationis, neque eiusdem rationis, quatenus conficitur hoc argumento.

Num. 57. Sextò, ex mensura quiditatiua. Impossibile est eandem quiditatem mensurari quiditatiuè duabus mensuris æquè primis, quoniam altera sublata, nihilominus mensurabitur quiditatiuè. Omnis essentia aut est mensura quiditatiuè, aut mensurata: & mensura est melior, ergo neque ratio mensuratorum permittit duas essentias diuersę rationis esse optimas: neque duæ possunt esse, quin vna sit mensurata, quare etiam hæc nō erit optima.

Septimò ex simplicitate. Si sunt duo Dii, vel duæ essentiæ optimæ, illæ necessariò, & conueniunt, & differunt: conueniūt in ratione optimi entis, & Dei, nulla enim res differt ab altera realiter per illud, in quo conuenit cum altera. Differūt etiam, quoniam per aduersarium ponuntur esse duę essentię realiter diuersæ specificè. Igitur duæ essentiæ optimę habent aliquid idem realiter, in quo conueniunt, & aliqua duo diuersa realiter, per quæ differūt; at omnis realitas vna ex se, & diuisibilis per plures realitates diuersas essentialiter, est realitas potentialis, distinguentes sunt actuales 7. met. 49. actus separat, & distinguit. Igitur duæ optimæ essentiæ constant ex realitate potentiali, & actuali, atque ideò sunt compositæ, ergo ante ipsas est aliqua essentia simplex prorsus, simplex enim composito est prius. Item illę optimę non erunt actus purus; sed essentia, quæ est actus purus est melior, ergo illæ non erunt optimæ. Num. 58.

Huc potest referri argumentum ex 12. met. 49. Quiditas sine materia nec ratione, nec numero est multiplicabilis: primū quid erat esse sine materia est, ergo primum quid erat esse ratione, & numero vnum est; tale est primum mouens immobile, qui est Deus.

Octauò. Si duo Dii fuerint, vel omnino conueniunt, vel omnino differunt, vel partim conueniunt, partim differunt. Conueniant omnino, ergo non sunt duo, sed vnus. Differant omnino, igitur neq; in entitate, neque in Deitate communi conueniunt; si igitur vnus est ens, alter est nō ens, si vnus est Deus, alter non est Deus. Si autem partim; arguo, quod habet partem communem diuisibilem essentialiter, & partem propriā diuidentem essentialiter, illud est compositum ex realitate potentiali generis, vel quasi generis, & ex actuali differentiæ, vel quasi differentiæ; quare si duo sunt Dii, duo non erunt Dii, cum vterque sit actus impurus, & compositus, ergo non Deus. Num. 59.

Nonò, ex necessitate. Etenim in 12. met. 38. primū principium est necesse esse, secundū

quod

quod necessitas benè esse, atq; optimè esse dicitur. Si igitur sint duæ optimæ quiditates, iam ipsum necesse esse potest multiplicari quiditatiuè, quare illæ duę species habent vnam rationem communem necessitatis, in qua conueniunt. Rursus habẽt duas differentias specificantes, de quibus posco, an illæ duæ differentiæ sint rationes necessariò essendi, an non. Non esse dicantur primò, fietque, vt quiditas specifica ipsius necesse esse constet ex ratione communi necessaria, & ex ratione propria non necessaria, totum autem necessarium non potest esse ex necessario, & non necessario. Item ratio communis quiditatiua, cum sit necessaria, erit pręstantior, quàm ratio propria, quod est absurdum, quoniam differentia est præstantior genere formaliter.

Secundò dicantur ambæ differentiæ esse rationes necessitatis. ergo altera ratio necessitatis est superflua, quoniam vna detracta, species relinquetur necessaria, per alteram scilicet differentiam.

Decimò, ens optimum est summè simplex, & irresolubile in plures rationes quiditatiuas priores: resoluetur namque in priora, quæ aut sunt formaliter optima, aut optimo minora; si secundum detur, optimum erit ex imperfectis, ergo non optimum. Si primum eligatur, totum erit maius, ac melius constituentibus optimis, & optimo aliquid erit melius, quod est impossibile. Itaque optimum non est quasi genus ad duas species optimas.

Vndecimò, ex independentia. Optimum ens simpliciter est simpliciter independens: at nũquam Aristot. aut alius quiuis posuit duo independentia simpliciter, ergo non sunt duæ species optimæ, & perfectissimæ. Num. 60. Prima propositio ex eo patet, quoniam omnis dependentia essentialis, vel accidentalis est imperfectio; ergo quod dependet, quatenus hujusmodi, est imperfectius eo, à quo depẽdet.

Duodecimò, ex ratione causæ, & causati. Impossibile est, quòd idem causatum possit esse à duabus primis causis totalibus in eodem genere causæ: remota enim causa totali, & præcisa, remouetur effectus: & eadem causa posita, ponitur ex 1. post. 99. Primum in genere formæ quiditatiuæ est vnum ratione, & numero ex 12. met. 49. Primũ in genere efficientis, idest primũ mouens immobile est vnum ratione, & numero ex eodẽ textu. Primum in genere finis est vnũ summum bonum, & dux, propter quem est ordo vniuersi. Concludamusque cum 8. phys. 48. *Vnum autem magis, quàm multa, & finita, quàm infinita oportet existimare* (scilicet principia prima) *eisdem enim accidẽtibus semper finita magis accipere oportet. In iis enim, quæ natura sunt, oportet finitum, & id quod melius est si contingat, esse. Magis sufficiens autem est etiam si vnum, quod cum primum immobiliũ perpetuum sit, erit aliis principium motus.* Hæc Aristot. Magis autem

tem sufficiens est etiam, si vnum sit ens præstantissimum, & optimum, alioqui si vnum non sufficiat, non erit optimum: quare non solum possibile, sed etiam necessarium est ponere vnum tantùm specie optimum simpliciter.

Num. 61. Ex eodem fonte efficientiæ argumentabatur Zeno docens, Deum esse omnipotentem, quod de prima mente, quæ est primũ efficiẽs affirmauit Anaxagoras. Omnipotens enim suo velle potest omnia facere, suo nolle omnia destruere: si igitur duo sint omnipotentes, vnusq; omnia, vel aliqua faciat: alter vel nulla, vel illa facta facere non potest, nisi actum ageret. Itemque si vnus velit lapidem esse, alter nolit, vter præualet? Nam ille est omnipotens, & Deus, alter nequaquam. Quid, si alter ex iis velit solus esse? *Nulla sancta societas, nec fides regni est*, quemadmodum apud Ennium legerat Cicero primo officiorũ: Si alter non sit, ad nutum omnipotentis: qui esse desinit, non est Deus: si sit, erit inuito priore Deo, quare prior non sine tristitia est, quòd exosum obiectum habeat, nec valeat tollere. Quod si non velit: quia liber est, potest velle, atque ideò tristari, talem esse Deum, & optimum est impossibile. Impossibile igitur est plures Deos esse alterius, & alterius rationis, quanquam hæc ratio postrema etiam plures Deos eiusdem rationis excludat: quod idem conficiunt aliæ aliquæ rationes ex prædictis, veluti quæ ducta est ex actualitate, & simplicitate, & necessitate, & similes.

Ex ratione optimi viuentis idem ostenditur. Caput. XIV.

Deum esse præstantissimum ens, posuit Zeno, Deum esse optimum viuens posuit Aristoteles. Huc vsque ex ratione entis optimi, nunc ex ratione viuẽtis optimi sequitur, vt videamus, Deum esse vnum vnius rationis, non autem in plures diuersæ rationis multiplicabilem. Cautè verò monet Aristoteles in 7. top. cap. 1. quãdo aliquid dicitur maximè tale, & item aliquid aliud asseritur maximè tale, tunc illa duo vel esse idem, vel alterum ab altero contineri. Exemplum si ex vno latere Peloponesii sint fortissimi Græcorum: ex altero Lacædemonij sint Græcorũ fortissimi: consequens est vt vel Peloponnesij, & Lacędemonii sint idem, vel contineantur alteri ab alteris, quemadmodum re vera Lacædemonii sunt pars Peloponnesiorum. Ita cum comparamus optimum ens, & optimum viuens, aut sunt vtrunq; vnum, aut alterum est sub altero; nam re ipsa viuens est sub ente contentum; & quanquam idem numero esse valeat, & optimum ens, & optimum viuens, ratione tamen discernuntur. Scio equidem, quòd ad supremum in inferiori nõ sequitur supremum in superiori, nisi illud inferius sit præstantissimũ contentorum sub illo superiori; vt si dederis, est *supremus leo*, Num. 63.

ergo

ergo est supremum animal, non valet consequentia. Si verò dederis, est *supremus homo*, ergo est supremum animal, valet cõsequentia: quoniam leo non est perfectissima species animalis, sed homo. Ita non valeret, est optimum corpus, ergo est optimum ens; valet autem, si est optimum viuens, ergo est optimum ens, quoniam gradus vitæ optimæ est perfectissimus cõ-
Num. 64. tentorum sub ente. Consideremus ergo optimum, præstantissimumque viuens: optima vita est intellectiua, in qua sunt presertim duæ facultates, intellectus, & voluntas, duæ rationes obiectiuæ correspõdentes, intelligibile, & volũtate affectabile, duo actus intellectio, & amor. In quibus obiectis, actibus, potẽtiis perfectissimè se habẽtibus cõsistit suprema felicitas, & beatitudo. Cæterùm quoniam variantur intellectus essentialiter, & realiter, alius enim est independens, & supremus: alius dependens, & infimus, vt humanus intellectus: alius dependẽs, sed medius, cuiusmodi est intellectus secundarum intelligentiarum à corpore separatarum. In omni natura intellectuali felicitas cõsistit, quo ad obiectum in eadem ratione primi intelligibilis, & amabilis, hoc est primæ veritatis, & bonitatis, diuinæ nimirum: tametsi actus pro ratione intellectus, vel voluntatis perfectioris, vel imperfectioris varietur. Itaque felicitatis operatio, vel operatio, qua natura intellectualis est felix, obiectiuè est eadem formaliter respectu omnium felicitatis capacium: subiectiuè, idest ex parte subiecti, felicis variari potest.
Vnum mihi probandum est, scilicet, idem esse obiectum felicitatem afferens supremo, *Num. 65.* ac infimo intellectui, atque etiam per consequens medio. Deus felix est ex contemplatione suiipsius, primi scilicet intelligibilis, & amabilis per 12. met. tex. 39. & 51. Igitur cum intellectus supremus sit intellectus diuinus, is Deum contemplando felicitate repletur. De infimo intellectu, nimirum humano, habes in 7. ad Eudemum cap. vlt. *Quæ igitur electio, possessioque natura bonorum, vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum, considerare maximè Deum facit, præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob excessum considerare, colereque Deum permittit minimè, ea est pessima. Atque sic quidem res habet animæ, & hic terminus eius præstantissimus est.*

Cæterùm ne quis rem clarissimam obscuret, ratione id roboremus. Nulla potentia habẽs aliqua plura obiecta, habet perfectionem supremam actu, nisi attingat optimum inter illa obiecta, idq; optimo actu, quoad eius fieri potest: sed intellectus habet pro obiecto omne intelligibile, voluntas omne affectabile, in primisque primum intelligibile, & primum voluntate affectabile sunt optima inter intelligibilia, & amabilia, ergo nullus intellectus, aut voluntas habent supremam perfectio-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ctionem, nisi circa primum intelligibile, & amabile secundũ actus perfectissimos possibiles haberi à talibus potentiis. Maiorem probat Arist. in 10. Nico. cap. 4. tractans de præstantissima voluptate, at ista consequitur ad prestantissimam operationem, qualis est sapientiæ, vel philosophiæ primæ. *In vnoquoque enim*, inquit, *optima eius est operatio, quod optimè affectum est erga præstantissimum ex iis, quæ ipsi subiiciuntur &c.* Minor in nobis clara est, qui ens, vt ens cognoscimus, & inferiora: in Deo longè verior, quia cum cognoscat se esse primam causam: in se, & per se cognoscit omnia causata, & causabilia, & omnes negationes horum.

Num. 66. Incipiamus ab obiecto. Si primum intelligibile in duas species est multiplicabile, aut vna ordinatur ad alteram, aut ambæ ad tertiam, aut neutra ad alteram per se ordinem habet. Si primum detur, quod est ad alterum ordinatum non est primum, ergo non est duplex primum; idem euincitur, si secundum detur membrum. Si tertium: in per se intelligibilibus non erit ordo, quod est contra 12. met. 36. & 37. quare omne intelligibile ad omne comparatum se habet, vel tanquam primum, vel post primum. Hoc autem est tale propter alterum, & per consequens est minus intelligibile illo, propter quod intelligitur. Hoc supposito, quia in omni ordine per se est vnum primum: si duo sunt Dii ratione formali secreti, alter non erit per se intelligibilis, neque ideò perfectissimum viuere largietur sibi ipsi, ergo ex se non erit viuens perfectissimum, quoniã in optimo intelligibili obiectiuè est optima intellectio: & optima intellectio tùm ex obiecto, tùm ex subiecto, est optima vita.

Aliter. Primum intelligibile est primum intellectiuum, & optimum intelligibile est optimum intellectiuum, ergo & primum intelligibile est optimũ viuens. Antecedentis prior pars patet, quoniam iuxta 3. de anima 15. intelligibile cum materia non est intellectiuum; sed intelligibile sine materia intellectiuum est. Melius autem est intelligibile illud, quod omninò separatum est à materia, optimum verò intelligibile est primum, & nullum est melius intelligibile; ergo nullum est intellectiuum melius primo intelligibili. Itaque ex primo intelligibili, & intellectiuo erit optima intellectio, quæ est vita optima 12. met. 39. Cum igitur vnicum sit optimum intellectiuum, erit quoque vnicum viuens optimum secundum speciem, atque vnus Deus, qui est viuens optimum.

Secundò, ex amabili voluntate. Omne amandum, aut est amandum propter se, aut propter aliud. Tertium, quod sit amabile, & propter se, & propter aliud, non moror, lege tamen in 1. Nicom. cap. 1. nullũ autem est amabile, quod non vel propter se, vel propter aliud sit expetendum. Rursus ex 1. de anima 42. *quod secundum se* Num. 67.

est

est bonum, aut propter se ipsum, hoc non est bonum propter aliud. Sint ergo, si possibile est, duæ species diuersæ, tanquam viuẽtes optima vita, quæro vtrum vna sit amanda propter alterã, vel neutra propter alteram? si vna propter alteram, illa, quæ propter alterum est, optima nõ est; nam à fine propter se amato habet amabilitatem, & rationem boni: sicut medicina expetita est, quamuis amara, ex ordine ad sanitatem. Si neutra propter alteram, & neutra propter se, planè dabitur obiectum amandum, nec propter se, nec propter alterum, quod est absurdum. Si ambæ propter se amandæ sunt, tunc neutra illarum erit primum amabile simpliciter; sed ad aliqua inferiora, nam in vno per se ordine erunt duo prima. Tertiò, eadem potentia voluntatis, & intellectus præsuppositi, mensurabitur à duobus primis obiectis, quorũ vtrouis adempto, adhuc erit satis, superque mensurata. Quartò, duo erunt fines vltimi expetendi gratia sui ipsorum, non gratia alterius, contra secundum met. 8. & 9. Quintò, insuper duo erunt per se ordines vniuersi in eodem genere causę. Conglomerare plura liceret absurda, sed hæc satis sunto.

Num. 68. Tertiò. Impossibile est eandem potentiam felicitatis capacem habere habere suam felicitatem ab obiecto duplici, æquè primo, & optimè felicitante: propterea quòd si potentia esset felix in vno obiecto primo intelligibili, & amabili: altero destructo à rerum ordine, & numero, adhuc erit potentia illa exactissimè felix, alioqui illud obiectum reliquum nõ erit primum intelligibile, & amabile, quod est contra hypothesim. Si enim illud solum non felicitat potentiam, neque cum alio felicitat, cum ab alio perfectionẽ recipiat. At si duplex esset optimum viuens, duplex esset intelligibile, & amabile; quocirca intellectus, & voluntas nostra erit beata, felixque in speculatione amorosa vnius obiecti, rursus in speculatione alterius. impossibile autem est, vt obiecto beante destituta; sit beata: vt obiecto beante prædita, non sit beata. Erit itaque anima nostra secundum vtranque potentiam beata, & non beata.

Quartò ex intellectione; sint duo viuentes optimi, ergo duæ erunt intellectiones optimę, singula in singulo viuente. Percontor, vnum istorum viuentium optimorum intelligit ne se, & alterum, an se tantùm, an alterum tantùm? Si primum, ergo emendicat perfectissimam intellectionem, & honorabilem esse ab altero, & non ex se tantũ illam habet, quare non est felix ex se, neque optimum viuens. Melius enim est ex se habere optimum esse, quàm ab alio essentialiter dependere in habendo optimo: hoc idem est contra tertiam argumenti partem. Si secundum, arguo, quòd non intelligit optimum intelligibile, non habet optimum viuere, nec se optimè habet, ergo illud optimũ viuens non erit optimũ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Num. 69. Quintò, si intellectus vnius optimi non intelligit essentiam alterius optimi, tunc intellectus illius primi nō est optimus; quia intellectus non optimus, qui est hominis aduersarii, duo optima esse, intelligit, & optimus intellectus optima duo non intelligit. Si intelligat, aut per essentiam intelligentis, aut per essentiam intellecti: sit A optimum viuens intelligens per sui intelligentis essentiam ipsum B optimum viuens; atque argumentor. Nullum intelligibile per essētiam suam perfectissimè cognoscitur, nisi intelligatur per essentiam suam, vel per aliquid eminentiùs continens essentiam suam, quàm ipsa sit in se. B. certè est per essentiam suam intelligibile, neque potest in aliquo eminentiore contineri, neq; enim esset optimum; ergo ipsū B. non perfectissimè intelligitur ab ipso A. quare intellectio ipsius A. est imperfecta, & ipsum A. non est optimum viuens. Secundò A. intelligat alterum, scilicet B. per essentiam ipsius intellecti, & arguo. Omnis intellectio, quæ non est eadem essentialiter obiecto, est obiecto posterior, & ab eo mensurata ex 5. met. 20. & 10. met. 4. vel saltem ab alio recepta.

Ad hæc si actus essentialiter distinctus ab obiecto, non est posterior obiecto, erit nè prior, an simul cum obiecto? Si actus est prior, & ex 5. met. 16. prius vt prius potest intelligi sine posteriori; actus intelligendi poterit sine obiecto intelligi: intellectio ergo erit, & nullius intelligibilis. Si actus, & obiectum sunt simul natura, & essentia, quomodo erunt specie distincti duo optimi viuentes, nisi & intellectiones specificè ab obiectis distinguantur? Ergo intellectio duplex secundum speciem erit in ipso A. si est intellectio hæc accidens, intellectio non erit optimi viuentis ex 12. met. 51. si est substantia, quomodo duæ species diuersæ erunt vna substantia specie in optimo viuente? Non ergo potest duplex viuens optimum reperiri, quia neque in eodem duplex intellectio optima, aut vna intellectio duplicis optimi.

Ne quis tamen præfractè obstet, dicens: vnum viuens puta A. cognoscit essentiam ipsius B. per rationem communem vitæ optimæ, vel entis, aut viuentis, obsisto. Quoniam omnis cognitio, qua cognoscitur particulare in vniuersali est confusa, in potentia, & imperfecta, vti liquet ex 1. post. cap. 1. & tex. 170. quoniam ratio proprię quiditatis specificæ est perfectior ratione communi, igitur si A. cognoscat ita reliquum viuens optimum; imperfectam habet cognitionem, neque est optimum viuens. Num. 70.

Item ex 12. met. 51. si intellectus intelligit aliud, vt ex quo recipiat esse diuinissimum, illud aliud erit principale, ac diuinissimo intellectu erit aliquid melius, scilicet ipsum intelligibile. Maxima elicitur. Omnis intellectio, per quam intelligenti inest benè esse, si est in vno intellectu, & est de alio intelligibili, ha-

habet obiectum, vt principale intellectu. Optimum viuens, vt obiectum tale est, vt secundum illius intellectionem insit benè esse intellectui talem intellectionem habenti. Si igitur ab alio, iam aliud est nobilius intellectu optimi viuētis, & optimū emendicat ab alio felicitatem, & suum benè esse, quod est absurdum. Non ergo duo sunt viuentes optimi.

Num. 71. Ex amore in lib. 9. Nicom. c. 4. car. 147. *Vnusquisque autem sibi ipsi vult bona, effectus verò alius, id, quod euasit: omnia autem habere, eligit nemo. Habet enim etiā nunc Deus bonum, sed cum sit ipse id, quodcunque est,* Si itaque vnus Deus, hoc est, optimus viuens, & ab alio obiecto primo intelligibili habeat intellectionem, & per intellectionem ei honorabile insit, & bonum. Sed impossibile est, vt vnū specie, sit aliud specie diuersum essentialiter. Ergo Deus intelligens, & volēs non est illud bonum, quod vult; quare Deus non erit Deus, quia Deus est illud bonum volitum: & si est aliud, non est bonum volitum.

Rursus. Si A Deus amat Deū B. aut amat B. summo amore, aut infra summum. Si summo, inordinatè amat, quilibet enim magis tenetur diligere se, quàm alterum, cuius non sit effectus, vel pars. Si infra summum, inordinatè amat, omne enim potens amare obiectum amādum, quantum est amabile, tenetur amare tanto amore; at ipso optimo Deo B. nihil maius est, ergo summo amore est amandus: & per priorem rationem non summo.

Ad extremum, duo intellectus summi, aut duæ voluntates summæ non possunt esse; nam ex 1. met. sum. 1. cap. 2. *Liber est, qui est gratia sui*, & simpliciter liber, qui simpliciter est gratia sui. Sola sapientia Dei est libera, solusque Deus est liber, qui & gratia sui est. In omnibus aliis intellectibus sapiētia, est ipsius Dei gratia, tāquam vltimi finis, estque in eis per participationē, in Deo per essentiam. Ponere duas sapientias æquè gratia sui, duosque æquè liberos sapientes, est ponere eos eiusdem rationis; nam diuersæ rationis si fuerint, non erunt æquales in ratione finis, & libertatis. Quocirca unū est quidditatiuè primum intelligibile, & primum amabile, & hoc respectu omnium intellectuum: vna est intellectio suprema, vnus supremus amor, vnus supremus intellectus, vna voluntas suprema. Cæteri intellectus, & voluntates, intellectiones, & volitiones non sunt simpliciter sui gratia, sed primi independentis intellectus sapientis, & sapientiæ verè liberę, & quæ gratia nullius est, sed omnia sunt illius gratia. Num. 72.

Non posse esse plures Deos eiusdem rationis. Cap. 16.

NOn posse Deos multiplicari in plures diuersæ rationis, & essentiæ specificæ, explicatū est, tùm à ratione optimi entis, tum à ratione optimi viuentis, capite superiore; sequitur, N. 73.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tur, vt persequar aliquot rationes, quibus euincam, nec plures Deos eiusdem rationis specificæ, vel quasi specificæ solo numero differentes, posse reperiri in rerum ordine. Ita constabit, Deitatem ex se esse omnino immultiplicabilem. Video tamen plura me superius quoque ad hoc attigisse, quæ repetere non est opus: eroque ob id breuior. Sit prima ratio. Quicquid est multiplicabile in plura eiusdem rationis ex sua ratione formali: non est ex sua ratione determinatum ad certũ numerum, sed qua ratione potest esse in duob. eadem potest esse in infinitis, quod inductione explorare possumus in omni plurificabili specie, vt homine, auro, igne. Si igitur Deitas potest multiplicari, quantum est ex se in duas Deitates eiusdem rationis, ergo & infinitas in Deitates potest prorogari. Atque in iis, quæ sũt necesse esse, quicquid potest esse, actu est; ergo & Deitates sunt actu infinitæ secundum multitudinem, quod nemo, nisi furiosus diceret. Non ergo Deitas potest multiplicari in plura eiusdem rationis singularia.

N.74 Secundò, si duo sint entia præstantissima eiusdem speciei, vel rationis, ergo habent materiam, si credimus Aristoteli 12. met. 49. quæcunque enim multa numero, specie vnum, materiam habent, siue materiam acceperit pro materia prima, quam 1. phys. 82. definit, & 7. met. 8. siuè pro re potẽtiali, diuisibili, quale est genus respectu differentiarum specificarum: genus enim continet potestatẽ differentias, à quibus tanquam actibus perficitur, diuiditurque; qualis etiã est species specialissima respectu differentiarum indiuiduantium; nam & species continet potestate illas differentias, diuiditurque per ipsas in multa singularia. Siue tertiò, ipsæ differentiæ indiuiduantes (quia sunt extra rationem ipsius quid erat esse, idest extra rationẽ formę) vocentur materia. Non quæro. Satis est in præstantissimo ente esse purum actum, nullo sensu esse materiam, vel potentiam passiuam; igitur Deitas non est diuisibilis in duos Deos, ne sit potentialis.

Tertiò, si duo sint Dei, erunt duo principes entium eiusdem rationis. Non est bona pluralitas principum 12. met. vlt. si vnus princeps faciat regni sanctiones easdem, quomodo idem fiet à duobus? An in vno non est plena authoritas? Si alias sanctiones sanciat, quomodo erit possibile duobus dominis diuersa, atque incompatibilia iubentib. seruire: Neque igitur idem, neque diuersum alter Deus iubeat, sed longum vale recipiat.

Quartò, si ex 4. phys. 23. finitum est in suo fine, regnum in regente effectiuè: quomodo idẽ totum erit in duobus finibus, in duobus efficientibus? nam si vnum totaliter continet effectũ, & excedit sua perfectione, impossibile est, vt effectus etiam excedatur, cõtineaturq; in altero. Impossibile nanq; esse videtur vnum causatum causari à duabus causis primis totalibus N.75.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ſufficientibus in eodem genere cauſæ.

Quintò, ſi ex principiis inordinatis ordo eſſe poteſt, ſint duo Dii, quorum alter ad alterum nullatenus ordinetur; ſunt igitur duo fines, duo efficientes nullum ordinem habentes inter ſe, ergo neque mundus ab eis, vel ad eos ordinem eſt habiturus. Si autem vnus Deus eſt eſſentialiter ad alterum, vel ab altero, qui talis eſt, Deus non eſt, quia neque præſtãtiſſimum, vel optimum ens eſt.

Num. 76. Sextò, ex ratione vitæ pauca tangamus. Si Deorum alter alterum ignorat, vterque, vel alter eſt ignarus præſtantiſſimi obiecti intelligibilis, atq; felicitatem intellectualem conferentis. Sed ignorans Deum infelix eſt, non Deus. Si autem alter alterum intelligat, ergo vterq; intellectus eſt felix, & beatus in duobus. Satis ne eſt vnum obiectum, vt beet, an non? ſi non, neutrum per ſeſe eſt optimum, & primum intelligibile, ſed aggregatum ex ambobus: atque Deus non eſt, qui per ſe ſe perfectiſſimus, ſibique ſufficiẽtiſſimus non eſt, qui alio extra ſe indiget: lege primum de cælo 100. & 14. met. cap. 6. Si vnum ſatis eſt, ergo fruſtra alterum inducitur: falſò etiam idem intellectus eadem intellectione in duobus obiectis adæquatis conquieſcit.

Septimò, ad hæc ſi vnus alterum agnoſcit, cognoſcens per ſe ipſum aliud, eſt ratio cognoſcendi illud, atque ideò ratio eſſendi; ſicut enim res ſe habet ad eſſe, ita ad veritatem, & cognitionem 2. met. 4. Si cognoſcit per ſpeciem cogniti, ergo cognoſcens eſt compoſitum ex propria ſubſtantia cum ſpecie cogniti. Si cognoſcit per eſſentiam cognoſcentis, ergo Deus cognitus influit perfectionem in cognoſcentem, & mouet cognoſcentem tanquam intelligibile, & amabile 12. met. 36. Verùm mouens, quatenus tale, eſt moto præſtantius; ergo talis cognoſcens non eſt Deus.

Octauò, & poſtremò. Si vnus amat alterum propter ipſum amatum, ergo quieſcit in illo totaliter, & adæquatè, & beatur voluntate in illo. Quod autem in alio beatitudinem, & felicitatem habet, ab illo dependet. Si amat propter ſe amantem, inordinatè amat propter alterũ, quod erat amandum propter ſe ipſum. Omnis enim ordinata voluntas ita res amandas amat, ſicuti ſunt amandæ, ſed ſummũ bonum eſt propter ſe amãdum, non propter aliud: non igitur poſſunt eſſe duo viuentes optimi, duo entia præſtantiſſima eiuſdem rationis, neque igitur duo Dij. Num. 77.

Nonò. Quòd ſi ex ratione benefactoris ſummi, & adorandi ſummè, pergere placeret, indè quoque gliſcerent argumenta. Si nanque ſummè colendus eſt vnus, alter, cui non præſideat, non erit ita colendus: ſe tunc honor non erit ſummè debitus vni, ſed diuiſus ĩ ſingulos, minor erit in vno, & in neutro ſummus. Nã quod finxere, alium Deum, qui à malis eripiat, alium, qui bona

do-

doner, figmentum puerile est, quasi dum bonum tribuitur, eo ipso malum non propulsetur. Vnus est Deus in se summè bonus, quo propitio mala, & iniusti, & incommodi euadere, bona iusti, & commodi consequi possumus. Neque illi audiendi sunt, qui ponunt vnum bonum ab vno Deo, alterum ab altero tribui, cum in vno primo effectiuo omnis causalitas secundarum causarum eminenter, & perfectissimè includatur. Vnus igitur est Deus, à quo bona cuncta procedunt, mala nulla iniusta fiunt, nam mala incon di ab eo etiam inferuntu quando id ad iusti regulam expedinerit.

Iſte igitur est solus colendus, tanquam summ dominus, summo cultu, & nullus alius.

§§§§§§§
§§§§§
§§§
§

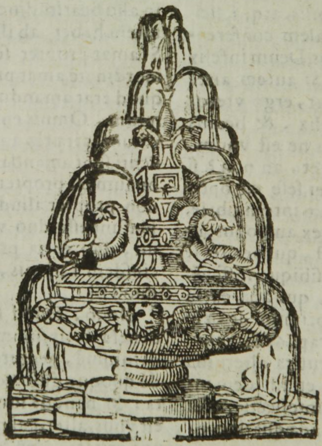

VESTI-

quia singuli planetæ videntur demonstrati. Quanquam igitur non probetur Thomæ sententia vt germana Philosophi; non tamen reprobatur, vt inepta, ineptéq; excogitata, cum non leuibus fulciatur argumentis.

Dixi verò non probari omninò, quoniam, & si fugiat controuersiam à Græcis motam in subtractione, non vitat controuersiam à Latinis commotam in enumeratione, qua omittitur vnus erronum, & in summatione, qua pro 59. ponuntur 55. Vtrinque igitur sunt angustiæ; quas tàm cautè declinauit Themistius, vt ne attigerit quidem. Auerroem aut non intelligo, aut inutile intelligo esse eum referre, ac refellere.

Apparatus ad vestigandam Aristotelis mentem.
Caput. II.

Num. 8. PHilosophus in sectione 15. probl. 3. omnes homines, & Barbaros, & Græcos numerare ad decem vsque scribit, tùm regredi: solàm Thracum gentem quandam excepit, qui ad quatuor, numerandi seriem terminant, eo quòd amplius meminisse, modo puerorum, non possunt. An & ipse memoriæ defectu inter Thraces illos reponendus; qui ad 7. planetas peruenire nequiuerit? At Aristoteles Stagirita maximi vir ingenii, accuratissimi iudicii, memoriȩ tenacissimȩ extitit, vt nō facilè in ipso, vel in textu illius errores tàm crassi irrepere potuerint. Quare nobis est veritas eò attentius indaganda, quò difficilius negotium est susceptum. Principiò nonnulla nobis accipienda sunt ex Philosopho, quibus via sternatur ad mentem Aristotelis pertingendam. Sit itaque primum assertum; In cælo duos esse motus præcipuos, vnum ab ortu ad occasum, qui diurnus appellatur, & extimo orbi, hoc est stellato ab Aristotele tributum est; alterũ è conuerso ab occasu in ortũ vergit, super polos Zodiaci, qui motus planetis, idest septem erraticis competit stellis. Hæc de prima latione vniuersi, & secunda contraria primæ educes ex 2. de cælo 15. ac 16. contextibus, atque tex. 58. Quomodo autem ex his lationibus, perpetua generatio, & corruptio in subcælestia proueniat, in 2. de ortu, & interitu à tex. 56. & in 12. primæ philosophiæ tex. 34. disseritur.

Secundum assertum. Octo fuisse orbes cælorum principales Aristoteli cognitos; primus omnium est orbis stellarũ fixarum, qui, & vita, & motu, & astris multùm alios orbes excedit: quoniam principium principiatis plurimũ excellit. Primus autem orbis mouet omnes alios orbes motu diurno, vt propterea is motus nuncuperur motus totius, vel vniuersi in 12. met 43. De qua ratione principii cōsule 2. de cælo tex. 61. Hic orbis est simplex, idest non compositus, ex pluribus orbibus, moueturque vno, primo, simplici, regulari motu circulationis. Reliqui orbes septem sunt tota- Num. 9.

nus in commentario eiusdem textus, vnum item errantium ommissum concedit.

Nu.3. Secundus error obiicitur. Quoniam in eodem tex. 47. 12. summam faciens sphærarum deferentium, & reuoluentium erraticas stellas, asserit esse quinquaginta quinque: cum eas esse quinquaginta nouem scribere deberet. Quatuor ergo sphærę Aristoteli per errorem exciderunt. Calippus nanque Aristotele teste, Saturno assignat quatuor deferentes, ac tres reuoluentes totidem Ioui, quæ fiunt 14. Assignat Soli quinque deferentes: & quatuor reuoluentes, ac Lunæ totidem, quæ euadunt 18. Marti, Mercurio, Veneri, singulis quinas deferentes, & quaternas reuoluentes, quarum summa est 27. Ex qua supputatione concludit Antonius Andreas loco relato. *Omnes igitur sphæræ simul sumptæ faciunt 59. Tamen quicquid sit in causa, dimisit numerare reuoluentes vnius planetæ post illos duos, & sic deficiunt quatuor reuoluentes, quæ si auferatur à 59. remanet 55.* Suessan. in com. tex. 47. *Congregando*, inquit, *reuoluentes cum deferentibus erunt omnes quinquaginta, & nouem. Causa horum patebit in littera. Debes scire, quòd Philosophus in littera enumerat quinquaginta quinque: nam prætermittit vnum errantium, cui quatuor sphæræ sunt necessariæ.* Profectò Suessanus Antonium Andream suppresso nomine imitatur in hoc, & multis; sicut, & suppresso nomine eum perstringit, & in commentario, & in dilucidationibus, temperans ita inter laudem, & probrum, vt auctorem, per quem profecit, nunquam nominarit. Ad institutum; pollicetur Suessanus in commento dicturum se causam ommissorum ab Aristotele, sed quantum capio, non dixit. Nu.4.

Tertius error Aristoteli ascriptus in subtractione consistit. Constituit Stagirita summam sphærarum quinque, & quinquaginta: subditque, si auferamus à Sole, & Luna, quas cum Calippo addidimus, relictum iri sphæras septem supra quadraginta. Eudoxus quidem tres deferentes Soli, tres Lunæ contulit: Calippus verò duas deferentes Soli, duas Lunæ apposuit. Supponamus Lunæ nullas assignari reuoluentes: Soli assignari (sicut cæteris planetis) reuoluentes, quot deferentes, vna minus. Itaque additæ sunt duæ deferentes Soli, duæ reuoluentes Soli, duę deferentes Lunæ, nimirum sex. Ergo à sphæris quinquaginta quinque sex erunt adimendæ: vt relinquantur sphęrę quadraginta nouem: cum Aristoteles imperitus numerandi, quadraginta septem reliquas fore asseuerarit. Simplicius in secundo de cęlo com. 46. ad textus 70. & 71. testatur antiquissimum Sosigenem istius difficultatis obseruatorem fuisse. Aphrodiseus in 12. met. ad tex. 47. eius nodi meminit, atq; etiam Scaynus, & Vicomercatus. Atque Simplicius Porphyrium, atque Alexandrum hac difficultate turbatos. Appono Simplicii dicta quædam, in quibus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

VESTIGATIO PERIPATETICA QVINTA.

De numero Cœlestium orbium.

In quo tres grauissimi errores Aristoteli obiiciuntur.
Caput Primum.

Num. 1. VNumquodque principiatum exactè tūc cognoscimus, cū cognouerimus, quæ, et quot sīt illius principia. Quare postquā Arist. motuum cælestium principia motiua constituit esse substantias immobiles, ac separatas à corpore in 12. met. 30. & 43. atque 44, ac proinde exposuit, quæ sint principia mouentia. In textibus à 45. ad 48. numerum cælestium orbium statuere satagit, vt ex pluralitate orbium determinata, determinatam aliquam substantiarum separatarum pluralitatem concipere valeamus. Cum enim vnicuique mobili correspōdeat adæquatum motiuum, rectè in tex. 48. concludet, totidem esse substantias immobiles, ac cælorum motrices, quot sunt mobilia, & motus, apertumq; relinquet etiam, quot sint principia mouentia.

Num. 2. Veruntamen in orbibus enumerandis, ita scribit, vt ab omnibus penè expositoribus annotentur errores ineptissimi, in quibus Arist. pueriliter, vt ita dicam, errasse videatur. Tres verò capitales sunt, quos primū referre tentabo, posterius pro viribus depellere nitar.

Primus error est, quia Philosophus septem planetas numeraturus, sex numerauit, vnum prætermisit. Hoc annotauit Thomas Aquinas in commentario tex. 47. scribens. *Sed cum post Saturnum, & Iouem sint alii quinque: manifestum, quòd vnum eorum prætermisit, scilicet, vel Martem, vel Mercurium; vt quod dicit posteriorum quatuor, referatur ad quatuor infimos. Vel prætermittit Lunam, vt referatur ad quatuor immediatè sequentes.*

Postula, cur prætermiserit? Respondet. *Prætermittit autem vel ex errore, qui interdum accidit in numeris, vel propter aliam causam, quæ nos latet.* Antonius Andreas in commentario, qui Scoti nomine de facto, non de iure, à Mauritio est editus, ferè ad verbum hæc omnia ex Alense, vel ex Aquinate transcripsit: adiecit Antonius tamen. *Prætermittit illum vnum, vel ex errore, qui interdum accidit in numeris: vel fuit error scriptorum, vt loco quatuor scribi debeant quinque, & loco sex nouem; quia ex subtractione vnius planetæ subtrahuntur tres reuoluentes.* Suessanius

bus solutiones etiam aliquæ cõtinentur. Sic autem ait Simplicius. *Quoniam autem intulit Aristoteles, quòd si quis non apponat Soli, & Lunæ, quos diximus motus, quadraginta & septem erunt omnes, hoc confusionem facit. Si enim auferamus duas Solis, & Lunæ duas, quas apposuit Calippus constat, quòd etiam duas alias a Sole reuoluentes illas auferemus; ablatis enim illis, oportet, & simul auferre illas, quæ debent ipsas reuoluere: sex quidem auferentur duæ ferentes Solem, & duæ has reuoluentes cum duabus Lunæ appositis à Calippo. Neque autem accidit, his ablatis à quinquaginta & quinq; relinqui omnes quadraginta, & septem, sed quadraginta, & nouem. Dicit autem Aristot. quadraginta, & septem relinqui*

Prima responsio. Vel fortè non attendens, quod à Luna non quatuor, sed duas solas abstulit.

Secunda responsio. Vel si fortè oportet dicere, quod à Sole quidem quatuor abstulit, quas ipse apposuit reuoluentes, & ambas, quas Calippus, & sic octo ablatis à quinquaginta, & quinque, reliquæ sunt quadraginta, & septem; & sic euenit numerus.

Propter quid autem Solis duas, secundam scilicet, & tertiam non reuoluent aliqui, non habemus dicere: cum & hoc dicat ipse, solum id, quod subtus ponitur non reuolui. Quamvis & hoc benè Sosigenes notauerit. Quòd etiam in Luna necessarium supponit reuoluentes, ne velocitas à superiorib. motibus apposita ferentibus ipsam faciat eandem, non adhuc cum non erratica æquè velociter ad occasũ secedere. Sed etiam hoc dato, quòd ipsa sola non habeat reuoluentem, non euenit numerus. Et hoc Alexandrum & Porphyrium turbauit, vt dictum est super 11. met. Sosigenes autem ait, melius esse putare negligentiam circa numerum per scriptiones accidisse, quàm easdem septimanas, & octauas sphæras facere: cum neque si hoc fiat, consonet numerus litteræ. Hæc Simplicius, quem in omnibus secutus est Vicomercatus in 12. met. super tex. 47.

Harum responsionum tertiã, *Num. 5.* quæ refundit culpam in librarios, vt eximat à culpa Aristotelem, nũc dimittamus. Tametsi eam præ cæteris Fauentinus probet. Primam item, quæ non attentum fatetur Aristotelem, sed oblitum, quòd à Luna duas tantum sphæras, idest duas deferentes auferre poterat, non reuoluentes, quas nullas dederat. Secundam, quæ aufert à Sole duas deferentes, duas deferentes à Luna, & quatuor reuoluentes à Sole, idest omnes reuoluentes, Fonseca in com. illius loci absolutè sequitur.

Refutat hanc Simplicius, tùm quia nulla causa reddi potest, cur aliis errantibus superioribus reuoluentes dentur, Soli non dētur. Nam cum aliis planetis, excepto infimo, idest Luna, dētur reuoluentes proportionales deferentibus, ne motus superioris planetæ refundatur in planetam inferiorem, sed solùm motus primæ sphæræ: cur non etiam Solis tres relictæ deferentes, duas habituræ sunt reuoluentes, ne deferentes Lunam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

cum Sole moueantur?

Secundò, quia in textu expressit Arist. excepto infimo errante, omnes habere tot reuoluentes, quot deferentes; si à Sole omnes reuoluentes sint ademptæ, iam sibi contradiceret Arist. At hoc secundum facilius euaseris dicens, Aristotelem posterius limitasse, quod prius dixerat. Primum non ita facilè, quoniam & similis proportio superioris ad inferiorem requirit, vt sicuti Saturnus habet reuoluentes sub se, habeat & sol: & insuper causa eadem est, tùm in Saturno respectu Iouis, vt prima Iouis restituatur à reuoluentibus: tùm in Sole respectu Lunæ, vt prima Lunæ restitui possit in eundem locum, sublato impedimento à reuoluentibus. Quæ est demonstratio à causa.

Philop. in 12. met. non proponit dubitationem, sed obiter soluere videtur, adiungens duas reuoluentes Soli, duas Lunæ: vnde ablatis ab vtroque luminari duabus deferentibus, duabusq; reuoluentibus, octo amouentur sphæræ; atque ex 55. essent relictæ 47. Nimirum scribit. *Si verò auferamus à Sole, & Luna Calippi additiones; adiiciebat enim tribus Solem deferentibus sphæris, etiam alias duas, & tribus Lunæ alias duas sphæras deferentes. Itaque, & aliæ vtrique animalium (luminarium potius) duæ adiectæ sunt reuoluentes. Si quis ergo auferat hanc additionem octo sphærarum 47. sphæræ videbuntur.* Ne tamen assētiar, efficit textus Arist. qui negat infimum astrū reuoluentes habere. Negat, & ratio, seu causa, propter quam reuoluentes ingeruntur; sed & ipse Philoponus negat Lunam habere sub se reuoluentes, nam neque habet sub se planetā: sed reuoluentes conceduntur, vt reducant in suum locum primam sphæram inferioris planetæ.

At hic noua, molestaq; ingruit difficultas. Propterea quòd Aphrodiseus, Simplicius, Philoponus, & alii plures negant, Lunæ assignandas esse sphæras reuoluentes. Eo quòd in textu Aristoteles dicat. *Horum* (idest planetarum) *sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur id, quod infimè ordinatum est.* Atqui Luna inter errantes est infimè ordinata, igitur Lunæ deferentes non obtinent reuoluentes. Hinc acerbè Vicomercatus Aquinatem, clarissimum vtrique Peripateticum, pungit, quòd ineptè hoc, quod de Luna dictum est, ad cuiusq; planetæ infimam sphæram, in qua astrum est infixum, referat: qua in re tamen Rubeus, Auerroes, Alésis, Suessanus, & Fauentinus cum Aquinate militant, Fonseca non militat. Ergo Græci, & sequaces nolunt Lunæ attributas reuoluentes, idq; textu citato significari arbitrantur: Thomas cum Antonio Andrea, & Suessan. & aliis latinis pluribus, potiùs Marti ademptas reuoluentes, esse concesserunt, quàm Lunæ. Num. 6.

Qua in re Aquinas hæc exarauit. *Si supra iam dixit, reuoluētes posteriores quatuor, esse sexdecim, prætermisit Lunam.* Remotis *duabus deferentibus Lunæ, &*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

duabus Solis, non remouebuntur quatuor reuoluentes, sed solum duæ, si sphæræ Lunæ non habent reuoluentes, & sic à pluralitate sphærarum subtrahuntur sex sphæræ; quatuor deferentes, & duæ reuoluentes; vnde sequitur, quòd sphæra omnes sint 49. & sic nō videtur quòd Arist. voluerit prætermittere Lunam, sed magis Martem. Nisi aliquis dicat Aristotelem oblitum fuisse, quòd Lunæ non posuerit sphæras reuoluentes. idcircò errorem in numero accidisse, quod non videtur probabile. Hæc est prima ratio pro Aquinate satis apta, ne obliuionem Aristoteli tribuat, quam Vicom. tribuit. Item ne errorem in subtractione committat, dum à 55. detractis sex, dicuntur remanere 47. Et re vera data expositione Aquinatis tempestas à Sosigene cō nota, quæ turbauit Porphyrium, Alexand. Simplicium placidè sedatur.

Secunda ratio est à textu Philosophi ducta. Comparat enim planetas, & primo loco dat duobus prioribus, Saturno tres, & Ioui tres deferentes. Secundò loco quatuor posterioribus Mercurio, Veneri, Soli, Lunæ sexdecim, hoc est singulis quaternas: Mars vtique sine reuoluentibus relinquitur. Cuius asserti nescimus *propter quid* Aristoteles dixerit: scimus, *quòd* ita dixerit, iuxta expositionem affirmantem, vni ex errantibus non esse datas reuoluentes.

Num. 7. Nec obstāt allata verba, quin possint aptè exponi de vltima deferentium, astrum gerente infixum. Nam v. g. Saturnus, septem orbes habet, tres deferentes, superioresq; anastri, tres reuoluentes, inferioresq; item anastri: quartus deferentium, medius est inter tres deferentes superiores, ac tres reuoluentes inferiores. Iste medius orbis, qui est astriger, & infimus deferentium, non habet reuoluentem.

Sensus igitur ad aures Thomę est. *Horum* (idest errantium) *sanè illas solas* (sphæras) *non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est*, nēpe astrū. Hoc autem quod astrum, & sphæra gerens astrum infixum, sit infimè ordinatum, nō de Luna singulariter, sed de omnibus errantibus vniuersaliter est verum. Cui deferenti vltimo, secundum Thomam non correspondet reuoluens, cum ex Vicomercato primæ deferenti singulorum non correspondeat reuoluens.

Porrò textus à Bessarione translatus vehementer cū Thoma consentit, dum ait. *Cum igitur, in quibus Ipsa quidem feruntur sphęris, hæ quidem octo, hæ verò vigintiquinque sint: horum sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est.* Nota duo pronomina *Ipsa*, & *Horum*: *Ipsa* procuidubio indicat errantia sidera, similiter *Horum*, idest *errantium*, quod infimè ordinatum. Vbi demonstratio per pronomē Horum demonstrat, non solam Lunam, sed omnes planetas indicatos per pronomen *ipsa*. Igitur singulorum planetarum sphærę vltimæ non habent reuoluentes,

tales: totales dixi, quoniã quilibet orbis in plures orbes resoluitur, ex quibus constat: quæ multitudo ex eo vnitatem sortitur, quia ordinatur ad vnius astri lationem; lationes quippe sunt astri circumducti gratia ex 12. met. 48. Septem, inquam, hi sunt, quia septem sunt astra, quę non mouentur solo motu inerrãtium stellarum, sed proprio motu ab aliis diuerso cietur vnumquodque. De primo orbe nulla fuit, aut est apud Peripateticos controuersia, neque de illius motore, cum in primo mobili primus motus à primo motore fiat 12. met. 43. De orbibus errantium est. Nam cum hi orbes, atque astra singula pluribus motibus agitentur, visum est oportere quemlibet orbem totalem vnius planetæ componere ex pluribus orbibus partialibus: vt ex eorum officio ratio redderetur de omnibus, quæ in planetarum motibus obseruatæ sunt, apparentiis. De horum numero orbium partialium cõponentium totalem singularem planetarum orbem, quorum alii deferentes, alii reuoluentes nuncupãtur, est hæsitatio nata in textibus 46. & 47. 12. metaphysices.

Num. 10. Tertium assertum est ad placitum plurium in Peripato, Ordinem scilicet planetarum esse, vt nobis proximi sint Luna, & Sol, remotissimi Saturnus, & Iupiter: medii Mars, Mercurius, Venus, & à primo cælo descendant hac serie: Saturnus, Iupiter, Mars, Mercurius, Venus, Sol, Luna. Semperq; superior continet inferiorem, infimus autem Lunæ orbis quatuor elementorum compaginẽ coercet. Hic ordo ponitur in libro de mundo ad Alexandrum, si tamen is liber est Aristotelis. Nã quòd nonnulli Solem immediatè supra Lunam positum probare moliuntur ex lib. 2. de cælo. 60. non conficiunt; cum in eo textu ponantur vtiq; aliqui orbes Luna, & Sole superiores, firmamentoq; inferiores: at nõ dicitur aut Sol esse proximus Lunę, aut infimus omnium supra Lunam constitutorum. Sequamur interea communiorem discipulorum Aristotelis opinionem.

Num. 11. Quartũ assertum. Omnes cęlorũ orbes esse cõcẽtricos inter se, vnumque, & idem numero esse centrum vniuersi, ac elementorum, atque cælestium orbium omnium. Hinc in primo de cęlo tex. 6. distinguitur omnis simplex latio in tres species, scilicet à medio, ad medium, circa medium; quæ à medio, est leuium: quæ ad medium, est grauium: quæ circa medium, est cælestiũ. Neque permittit Aristot. orbibus cælicis, vt vel minimum quippiam accedant, aut recedant à medio iuxta rationem constructam in primo de cęlo 18 & 19. Si enim sursum moueretur, à medio scilicet, esset leue: si deorsum, nempe ad medium, esset graue, ergo & corruptioni, ac generationi mancipatum esset. Quare nunquam quispiam ad placitum Aristotelis cõcessit orbes eccentricos, & in orbibus epicyclos; quòd eccentrici ob irregularem figuram irregulari mo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

motu ferantur, oportet item, quòd non essent orbes æquabiliter tornati intrinsecus, & extrinsecus. Epicyclos non concessit, quòd epicyclus orbis soliditatē tollat; item quia circa proprium centrum voluatur, circa mundi centrum voluetur, contra quā in 2. de cęlo 49. dicatur.

Num. 12. Hac in re de cęli motu æquedistanti semper à centro mundi, motu, inquam, circulari, ordinato, & regulari circa mundi medium, conueniunt Plato, & Aristot. Quare Plato animaduertens Pythagoreorum placita de orbibus eccentricis, atque epicyclis refragari principiis à se positis in philosophia naturali, proposuit astronomis, vt modum quærerent, quo per orbes omnes concentricos possent rationes reddere eorum omnium, quæ in cælorum motibus sunt obseruata, teste Simplicio in 2. de cęlo cōmentar. 45. & 46. Quā cęlorum constitutionem facere per cōcentricos exorsus est Eudoxus Gnidius, Socratis auditor & post eum Calippus Cyzicenus, astronomi præclari. Ptolomæus quidem post Aristotelem eccentricos, & epicyclos cum Pythagoreis accepit, quem secuti sunt, astronomi passim, & philosophorum naturalium plures, rationemq; istius constitutionis Simplicius loco laudato probat. Aristot. autem solùm Eudoxi, & Calippi meminit, quia per concentricos solos reddunt rationem apparentium. Quæ doctrina cum fundamentis Aristotelicis in philosophia naturali traditis congruit. Quibus rationibus muniretur Eudoxus in orbibus constituendis retulit uberrimè Simplicius in commentario indicato ex ipso Eudoxi libro: rationes Calippi ex libro Theophrasti de velocitatibus, quas quidem nemo videtur posse melius enarrare, quàm Simplicius. Ergo apud ipsum legantur, cum non sint necessariæ ad id, quod agimus. Proximo etiam sæculo Hieronymus Fracastorius, & Ioannes Baptista Amicus, omnia itidem per concentricos seruare conati sunt. Eos comprobat Vicomercatus, improbat Fonseca; ego paupertate opulentus, eorum libros, ideò non consulo, quia non possum coemere. Antonius Medus in 12. metaph. cap. 8. noluit hos textus exponere, sed aliam per concentricos viā init, ut Aristotelis placita seruaret. Sed hæc satis, iam textum Aristotelis, quantum oportet, consideremus.

Eudoxi Systema ex 12. met. 46.
Caput III.

Num. 13. TExtus. 45. duodecimi met. *Eudoxus igitur Solis, & Lunæ utrinsque lationem in tribus posuit sphæris esse: quarum primā quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam verò secundum id, quod per medium Zodiacum. Tertiam porrò secundum eum, qui in latitudine Zodiaci obliquatur, in maiori autem latitudine obliquari eum, secundū quem Luna fertur, quàm, secundum quem Sol.*

Obseruatio. Eudoxus filius Aeschi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Aeſchinis philoſophi, Gnidius patria, Socratis diſcipulus, Platonis æuo aſtronomus inſignis, ex Laertio in vita Eudoxi, & Simplicio, vbi ſupra, hortante Platone per ſolos concentricos ſaluare cęli apparentias conatus eſt; incipit verò à luminaribus, vtpotè notioribus. Quia verò planetarum orbes ſunt, aut deferentes planetam, aut reuoluentes: Ariſtoteles primo de orbib. deferentibus cum Eudoxo, ſecundo de deferentibus cum Calippo: tertiò de reuoluentibus loquitur. Ergo hic textus ſolùm eſt de orbibus deferentibus Solem, ac Lunam: Soli autem tres deferentes aſſignat, tres item Lunæ. Motus cælorum circulares ſunt, vel ſecundum longitudinem, & hi ab ortu in occaſum vel ab occaſu in ortum tendunt: vel ſecundum latitudinem, & hi proficiſcuntur ab arctico, ad antarcticum, vel ab antarctico polo in arcticum. Nam motus ſecundum profunditatem, qui eſt ad mediũ mũdi, vel à medio, Ariſtoteles exulare à cęlo iubet.

Itaque primus deferens ſecundum longitudinem fertur ab ortu in occaſum cum orbe inerrante. Secundus deferens ſecundum longitudinem ab occaſu in ortum ſub Zodiaco.

Tertius deferens ſecundum latitudinẽ Zodiaci obliquatur ab arctico ad antarcticum, & è contra; quem motum in 2. de gen. 56. acceſſum, & receſſum in obliquo circulo appellatum cõperies. In duobus primis deferentibus Sol, & Luna conueniunt, in tertio differunt, quia Luna magis, quàm Sol appropiat ad arcticum, & antarcticũ ſecundum latitudinem. Nam iuxta obſeruationes Eudoxi, Sol aliquando magis, aliquãdo minus appropiat ad arcticum: at iuxta Ptolomęum nunquam magis accedit, imò ſemper mouetur ſub ecliptica, ideſt ſub circulo diuidente Zodiacum in duas partes æquales ſecundum longitudinem.

Poſuit autem tres orbes Solis, tres Lunæ: quoniam ratus eſt, Num. 14.
Vnius corporis ſimplicis, vnum eſſe ſimplicem motum, quod etiam Ariſtoteles in primo de cælo credidit tex. 9. quilibet autem cælicus orbis eſt ſimplex, ergo cuiuſq; eſt vnus ſimplex motus proprius ſecundum naturã: quòd ſi aliquis orbium moueatur pluribus motibus, hoc erit quia mouetur motu raptus à ſuperiori aliquo orbe, & motu proprio ſimul. Cum itaque tàm Sol, quàm Luna ternis motibus conſpicuè cieantur, primo ab ortu ad occaſum cum orbe fixarum, ſecundo ab occaſu in ortum motu planetarum, tertio ab arctico ad antarcticum motu acceſſus, & receſſus: conſequitur, vt ſtella moueatur à tribus deferentibus, vno deferente ad ortum, altero ad occaſum, tertio ad arcticum, vel antarcticũ. Et in hoc tertio luminare eſt infixum. Poli primi deferentis ſunt iidem, qui primi orbis fixarum: poli deferentis ſecundi ſunt iidem, qui Zodiaci: poli orbis tertii ſunt in aliqua dubitatione. Cum ſimplicio dicamus ab ipſis centris luminarium de-

ſcri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

scribi circulos declinationis, quibus circulis ad angulos rectos collocādi sunt poli, & axis. Alias rationes huius constitutionis orbium afferre non videtur oportunum. Maneant nobis hucusque sex deferentes, Lunam tres, Solem tres.

N. 15. Tex. 46. *Errantium verò stellarum vniuscuiusque in quatuor sphæris, quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse; etenim quæ non errantium est, eam illam esse, quæ omnes fert. At etiā quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundū Zodiacum lationē habet, cōmunē omnibus esse. Tertiæ verò omnium polos in eo, quod per medium Zodiacum esse. Quartæ autem lationem secundum eum, qui obliquatus ad medium eius est. Esse verò tertiæ sphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, & Mercurii eosdem.*

Obseruatio. In hoc textu videtur stellas errantes à luminaribus seiungere, nec seiungit; nam & Sol, & Luna propriis motibus circumferuntur: vbi ergo de duobus luminaribus dictum est, dicatur de aliis quinque errantibus. Eudoxus ergo vnicuique ex his planetis donauit quaternos orbes deferentes.

Primus torquetur ab ortu ad occasum eisdem polis, & motu quibus stellarum communibus.

Secundus rotatur ab occasu in ortum sub Zodiaco motu, & polis planetarum.

Tertius ab antarctico ad arcticum vergit, habetque polos in Ecliptica, nempè in medio Zodiaco: sed Saturnus, Iupiter, Mars quisque proprios polos: Venus, & Mercurius eosdem.

Quartus obliquatus est ad medium tertii orbis, siue moueatur ab ortu ad occasum, ut Vicomercatus censuit, siue à borea in austrum, ut Suessanus: eadem causa refertur ab ambobus, ne per motum tertii orbis astrum vsque ad polum arcticū perueniat, dari quartum orbem quo retrahatur ad austrum, siue antarcticum. Nemo autem retulit nobis, quomodo per hos orbes, omnes tueretur apparentias Eudoxus. Illud ad nostrum spectat negotium, ut sciamus viginti orbes ab Eudoxo quinq; planetis concessos, nempè quaternos singulis, quinquies autem quatuor sunt viginti. His adde sex Soli, ac Lunæ datos: resultabuntq; omnes orbes planetarum deferentes viginti sex ad placitum Eudoxi: Quorum summa hæc adiicitur.

Saturnus	4
Iuppiter	4
Mars	4
Mercurius	4
Venus	4
Sol	3
Luna	3
	26

Calippi Constitutio. Cap. IV.

TEx. 47. *At Calippus situm quidem sphærarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distantiarum ordinem: pluralitatem autem stellæ quidem Iouis, ac Saturni eandem illi attribuebat. Soli verò, & Lunæ duas adhuc putabat* N. 16.

sphæ-

sphæras addendas esse, si quis eorum, quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat, cæteris vero errantium vnicuique vnam.

Calippus Cyzicenus, qui diutius familiariter Athenis cum Aristotele versatus est; similiter per solos concentricos, omnia, quæ in cælis cernuntur, defendere sategit. Nunc Aristoteles refert conueniētiam, & discrepantiam Calippi ab Eudoxo. Conueniunt in situ, siue ordine orbium: nam si de totalibus cælis errantium loquaris à firmamento descendens, primò Saturnum, secundò Iouem, tertiò Martē, &c. collocabat, sicuti Eudoxus. Similiter in ordine partialium deferentium, vt primo loco ponatur orbis correspōdens motui fixarum ab ortu in occasum, secundo verò motui planetarum ab occasu in ortū, tertiò ab austro in boreā, quartò è contra. Discrepant in pluralitate, quia Calippus addendos censuit septem deferentes, duos Soli, duos Lunę, Marti vnum, Mercurio vnum, Veneri vnum. Ratio additorum Soli, & Lunæ ex æquinoctiorum, & solstitiorum discrimine indicata est, apud Simplicium ex Eudemo: Ratio additorum tribus reliquis non retegitur. Constat ex hac narratione Saturnum, & Iouem habere quaternos, vt etiam hac in parte consentiat Calippus cum Eudoxo: hinc hi duo superiores planetæ octo possident deferentes; quinque inferioribus planetis singulis quini assignati sunt, hoc est ad summam. 25. quibus coniuncti octo priores conficiunt numerum 33. deferentium, vt patet ex hac supputatione.

Saturni	4.
Iouis	4.
Martis	5.
Mercurij	5.
Veneris	5.
Solis	5.
Lunę	5.
	33.

Hucusque relata est opinio tùm Eudoxi, tùm Calippi de orbibus deferentibus, qua in parte nulla est aduersus Aristotelem querela. Tota enim consistit in sequenti textus particula. Quare nunc vigilantiùs est instandum.

Reuoluentium sphærarum appositio, vbi Aristoteles à quatuor erroribus vindicatur. Cap. V.

TEX. 47. *Necesse verò esse, si debent omnes simul positæ, quæ apparent reddere, secundum vnamquanq; errantium alteras sphæras, vna pauciores esse, quæ reuoluant, et ad idem positione semper primam eius astri sphæram, quòd inferius ordinatū est, constituant. Hoc enim modo solum contingit errantium lationē omnia facere. Cum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphæris, hæ quidem octo, hæ verò viginti quinque sint: horum sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est. Quæ quidem duarum primarum* Num. 17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

sphæras reuoluunt, sex erunt: quæ verò posteriorum quatuor, sexdecim. Cunctarum verò numerus, tùm earum, quæ ferunt, tùm quæ reuoluunt eas, quinquaginta quinque.

Obseruatio. Exposuit orbes deferentes cum Eudoxo, exposuit cum Calippo. Reuoluentes affert; siue ex se illos ipse inuenerit, siue ex Calippo solo, siue ex Calippo, & Eudoxo vnitis recenseat: quid nostra interest? Sanè versio Bessarionis ita construenda est: Calippus putabat necesse esse, alteras sphæras, vna pauciores, esse, quę reuoluant. Si itaque ponantur reuoluentes, de apparentibus causa redditur: sin autem, minimè.

Primum documentum esto. In reuoluētibus obseruetur planeta, cui tribuuntur, & planeta cuius gratia tribuuntur. Superiori tribuuntur, ut *cui*, sed inferiori planetæ, vt *cuius gratia*. scilicet ut prima sphæra planetę inferioris reducatur ad eundem situm, peracta circulatione, à quo situ discesserat. Quare vt apud Simpliciū annotauit Theophrastus, iidem orbes, & sunt reuoluentes, & restituentes: reuoluentes superiorem planetā, cui tribuuntur, restituentes planetam inferiorem, seù primam sphæram deferentem inferioris planetæ, gratia cuius afferuntur.

Corollarium primum. Quoniam Luna nullam habet stellam inferiorem, nullas habet sphæras reuoluentes sub se, vt cui attributas: frustra quippe est, quod est ordinatum ad finē, quē non consequitur per 2. phys. 63. Sed reuoluentes dantur superiori planetæ, vt cui ad restituendum astri inferioris primū deferentem, Luna nullum astrū habet inferius, quare nullum potest restituere. Frustra igitur Lunæ ascribimus reuoluentes, prout rectè senserunt Sosigenes, Aphrodiseus, Simplicius, Themistius, Vicomercatus, Fonseca.

Corollarium secundum. Iurè optimo Aristoteles diuisis errātibus in duos superiores, & quinque inferiores: postquam reuoluentes annexas Saturno tres, Ioui tres apposuit: exclusis reuoluentibus ab infima errantiū Luna, solos quatuor errantes posteriores, inferioresue memorat, quibus annexi sunt orbes reuoluentes.

Corollarium tertium. Aristoteles numeraturus septē planetas, non ommisit vnū, prout rati sunt Alensis Aquinas, Antonius, Suessanus; siquidem reminiscitur duorum primorum, Saturni scilicet, & Iouis: reminiscitur infimi astri, scilicet Lunæ: reminiscitur quatuor posteriorum. At hi sunt septem. Neque textus structura aliter potest resolui. De deferentibus astra errantia scribit. *Cum igitur in quibus ipsa* (astra errantia) *quidem feruntur sphæris, hæ quidem octo: hæ verò vigintiquinque sint*: ex Calippo nimirum tribuente, duobus superioribus octo: quinque inferioribus 25. deferentes; *horum* (astrorum errantium) *sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus* (deferentibus fertur) *quod infimè ordinatū est,*

est. Astrum. Nam relatiuũ, *quod* refertur ad pronomina antecedentia, *ipsa* astra errantia, & *Horum* astrorum errantiũ, quod astrum est infimè ordinatum, scilicet Luna. Si autem hoc intelligas de omnibus deferentibus, in quibus infixum est astrum, iam erit solæcismus, *Illas solas* sphæras, quod infimè ordinatũ.

Num. 18. Præterea sic declarando textum cum Græcis, omnis error hac in parte Aristoteli affictus profligatur: exponendo cũ Thoma, & sequacibus, vt minimum, quatuor conceduntur errores. Hoc vt pateat, noto omnes orbes reuoluentes esse sine astris, deferentes omnes esse sine astris, vno excepto, in quo astrum est infixum, quem astriferum voco: sicut carentes astris orbes anastros appello cũ Theophrasto, ac Simplicio. Nunc errores enumero.

Primus cõceditur, quòd Aristoteles ex septem planetis vnũ pretermiserit, quæ non leuis incuria est.

Secundus, quia si ex orbibus 33. soli astriferi sunt absq; reuoluentibus, cum astriferi sint septem; demptis ex trigintatribus illis septem, superessent reuoluentes sex, & viginti; at Aristoteles omnes reuoluẽtes duos, & viginti esse affimat.

Tertius error, quia supremis planetis absq; scrupulo relictis, quinque inferiores habent 25. deferentes; deme ex hoc numero quinque astriferos orbes, qui reuoluentibus non donantur: pro quinque inferioribus planetis viginti assignabuntur reuoluentes. Atqui Arist. diserte ait assignari sexdecim.

Quartus error est. quia nisi intelligatur Luna reuoluentibus destituta, tanquam astrum infimum: tunc Lunæ quatuor erunt reuoluentes, eo quod ei quinque tradantur deferentes. Vnde in summa cũ omnes sphæræ dicuntur 55. nempe 33. deferentes, & 22. reuoluentes: tũc Aristoteles dicere debuisset esse sphæras 59. At Aristoteles scripsit eas esse quinquaginta quinque, non vnde sexaginta.

Neque confugiendum est ad librariorum transcribentium incuriam, vel temeritatem: quoniam & si in vno, vel altero verbulo errent, tamen quater errasse cũ tanta connexione vnius erroris cum altero, omninò nõ est verisimile. Fateamur itaq; astrum infimè ordinatum, reuoluentibus preditum non esse; tùm ne Aristotelis textum mendis tot infarciamus, tùm vt verbis textus de astro infimè ordinato satisfaciamus, tùm denique ne frustra in cælũ quatuor reuoluentes nullius rei gratia intrudamus. Ideò nanque ponuntur reuoluentes, vt resistant motui superioris planetæ, ne rapiat inferiorem planetam: & vt restituant sphæram primam planetæ proximè inferioris; at sub Luna neutrum horum munerũ exequi est oportunum. *Num.* 19.

Ita duos errores, quorũ Aristoteles reus agebatur, abstersimus: imò & alios duos, qui simul germinabant, auulsimus. Nullaq; obliuio in Aristotele est, nullus in textu lapsus, neq;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

prætermissus est planeta, vel reuoluentes planetæ, quin philosophus causam ommissionis dixerit.

Ponitur secundum documentum pro explicanda particula superiore. Caput VI.

Num. 20. PRosequamur explicationem textus 47. vt valeamus, si quo modo id fieri possit, tertium quoque errorem ab Aristotele depellere. Sitque

Secundum documentum. Quot sunt orbes deferentes alicuius planetæ, tot sunt eiusdem orbes reuoluentes, vno minus. Huius documenti duplex potest esse expositio, vna propria, de qua postea: & vna communis Græcorum, & Latinorum, ut à superiore orbe incipiamus usq; ad infimum: consideremusque deferentes planetæ alicuius, eique assignemus totidem reuoluentes vno minus, hoc ordine.

Saturnus ex Calippo habet deferentes ——— 4.
ergo habet reuoluētes 3.
Iupiter habet deferentes – 4.
ergo habet reuoluētes 3.
Mars itē obtinet deferētes 5.
igitur, & reuoluentes 4.
Mercu. possidet deferentes 5.
igitur, & reuoluentes 4.
Venus nacta est deferētes 5.
itaque & reuoluentes 4.
Sol itidē adeptus deferētes 5.
itaque & reuoluentes 4.
Luna nullos reuoluentes,
sed deferentes ——— 5.
55.

Verùm enimuero si hanc teneamus expositionem, vix tandem poterimus euitare, ne concedamus tertium errorem, vel in Aristotelis mente, vel textu. Adnitar tamen etiam hoc modo exponendo tueri philosophum. Quo facto afferam expositionē à me excogitatam.

Sit igitur prima explicatio nobis proposita, qua omnes deferentes ex Calippo, & eis subnexos reuoluentes perbellè nūc ad oculum demonstrati sunt. Num. 21.

Primum Corollarium esto. Reuoluentes sunt inter orbes deferentes superiorem planetā, & deferentes planetam proximè inferiorem. Siquidem reuoluentes ponuntur annexi superiori vt cui, ad hoc, vt restituant primam spheram inferioris planetæ in locum pristinum. At hoc fine contactu restituentium, cum sphæra restituta esse non potest: igitur interpositi sunt: id quod in proxima serie cernere facilè datur.

Secundum Corollarium. Saturno tres reuoluētes, tres quoque Ioui sunt concedendi: quia per secundum documentum, quot sunt deferentes alicuius planetæ, tot sūt reuoluētes, vno minus? Atqui Calippus, & Eudoxus Saturno quatuor, et Ioui quatuor dederunt deferētes, ergo & singulis debentur terni reuoluentes, ambobus autem in vniuersum sex.

Tertium Corollarium. Aliis quatuor planetis inferioribus, idest, Marti, Mercurio, Veneri, Soli quaterni reuoluentes destinandi sunt. Nam cum secundo

documento, quot deferentes, tot reuoluentes, vno minus dātur. Calippus utique singulis hisce planetis quinos deferentes optabat, ergo & quaternos reuoluentes eisdem assignare oportet.

Quartum Corollarium. Reuoluentes quatuor planetarum inferiorum collectim sumpti, sunt sexdecim tantùm; quia enim Luna caret reuoluentibus, per primum corollarium ad primum documentum, capite præcedenti; nuper autem dedimus Marti reuoluētes quatuor, Mercurio quatuor, Veneri quatuor, Soli quatuor: quater quatuor sexdecim constituunt.

Quintum Corollarium. Tota multitudo reuoluentium conflata è sex reuoluentibus supremorum planetarum Iouis, & Saturni: & è sexdecim reuoluētibus quatuor inferiorum, est reuoluentium duorum, & viginti.

Reuoluentes superiorum —— 6
Inferiorum —— 16

22

Itaque nullus error in Aristotelem, vel textum irrepsit; tot nanque inueniuntur orbes reuoluentes, quot ipse dixit. Suspicio verò erroris exinde orta est, quia putabatur Aristoteles singulis quibusque planetis reuoluentes tribuere, cum infimo planetæ non tribuat.

Sextum Corollarium. Tota summa orbium, tùm deferentium, tùm reuoluentium erratica sidera, iuxta suppositionem Calippi, & Aristotelis est orbium quinquaginta quinque.

Deferentes sunt. —— 33
Reuoluentes —— 22

55

Illibata planè, & intemerata supputatio. Gradatim igitur quinque errores illi tribuebantur connexi.

Primus, quòd prætermiserit numerare vnum planetam inferiorem.

Secundus, quòd illius vnius ommiserit quatuor reuoluentes.

Tertius, quòd falsò dixit reuoluentes inferiorum 16. pro 20.

Quartus, quòd falsa esset summa omnium reuoluentium, nempe ———— 22. pro 26.

Quintus, quòd summa orbium omnium dicitur esse ———— 55. cum sint 59.

Hos errores pulchrè declinarunt Græci expositores. Sed impinxerunt in errorem sequentē de subtractione, quem Aquinas declinare volens, in priorem inclinauit errorem, quinque comprehendentem errores, modò numeratos.

Tex. 47. vltima particula. *Quòd si Lunæ, & Soli non addat aliquis, quos diximus motus: omnes sphæræ erunt septem, & quadraginta. Pluralitas itaque sphærarum tanta sit.* N. 22.

Obseruatio. Vicomercatus in hac particula miratur Aristotelem. Addit enim duos deferentes Soli cum Calippo, duos deferentes Lunæ: quare ex tribus ab Eudoxo positis, & duobus additis à Calippo, erunt quinq; deferentes Solis, & quatuor reuoluentes. Ablatis duobus deferentibus à Sole, duobus à Luna;

na: duobus item reuoluentibus à Sole, qui correspondent ablatis deferentibus; certè auferuntur sex orbes. Si detrahas sex à quinquaginta quinque, remanent quadraginta nouem, cum in textu dicantur quadraginta septem remanere. Hic nodus insolubilis visus est usque adeò, ut contra fidem omnium exemplarium Græcorum, Arabum, Latinorum (si Fonsecæ credimus) Perionius ausus sit transferre, *Sphæræ erunt quadraginta nouem*. Præstabat non alterare textum, sed scholium proprio nomine prænotatum ante, vel post textum apponere.

Nu. 23 In re difficillima versamur, sub cuius pondere fatiscunt robustissimi proceres Peripati, Sosigenes, Porphyrius, Aphrodiseus, Simplicius, Philoponus, Vicomercatus, & alii multi. Nihil mihi arrogo, sed cum aliis periculum subeo. Ergo Aristoteles absque cunctatione approbat deferentes, ac reuoluentes assignatos post Calippum Saturno, Ioui, Marti, Mercurio, Veneri. De Sole, & Luna ambigit, videtur tamen declinare ad Eudoxum, & reiicere additos à Calippo, concludens absolutè. *Pluralitas ergo sphærarum tanta sit*. Eudoxus tres deferentes dat Soli, tres Lunæ: Calippus Soli duos, Lunæ duos apposuit. Quia verò Lunæ nulli reuoluẽtes subduntur, aliis subdũtur tot, quot sunt deferentes, vno minus (ut apparet) dubitatio est, an Philosophus velit auferre quatuor reuoluentes Soli additos, an duos tantùm. Nam si duos auferat falsò dicit, relinqui quadraginta septem: si quatuor, ergo falsò dicit cuilibet planetę dandos reuoluentes, Luna excepta: nam & soli nõ dabuntur.

Alexander Aphrodiseus nihil non facit, ut Aristotelem ab accusatione redimat. Affert primò responsum Sosigenis, transferentis culpam à scriptore libri in librarium rescriptorem. Hoc erit ultimum refugium: quod, si aliud non aderit, nunquam deerit. Vltimoque loco affertur in 12. met. apud Aphrodiseum.

Affert secũdò responsũ. Quòd omnes reuoluentes sub Sole positi, sint resecandi. Ita quatuor reuoluentes, & duo deferentes à Sole demuntur, duo deferentes à Luna: & summa orbium constat.

Affert tertiò. Quòd etiam Lunæ fuerint additi duo reuoluentes, sicuti Soli: sic enim fiet, ut binis deferentibus, binisque reuoluentibus a Sole, & Luna subtractis, de quinquaginta quinq; supersint septem, & quadraginta. Philoponus huic responso astipulatur, Simplicius, quamuis hæsitans, præcedenti.

Secundum responsum est valdè dubium. Primò, quia violatur statutus ordo, ut inter planetam, & planetam ponantur reuoluentes, qui nulli ponuntur in hoc responso inter Solem, & Lunam. Secundò, quia nulla causa est, ut auferantur ij reuoluentes, causa verò est, vt apponantur. Duo sunt fines reuoluentium, primus, vt resistãt superiori planetæ, nè rapiat inferiora: secundus, vt restituant primam sphæ- Nu. 24

tam

ram inferioris planetæ ad eundē situm cum orbe fixarum. Vtraque causa finalis nunc militat, prima, ne Luna rapiatur a Sole, Secunda, vt Luna rapiatur cum orbe fixarum, ergo inter Solem, & Lunam reuoluentes intererūt. Certè experimentum approbat hos fines, & medium ad fines; Luna quippè rapitur ab orbe inerrante, non ab orbe Solis.

Tertiò. Infimo planetæ tantùm negabantur sub se reuoluentes, nunc adversus asserta negantur non infimo.

Quartò. Proportio secundi documenti non seruatur, nec enim secundum numerum deferentium ponuntur reuoluentes, vno minus. Soli remanent tres deferentes, ergo etiam duo reuoluentes oportet remanere. Duos itē aufert Aristoteles deferētes, ergo necesse est, vt duos reuoluentes auferat. Quæ proportio tantopere mouit Græcos expositores, vt non libenter audiant à Sole omnes eripi reuoluentes, & alia refugia meditētur.

Num. 25. Tertium verò responsum grauioribus vrgetur difficultatibus. Nam si Calippus præter duos deferentes Lunæ, duos cōcedāt reuoluentes: tunc inferiores planetæ non habent sexdecim, sed duo de viginti reuoluentes.

Nempe sub Marte	4.
Mercurio	4.
Venere	4.
Sole	4.
Luna	2.
	18.

Falsò igitur inquit philosophus, reuoluentes inferiorū esse sexdecim, superiorum esse sex.

Falsò ait, omnium reuoluentium summam esse viginti duorum, nam essent viginti quatuor reuoluentes.

Superiorum	6.
Inferiorum	18.
	24.

Falsò tota summa orbium deferentium, ac reuoluentium perduceretur ad 55. nam peruenit ad 57.

Deferentes omnes	33.
Reuoluentes omnes	24.
	57.

Falsò in subtractione orbium octo à Sole, & Luna, dicerentur, reliqui esse 47. Etenim si abiecerimus octo orbes de 57. residui sunt 49. Itaq; incidimus in Scyllam optantes vitare Charybdim.

Accedit assertum esse in textu, quòd astrum infimè ordinatum reuoluentes infra se non habet: Cur ergo illos affingamus?

Insuper, aut nulli sunt reuoluentes Lunæ dandi, aut iuxta decretum dandi ex secundo documento tot, quot sunt Lunæ deferentes, vno minus. Quatuor ergo reuoluentes Luna est habitura; quòd longè probabilius dictum fuisset ab Alensi, Aquinate, Aragonio, Suessano: tunc autem orbes fiunt 59. à quibus octo deme, & retines. 51. falsaq; est summa textus. Neq; reuoluentes omnes sunt 22. sed 26. Neque reuoluentes inferiorum planetarum erunt 16. sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

20. Neque omnes planetæ numerati, sed vnus obliuioni traditus, vt Latini arbitrabantur. Vno enim inconuenienti dato, multa sequuntur, ex primo de cælo 33. & 1. phys. 22.

Num. 26. Suessanus aliam subtractionis faciendæ rationem inuexit scribens. *Si autem Soli, & Lunæ non addiderit quis, quos diximus motus, vt potè Soli duos, & Lunæ duos: vtique quatuor eorum à 55. remouebuntur, & quod remanet erit 51. è quibus iterum substrahe quatuor ab vnoquoque, quas addebat Calippus; & sic erunt omnes sphæræ 47.*

Aduersus hanc opinionem grauiores sunt difficultates, prima quoniam Calippus tantùm septem, deferētes addidit, duas Soli, duas Lunę, vnam Veneri, vnam Mercurio, vnam Marti. Suessanus verò ait ab ipso additas alias quatuor. Itaque si demas eas, quas Calippus adiecit septē, omnes sphæræ superstites erunt 48. non 47.

Præterea, præter Solē, & Lunam alii quatuor motus numerantur. Qui nam? Aristoteles in textu monet, auferendas esse sphæras additas Soli, & Lunæ: nulla de aliis errantibus mētio: sed ommisso textu, præter Solem, & Lunam, sidera errantia sunt quinque, à quibusnam subtrahemus quatuor, cui relinquemus vnam? & cur vni potius?

Amplius. Cū Calippus adiiciat duas deferentes Soli, addit etiā reuoluentes. Hoc idem secundum Suessanum de Luna dicatur. Item adiectis tribus deferentibus Marti, Mercurio, Veneri singulis singulas, adiunxit per consequens etiam reuoluētes tres, quarum summa dat 14. additas. Quas ergo ex istis auferemus, vt ex 55. fiant 47? Si autem reuoluentes nullas Lunæ donauerimus, reliquæ erunt duodecim. Si omnes à Calippo ingestas egeras: superstites erunt ex 55. solæ 43. non 47. Si non omnes, sed Soli, ac Lunæ adiectas, sex auferuntur, vt Gręci notant. Profectò sententia præcedens minoribus incommodis, quàm ista vexatur.

Ego verò, si velimus in cæteris expositionem ab aliis datam sustinere; repeto finem, gratia cuius dantur reuoluentes superiori planetæ, nempe dantur in gratiam inferioris, vt prima sphera inferioris proximi restituatur in locum suum, atque vt motus superioris planetæ nō rapiat inferiorem; quod cum in Luna non fiat, neque enim ipsa motu Solis rapitur, vt experimento constat, necessarium videtur supra Lunam infra Solē ponere aliquas restituentes, seù reuoluentes, quemadmodum aduersus priorem dixi modum. Insuper quia ex fine sumitur necessitas mediorum, consequens est, vt posita causa finali, ponatur id, quod est gratia ipsius finis; sublata causa finali, auferatur & illud, quod gratia finis comparabatur. Aufer igitur à Luna duos orbes deferētes, cōfestim remoue duos restituētes Lunam, & reuoluentes Solem. Remoue deinceps duos deferētes à Sole, cōtinuò remoue quoque

Num. 27.

que

que duos restituentes Solem, qui & reuoluunt Venerē, quia tunc Sol non eget tot restituentibus, neque Luna. Hoc pacto auferuntur fines, & lationes ordinatæ ad finem, suntque cum quatuor deferentibus à Sole, & Luna ablatis, ablati quatuor restituentes Solem, & Lunam, qui sunt reuoluentes duo Solis, duo Veneris. Quo facto, detractis octo de 55. remanent 47. orbes, sicuti textus docet.

Hoc modo refulget pulcher ordo in constitutione orbium. Sicut enim descendendo à Ioue ad Martem, tres reuoluentes sub Ioue sunt, qui restituunt quinq; deferentes Martis; sic ascendēdo à Sole ad Venerem duæ sphæræ supra Solem restituunt Solē, & reuoluunt Venerem. Compensatque natura, & adæquat numerum. Quemadmodum .n. Aristoteles in pari causa 2. de cælo 69. plura astra vni motui, plures motus vni astro datis, asserit naturam exæquare motus. Ita in re nostra deprehendes.

Accipe tres orbes reuoluētes Iouis ad restituendum quinque deferentes Martis: accipe duos reuoluentes Veneris ad restituēdos tres Solis deferentes. Summa fit quinque reuoluentium. Accipe deinde duos deferentes in Marte, qui excedunt: tres deferentes in Venere, qui etiam excedunt. Sūma exurgit quinque deferentium. Exæquantur ergo quodammodo illi reuoluētes cum his deferentibus; atque ordine miro à duobus superioribus descendendo ad tertium, fit excessus, nam tres restituunt quinque: ab inferioribus ascendendo ad tertium, fit defectus; nam duo reuoluunt quinque. Rectè in 2. de partibus animal. cap. 14. car. 1138. *Vbique enim natura, quod aliunde dempserit, reddere ad aliam partem solet.*

Dices hoc modo perturbari secundum documentū, eo quòd post Venerem non erunt reuoluentes, vno minus deferentibus; sed duobus.

Respondetur ita esse: quando enim illud ponitur documentū, integra sumitur Calippi opinio; quando autem negatur conclusio, negatur etiam aliqua præmissarum. Cum ergo Aristot. contra Calippi sententiam, quatuor deferētes duos à Sole, duos à Luna resecet, consequens est, vt inter Venerem, & Solem illud documentum cesset. Neq; semper eadem ratio seruetur ascendendo, sicut nec obseruatur descendendo, tametsi seruetur concinna proportio ascensus, ac descensus prænarrata. Hoc modo fortè potest ab errore tertio Aristoteles absolui.

Propria expositio superius promissa. Cap. VII.

Denique arbitror aliam iniri posse viam huius exoluendæ difficultatis. Ea quidem aperitur via ex obseruatis in textu 47. numerationibus duabus, vna deferentium cum Calippo, altera reuoluentium. Etenim in prima enumeratione duas partes facit, primò recenset supremorum errantiū deferentes à supremo descen- *N.28.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

dens, nempè à Saturno ad Iouē: secundò inferiorum diuagantiū apponit deferētes, incipiens ab infimis Sole, & Luna, mox scā-dens ad cæteros tres, Venerem, Mecurium, Martem. Textum relegamus. *Pluralitatem autem stellæ Iouis, ac Saturni eadem illi attribuebat: Soli verò, ac Lunæ duas adhuc putabat sphæras addē-das esse, cæteris verò errantium vnicuique vnam.* Hæc de deferentibus. Quare sunt superiorum Saturni, & Iouis deferentes octo ———— 8.
Inferiorum Lunæ, Solis, Veneris, Mercurii, Mart. 25.

33.

Pariter quando referat orbes reuoluentes iuxta deferētes à Calippo præscriptos, prius referat duorum supremorum sex reuoluentes correspondentes octo deferentibus. Dehinc ab inferioribus incohat, & ostendit Lunam non habere post se reuoluentes, alios autem quatuor inferiores assecutos esse sexdecim reuoluentes, annexas viginti eorum deferentibus.

Propterea sunt superiorum Saturni, & Iouis reuoluentes 6.
Lunę nulli. Solis, Veneris, Mercurii, Martis —— 16.

22.

Succedat textus. *Cum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphæris, hæ quidem octo, hæ vero viginti quinque sint: horum sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est. Quæ quidem duarum primarum sphæras reuoluunt, sex erunt: quæ verò posteriorum quatuor sexdecim;* Qua obseruatione excitor, vt dicam, quoniam supremus planetarum non habet supra se reuoluentes, seu restituentes, neq; infimus sub se; idcirco in sumendis reuoluentibus ab extremis gubernanda sunt media, ordoque oppositus est seruandus, descendendo vsq; ad Iouem, ascendendo vsque ad Martem. Itaque in supremis planetis reuoluentes tot dandi sunt, quot sunt deferentes superioris planetæ; vt puta sub Saturno tot reuoluentes, quot sunt Saturni deferentes, vno minus: sub Ioue tot reuoluentes, quot sunt Iouis deferentes vno minus. At in planetis inferioribus ascendendo oppositum seruetur, tot nempe dantur supra inferiorem reuoluentes, quot sunt inferioris proximi deferentes, vno minus. Quia igitur Lunæ sunt quinque deferentes, supra Lunam erunt quatuor reuoluentes Solem, Sol habet quinque deferentes, supra se habeat quatuor Venerem reuoluentes. Venus quinque obtinet deferentes, obtineat ergo quatuor Mercurium reuoluentes. Mercurius item pro quinq; deferētibus quatuor supra se poscit reuoluētes Martē. In Marte desinet ordo ab inferioribus; in Ioue ordo à superioribus. Vnde inferior superiori accommodatur, & sub Ioue, supra Martem sunt Soli tres reuoluentes Iouis. Hæc expositio omnes omnino eliminat difficultates, & facillima est. Sic positi sunt deferentes octo, & 25. reuoluentes 6. & 16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

16. quorum orbium numerus est numerus quinquaginta quinque.

Num ad Aristotelis iudicium accedamus, nec enim prorsus Calippo acquiescit, dum Soli, & Lunæ annectit quatuor deferentes. Quare iis abiectis de summa, cum quatuor reuoluentibus duobus supra Lunam, duobus supra Solem: residui sunt ex 55. orbes 47. nec tantillus quidem error incurritur.

Num. 29. Confirmabitur expositio data, si reddamus causam, propter quam Aristoteles non vult in Sole, & Luna tot deferentes. Etenim in libro 2. de cęlo 60. ponit in primo fixarum orbe vnum motum, in Saturno, & Ioue plures, in Sole, & Luna plures quidem, sed pauciores, quàm in superioribus planetis. Ratio autem videbatur postulare, vt ab vnitate procedendo, semper ad maiorem pluralitatẽ esset progressus. Huius rei rationem quãdam moralem Philosophus diffusè aperit usq; ad tex. 66. Quæ cum ita sint, meritò Aristoteles non vult in Luna, & Sole tot deferentes, quot in Venere, Mercurio, Marte; nam intermedia errantia pluribus mouentur motibus secundum attestationẽ ab Aegyptiis & Babiloniis receptam. Ergo plures debẽtur orbes intermediis, quàm imis errantiam. Si autem pauciores dantur Lunæ, ac Soli deferentes, pauciores quoque reuoluentes supra Lunam, & Solem dari oportet. Sic enim consentanea scribit in 12. supra naturalium ad scripta de cęlo in naturalibus. Quamobrẽ sublato huc in re ordine posito per Calippum, proprius ordo ex Aristotelis inuentu erit, vt Luna tribus deferentibus potiatur, duobusque supra se reuoluentibus Solem. Rursum Sol tribus deferentibus sit contentus, ac supra se duobus reuoluentibus Venerem. Sic infimi planetæ paucioribus motibus, supremus orbis vno: intermedii pluribus mouebuntur: Saturnus, & Iupiter ferè totidem inter se, tardiùs Saturnus, celeriùs Iupiter: Mars, Mercurius, Venus pluribus, quàm superiores, & pluribus, quàm inferiores; vt meritò his tribus plures dentur deferentes, ac reuoluentes.

Suffragatur alia ratio, quia reuoluentes dantur ad resistendum deferentibus planetæ superioris, non tam gratia superioris, quàm gratia inferioris: vt inferioris planetæ orbes in suum locum restituantur, præcipuè primus orbis planeta subdi ti restitui debet. At soli dantur tantum tres orbes deferentes, ergo non indiget, nisi duobus restituentibus duos deferentes solares primum, & secundum; si quidem non datur aliquis reuoluens ad restituendum orbẽ astriferum. Itaque frustra Venus haberet quatuor restituentes, cum duo sufficiant pro restituendis duobus deferentibus Solis. Insuper & contra fas esset, vt astrifer Solis haberet restituentem, cum hoc in nullo planeta concedatur; neque ratio est, cur in Sole concederetur Num. 30.

vel vnus, vel potius duo restituentes astriferum Solis. Sicut ergo tres reuoluentes Ioui sufficiunt ad restituendos quatuor orbes deferentes Martis (nam quintus vacat reuoluente) Ita multò magis duo reuoluentes Veneris satis erunt ad restituẽdos duos deferentes Solis.

Tandem hoc modo saluatur apparentia, qua videmus Solẽ non multum recedere à Venere, & Mercurio: nam ad hanc seruandam dictum est in textu, quòd Mercurius, & Venus habent eosdem polos, & numerũ æqualem deferentium. Ad hãc saluandam pauciores ponuntur reuoluentes sub Venere, qui restituant Solẽ, ergo Sol à superioribus duobus impeditur, ne multum ab eis recedere valeat. Atque hæc sunt, quæ pro Aristotele defendẽdo ab erroribus iniustis, in mentem venerunt.

N. 31. Cum autem superius ad num. 20. Calippi constitutionem ob oculos posuerim, in qua 55. numeranrur orbes: proficuum fore arbitror, si & postremo loco approbatam ab Aristotele constitutionem vnico sub obtutu cernendam obtulero, cum subtractione quatuor deferentiũ Soli, & Lunæ à Calippo adiunctorum, nec non, & cum reiectione quatuor restituentium, seu reuoluentium: idem quippe orbis, & reuoluens est, & restituens.

Ergo in superioribus planetis duobus, Aristoteles ita statuit.

Saturni deferentes	4.
reuoluentes	3.
Iouis deferentes	4.
reuoluentes	3.
	14.

In inferioribus Aristoteles variat à precedenti constitutione; incipit ille quidem ab infimo, sed nos connumerãdo proponemus ordinatè, lector ascendat contemplando.

Martis deferentes	5.	
reuoluentes	4.	
Mercurij deferentes	5.	
reuoluentes	4.	
Veneris deferentes	5.	
reuoluentes	2.	Duæ restituẽtes Solẽ detractę sũt.
Solis deferentes	5.	Duę deferentes Solem reiectæ.
reuoluentes	2.	Duę restituẽtes Lunam succisæ.
Lunæ deferentes	3.	Duæ deferentes Lunam abiectæ.
	33.	

Componito summam ex 33. & 14. sunt quadraginta & septem.

Sic

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Sic superiores — 14.
inferiores — 33.
47.

Neque potuit Aristoteles, aut quiuis alius Archimedes numerare exactiùs.

Nunc applicemus numerum orbium mobilium ad numerũ substantiarum immobilium, sed mouentium. Statuti sunt orbes, cõnumerãdo deferentes, & reuoluentes, 47. pro errantibus: vnus pro stellis fixis; ergo ad summam octo, & quadraginta orbes mobiles sunt in cælo; quare & octo super quadraginta sunt substantiæ immobiles, tanquam motrices orbibus determinatis applicatæ, vt sit adæquatio mouentis, & mobilis. Super omnes præsidet primum omnium mouẽs immobile tùm per se, tùm per accidens. Hoc primum mouens nulli orbi est alligatum, sed omnino est actus & quodquid erat esse sine materia: est infinitæ potentiæ, cuius virtute reliqua omnia mouent, vel quietant: & hoc est vnum ratione, & numero ex 12. met. 49. Quia verò numerus septenarius est numerus immobilitatis iuxta Pythagoreos: multiplicatus uerò per se ipsum cõstituit numerum 49. pulchrè radix immobilitatis in 49. substãtias immobiles excrescit. Pluralitas itaque tũ mobilium principiorum, tùm mouentium hæc sit ad mentem Aristotelis. N. 32.

§§§§§
§

VE-

VESTIGATIO PERIPATETICA SEXTA.

LIBER PRIMVS.

De forma separabili

Formam separabilem non physicæ, sed metaphysicæ esse speculationis. Caput I.

Nu. I. FOrmam separabilem primo philosopho non secundo, idest metaphysico, nō physico esse considerandam, cumulatè docuit præstantissimus philosophorum, Aristoteles in 6. met. textibus 2. & 3. in 11. met. sum. 3 cap. 1. in 1. de anima 16. & 17. in 2. phys. 18. & 19. atque aliis locis. Quocirca in primo de part. animal. cap. 1. scriptum reliquit. *Rem à materia abstractam nullam potest scientia naturalis contemplari: cum natura rei alicuius gratia faciat omnia. Rebus autem abstractis abiunctum est id, quod sub hoc cuius gratia verbo intelligimus*, Neque rationem transiliuit Aristoteles. Etenim à modo, & ratione definiendi sumendus est modus considerandi, Bifariam autem definitur quippiam, vel *vt simum*, vel *vt concauum*. Simum cum materia sensibili definitur, nam simum est nasus concauus: concauum autem absque materia sensibili assignatur, teste Philosopho in 6. met. 2. & 11. met. sum. 3. c. 1. atq. 2. phys. 19. Naturales autē definitiones sunt semper cum materia sensibili, & motu, prout eisdem in locis affirmatum est, & in 1. de anima 16 17. 18. & inductione constiterit, si quis tentet assignare definitiones nasi, oculi, faciei, carnis, ossis, & omnino animalis: folii, radicis, corticis, & omnino plantæ: nullius enim eorum ratio formalis est sine motu, aut materia sensili. Quamobrem physicus omnes formas vel passiones materiæ non separabiles, vel non inquantū separabiles rimabitur. Hinc exorta est famosa distinctio; quę sunt formæ re, & ratione concretæ cum materia, hæ physici sunt: quæ re coniunctæ, ratione abiunctæ, sunt mathematici: quæ autem re, & ratione sunt separabiles, vel separatæ, sunt primi philosophi. Famosa distinctio à famigerato excerpta philosopho in 6. met. 2. in 11. met. loco laudato, in 1. de anima 17. Quare non immeritò notantur in 2. phys. 19. Idearum authores, eò quòd separarent res phy-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

physicas magis, cum minùs essent separatæ, quàm sint mathematicę.

Num. 2. Quæ cum ita sint, mirabitur quispiam summopere, cur inter Peripateticos physici ferè plenissimè de forma separabili, an sit necne, quæ sit, quomodo se habeat, & quid sit, tractent. Metaphysici verò, quorum ex officio interest hoc fungi munere, aridissimi penè sint. Vt enim iniustum est in alienam possessionem inuadere: ita indiligentis est propriam non tueri, & colere. Neque sine veritatis iactura de genere in genus transcenditur.

Pythagorei in mathematicis enutriti, principia numerorum physicis perperam applicabant, prout in 2. de cęlo 72. atque 1. met. sum. 2. cap. 3. Platonici assueti rationibus logicis, logicè etiam physica tractabant ex 1. de gener. 8. & 12. met. 4. quos ideò locis relatis philosophus corripuit. Ita verendum est, ne physici vel semper, vel frequenter formas inseparabiles, & caducas contemplantes, hallucinantur in vestigatione formę separabilis, ac separatæ. Sanè nōnulli animas cęlis ab Aristotele assignatas in 2. de cęlo 13. & 61. perpetuas faciunt, sed inseparabiles: quasi forma substantialis perpetua esse possit, sed inseparabilis. Alii formas omnes inseparabiles ponunt; illi corruptibiles formas, sed separabiles: denique & hinc fortè dixeris animam rationalem quibusdam videri inseparabilem, & corruptibilem; quia qualis quisque est, talia credit, & iudicat: physicus omnia esse physica exactè, credit. Probè ex Aristotile in 2. diuinorum cap. postremo; Ea credimus, & audimus libentissimè, quæ audire, & credere consueuimus. Eapropter videmus plures medicorū, qui quod semper corpus morbis, & morti deuotum perpendant, non posse mentem attollere, & conspicere animam esse aliud, quàm temperamentum corporis; in quam opinionem Alexander Aphrodiseus quoque manibus, & pedibus iuit, qui animam ex primarum qualitatum mixtura, ac temperie exurgere asseuerauit. Metaphysici ergo, quod proprium est eis, sibi vendicent, neque sutoribus ultra crepidā, assurgere permittant: neque ancellas scientias, 3. met. 3. in dominantem rebelles, vel insurgentes tolerent. Nos quoque Metaphysicen, quanquam tantæ philosophiæ impares, professi: hanc de separabili forma vestigationem ad vmbilicum adducere tentabimus. Licet rei iam viginti sęculis in Peripato exquisit, vix quicquam addere valeamus: imò in hac idētidem repetendum illud sit. *Nihil dictum, quod non sit dictum prius.*

Nullus enim textus Aristotelis, vel ratio ex textu elicita esse potest, quæ non fuerint expensa, cribrata, ac centies euentilata. Sed cum plurimi hanc incudem tutuderint hactenus, nobis probro non erit, si cum aliis tundere malimus, quam otiosi stertere.

Porrò

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Nu.3. Porrò hic erit nobis ordo propositus, qui Aristoteli 1. post. cap. 3. vt primò vniuersales contrarias disputemus, nempè has, omnis forma est separabilis, nulla forma est separabilis; sicut ille disquirit, an omnium sit demonstratio, an nullorum sit demonstratio. Mox ad particulares contradictorias descendit, docens, quorundam esse, quorundam non esse demonstrationes. Ita nos, examinatis vniuersalibus per excursionem quandam, considerabimus particulares has, quædam forma est separabilis, quædam non est. Exordiamur itaque, atque probemus, *Omnem formam substantialem, quantum est ex se esse separabilem à materia, & sempiternam, atque incorruptibilem.*

Omnem formam substantialem esse separabilem, & perennem.
Cap. II.

Nu.4. Opportunum videtur annotare, quòd forma substantialis considerari potest vel secundum esse perfectum, vel secundum se precisè. Tunc forma dicitur habere esse perfectum, & perfectam actualitatem, quando habet accidentia sibi conuenientia, quæ sunt instrumenta formæ substantialis in agendo, & patiendo: quibus etiam accidentibus iuncta sensui est peruia, sine quibus non est sensui conspicua. Forma verò secundum se consideratur, præcisè secundum suum esse substantiale, nullo spectato accidente comite. Si ergo forma secundum se accipiatur, dicetur omnis forma substantialis, quantum est ex se, esse sempiterna, & separabilis à materia. Si secundo modo forma substantialis attendatur, non semper est, sed statuto quodam tempore ad actum, & esse perfectum reducitnr ex imperfecto statu: vbi verò potita est perfectione, rursus per corruptionem compositi reducitur ad statum imperfectum. Hoc posito, quod probatum est iis Peripateticis, & quidem præcellentibus, qui formarum incohationes in materia, coæuas materiæ tuentur, probemus vniuersalem affirmatiuam illam, omnis forma substantialis est separabilis, atque æterna.

Primùm. Aristot. in 5. met. tex. 15. docens, quòd vocabulũ substantia accipitur pro forma, declarat, de qua forma nomen substantiæ vsurpetur, dicens substantiam dici. *Et id, quod, cum quod quid sit, etiam separabile fuerit: tale verò cuiusque forma, & species.* In 7. met. 8. comparantur materia, forma, compositũ, vt agnoscatur, quęnam horum sit substantia, & magis substantia, ait autem. *Ex his itaq; speculantibus accidit, substantiam esse materiam. At impossibile est. Etenim separabile, & quod quid videmus maximè inesse substantiæ, propter quod forma, & quod ex ambobus substantia videtur magis esse, quàm materia.* Si itaque forma ideò est substantia, & magis substan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

tia, quàm materia, quia forma eſt ſeparabilis, ſatis vera eſt cõcluſio, quam probamus. Nam hæc differentia inter formam, & materiam eſt vniuerſalis, ſcilicet quòd forma eſt magis ſubſtantia: ergo & ratio huius differentiæ, nempè ſeparabilitas vniuerſalis eſſe debet, vt cauſæ, & effectus æquentur. Denique in 12. met. 26. *Actus nanq; eſt forma, ſi ſeparabilis ſit: & quod ex ambobus &c.* quibus ex authoritatibus quatuor obſeruo, primò in his Philoſophum loqui de forma communiſſimè, & metaphyſico ritu, non de forma aliqua ſpecialiſſima. Secundò quia ſeparabile ratione etiã à mathematico expenditur, cum hic ſermonem metaphyſicum habeat, ſeparabilitas metaphyſica videtur accipienda, ſcilicet rei, & rationis. Tertiò, quia ponitur differentia inter materiã, & formam, atque ſeparabilitas magis attribuitur formæ: ſanè materia ratione, & re eſt à ſingulis formis ſeparabilis, ergo & forma omnis hoc pacto erit ſeparabilis. Quartò, in 12. met. & 5. met. diſcriminantur forma ſubſtantialis, & accidentalis, atque ſubſtantialis affirmatur ſeparabilis, accidentalis minimè. Si formam accidentalem ratione, & ſecundum quid ſeparabilem eſſe negas, profectò mathematicam abſtractionem denegas. Igitur ſeparabilem re, & ſimpliciter concedere debes omnem formam ſubſtantialem, qui fateris formam accidentalẽ non eſſe re, ac ſimpliciter ſeparabilem. Probatur conſequentia, quoniam illa ſeparabilitas conceditur formæ ſubſtantiali, quæ negatur accidentali, & è conuerſo in citatis locis.

Secundò ex 7. met. 4. & 12. met. 3. diſcimus eſſe differentiã inter formam ſubſtãtialem, atq; accidentalem, quòd nullum accidens eſt ſeparabile, ſubſtantia eſt ſeparabilis: quæ differentia ſi eſt vniuerſalis, & benè aſſignata, concludit, quòd omnis ſubſtantia eſt ſeparabilis; atqui forma ſubſtantialis eſt ſubſtantia, ergo omnis forma ſubſtantialis eſt ſeparabilis; nimirum eo ſeparationis genere, quod formę accidentariæ non congruit: tale eſt ſeparabile eſſe re, nam ſeparabile eſſe ratione commune eſt ſubſtantiæ, & accidenti; at accidens, & ſubſtantia non diſcriminantur in ea ſeparabilitate, quæ eſt eis communis.

Tertiò, in 8. metaph. tex. 8. violentiſſimè id conficitur, dum Ariſtot. diſſerit de ſubſtantia, quæ eſt forma. *Neceſſe eſt*, inquit, *aut ſempiternam hanc eſſe, aut corruptibilem, abſq; eo, quòd corrumpatur, & factam eſſe abſq; eo, quòd fiat. Oſtenſum autem eſt, & declaratum in aliis, quòd formam nullus facit, neq; generatur: ſed efficitur hoc, fit autem quod ex his. Si verò corruptibilium ſubſtantiæ ſunt ſeparatæ, nondum eſt manifeſtum: attamen quod quorundam non contingit, patet, vt ea, quæ non poſſunt, præter particularia eſſe, vt domum, aut vas. Fortaſſe igitur nec ſubſtãtiæ ſunt hæc ipſa, nec aliorum quicquam, quæcunque non natura conſiſtunt.* In hac authoritate ob- Num. 6.

Ii ſerua

serua primam partem, in qua talem disiunctiuam facit Philosophus. Necesse est formam substantialem, aut esse sempiternam, aut esse corruptibilē absque eo, quod corrumpatur: & esse factam, absq; eo quod fiat. Sed pars secunda huius disiunctiuæ est simpliciter falsa, nempe vt aliquid sit factum absque fieri, & corruptum absque corrumpi: ergo prima pars est vera, dicens omnem formam substantialem esse sempiternam.

Posses respondere, illam disiunctiuam non esse sufficientem, nam primò forma non est sempiterna, secundò non generatur sine generatione, sed tertiò verum esse, quòd forma generatur, sed generatione. Contra insurgit Aristoteles in secunda parte dicēs, ostensum esse alibi, quòd nullus facit formā, quodque forma non fit. Recte ait, nam hoc demonstrauit in 7. met à 26. ad 32, vt mox dicam. Cōpositum ergo fit, forma non fit, nisi fiat sine fieri, & corrumpatur sine corrumpi.

Enascitur tertio loco dubitatio, quasi formæ corruptibiliū separatæ existant (non scribit separabiles) quod Platonicum est. Respondet clarum esse de quibusdam formis corruptibilium, quòd non sunt separatæ, vti de forma vasis, & domus. Statimque corrigens se, ait, istas formas domus, & vasis, non esse substantiales, quia neque sunt naturales, nam sola natura in rebus corruptibilibus est substantia. Relinquit igitur indecisum de formis substātialibus, an sint separatæ. Satis tamen esse indicat ad reiectionem Platonis, si formæ accidentales nō sint separatæ, de quibus tamen habentur definitiones, ac scientiæ. Conspicitur ex hac authoritate, formam substantialem omnem esse sempiternam, ingenerabilem, incorruptibilem, atque ideò separabilem, & si nō constet esse separatam.

Quartò, Aristoteles in 12. met 12. ac in 7. met. 26. 27. 32. textibus demonstrat materiam, & formam non fieri. Si nanque forma fiat, atque omne quod fit, fit ex materia, & forma: ergo forma fiet ex alia forma, & materia ex alia materia in infinitum. Ita philosophus. Collige hinc formam non fieri, nisi secundum accidens: si igitur accidentia consequentia formā fient, forma dicetur fieri: si nō fiant, non dicetur fieri. Quia verò simili, vel eodem argumēto in primo phys. tex. 82. conclusum est, materiam non esse generabilem, aut corruptibilem; ob id plerique omnes inferunt, materiam esse perennē, etsi composita oriantur, & occidant: æquum est, de forma quoque asserere, eam esse perēnem, cum vtrobique eadem sit conclusa ingenerabilitas, & eadem demonstratione. *Nu. 7.*

Quintò, in primo de anima tex. 12. ac 13. traditur; si forma habeat propriū opus, in quo nō communicat cum habente corpore, formam separari posse à materia. Nunc autem omnis forma substantialis habet opus proprium, in quo materia non com- *Nu. 8.*

communicat; cum in 2. de ortu & interitu 53. dicatur materiæ proprium esse pati, & recipere, agere autem alterius potentiæ, scilicet Formæ. Atque in primo met. sum. 2. cap. 2. apertissimè traditur, materiam non posse seipsam transmutare; quapropter forma agit, materia nullatenus agit, ergo non communicat in proprio opere ipsius formæ.

Num. 9. Sextò, corruptibile, & incorruptibile ad calcem 10. met. cap. vlt. affirmantur esse contraria, & genere diuersa, ne dum specie; contraria per accidens, vt ibidem dicitur, possunt esse in eodem singulari, non simul, vt in Sorte album, & nigrum: at in eadem specie possunt simul esse, vt homo est albus, & niger. Contraria per se non valent esse in eodem singulari, neque in eadem specie, qualia sunt corruptibile, & incorruptibile. Amplius vnum contrarium nequit pati, & recipere alterum contrarium, sicut neque vnum est natum afficere alterum; dēsitas nanque non potest recipere raritatem, neque formaliter afficere primo phys. 51. item 12. met. 6. & 2. de gener. & corr. 5. Itaque si materia est incorruptibilis, & forma substantialis est corruptibilis, protinus vnum contrarium per se est subiectum receptiuum alterius contrarii, & duo contraria per se, vti corruptibile, & incorruptibile, simul fœdere inito maneant: quod est inconueniens, ne dicam impossibile. Impossibile igitur est formam substantialem corrumpi, aut non esse separabilē.

Septimò. Si forma substantialis esset corruptibilis, inseparabilisque, ergo forma contrarium positiuum habet, quòd est absurdum. Consequentia deducitur, quoniam omne, quod corrumpitur, corrumpitur à contrario ex primo phys. 47. & 1. de cælo 20. & 1. de gē. 52. Neque oppositum priuatiuum satis est ad formam destruendam, cum priuatio sit nō ens, quæ nihil facit, aut destruit. Consequens esse absurdum, nemo non nouit, qui sciat, substantiæ nihil esse contrariū. Si autem accidens connexum formę substantiali pereat à cōtrario valentiore peremptum: substantia non peribit, tùm quia accidēs destruens non habet contrarietatem cum substantia; esset nanque accidenti destruenti duplex contrariū, forma, & accidens eam consequens; at vnum vni contrarium est, ex primo de cælo 10. & 10. met. 14. De subiecto igitur pellitur, atque destruitur accidēs à contrario: forma substantialis contrario vacat, ob id neque pellitur, neque destruitur, sed secundum suum esse præcisum semper superstes erit. Tùm etiam maxime, quia substantia à toto genere est valentior accidente, quare accidens contrarium, in substantia oppugnanda, præualere non valet.

N. 10. Omne corruptibile habet contrarium: nulla forma substantialis habet contrarium, ergo nulla est corruptibilis.

Octauò, Materia ideò à contrariis non destruitur vnquam, quia nulli est contraria: sed neque forma vlli est contraria, nō *N. 11.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

igitur forma destruetur vnquã. Item omne compositum, quà substantiale est, semper erit, scilicet in esse imperfecto, & inchoato; quod enim est indifferens ad ambo opposita recipienda, neutri opponitur, & à neutro oppositorum læditur. Substantia verò quælibet, cum sui mutatione, est contrariorum susceptiua, ergo ab utroq; contrario recepto differt, & à neutro offenditur. An dices ratione connexus substantiæ cum accidente prouenire formæ interitum? propterea quod omnis substantia flagitet certa quædã accidentia, quibus desinentibus desinat ipsa.

Primò, id gratis proponitur. Forma quidem postulat accidentia quædam ad completam actualitatem suam, & secũdũ accidens: secundum se non postulat, quoniam substantia est separabilis, & quoniam omne absolutum prius essentialiter, independens à posteriori, potest esse sine posteriori: talis verò est substantia, si comparetur ad quodcunque accidens.

Secundò, ad destructionem minus necessarii, non destruitur magis necessarium; at forma substantialis est magis necessaria, accidentalis minus: cum accidens pendeat in essendo à substantia, non è contra.

Tertiò, Prius essentialiter ad sui esse non poscit posterius essẽtialiter: alioqui nulla esset causa, quæ præcederet effectũ tẽpore, quod aduersatur & experientiæ, & Philosopho in 2. post. 58.

Nonò, materia prima ęterna est, ergo & forma omnis. Connexum probo, quia forma magis participat de esse diuino, vnde & primo phys. 81. forma bonum diuinum, appetibileq; nuncupatur: materia verò tanquam indiga, appetit formam ceu bonum diuinum. Atqui ęternitas est pręclara Dei dignitas, per quam Deus definitur, seu describitur in 12 met. 39. Deus enim est optimum, & sẽpiternum viuens. Aeternitatis quoque participatio est finis omnium agentium secundorũ, si omnia agunt, vt ipso semper & diuino participent. 2. de anima 34. & 37. Si igitur materia semper est, forma non semper, tunc magis accedit ad ipsum esse diuinum, & sempiternum materia, quàm forma. At quod perfectiori est similius, atque vicinius, est melius, atque perfectius: id quod ex ratione primi secundum perfectionem constat: quod enim primo est propinquius, magis participat rationem illius primi: constat etiam per 3. topic. locis 32. & 33. neque instantiæ illic positæ nobis obesse videntur. Num. 12.

Decimò. His astipulatur eiusdem 3. Topicorũ locus primus. *Quod*, inquit, *est diuturnius, & stabilius, hoc melius*. Probè Aristot. in 2. de gener. animal. cap. 1. ait. *esse, quàm non esse, & viuere, quàm non viuere melius*. Ergo & semper esse melius, quàm non semper esse. Nemoque est hominum, qui, cæteris paribus, non malit esse, & viuere mille annos, quàm cum pisce ephemero, ex 1. de hist. animal. c. 5. Num. 13.

aut

aut cum auibus quadrupedibus ad Hypanim ex 5. de hist. ca. 19. diem vnicum esse, & viuere. Profectò, si materia semper est, forma non semper: cur materia non sit melior simpliciter in semper essendo, non videris, nisi forsan in aliquo accidente.

Vndecimò, Si forma substan-
Num. 14. tialis accedat ad materiam, & ab ea recedat absque ortu, & interitu materiæ, cum ipsiusmet formæ ortu, & interitu: forma substantialis, & accidentalis re, & ratione eędem erunt, nomine discrepantes. Quid enim est accidens? *Accidens est*, inquit Porphyrius, *quod adest, et abest subiecto, præter subiecti corruptionem*, & Aristot. 1. Topic. c. 4. *Accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse*. Si autem forma substãtialis incipiat, ac desinat esse, planè adest, & abest subiecto suo, præter subiecti, idest materiæ corruptionem: planè contingit formam eidem subiecto inesse, & non inesse. Quare eadem tota definitio congruit etiam illi formæ, quæ nomine tenus appellatur substantialis. Nam quod aiunt nonnulli, subiectum accidentis in actu priori simpliciter esse oportere, vnde prius in materia recipitur forma substantialis, quàm accidentalis. Hoc voluntariè dicunt, neque enim in definitionibus accidentis ea cõditio est reposita; & item materia prima nuncupata est subiectum in 1. phys. 82. atque in 1. de gener. 24. quare optimè accipitur per nomen subiecti. Sed & duabus illud effugium difficultatibus patet, nam quia forma animæ corporis formam organici præsupponit, anima non erit forma substantialis, aduenit enim & abscedit à subiecto existente in actu secundum formam substantialem. Item materia refertur ad agens relatione reali, omne enim passiuum reale ad actiuum realiter refertur, lege 3. phys. 3. & 5. met. 20. materia verò est in potẽtia passiua, & actu patitur ab agẽte introducti uo, vel introducente formã. Materia itẽ est subiectũ generationis, quæ est via in formã 2. phys. 14. ergo illa relatio potẽtiæ passiuæ, passionis, mutatio ipsa, sũt accidentia realia, quæ immediatè recipiuntur in materiam. Quare non est de ratione accidentis, quatenus huiusmodi, præsupponere materiã sub forma substantiali: sed hæc est cõditio cuiusdam accidentis, quod modò exquirere nihil attinet.

Duodecimò & postremò, Perfectum est prius imperfecto iuxta 1. de cęlo textum 10. qua propositione princeps Peripateticorum probat motum circularem esse prius natura recto, & naturalem priorem eo, qui est præter naturam. Perpende materiam, & formam informatricem, forma est vtique perfectior, & perfectio, nam endelechia est. Ergo forma est prior, & antiquior, quàm materia in rerum natura. Si ergo materia suæ existẽtiæ nescit exordiũ, aut epilogum, neque forma ortum, aut interitum patietur: sed siue separetur, siue aliter, satis, superque ostensa est separabilis. Num. 15.

Alia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Alia quoque suggerent argumenta ij, qui rationes seminales, atque formarum incohationes defendunt, vt Albertus, Bonauentura, Iacob. de Viterbio, & alii plures, quamuis illi non affirment, omnem formam esse separabilem.

Si autem quis obiecerit Aristotelem in 2. phys. & 2. de anima, atque alibi asserentem formas inseparabiles: respondebitur, secundum esse perfectum inseparabiles esse, ratione accidentis consequentis: secundum se, & secundum esse imperfectum, separabiles, atque æternas fore. Ita etiam separabiles erunt ex sui natura, inseparabiles ex modo considerandi naturali; nam physicus alligatus materiæ, qua talis, non considerat, nisi formas in materia. Quapropter Aristoteles in 2. phys. 26. præscribens limites naturales dixit, physicum considerare vsq; ad separabilia forma, vel secundum formam: in materia autem. Itaque separabilia considerat, sed vt coniuncta: sicut mathematicus ex aduerso inseparabilia, sed vt abiuncta rimatur.

Nu. 16 Si reluċteris, quòd otiosæ futuræ sint formæ, si accidentibus destitutæ suis, agere, vel pati nequeant, frustra igitur erunt. Responderi potest, frustra in tota specie concedendum non esse, in singulari aliquo non esse negandum. Semper autem aliqua forma cuiuscunque speciei in actu perfecto est. Sed neque vlla forma singularis est frustra, si enim nũquam ad actum perfectum esset peruentum, frustra esset: satis autem est, si tempore congruo vel semel operetur, sicut augmẽtatiua facultas, postquam viuens perfectam statutã attigit, non amplius agit, nec tamen adest frustra. Hæc pro vniuersali affirmatiua elaborasse sufficiat. Nunc vniuersalem negatiuam roboremus.

Nullam formam substantialem esse separabilem. *Cap. III.*

MVltas annorum centurias alij consũpserunt in probanda vniuersali negatiua illa, nulla forma substantialis est separabilis, aut perpetua. *Nu. 17* Quamobrem si in priore enũcia tione probanda meus est labor insumptus, in hac secunda solũ colligendis rationibus, vel authoritatibus vacabo. Veruntamen quia rationes, authoritatesque huius partis mihi soluendæ sunt pro ratione muneris instituti; ne bis legendæ sint lectori, mihique bis repetendæ, eodem contextu illas proponam, & resoluam.

Prima ratio est. Forma, quæ verè, & propriè est forma, hoc est substantia, & quiditas rei, cuius est forma: non potest ab illo corpore, cuius est forma, disiungi. Forma substantialis autem est verè, & propriè forma, hoc est substantia, & quidditas vel materiæ, vel totius compositi, ergo non potest ab hisce disiungi. *Gianin car 23. de met. hum. stat. post obiectũ.*

Respondetur, hoc argumentum bifariam deficere, primò,

quòd

quòd petat principium in maiore, assumit nanque quod erat probandum: secundò quòd formam substantialem inseparabilem faciat, accidentalem verò non inseparabilem. Si quidem ex primo poster. 99. si affirmatio est affirmationis causa, negatio quoque erit causa negationis: quare si ex eo, quòd forma est substantia, & quiditas rei, fit vt forma sit inseparabilis: & forma accidentalis non est substantia, aut quiditas subiecti, vel compositi, ergo forma accidentalis non est inseparabilis; quod naturali experimento, & Aristoteli refragatur in 7. met. 3. & 4. necnon in 12. met. 3.

Num. 18. Gian. car. 24 Secunda ratio. Materia non potest sine forma cõsistere, quia non est hoc aliquid, & substantia integra, cuius est existere, ergo & forma sine materia nõ poterit existere, ob eandem rationem. Quinimò forma videtur magis ex materia pendere, quã hęc ex ipsa: quòd materia subiiciatur formæ; subiectumq; minus pẽdeat ex eo, cui subiicitur, quàm ex subiecto id, quod est in subiecto.

Respondetur, in antecedente ponitur tanquàm ratio, quare materia, vel forma nõ possit per se existere, quia hæ non sunt natura integra, & hoc aliquid, cuius est existere. Aut enim accipitur existere absolutè, aut existere per se se; si priori modo apertè falsum accipitur, nã materia & existit, & preexistit, antequam compositum fiat, Arist. assertore in 7. met. 23. & 24. *Quare, quemadmodum dicitur, impossibile est fieri, si nihil praexistat. Quod igitur pars ex necessitate existat patet: materia nãq; pars, inest etiam hæc, & fit.* Si autem intelligat secundo modo iam petit in principio conclusionem. Neque etiam verum est, quòd materia aut forma nõ sint hoc aliquid, teste Aristotele 12. met. 14. sunt ergo hoc aliquid imperfectè, totũ perfectè: quare illo modo, quo sunt ens, & hoc aliquid, illo erunt separabiles. Magis quidem forma ex Aristotele 7. met. 8. nam per 2. de anima 2. materia secundum se non est hoc aliquid, ideò secũdum se nõ fit separabilis ab omni forma; forma autem est secũdum quam iam est hoc aliquid, igitur forma est, secundum se hoc aliquid, (sic nanque opponitur materię) sitque hoc primũ, dictum: & est secundum quam compositum est hoc aliquid, quod est secundum dictum, sed in textu. Ratio primi dicti est; in omni progressu ab effectu ad causam, standum est ad primam causam 2. phys. 38. sed compositum est hoc aliquid vltimò, tãquam effectus: non enim secundum se est hoc aliquid, sed secũdum formam: iam interrogo, an forma sit secundum aliud, an secundum se hoc aliquid; priore dato, concedes formam esse secundum se hoc alquid, & primò: compositum esse hoc aliquid secũdum aliud, & vltimò. Posteriore dato, quæram de illo alio, atque ad infinitum lapsus erit.

Ad formam, nego esse parem rationem de materia, & de forma

ma substantiali; & ad probationem, quòd forma pendeat magis à subiecto, quàm subiectum à forma, distinguens, de forma accidentaria concedo, de substantiali nego, dicente Philosopho 7. met. 8. *Ipsum separabile, & quod quid competere magis ipsi formæ, quàm materiæ*. Materia ergo est prior in ratione potentiæ: forma est ratione, actu, & substantia prior 9. met. 13.

N. 19. Gian. car. 25 Tertia ratio, finis ab eo, cuius est finis, non est separabilis: sed actus est finis, & complementũ perfecti, igitur actus ab eo, cuius est actus non est separabilis.

Respondetur, maiorem esse falsam. Ait Arist. in 7. politic. cap. 15. car. 557. *Finis est enim, vt sæpè iam diximus, belli pax, otii negotium*. Nemo enim bellũ belli causa suscipit, ex 10. Nic. cap. 7. Dicere autem pacem esse non posse, nisi prælium coexistat, otiumque nisi cum negotio, ridiculũ est. Sed vita actiua est gratia speculatiuæ, prout Arist. in eodem cap. 7. 10 tradit; atqui speculatiua vita est expers actionis externæ, prout ibidem & 7. polit. cap. 3, assertum est, quin & in artificialibus, & in naturalibus falsa est illa maior. Nam ex primo Nicom. cap. 1. effectionum finis est opus, vt ædificationis ædificium: at ędificium est, quando ædificator non est, iuxta 2. phys. 37. idemque in omnibus artibus comperies. In naturalibus ædificatur nidus propter prolem 2. phys. 60. & folia propter fructum, quis autem non videt fructum durare post casum foliorum, & aues post rude ædificium? Si quis verò dicat, se non loqui de quouis fine, sed de illo, qui sit actus, & perfectio subiecti, nam hic finis separari non potest à subiecto; huic dicemus, ab se peti principium: imò cum in aliis finis superesse possit absq; iis, quorum est finis; sequitur potiùs, quòd etiam is finis, qui est actus, absque subiecto esse valeat, modò non sit actus accidentarius. Denique cor est finis omnium membrorum, & tibicẽ finis tibiarum: at prius tempore existit tibicen, & cor, quàm instrumenta, quæ gratia illorum sunt comparata, prout Aristoteles obseruat in 2. de gener. animal. cap. 6.

Hæ rationes adducuntur ab aliis, nimis fragiles. Posset quis robustius pugnare, Aristotele duce in 1. de gener. & 1. metaph. quoniam videtur opinio prior omnem generationem, & corruptionem substãtialem demoliri & ex 3. phys. atq; 11. met. quoniam infinitæ formæ actu essent in materia. Sed non illud consilium mihi est susceptum, ut eam opinionem refellam in præsentia. Proferamus authoritates pro negatiua promissas. N. 20.

Authoritatibus probatur, nullam formam separabilem esse. Cap. IIII.

N. 21. NVllam formam substantialem esse perpetuam, separabilemque, his Aristotelis authoritatibus nonnulli conficere nituntur: quod an conficiant, experiamur.

Pri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Prima authoritas est in secũdo phys. 12. de forma. *Alio modo natura erit vtiq; habentium in seipsis motus principium, forma, & species, nõ separabilis existens, nisi secundum rationem*. Hæc definitio formæ, quæ est natura, est vniuersalis, & de omni; igitur nulla forma est separabilis re, sed ratione solùm.

Respondetur quidem primo, illam non esse definitionẽ, formæ, sed quæ traditur in textu 28. secundi phys. Sed præstat concedere illam esse definitionẽ atque propterea debet accipi reduplicatiuè. Etenim forma vel consideratur secundum rationem communem formæ naturalis, vel secundum rationẽ specialem. Notum quippe est aliquid plus cõpetere speciei, quã generi: nam corpus naturale, vt naturale, est mobile tantùm, at non est augmentabile, sed corpus animatum est & mobile, & augmentabile. Itaq; si consideremus formam naturalem secũdum rationem communem, non est separabilis, nisi secundum rationem: si consideremus secũdum rationem specialem, est separabilis secundum rationem, et simpliciter, prout apertissimè constiterit ex 8. met. 3. inferius proponendo.

Nu. 22 Secundò respondetur cũ Alexandro Alense maximo cõmentatore in metaphysica, Aristotelem in 6. met. 1. declarauisse formam naturalem esse inseparabilem vt plurimum, non semper. Non enim frustra Aristoteles posuit particulam *vt plurimum*, quando naturalis scientiæ limites præscribebat, quoniam aliqua forma est etiam separabilis, quæ quadantenus à naturali consideratur. Vnde in 6. met. 2. affirmans definitiones physicas esse vt simum, scilicet cum motu & materia, subdit. *Manifestum est quomodo in naturalibus oportet ipsum quid est quærere, & definire: & cur etiã de quadam anima speculari, naturalis est, quæcunque non sine materia*. Declarat igitur Aristoteles, & vt plurimum formam inseparabilem, at non semper inseparabilem à physico attingi, & simul in speciali formam illã indicat, quæ est anima, quatenus non est sine materia. Quãquam dici possit animam, quatenus naturam, non separari neque re, neq; ratione à materia: quatenus verò aliqua pars formæ est, quæ non est principium motus, neque natura, eatenus separari posse & re, & ratione. Hanc partem dico esse *speculatiuum intellectum*, vt post patebit ex primo de part. cap. 1. Illud moneo, vt nunc meæ respõsiones accipiantur ad opinionẽ Aristotelis secũdum veritatem: non ad hominem.

Secũda authoritas ex 4. phys. 17. Illic enim probat philosophus locum non esse formam, quia locus est separabilis ab eo, cuius est: forma non separabilis. Nu. 23

Respondetur textus integrè est legendus. *Forma*, inquit, *atque materia non separatur à re: locum autem contingit, in quo nãque aër erat, in hoc rursus aqua, vt dicimus, fit, vicissim translatis & aëre, & aqua*. Separatio nega-

gatur à materia, & à forma respectu compositi locati: nempe composito incolumi, nam locus absque interitu aquæ ab aqua separatur, sed forma, & materia minimè. Alioqui nemo dubitat, materiam cum interitu compositi à composito quocunque subcælesti separari, absque interitu materiæ. Si itaque separatio eadem ponitur in forma, quæ in materia; certè fit, vt forma possit separari à composito intereunte, sicuti materia separatur. Materia quidem diuertit ad aliud compositum cõstituendum; forma verò siue diuertat, siue non, ex textu præsenti non concluditur inseparabilis à composito post compositi dissolutionem, sicut neq; materia concluditur inseparabilis, aut destructibilis.

Nu.24 Fauent. in Theorem.68. philosophiæ naturalis arguit, quoniam in 7.met.vlt. Aristot.vult, quòd, quando compositum resoluitur, *solùm* partes materiales remaneant, scilicet elemẽta, sed forma nequaquam. Vt caro componitur ex partibus materialibus, vt aqua, & igne: syllaba ex elementis, vt AB. ex A. & B. Vltra hæc est forma totalis resultans, quæ post dissolutionem non manet, quia dissolutis his, idest elementis, vti A. & B. & terra & igne: elementa quidem manent. Sed caro, & syllaba non manet, idest forma substantialis totalis, quæ forma totius nõ est alia à forma partis.

Respondetur, in citando errorem admitti; nam particula *solùm* non est in textu, in qua tamẽ præcipua vis residet. Quia verò hoc argumentum soluendũ est lib.2.cap.6.nũc dico Aristotelem loqui aduersus veteres negãtes formam substantialem dari; apud eos, dissoluto composito, manent elementa solùm; at apud Aristotelem, sublata illa suppositione falsa, non docetur illic, an forma sit prius, an post compositum: sed hoc agitur, vt probetur forma esse in composito, quæ neque est elementum, neq; ex elemẽtis, sed est principium, & causa compositi. Itaq; illud dictum est ad hominem ex supposito falso, non ad rem, & simpliciter. Hæ sunt rationes, & authoritates allatæ pro vtraque vniuersali, & quod omnis, & quod nulla forma est separabilis: quarum affirmatiua melius probata est.

Separabile, & inseparabile quid significet Aristoteli. *Cap. V.*

SEparabilitatem quandam Platonicam Arist. perpetuò eleuauit, impugnauit, explosit, tàm clarè, tàm crebiò, vt nemo vel leuiter in Aristotelis doctrina exercitatus ignoret, & ideas separatas, & mathematica separata non esse admittenda. Arist. enim in 1. & 3. met. secundum magnam horum librorum partem, in 13. & 14. met. lib. integris, refert opinionem Platonis & refellit. Plato igitur considerans de singularibus, & mutabilibus non haberi sciẽtiam (nam Cratyllus negabat sciẽtiam ob rerum mutabilita- Nu.25

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

litatem: Socrates ob definitionem de vniuerſalibus ſcientiam venabatur, quibus Plato adhæſit) poſuit ſubſtantiam naturalem, ac formas ſeparatas, & à materia, & à ſingularibus, puta leonis idealis formam, hominis formam, & ſic de aliis. Iſtas formas primò dicebat eſſe ſubſtantias, ſecundò vniuerſales, tertiò immutabiles, ingenerabiles, incorruptibiles, quartò ſeparatas à materia, & cõpoſito, quintò vniuerſales extra, & prę ter ſingularia, ſextò de iſtis formis ſcientiam eſſe dicebat, immutabilibus immutabilem, vniuerſalibus vniuerſalem, ſeptimò omnia compoſita phyſica fieri per participationem earum formarum ſeparatarum, quia ſcilicet formæ illæ ſunt participabiles, materia eſt participatiua.

Nu.26 Item ponebat pręter res ſenſibiles, & præter ideas, ſeu formas ſeparatas ſubſtantiarum naturalium, mathematicas res, tanquam ſubſtantias ſeparatas; atque hæc mathematica erant media inter ſubſtantias ſenſibiles, & magnitudines ſenſibiles, de quibus non eſt ſcientia: & inter formas ſeparatas naturaliũ, de quibus ſeparatis eſt ſcientia. Quamobrem in gradu infimo ſunt formæ ſubſtantiales, & quantę ſenſibiles: in ſecundo gradu ſunt mathematica ſeparata, ſeu formæ mathematicæ ſeparatæ, in tertio gradu ſummo ſunt formæ naturalium ſeparatæ. Hęc duo genera ſubſtantiarum ſeparatarum inuexit Plato, quę Ariſt. perpetuò ſategit excludere.

Hinc facilè intelligitur textus 19. 2. phyſ. quando dicitur. *Phyſica abſtrahunt, cũ minus ſint abſtracta mathematicis.* Res mathematicæ in conſiderando abſtrahuntur ratione, non re à materia: ſed res phyſicę neq; ratione, neque re, imò definitiones phyſicę omnes ſunt cum materia. Sed Plato in medio gradu res mathematicas, vt minus abſtractas, in ſũmo gradu res phyſicas, tanquam magis ſeparatas, collocabat. Hanc Platonicam ſeparationem realem perpetim negat Ariſtoteles à formis phyſicis, quę ſanè nulli formę informanti competit, ne intellectui quidem humano. Hanc Ariſt. negat formis & in 2. phyſ. 12. & in 1. de part. cap. 1. & in 6. met. 1. & 2. ac ſępius. Quod cũ naturalium quidam minimè aſſueti ſeparatorum contemplationi, traditę in prima philoſophia, non animaduertiſſent, à vero Ariſtotelis ſenſu abducti ſunt in viam quãdam alienam. Nu.27

Regulã ad cognoſcenda multipliciter dicta perutilem, litteris nobis cõſignauit Ariſtoteles in 1. topic. cap. 13. Propoſito enim vocabulo aliquo, iuſſit cõſiderari oppoſita ſignificata, quę ſi diuerſę rationis eſſent reperta, monuit vocabulum eſſe multiplex, & ęquiuocum. Separabile nobis propoſitum eſt, & inſeparabile. Si inſeparabile opponitur ſeparabili Platonico, & fictitio, reſolutè dico, nullam formam naturalem, vel mathematicam eſſe re ſeparabilem, ſed ratione tantùm: ſicu- Nu.28

ti in 2. phys. 12. indicatur, quãuis in textu propositio sit indefinita de formis, nõ autẽ vniuersalis. Si autem inseparabile opponitur separabili in sensu Aristotelico, longe alia resolutio facienda est. Videamus ergo, quid Arist. per separabile senserit. In hoc enim argumentum apparet manifestum discriminis inter Platonem, & Aristotelem, quòd Plato prętér animas singulares, Socratis puta, vel Phędri, quę modo in corpore essent, modo à corpore intereũte separarentur; potuit animam idealem tanquam substantiam separatam semper, tanquam animam vniuersalem, prętér animas particulares. Aristoteles hãc animã separatã, prętér multas non nouit: sed ipsas multas particulares posse separari affirmat lõgè alia separatione, quod conabimur ostendere.

Nu. 29 Igitur separabile dicitur aliquid ab alio, quia ipsum seiunctum ab alio, adhuc suum esse retinet. Veluti si duo saxa coniuncta, seiunxeris, ea non interibunt, imo vtrunque seiunctum permanet in suo esse. Si autem ex duobus coniunctis alterum separes ab altero, & vnum intereat: illud, quod interit, est inseparabile: quod non interit, separabile est. Hęc est vera expositio istarum vocum separabile, & inseparabile in Peripato, docente Aristotele in 13. met. sum. 1. cap. 2. *Homine albo secundum rationem albedo prior est, non secundum substantiam: non enim potest separata esse, verùm semper vna cum toto est, dico autem totũ hominem album.* Ea propter Porphyrius perperam distinxit, accidentium aliud esse separabile dicens, aliud inseparabile. Nõ disquiro, an sibi contradixerit, ponens accidens inseparabile à subiecto, & ponens, quòd omne accidens potest abesse à subiecto. Illud dico perperam esse vsum voce separabilis in accidẽte, cum ex 12. met. 3. sola substantia sit separabilis, cæterorũ entium nullum sit separabile. Itidem in 7. met. 4. *Aliorũ enim, quæ prædicantur, nullum est separabile, sed hæc sola.* Ita in 7. met. 47. vbi passiones dicuntur esse inseparabiles. Iterum in 1. phys. 39. taxatur Anaxagoras, si ponat intellectum velle separare cuncta à se inuicem, quia passiones sunt inseparabiles. Itaque nullum accidens est separabile: si quis enim tentet separare accidens à substantia, accidens desinit esse. Imo naturali ordine seruato, impossibile est accidẽs esse sine subiecto, quod luculẽter expressit Arist. ante prędicamẽta definiẽs ens, quod est in subiecto. *In subiecto*, inquit, *esse dico, quod cum in aliquo sit, non sicut quædam pars, impossibile est esse sine eo, in quo est.* Nullũ igitur accidens est separabile re à subiecto. Substantia verò est separabilis, quoniam ab accidẽte seiuncta proprium esse retinet. Nec si Porphyrius aliter ac Aristoteles loquatur, mirãdũ: Platonicus erat.

Porrò separatur vel vniuersale à particularibus, vel forma à materia. Separatio formę vniuersalis re est Platonica, & impos- Nu. 30

pos-

possibilis, sed separatio formæ vniuersalis ratione tantùm est possibilis, vt crebro Arist inculcat. Separatio formæ singularis à materia duplex esse potest, alia ratione, alia re. Ratione, vt quando ex duobus coniunctis consideretur vna ratio, & quæ secundum illam conueniūt altera ratione non considerata. Ita luculentissime tāquam proprio loco tradidit Aristot. in 13. met. sum. 1. cap. 3. & attigit 2. phys. 18. ac 19. Quare & obiecta mathematica dicūtur ex remotione in 1. de ani. 17. ex abstractione 3. de anima 35. Talis verò abstractio, cum sit scientialis, est abstractio formæ vniuersalis à singularibus, & quando est mathematica est etiam à materia sensibili per rationem. Quare est rationalis separatio, non realis. Cui opponitur physica concretio, etsi enim physicus consideret formam vniuersalem abstractam a singulari, non abstrahit à materia sensibili. Hinc factum arbitror, vt quandoque ab Arist. dicātur formæ vniuersales separabiles ratione, silicet tāquam vniuersales à singularibus; quādoq; inseparabiles ratione: quia nō separentur, à materia sensibili. Separabiles ratione dicuntur formæ in 2. phys. 12. & 8. met. 3. Inseparabiles ratione in 1. de anima 17. Primo modo ratione separabiles, vt opponantur separationi Platonicę, qua vniuersale pręter multa datur re à singularibus separatum. Secundo modo inseparabiles ratione, vt opponantur separationi mathematicæ, qua forma vniuersalis abstrahitur à materia sensibili, & motu. Hæ sunt separationes rationis.

Separatio realis in schola Aristotelis est, qua vna res potest esse sine alia in entium ordine. Hoc modo substantia est separabilis ab accidente, locus à locato, sic elementa separantur à mixto Sic nō est separabilis materia prima ab omnibus formis collectim, quanquam à singulis diuisim separata consistat. Hoc modo quærimus, an aliqua forma singularis existens in materia, tanquam forma informans, valeat à materia separari absque formæ destructione, siue absq; desitione essendi. Ita mentes orbium motrices separatę à materia dicuntur, quoniam actu existunt, neque tamen materiā informant, neque sunt loco, & subiecto cum materia coniūctę; præsertim verò hoc habet primum quid erat esse, ex 12. diuinorum tex. 49. Quo loci noto, Aristotelem ponere quiditates incorporeas re separatas à materia, esse substantias: at quiditates corporeas re separatas non censuit, siue à particularibus, siue à materia. Hinc in 6. met. 2. & 3. atque 11 met. sum. 3. cap. 1. Physica esse affirmatur circa inseparabilia quidem, & mobilia. Mathematica circa immobilia, & separabilia ratione. Philosophia circa separabilia, et immobilia. Hæc fusius declarata sunt, sed propter rei obscuritatem, nulla potest esse prolixitas verborum, modò adsit claritas sensuum in re tanta. Nu 31

Ari-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Aristotelis opinio exponitur, & probatur ex 8. met. 3.
Cap. VI.

Nu. 32 IN primo phys. Aristoteles contrarias illas enuntiationes, omnia principia sunt contraria, nulla principia sunt contraria, declinauit: statuitq; principia quædam esse contraria, quædam non esse. In 1. poster. depulit, tùm dicentes; omnium esse demonstrationem, tùm dicentes, nullorum esse demonstrationẽ: recepit medias, quorundam esse, quorundam non esse. Idipsum mihi fecisse videtur in proposita vestigatione: si enim quæras, an singulæ formę substantiales sint separabiles simpliciter à materia: neq; omnes, neque nullas esse separabiles dicet, sed quasdam esse simpliciter separabiles, quasdam minimè.

Prodeat ad hoc ostendendum prior locus ex 8. met. tex. 3. *Nunc verò*, inquit, Aristoteles *de concessis substantiis tractemus: hæ autem sunt, quæ sensibiles sunt. Sensibiles verò cunctæ substantiæ materiam habent. Est autem substantia idipsum, quod subiicitur, Aliter quidem materia, & Aliter ratio. Materiam autem dico, quæ cum non quod quid actu sit, potentia est quod quid. Aliter autem ratio, & forma, quod cum sit quod quid, ratione separabile est. Tertium verò, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est, et separabile simpliciter. Earum enim substantiarum, quæ secundum rationem, quædam sunt separabiles, quædam verò non.* Pręclarus locus, sed parum obseruatus. Tres substantias sensibiles, subiectas accidentibus affert, materiam, formam, & compositum ex his: forma substantialis in communi per duas notas designatur, prima, quia *est quod quid*: secunda quia est separabilis ratione. Per secundam conuenit cum formis accidentalibus multis, quæ ratione sunt separabiles, vt formę mathematicę: sed per primam secernitur ab eisdem, quia formę accidentarię non sunt quod quid. Igitur forma in communi considerata, hoc habet, vt sit separabilis ratione, compositũ autem vt sit separabile simpliciter. Si autem quęras, quare nõ dicãtur etiam formę componẽtes simpliciter separabiles? Respondet, quoniam substantiarũ, quę secundum rationem, idest formarum substantialium, quędam sunt separabiles simpliciter, quędam non sunt separabiles simpliciter.

Neq; est quod subterfugias, dicendo quasdam formas substantiales esse ratione separabiles, quasdã non; loquitur quippe Arist. in postrema clausula de separatione illa, quam in proxima clausula composito ascripserat: id quod patet per coniunctionem *enim*, quæ reddit rationem pręcedentis dicti, omne cõpositum est simpliciter separabile, quia formæ substantiarum non omnes sunt separabiles sic, sed quędam sunt separabiles simpliciter, quędam non.

Secundò, quia si Aristoteles Nu. 33

di-

diceret, aliquas formas substantiales esse separabiles ratione, aliquas non esse separabiles ratione: falsò poneret hanc particularem negatiuam; quia superius formæ substantiali in cõmuni concessit, quòd est ratione separabilis. Sicuti & in 2. phys. 12. dixit, formas naturales esse ratione separabiles. Interrogo nanque in 2. phys. 12. & 8. met. 3. quando ait formas esse separabiles ratione, aut loquitur de omni, aut non. Si de omni, igitur Aristoteles duas contradictorias concedit, hasce scilicet, omnis forma est separabilis ratione, & quędam forma nõ est separabilis ratione; quòd est absurdum, nimirũ concedere duo contradictoria esse vera. Si non loquitur de omni forma, tunc Alexandrei perdunt vnicũ suum Achillem in 2. phys. 12. textu fundatum, volentes, quòd omnis forma ibi comprehendatur, nullaque sit separabilis, nisi ratione.

Quid Alexandreos dixi? Hic textus metaphysicus induxit Alexandrum Aphrodiseum, (si ille est author commentariorum Alexandro Aphrodiseo ascriptorum in primam philosophiam) ad recantandum. Sic nanque in commentario ad illum textum scripsit. *Vocat autem substãtias secundum rationẽ formas (hæ quidem, illæ verò nõ) idest, quædam separari possunt ratione, aliæ simpliciter. Nam cum anima cuiusque, ipsius forma sit, talis enim forma nunquam est sine materia. Anima verò non omnis separatur, sed particeps tantùm rationis; idcirco quasdam separari ait, quasdam secus.*

Fortasse non hoc de forma dictum est, quanquam id verum sit, (nũquã enim mortalis forma absque materia esse potest) sed de animis rationis expertibus, has scilicet non separari, sed eas solùm, quæ rationis sunt compotes. Hæc Alexander Aphrodiseus Aristotelicis verbis coactus; nã quòd Philoponus nobiscum dicet in istum textum, non est ambigendum.

Placet hoc loco notare, aliud ab Aristotele tribui formæ in communi, aliud formæ in speciali. *N. 34.* Formæ in communi tribuit solùm, quòd est separabilis ratione, neque enim forma substantialis secundum communẽ rationem formæ plus obtinet dignitatis. In speciali tradit aliquas formas esse simpliciter separabiles: hæc enim separabilitas non inest secundum rationẽ communem, sed specialem. Loquitur autem in plurali numero, quoniam non est vna forma vniuersalis separata, ut Plato dixerat, sed sunt plures numero singulares, ne sit in omnibus vna anima sola. Qua ex animaduersione tollitur argumentũ Alexandreorum, nam in 2. phys. 12. dum describitur forma, quæ est natura, asseritur non esse separabilis, nisi secundum rationem. Tollitur, inquam, quoniam Aristoteles ibidem definit formam in communi; at in definitione communi collocanda sunt ea, duntaxat, quæ definito conueniunt in communi. Sic autem forma, *secundum quod forma in* com-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

communi, est separabilis ratione tantùm, & non alio modo: sed aliqua forma in speciali est separabilis simpliciter. Qua de re superius dictum num. 21. Neque hic locus explicari potest de substantiis separatis, quia Aristoteles loquitur de formis sensibilibus, quas disiunxit a substantiis separatis in 8. met. 1. & 2. tractationem de separatis in alium locum reiiciens: tractationem de sensilibus assumens. Sed ipsa textura phrasis Aristotelicæ non permittit intelligi, nisi de forma, ex qua tertium, idest compositum constat. Cæterum, quæ sophisticè possunt opponi, satius est prætermittere.

Ex lib. 6. met. tex. 1. & 2.
Cap. VII.

Nu. 35 ad nū. 22. PRoximus quoq; locus eandem 2. physicor. 12. authoritatem diluit, (prout supra monuimus,) qui & conclusionem principalem confirmat; nempè quasdam esse formas separabiles, quasdam non separabiles. Profectò in 6. met. tex. 1. forma naturalis affirmatur esse inseparabilis, ut plurimum: non ergo semper, non ergo omnis est inseparabilis. En textum. *Naturalis speculatiua quædam profectò est, sed speculatiua circa tale ens, quod est possibile moueri: & circa substantiam secundum rationem vt plurimum inseparabilem solùm est.* Substantiam secundum rationem vocat formam, quod capite præcedente ex Alexandro Aphrodisæo dicebamus: qui tamen non obseruauit in textum præsentem illā particulam *vt plurimum*. Sed Alexander Alensis omnium expositorum metaphysices optimus, vigilanter annotauit, & Auerroes. Non semper, sed vt plurimum, quia forma rationalis excipienda est. Cur enim non dixit semper? quædam enim sunt semper, quædam frequenter: de quibus est in primis sciētia; quædam raro, & vtrumlibet, lege 1. prior. sect. 1. cap. 13. secundū phys. à 49. & 6. met. sū. 2. Physica scientia est de forma inseparabili, vt plurimùm: cur limitat in metaphysica? quoniā metaphysicæ est limitare scibilia scientiarum inferiorum: suprema enim scientia, tanquam domina reliquis, quasi ancillis, præscribit officia, neq; illis permissum est contradicere ex 5. met 3. Hinc fortè in 2. phys. 12. Aristoteles noluit ponere signū vniuersale, dicēdo formam nullam esse separabilem, nisi ratione: sed locutus est indefinitè, vt locum exceptioni concederet positæ in 6. met. 1. atque doceret quasdam formas substantiales esse separabiles.

Textus 2. in eodem lib. 6. diuinorum, etsi specialiter declaret, quænam sit illa forma separabilis à materia, quæ quadātenus consideranda non est à physico, & quadantenus consideranda: quatenus enim est forma in materia, naturalis est cōtemplationis; quatenus est separabilis à materia, & quid illa sit, quomodouè se habeat, tùm in separari, tùm in separato esse, *N. 36.*

exactè

exactè agere est primæ philosophiæ, etsi inchoatè secũda quoque philosophia talem formam attingat. Sed præstat verba Philosophi scribere, qui, cum sanxisset definitionem naturalẽ exhibendam esse cum materia, subdit. *Manifestum est, quomodo in naturalibus oportet ipsum quid est quærere, & definire. Et cur etiam de quadam anima speculari, naturalis est, quæcunque non sine materia.* Cernis, arbitror, quandam animam esse sine materia, quandam non sine materia. Secunda naturalis est scientis, non prima.

Si postules, quænam sit hæc anima sine materia? Respondebo nunc, ex 12. diuinorum 51. quæritur, an intelligibile ab intellectu simpliciter sit compositum? Affertur ratio dubitandi, quia intelligibile mutaretur in partibus totius, dum scilicet vna pars compositi mutatur ad aliam, sit compositum. At intelligibile primum, ex quo mẽs diuinissimo modo se habeat, nõ est mutabile. Respondet *An omne non habens materiam indiuisibile est, vt humanus intellectus?* Ascendit Aristoteles à noto ad ignotum, ab humano intellectu ad diuinissimũ, quia enim omne immateriale est impartibile, primum intelligibile est immateriale, ergo primum intelligibile est impartibile, & simplex, non cõpositum. Maior inductione ostenditur in humano intellectu. Vbi singularis est textus ad ostendendum, quòd intellectus humanus immaterialis est diuersus à diuinissimo intellectu; nam si idem esset, planè Aristoteles idem ad se ipsum probandum corrogaret, ac principium peteret. Quia verò quęcunque forma immaterialis, & impartibilis est etiam separabilis; & humanus intellectus est corporis forma, ratione formæ substantialis, cuius est pars, vel differentia, vel potentia; forma aliqua separabilis concedẽda est Arist. Nec illi audiendi sũt, qui dicũt, Alexandrũ Aphrodiseum in suo textu non legisse illam particulam. *Humanus intellectus.* Relegant, quæso, textum, & commentarium, de quo loquuntur: ac inuenient, Aphrodiseum interposuisse vnã dictionem *atque* inter dictiones has, de suo penu. Sic autem habet. *An id omne est indiuisibile, quod materiam non habet, atque vt mens humana, aut compositorum aliquo in tempore se habet &c.* Expungito particulam adulterinam *atq.*, reliqua sunt eadem in textu Bessarionis, & Aphrodisei. Satis est, humanũ intellectum adhiberi ad illustrãda dicta de intellectu Dei, prout dictum est. Ad hæc loca de forma *separabili vt plurimum,* & de anima sine materia reduci debent duo loca ex physicis, nempe 2. phys. 26. & primum cap. 1. lib. de partibus animal. Quæ inferius habebuntur. Tertius item de anima 16. ait, intellectum esse potentiam sine materia. Idem indicatur in 1. de anima tex. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

Ex 7. met. tex. 8. *Cap. VIII.*

Num. 37. IN 7. met. contex. 7. substantiã pro subiecto primo considerandam ingreditur Aristoteles, quam in materiam, formã, *& quod ex his* partitur. In tex. 8. postquã materiæ descriptionem attulerat, post rationẽ Antiquorum, qui solam materiam esse substantiam dixerant: Aristoteles volens ostendere, materiam non modò non esse solam substantiam, sed esse minùs substantiam, quàm sit vel forma, vel compositum ex eis: hæc exarauit. *Ex his itaque speculantibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est, etenim separabile, & quod quid videntur maximè inesse substantiæ: propter quod forma, & quod ex ambobus substantia uidetur esse magis, quàm materia.* Volebant illi, quòd omnis substantia esset materia; At hoc esse impossibile Aristoteles probat, propterea quod *separabile* est conditio substantiæ: sed ista conditio magis competit formæ, quã materiæ, igitur forma & est substantia, & magis substantia, quàm sit materia. Tunc argumentor. Vel aliqua forma cõponens est separabilis re, & simpliciter ab omni materia, vel ne? Si non est, igitur falsò asserit Aristoteles, quòd forma sit magis separabilis, quàm materia: imò propositio hæc Aristotelis erit in toto falsa. Sanè materia est separabilis à quacũque forma subcælesti diuisim, & sine quauis permanet in suo esse incorruptibilis, & ingenerabilis ex primo phys. 82. Non tamen est separabilis ab omni forma coniunctim ex primo de gen. 29. Materia igitur est separabilis ab hac forma, quam habet, & à quacunque diuisim: forma nulla est separabilis per aduersarium ab hac materia, quam habet, sicut neque est separabilis coniunctim à quacunque, neque diuisim. Igitur multò magis esset separabilis materia, quàm forma; quod cum sit apertè Aristoteli aduersum, dicere cogimur aliquam formam separabilem esse simpliciter à materia, in qua est, atque adeò ab omni materia.

An expones textum de substãtijs incorporeis, quasi sint formæ à materia seiunctæ? Atqui Aristoteles sermonem habet de formis, ex quibus compositum cum materia fiat: lege antecedentia, & consequentia ad citatam authoritatem. Ita cæpit in tex. 7. ita absoluit in textu 9. repetita distinctione in materiam, formam, & quod ex his

An distingues de separabili ratione, nõ re? cõtra, quia multę formæ accidẽtales sũt ratione separabiles; igitur formę accidẽtales quoq; cõcludẽtur esse substãtia, & magis subst. quã materia. Num. 38.

Secundò, Materia diuersam habet definitionem, & esse quiditatiuum à definitione, & esse quiditatiuo formæ ex 7. met. 8. *Materiam dico, quæ per seipsam, neque quid, neque quantum, nec aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur; est enim quid, de quo singula horum prædicatur; cui esse, & cuique prædicatiorum* di-

diuersũ est. Igitur aliud est quid esse materię, & aliud est quid formæ: atque esse materię est prius natura, ex primo phys. 52. & 2. de partibus cap. 1. ergo poterit intelligi materia, quæ est ens absolutum prius, non intellecta forma. Similiter ergo est separabilis ratione materia, sicuti forma: imò materia magis est separabilis, quia materia in esse separatur à singulis formis, forma nec à singula materia, nec à qualibet; quod autem separatim est, separatim intelligitur, sicut enim ad esse, sic ad veritatem 2. met. 4.

Tertiò, omnes Antiqui ante Aristotelem cognouerunt causam materialem, ex primo met. sum. 2. cap. 1. formam substantialem plurimi ignorauerunt. Ergo potest separari materia ratione à forma, sicut forma à materia. Sanè si consideras materiam, & formam, vt correlatiuas, vna sine altera non potest intelligi: nam si quis definitè nouerit vnum relatiuorum, definitè cognóscet & reliquum. Si vt entia absoluta, esse materiæ est diuersum ab esse formæ; & essentia materiæ est diuersa ab essentia formæ; igitur materiæ ratio separatur à ratione formæ. Quia verò illud est ratione prius, quod in definitione alterius assumitur 7. met. 4. & 13. met. sum. 1. cap. 2. vbi ait. *Non tamen omnia, quæcunque ratione priora, substantia quoq; priora sunt. Substantia nanque priora, quæcunq; separata ipso esse excedunt; ratione verò his, quorum rationes ex rationibus.* Adiungo minorem. Sed materia ipso esse excedit formam in quácunque, postquam ab ea separata est: neque enim materia incipit, vel desinit esse, quando forma aduenit, vel recedit, ex primo phys. 82. Item forma physica semper, aut vt plurimum recipit materiam in definitione, per 2. phys. 19. & 6. met. 2. ergo materia erit & substantia, & ratione prior, quàm forma, nisi detur forma simpliciter separabilis, sicut Aristoteles eã indicat. Tunc enim à toto genere forma aliqua potest esse sine materia omni, materia verò non potest esse sine omni forma: ergo rectè, hoc posito, confitebitur, formam esse magìs separabilẽ, & magis substantiam, quàm sit materia: hoc non posito, non rectè.

Ex 12. met. 16. 17. Quædam forma est separabilis. Cap. IX.

Locus ab omnibus obseruatus est, quem assumimus: vt vel in eo illud repetendum sit, nihil dictum, quod nõ sit dictum prius. Sed neque aliorum diligentia me negligẽtem debet facere: neque proposita quæstio permittit, me locum fortissimum Aristotelicæ menti propugnandæ, prætermittere. Proponit philosophus in 12. met. com. 16. docẽdum, an formæ substantiales sint priores composito. Resoluit assignãs differentiã inter causas efficientes genitas, & formas: nam causæ effectrices, tãquam antea *Num. 39. licet. lib. 4. ca. 26.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

ortæ, ante existunt, formales verò causæ sunt simul cum composito genito, vt sanitas simul fit, & est cum homine sano. Deinde proponit, an post interitum compositi remaneat aliqua forma, & resolutè respondet. *In quibusdam* (scilicet compositis) *nihil prohibet*, nempè formā remanere. Si autem nihil prohibet, incunctanter asserendum est, formam aliquam posterius remanere, & esse separabilem. Textus est. *Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est: in quibusdam enim nihil prohibet*. Habes claram resolutionem, sine conditione, dubitatione, & cum assertione; nam ratio, quare id est considerandum, affertur, per particulam rationalē *enim*, quia nihil prohibet, & hæc est prima pars textus. In secūda parte Arist. vult afferre exemplum, de forma permanente post compositi dissolutionem, & ait. *Veluti si anima talis sit, non omnis, sed intellectus; omnem nanq; fortassis impossibile est*. Vbi animaduerte diligenter signū distributiuum *omnis*, ad quid referatur: refertur autem ad animam, quasi dixeris, omnis anima posterius permanet.

Secundò aduersatiuam aduerte particulam *sed*, quę refertur ad animam intellectum; fit enim cōstructio appositiua, qua magis cōmune restringitur per minus commune adiunctum. Igitur Aristoteles ponit vnam particulam conditionalem in exemplo, *veluti* si anima talis sit, non omnis: secundò ponit aduersatiuam conditionis, idest resolutam, sed anima intellectus posterius permanet. Quęris ne, quamobrem conditionalis apposita sit ad animam omnem; non sit apposita conditio ad intellectum, sed oppositum conditionis? *Satisfacit* Philosophus in postrema textus propositione. *Omnem nanque animam permanere post compositum, fortassis est impossibile*. Considera dictionem dubitatiuā *fortassis* relatam esse ad propositionē de omni anima, non ad propositionem particularem de anima intellectuali. Vnde absolutè, & sine vlla dubitatione assertum manet, quod aliqua forma post corruptionem cōpositi manet, nempe illa anima, quæ est intellectus.

Quod si quis contentiosus neget, in exemplis reperiri veritatem, sed solam manifestationē quęri: non morabor, dummodo concedat id, quod expressè textus affirmat. Nihil enim prohibet in quibusdam posterius remanere formam. Exemplum manifestat hanc veritatem, siue ipsum sit verum, siue falsum.

Vlteriùs obserua in vltima propositione textus istam categoricam, *omnis anima permanet post compositi interitum*. Postulo nanque abs te, an hæc propositio categorica sit possibilis, an impossibilis? Profectò nullus Peripateticus est tàm plumbeus, qui nesciat illam esse impossibilem. Si igitur propositio illa est indubitata, quare ipsi appinxit Aristoteles notam dubitationis *fortassis*? Non enim *Num. 40.*

po-

posuit notam dubitantis de anima, quæ est intellectus: quia nihil prohibet aliquid posterius permanere; sed notam illam posuit ad omnem animam, fortè enim aliquid prohibet omnem animam remanere posterius. Quid ergo dicemus Aristotelē in vltimis operibus suis non habuisse certam rationem negandi illam enuntiationem, animę plantarum, & brutorum sunt immortales? Si enim ipse dubitat, asseclas non esse certos, certum est. Defendamus ergo tanquam non impossibilem, nō improbabilem opinionē, quòd anima vegetalis, & sensualis separantur simpliciter à corpore. At hoc est absurdum. Ergo dictiones *si* & *fortassis* nō sunt indicia dubitationis. Quod per textus sequentes indicabo.

Sic in 13.met.sum. 1.cap.2.lego. *Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus*. Et in 4. de gen. animal. cap.4. car.1319. de prima parte animalis genita pertractans inquit. *Verbi gratia, si cor pars eiusmodi est*. Sed animam esse formam, cor esse primam partem, quæ viuat, est certum, quàm quod certissimum ex 2. de gen. animal. cap.4. Itidem de particula *fortassis* habes in primo poster.149. *Non enim est homo, neque quod album, neque quod album quid, sed animal fortasse*. In 4.met.6. *Principia verò contrariorum vnū & pluralitas. Hæc autē vnius sciētiæ, siue secūdū vnū dicātur, siue nō: sicuti fortassis & veritas se habet*. Hoc autē, quodens, & vnū dicantur ad vnū, nō secundū vnū, traditū vnū fuerat superius in eod ē lib. Plura eiusmodi exempla non deerunt, vt in 2. prior.cap. vlt. in 1.post.cap.1.in 12.met.22.&c. Lege tamen quæ solidè, & disertè notat Io. Cottunius vir de Aristotelis philosophia benè meritus in lib de triplici statu animæ disp. 5. lect. 8. comperiesque hunc locum Græcè sine vlla conditione esse absolutissimum. Cur ergo Aristoteles his vtitur dubiis particulis? Quia Pythagorei, magni tūc nominis, omnem animam ab occidione vindicabant: propterea quòd vita nō est capax mortis, sicut neque densitas raritatis. Sed omnis anima est vita per se, & primò, ergo nulla anima est capax mortis, omnis itaque posterius remanet. Aristoteles ergo, non procaciter, sed modestè ait, si, & fortassis est impossibile dogma Pythagoricum. Ne quis autem ex hac singularium formarum separatione arbitretur aliquas ideas separatas poni ab Aristotele, cōfestim in textu 18. 12. monemur, propter hæc nō oportere ideas esse.

Per hæc refutatur Fauent. in Theorem. 68. cap. 3. dicens, Aristotelem loqui sub dubio quia opponit particulam dubitatiuam *forsan*, vel *si* conditionalem. Sed Fauētinus haud rectè distinxit textum, neque animaduertit in assertione nullam esse dubitationem, nullam conditionalem. Sed in exemplo, in quo tamen dubitatio, & conditio non sunt de anima intellectiua, *Num.* 41.

ua, sed de omni anima, an sit post compositum. Suntque cõditio, & dubitatio in re absolutè, & indubiè certa apud Aristotelem.

Respõdet secundò, quòd Aristoteles illud expressè dixit, est nõ probauit ratione aliqua necessaria; sed dixit propter quasdã persuasiones probabiles, vel propter vulgarem opinionem.

Cæterùm hęc responsio non est ad propositum, non enim quærimus, quid Aristoteles demonstrauerit, sed quid senserit. Cum Fauẽtinus ipse, & Scotus in 4. dist. 43. q. 2. confiteantur Aristotelis verba pro immortalitate expressa esse, nõ pro mortalitate; cur Aristotelici sunt, qui Aristotelis verba negãt? Quàm multa Aristotelici ab Aristotele dicta, non demonstrata tenent? Vt numerum prædicamentorũ, proprietates substantiarum, species qualitatis, & alia plurima. Quod si ad normam demõstrationis exigas tàm multas, quas Aristoteles, & Scotus rationes attulerunt, vereor, ne nimis paucas in Aristotele, in Scoto penè nullam inuenias demonstrationem. Ergo in Aristotelis mente inuestiganda testimoniũ ab Aristotele expressum habemus, quem credimus, nihil asseruisse, nisi cum ratione valde probabili, ne dicam necessaria.

N. 42. Respondet aliter Portius, Aristotelem hic non agere de humano intellectu, quia non est suus locus.

Contra est, quia Philosophus in prima parte 12. agit de principiis substantiæ sensibilis, scilicet materia, priuatione, forma, & in textibus propositis 16. 17. 18. de forma. Sed ex 4. top. cap. 1. ad inductionem faciendam de genere, omnes species, & indiuidua meritò assumi & possunt, & debent: quare de forma in communi loquens, descendit sub forma ad animam, & ab anima in communi ad animam intellectiuam. Sed quis non rideat, si Portius doceat Aristotelem, quid quo loco tractandum? Sus Mineruam.

Castellanus respondit Aristotelem in primo de cælo ponere, omne ortum interire. Si autem hic ponat formam intellectricẽ ante non fuisse in textu 16. & in 17. posterius manere; sibi contradicit, manet enim, & non manet post compositum.

Respondeo, hoc non est acquiescere Aristoteli, sed contra Aristotelem argumentari. Pulcher sanè respõdendi modus ad authoritatem Aristotelis, est argumentari contra Aristotelẽ. Sic videas istos, quandoque pro argumento responsionem, quãdoque pro responsione argumẽtum dare. Sed quis negat cuiuscunque scriptori, posse propria dicta declarare, & sub vniuersalibus propositionibus, quando sibi oportunum videbitur, excipere? Aristoteles in primo de cælo generaliter locutus sit, nunc facit exceptionem specialem, quare non approbas? In primo de cælo de compositis, & subsistentibus loquebatur, vt fusè Suessan. in comment. nunc de formis excipit, ergo nulla est contradictio. In primo de cælo

agit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1

agit de ijs, quæ ex contrariis cõstant, vt postremus textus primi de cęlo apertè indicat, & propositũ disputandi aduersus Platonem, & priscos Philosophos, qui cælum vel ex contrariis elementis, vel vnum contrariorũ dixerant. Nunc tractat de intellectu, qui nullis contrariis elementorum qualitatibus est infectus ex 3. de anima 6. Vel igitur Arist. exceptionem facit, vel sibi non contradicit.

N. 43. Diuidamus itaque conditionalem Aristotelis. Vel loqueris de omni anima, & fortasse nõ potest omnis anima permanere post compositum: vel de anima, quæ est intellectus, & hanc nihil prohibet. Aphrodiseus in comment. huius textus cum Aristotele conspirat, scribens. *Cæterùm vtrum formæ separatæ maneant, & post separationem persista t, nec abeant in nihilum, magna quæstio est. In quibusdam tamen nihil prohibet, nam cum animantium anima sit forma, nihil obstat, quominus anima quæpiam, vt intellectus, siue anima rationis compos maneat. Expertes enim rationis mortales sunt, quamobrem adiecit fortasse.* Alexandrei hos commentarios, quando illorum erroribus fauent, vt in cæli animatu, & similibus, tanquam Alexandri recipiunt: quando refragantur erroribus, reiiciunt, quasi non sint Alexandri Aphrodisei, sed alterius eodem nomine nuncupati. Noui Franciscum Patricium lib. 3. discuss. Peripat. ad finem disputare, ac ostendere, quòd hi commentarii non sint Aphrodisiensis Alexandri; cui astipulatur vir eximię doctrinę, & magnæ mecum necessitudinis, Ioan. Cottunius in libro de triplici statu animæ disput. 5. lect. 7. Item Thom. Gianin. de statu mentis humanæ post obitum cap. 3. car. 20.

In oppositum tamen strenuè pugnant Genesius Sepulueda interpres illorum commentariorum, Posseuinus in selecta bibliotheca, qui & nactus fuit integros illos cõmentarios, Theodorus Angelucius in noua opinione de subiecto metaph. & alij. Quæ autem ratio affertur, vt hi commentarij non sint Alexandri Aphrodisiensis, duplex est, altera, quòd in libros de anima oppositum scripserit: altera, quòd Sosigenẽ tanquam suum præceptorem citet in 7. met. cõment. 6. Sosigenes autem vixerit ante cẽtum septuaginta annos, tempore Iulij Cæsaris. Sed non video, quare Alexander nõ potuerit in dies proficere in Aristotelis doctrina, & posterius hos locos primæ philosophiæ animaduertere, atque amore veritatis opinionem mutare, iuxta Aristotelis monita in primo Nicom. cap. 4. vel 6. Quare itẽ negantes commẽtarios hosce Aphrodiseo, possint concedere tres Alexandri nomine nũcupatos: asserentes autem non possint duos Sosigenis nomine; probabunt enim hunc secundum, vel ipsius Alexandri attestatione. Sed & Philoponus in 2. prior asserit Alexandrum expositorem (is titulus Alexandri Aphrodisei est gloriæ ergò) fuisse

se discipulum Sosigenis, qui cũ non possit esse idem cum Sosigenes mathematico, alius Sosigene fuisse necessariò euincitur. Obstant Alexandrei, quoniam Alexander (apud Auerroem in 12. met. com. 17.) intellexit Aristotelem de intellectu Dei. Renitor, & vicissim postulo; cur Arabs interpres non potuit falli; & commentarios, qui non essent Alexandri, tanquam Alexandri essent, vertere. Si Genesius Sepulueda Latinus interpres potuit hac in re falli? Sed Posseuinus loco indicato nactus est commentarios illos à Genesio translatos, & eos (quod Genesio non contigit) integros: ex quibus manifestè constat, illos ab Alexandro Aphrodiseo conscriptos. Accedit, quod Philoponus suas in metaphysicam expositiones collegit ex hisce Alexandro ascriptis commentariis: quod qui contulerit facillimè deprehendet. Nec mirũ, omnes enim Peripatetici post Alexandrum magna ex parte ab Alexandro didicerunt. Si ergo Philoponus potiùs credendus est habuisse (vt potè Græcus, & antiquior) veros Alexãdri commentarios, quàm Auerroes Arabs, & recentior: longè probabilius est, hos commentarios esse Alexandri genuinos. Vtcumque sese res habeat de commentariis, Aristoteles ait. Nihil prohibet aliquid remanere posterius. Ergo aliqua forma cum Aristotele post cõpositum dissolutum permanet.

Ex physicis, 2. phys. 26. & primo de partibus cap. 1.

Cap. X.

TRanseamus ad physicen, ex authoritatibus illic scriptis ostensuri, quasdam esse formas à materia separabiles simpliciter. In primo phys. tex. postremo, quot, & quæ sint principia secundum formam, primæ philosophiæ determinare, esse dicitur. *De physicis tamen, & corruptibilium* (sic lege ex Græco) *formis, posterius dicendum*. Cum autem physici de vtraque natura, hoc est de materia, & de forma disserere intersit, quæritur limes, in 2. phys. 26. *Quousq. igitur physicum oportet cognoscere formam, & ipsum quid est? An quemadmodum medicus neruum, & fabrum æs, vsq. ad aliquid? Alicuius enim gratia vnumquodque. Satisfacit. Et circa ea, quæ sunt separabilia quidẽ forma, in materia autem: homo enim hominem generat, & sol. Quomodo autem se habet hac separabilis, et quid sit, philosophiæ primæ officium est determinare.* Nu. 44 Limes physicus itaque est considerare formam vsque ad ea, quę sunt separabilia quidem forma: sed hæc ipsa in materia considerare debet, neque enim supra materiam attollitur. Sic homo consideratur, qui est separabilis forma, sed forma eius in materia vel existit, vel operatur; & considerar sic à physico probatur, quia sol, & homo sunt agẽtia physica, cæleste, & subcæleste; quæ generant hominem,

er-

ergo homo est terminus & generatium physicorum, & generationis physicæ, quare à physico contemplandus venit, quatenus forma eius est in materia, tãquam terminus naturalis mutationis; quatenus verò hæc forma hominis est separabilis, quomodo se habeat, & quid sit, primæ philosophiæ opus est dicere. Hinc etiam repellitur Portius, qui negabat primo philosopho esse agendum de intellectu humano. Hæc enim forma, vt separabilis, est metaphysici: vt in materia, physici. Quæro, de separabili ne ratione, an re loquatur? Si de separabili re, satis habeo. Si de separabili ratione, non magis de forma hominis, quàm de alia quauis ageret primus philosophus. Sed & mathematicus de separabili ratione ageret: & non sine sophismate consequentis argueret Aristoteles, datur hæc forma separabilis ratione, ergo à primo philosopho consideranda, quia posset quispiam inferre, igitur à mathematico.

Nu.45 Consonat locus ex primo de partibus animal. cap. 1. Scribit autem. *Hominis sanè naturæ studiosi interest de anima disserere, ac scire: & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, qua tale animal est, et quidnam aut pars ista animæ sit &c.* Quia verò hic primò videtur asserere, vltimò negare, animæ cognitionem physico; mouet ex instituto dubitationem.

Vtrum de anima omni docere naturalis scientiæ intersit: an de aliqua vna? At si de omni, nulla certè præter (παρὰ) naturalẽ philosophiam relinquetur scientia. Intellectus enim, siue mẽs (Latinè duo vocabula, intellectus, & mens, Græcè vnum νοῦς. Vnde intellectus, & mens sunt omnino synomina) *rerum intelligibilium est: itaque rerum omnium notiones naturalis vna tenebit, Est enim eiusdem scientiæ, vt tã de intellectu, quàm de intelligibili doceat: si quidem eadem contẽplatio est omnium inter se coniunctorum; sicut sensus etiam, & rei sensibilis.* In quo argumento talis est forma enthimematis, si de omni anima est physica, ergo de intellectu est physica. Per regulam primi priorum sect. 3. cap. 1. excerpo tres terminos: physica, anima, intellectus: & quia medius terminus est subiectum in antecedente, erit prima figura, fietque syllogismus.

De omni anima est physica,
Intellectus est anima, ergo
De intellectu est physica.

Ex qua minore liquet eos errare, qui de intellectu Dei exponunt, quia Deus non est anima, neque pars animæ, neque differentia animæ. Sequitur argumẽtum, si de intellectu est physica, ergo & de omni intelligibili, quia eadem est scientia omnium correlatiuorum: ergo nulla prę̨ter naturalem erit sciẽtia, vel philosophia, Græcè παρὰ significat *supra*, lege thesaurum linguæ Græcę. Bessarion in primum cap. metaph. *supra communis sensus inuentorẽ*, Græcè παρὰ, vertit. Sic in 6.

met. 3. substantiæ præter naturales dicuntur, quæ ad primam philosophiam pertinent. Sensus què est, quòd si intellectus à physico est cognoscendus, nulla scientia supra naturalem relinquetur, idest, non relinquetur metaphysica. Quocirca Aristoteles animam, quæ est intellectus, remouet à speculatione naturalis philosophi: & per consequens illa anima non est inseparabilis à materia; sicut idipsum in 6. met. 2. & 2. phys. 26. est indicatum, & in primo de anima 15.

Nu. 46 Sed postquam Aristoteles dubitationem propesuit, resoluit dicens. *An non omnis anima principium motus est, neque partibus animæ omnibus id tribui debet?*

Sed augendi principium idem putandum, quod in plantis est.

Alterandi vim eandem, quam sentiendi.

Deferendi autem aliud quiddã, non vim intelligendi. Delationem enim vel in cæteris esse animalibus nou mus: intellectum, siue mentem in nullis

Constat igitur nõ de anima differere omni oportere: quandoquidem non anima omnis natura est: sed aliqua eius pars vna, aut plures. Aliam quoque rationem affert infra considerandam.

In ista ratione Aristotelis liquidò constat sermonem esse de anima, qua animal constat, & de anima, qua tale animal, iuxta præcitata verba; non de animabus cælorum, vel de cælorũ motoribus, vel de Deo. Intellectus, de quo Aristoteles agit, est in ijs animalibus, quorum historiam scripsit, & partes tractat: de cæli autem partibus, ne per somnium quidem in libris de partibus animaliũ. Agit de intellectu, qui est anima. Resoluamus in formam syllogismi argumentum.

Intellectus non est principium motus.
Intellectus est anima, ergo
Non omnis anima est principiũ motus.

Conclusionem hanc accipe pro minore, sic.

Omnis natura est principium motus
Non omnis anima est principium motus, ergo
Nõ omnis anima est natura.

Maior prima inductione probatur, quia principium motus adæquatum augmenti est vegetatiua anima: alterationis vitalis est sensus: lationis animalium est vis motrix communis brutis, & homini. Intellectus enim duplex est (ad præsens) actiuus, & speculatiuus, prior est principium motus, & cum imaginatione inurgitur in vna ratione communi; sed speculatiuus intellectus non mouet, sed manet ex 3. de anima 57. Hic intellectus non est principium motus, non est natura, quare est separabilis: nõ ratione solùm, quod omni formæ separabili competit, sed etiam re. Quamobrem in 2. de anima 21. concluditur. *De intellectu autem, & speculatiua potentia nihil adhuc manifestum est* (an scilicet habeat partem

rem corporis separatã ab aliis) *Sed videtur aliud genus animæ esse, & hoc solum posse separari, sicut perpetuum à corruptibili.* Sic in 2. de anima 32. intellectus speculatiuus ab animabus eximitur.

Nu.47 Secunda ratio pro resolutione quęsiti, an de omni anima physicus agat, est. *Adhuc, rem à materia abstractam nullã potest physica contemplari, cum natura rei alicuius gratia faciat.* Omnis enim factio naturalis est circa materiam, vt passum. Annecte minorem, aliqua anima est à materia abstracta, vel aliqua animæ pars, puta, quæ expressa est, vis intelligendi; ergo de aliqua anima non est physica. Vides aliam minorem nõ posse sub maiore textus locari. Summam facio; forma illa, quæ est intellectus, seu vis intelligẽdi, non est principium motus, non est natura, non est physicæ contemplationis, non est concreta cum materia, sed à materia est separata.

Porrò gradus istius separationis, neque tantus est, vt illa vis intelligendi, quæ est in animali aliquo, sit Deus. Etenim Deus non est pars animæ, vel anima, quæ est pars hominis: neque est pars totius exercitus vniuersi, sed supra vniuersum. Propterea quòd omnis pars est gratia totius, Deus est primus finis, qui ex 2. met. 8. & 9. non est alterius gratia, sed illius causa cętera. Intellectus autem, de quo in supradictis rationibus, est vel anima, vel animæ pars; non ergo est Deus. Neque ille gradus abstractionis tã exiguus est, vt sit sola ratione factus: quia sic etiam forma vegetalis, et sensualis sunt separabiles, imò formæ omnes substantiales, 8. met. 3. quin & mathematici talis abstractio est. Realis itaq; separabilitas formę substantialis, quæ est anima intellectu prędita, est concedenda.

Sed Gianinius obstat. Quoniã Aristoteles nondum constituit, quid de anima, & intellectu sit sentiendum; quia libri de partibus pręeunt libris de anima, ergo ex incognitis non est ratio dubitandi. Sed hoc friuolum est. Aliud enim est de modo sciendi, aliud de scientia disserere, 2. met. 15. quãdo quæritur, an ad istũ, vel illũ artificem tractatio spectet, & quomodo; quæritur de modo sciendi, non de scientia rei. Prius verò sciendi modus exquirendus, qui toto capite primo de partibus inquiritur. Ita primo phys. 1. docetur, de principiis esse agendum, cum nihil adhuc de principiis naturalibus, neque de natura constaret. N. 48.

Secundò, hæc Gianinii ratio facit, vt Aristoteles non dum de mente (quã Gianinius, vti Alexandreus palliatus, Deum esse dicit) sed neque de anima loquatur: de qua disertissimè in textu tractatur, atque de vegetali, sentiente, mouente, intelligente gradu. Hoc est confutare Aristotelem, non sensa Aristotelis vestigare. Sed hunc Alexandri, & mortalitatis defensorem sub pallio reprehensoris persenatum, missum faciamus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 1.6.383 vol.1